

Ocena wpływu działań projektu

pn. „LIFE13 NAT/PL/000009: Active protection of water-crowfoots habitats and restoration of wildlife corridor in the River Drawa basin In Poland / Czynna ochrona siedlisk włosieniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawy w Polsce”

na aspekt społeczno-gospodarczy

---

*RAPORT OTWARCIA: OPRACOWANIE UKIERUNKOWANE NA OCENĘ
ODDZIAŁYWANIA INFORMACYJNO-EDUKACYJNEGO ZE WSKAZANIEM
MODYFIKACJI POPRAWIAJĄCYCH EFEKTYWNOŚĆ DZIAŁAŃ PROJEKTU*

GDAŃSK, 2016

Zamawiający:

Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Szczecinie

ul. Teofila Firlika 20

71-637 Szczecin

Wykonawca:

EU-CONSULT Sp. z o.o.

ul. Wały Piastowskie 1

80-855 Gdańsk

www.eu-consult.pl

Zawartość

1	Podstawowe informacje o badaniu.....	4
1.1	Cele badania	4
1.2	Obszary badawcze	5
1.2.1	Potrzeby.....	5
1.2.2	Efektywność.....	5
1.2.3	Użyteczność	5
1.3	Pytania badawcze	6
2	Koncepcja badania.....	11
2.1	Etapy procesu badawczego	11
2.2	Zakres terytorialny badania.....	13
3	Ogólne informacje o projekcie	14
3.1	Charakterystyka projektu	14
3.2	Realizacja projektu	15
4	Analiza wyników badań.....	17
4.1	IDI	17
4.2	CATI.....	34
4.3	PAPI.....	55
4.4	TDI.....	105
4.5	FGI.....	117
5	Wnioski.....	123
6	Harmonogram badania.....	128
6.1	Szczegółowy harmonogram prac badawczych	128
7	Narzędzia badawcze	131
7.1	Kwestionariusz ankiety CATI (mieszkańcy).....	131
7.2	Scenariusz PAPI (rolnicy)	140
7.3	Scenariusz PAPI (turyści)	149
7.4	Scenariusz IDI (realizatorzy projektu i eksperci).....	158
7.5	Scenariusz IDI (przedstawiciele społeczności lokalnej obszarów wiejskich)	159
7.6	Scenariusz TDI (przedsiębiorcy i organizatorzy ruchu turystycznego)	160
7.7	Scenariusz FGI (eksperti i liderzy społeczni).....	162
8	Spis tabel, wykresów oraz rysunków.....	163

1 Podstawowe informacje o badaniu

1.1 Cele badania

Głównym celem badania jest rozpoznanie w gronie mieszkańców gmin i regionu, samorządów, przedsiębiorców branży turystycznej i przedstawicieli organizacji pozarządowych działających na terenie gminy, a także turystów oraz użytkowników rybackich korzystających z zasobów przyrodniczych obszaru projektu, odpowiedzi na pytania pozwalające ocenić realizację projektu oraz jego tło społeczne pod względem kryteriów potrzeb, efektywności oraz użyteczności.

Wymiernym efektem badań będzie stworzenie czterech raportów okresowych i jednego raportu finalnego, których zakres tematyczny będzie efektywnie odnosił się do wskazanych powyżej obszarów badawczych. W ramach badania zostaną zrealizowane następujące **cele szczegółowe**:

- Identyfikacja skali problemów i ich uwarunkowań, związanych z niedostateczną świadomością ekologiczną oraz preferowanymi nie zrównoważonymi przyrodniczo praktykami w zakresie gospodarowania, wypoczynku i stylu życia, o ile stanowią one – bezpośrednio lub pośrednio czynniki ograniczające możliwości osiągnięcia dobrego stanu ekologicznego rzek, ochrony gatunków ryb i siedlisk roślinności wodnej, a także integralności krajobrazu dolin rzecznych
- Zaproponowanie, w oparciu o w/w, elementów treści, argumentacji, metodyki i preferowanych grup docelowych dla planowanych w ramach projektu działań informacyjno-edukacyjnych, kierunków promocji aktywizacji społeczności, wytycznych z zakresu oddziaływania społecznego dla przyszłych aplikacji na projekty dotyczące ochrony przyrody i środowiska rzek oraz zrównoważonego rozwoju obszarów nadrzecznych/zlewniowych, a także dla konsultacji społecznych prowadzonych przez RDOŚ na chronionych obszarach nadrzecznych
- Ocena efektywności społecznej działań projektu, w szczególności działań informacyjno-edukacyjnych, optymalizacji oddziaływania turystyki kajakowej i działań antyklusowniczych, także efekt pracy nad elementami projektu i współpracy z zespołem projektowym na kształtowanie postaw i kwalifikacje zawodowe
- Zaproponowanie wskazań – w zakresie oddziaływań społecznych – dla adaptacyjnego zarządzania realizacją zaplanowanych działań i ich modyfikacji, uwzględniających korzystne dla celów projektu efekty społeczne, a także wskazanie potencjalnych sprzymierzeńców i uwarunkowań wzajemnego wsparcia;
- Przygotowanie Końcowego Raportu na temat aspektów społecznych realizowanego projektu, stanowiącego integralną część finalnego sprawozdania dla Komisji Europejskiej, a także przedstawienie referatu i publikacji na konferencję naukową zamykającą projekt.

1.2 Obszary badawcze

Obszar badawczy obejmuje zagadnienia dotyczące wpływu projektu na aspekt społeczno-gospodarczy w ramach trzech kryteriów:

1.2.1 Potrzeby

W ramach tego kryterium realizacja projektu pozwoli na:

- zbadanie i ocenę stanu świadomości ekologicznej, akceptacji dla ochrony przyrody, zrozumienia złożonych relacji przyrodniczo-społecznych i ekonomicznych w skali dolin i zlewni rzek oraz percepcji własnej roli w tych relacjach
- zidentyfikowanie istniejących barier społecznych i skali niezrozumienia / braku akceptacji dla działań proekologicznych
- określenie ubocznych efektów przeszłych i obecnych działań ukierunkowanych na ochronę przyrody/środowiska rzek, wywołujących niechęć i brak akceptacji społecznej

1.2.2 Efektywność

Kryterium efektywności dotyczy skuteczności projektu w kontekście ponoszonych nań nakładów ekonomicznych oraz czasu. Podstawowym zakresem analizy w tym obszarze będzie odpowiedź na poniższe pytania:

- Czy realizacja projektu, w szczególności jego działań informacyjno-edukacyjnych, spowodowała zmiany w wiedzy przyrodniczej i świadomości ekologicznej?
- Czy zastosowano właściwą i skuteczną metodykę treści i formy działań informacyjno-edukacyjnych?
- Czy (a jeśli tak, to jak) projekt wpłynął na lokalną gospodarkę?
- Czy założony w projekcie efekt odciążenia odcinka rzeki Drawa na obszarze Parku Narodowego został osiągnięty lub istnieją szanse poprawy w przyszłości?

1.2.3 Użyteczność

Projekt ma charakter stricte praktyczny i jego powodzenie w dużej mierze można określić na podstawie wymiernych efektów. Kryterium użyteczności obejmuje następujący zakres zagadnień:

- W jaki sposób, zdaniem pytanych, projekt wpłynie na funkcje ekosystemu w miejscu i zasięgu oddziaływania wykonywanych działań?
- Czy założone zmiany w rozkładzie presji turystycznej w dorzeczu Drawy zostały osiągnięte, oraz czy skutki tych zmian postrzegane są jako korzystne?
- Czy (a jeśli tak, to jakie) niezamierzone (pozytywne/negatywne) skutki wyniknęły z realizacji projektu? - Jakie działania powinny uzupełnić, zdaniem pytanych, obecnie realizowany projekt dla zwiększenia jego skuteczności?
- Oddziaływania na świadomość ekologiczną odbiorców i użytkowników dorzeczy objętych działaniami: - W jaki sposób realizacja działań w projekcie wpłynęła na świadomość ekologiczną społeczeństwa?
- Czy projekt i realizowane w jego ramach działania informacyjne przyczyniły się do poznania i akceptacji programu Natura 2000 w oczach lokalnej społeczności i turystów?

1.3 Pytania badawcze

Kierunek badań określają pytania badawcze. Systematyczne pozyskiwanie odpowiedzi na poniższe kwestie pozwoli na holistyczną ocenę projektu pod względem wpływu na sferę społeczno-gospodarczą. Monitoring przebiegu badania będzie polegał na weryfikacji uzyskanych odpowiedzi na poniższe pytania oraz kontroli danych pod względem ich komplementarności z obszarami badawczymi. W celu zapewnienia trafności badań podczas całego procesu badawczego, w tym na etapie powstawania metodologii wykonywana jest analiza danych zastanych. Dzięki takiemu podejściu możliwe będzie uzyskanie odpowiedzi na wszystkie postawione pytania badawcze, co ma niezwykle istotne znaczenie dla powodzenia badań i użyteczności ich rezultatów dla Zamawiającego. Poniżej zaprezentowano zestawienie pytań badawczych, według grup tematycznych:

1. Percepcja roli rzeki w świadomości ludzi – mieszkańców regionu i turystów
  - 1.1. Jaki jest odbiór społeczny realizowanych w ramach projektu zabiegów czynnej ochrony przyrody?
  - 1.2. Jaki może być wpływ projektu na rozwój gospodarczy regionu oraz poczucie powiązań osób i społeczności z ich przyrodniczym środowiskiem życia?
  - 1.3. W jaki sposób rozumiane jest pojęcie zdrowej, czy dobrze działającej rzeki: rzeka dzika, czy uregulowana i oczyszczona, regularnie poddawana pracom utrzymaniowym?
  - 1.4. Jak powinna wyglądać ochrona przeciwpowodziowa?
  - 1.5. Czy, w jakim zakresie i dlaczego potrzebne są zabiegi melioracyjne w dolinach?
  - 1.6. Jakie funkcje ekosystemowe uważane są za istotne?
2. Świadomość różnorodności i skali powiązań społeczności i gospodarki z rzeką
  - 2.1. Czy rzeka przynosi też straty, lub ma w sobie niezrealizowany potencjał dla gospodarki i społeczności?
3. Świadomość znaczenia ciągłości rzeki jako korytarza ekologicznego dla migracji, głównie ryb
  - 3.1. Czy i na ile zabudowa hydrotechniczna z przegrodzonymi rzekami dla różnych celów: przemysłowych, hodowli ryb w stawach, retencji wody w zbiornikach, regulacji przepływu – jest usprawiedliwieniem dla przerwania szlaków migracji?
  - 3.2. Czy warto, nawet jeżeli pociąga to za sobą wysokie koszty, pogodzić cele hydrotechniczne z przywracaniem ciągłości migracji ryb przez budowę przepławek?
  - 3.3. Czy należały likwidować istniejące obiekty hydrotechniczne, zbudowane w przeszłości?
  - 3.4. Czy należy budować więcej obiektów hydrotechnicznych, przy świadomości, że dla uzyskania pozwolenia konieczne będzie spełnienie wymagań środowiskowych?
4. Gospodarowanie zasobami wód w zakresie zarybiania oraz ochrony populacji ryb
  - 4.1. Jak powinno wyglądać zarządzanie gospodarowaniem populacjami ryb, kto powinien w nim uczestniczyć?
  - 4.2. Jaka jest świadomość potrzeby zachowania naturalnych tarlisk, czy sztucznych zarybień?
  - 4.3. Kto powinien mieć prawo do czerpania korzyści z zasobów rybnych w regionie - odławiania ryb?
  - 4.4. Czy potrzebne są ograniczenia odławiania ryb i w jakim zakresie?
  - 4.5. Jaka jest ocena społeczna kłusownictwa, a także antykłusowniczych działań przeciwdziałających i sankcji karnych?

- 4.6. Co należałoby zrobić, aby doprowadzić do eliminacji kłusownictwa i przyzwolenia społecznego dla praktyk kłusowniczych (jeśli takowe występuje)?
5. Postawy wobec zanieczyszczenia i degradowania ekosystemu rzeki
  - 5.1. Jak wygląda świadomość zanieczyszczania i degradowania ekosystemu rzeki, wynikających z istnienia osiedli i gospodarki w jej zlewni?
  - 5.2. Czy kanalizacja i oczyszczalnie ścieków rozwiązują problem?
  - 5.3. Czy rolnicy starają się stosować znane dobre praktyki, prowadzące do zmniejszenia presji na wody gruntowe i rzeczne?
  - 5.4. Czy istnieje świadomość powiązania – wzajemnego wpływu na zasoby i jakość - wód podziemnych i powierzchniowych?
  - 5.5. Czy jest zauważana i jak postrzegana erozja gleb i spłukiwanie zawiesiny do rzek?
  - 5.6. Czy i jak należy przeciwdziałać zjawisku erozji gleb i spłukiwania zawiesiny do rzek?
  - 5.7. Jak postrzegane są istniejące możliwości redukcji negatywnych oddziaływań rolnictwa na wody (dobre praktyki, strefy buforowe, programy rolno-środowiskowe, rolnictwo ekstensywne, rolnictwo ekologiczne)?
6. Świadomość i percepcja różnorodności gatunkowej flory rzecznej
  - 6.1. Czy różnorodność gatunkowa jest uważana za istotną i wartą zachowania, a jeżeli została zredukowana, czy powinno się ją przywracać?
  - 6.2. Jak postrzegane jest znaczenie roślinności wodnej i bagiennej?
  - 6.3. Czy znane i rozróżniane są gatunki (rodzaje) roślin wodnych?
  - 6.4. Czy zauważane są różnice w czasie w charakterze roślinności i jej ilości (zanik włośniczników, inwazja trzcinowisk)?
7. Ocena prac melioracyjnych
  - 7.1. Jak oceniane są prace melioracyjne?
  - 7.2. Czego powinny dotyczyć prace melioracyjne?
  - 7.3. Czy tego rodzaju działania są właściwie prowadzone (m.in. jaka jest ich intensywność i czy należy ją zmienić)?
  - 7.4. Jest ich za mało czy za dużo? Czy ich efekty są korzystne i dla kogo? Czy zauważane są negatywne efekty – zwiększona uciążliwość suszy, pogorszenie jakości wód, redukcja populacji ryb? Kto powinien ponosić ich koszty?
8. Ocena gospodarka w zlewniach i dolinach rzek
  - 8.1. Czy współczesna gospodarka w zlewniach i dolinach rzek dobrze służy zdrowiu samej rzeki?
  - 8.2. Co najbardziej szkodzi, a co jest postrzegane jako pomagające rzece?
  - 8.3. Czy dawne, zanikające sposoby gospodarowania były lepsze dla rzeki?
  - 8.4. Na czym polegały stosowane w przeszłości sposoby gospodarowania i dlaczego ich zaniechano (zanik wiedzy, ciężka praca, niezadowalające efekty ekonomiczne, nie da się ich stosować przy współczesnych, zmienionych warunkach środowiska i życia)?
9. Postawa wobec projektów proekologicznych
  - 9.1. Czy projekty ekologiczne, przywracające naturalny charakter rzek i ich dolin, są potrzebne?
  - 9.2. Jakie działania powinny uwzględniać tego rodzaju projekty?
  - 9.3. Kto powinien zarządzać projektami ekologicznymi?

- 9.4. Jakie powinny być źródła finansowania tego rodzaju projektów?
- 9.5. Czy społeczności lokalne powinny włączać się w działania realizowane w ramach projektów ekologicznych i w jakim zakresie?
- 9.6. Komu projekty ekologiczne przynoszą korzyści?
- 9.7. Czy projekty ekologiczne przynoszą szkody, (jeśli tak to jakie i komu)?
- 9.8. Czy są znane przykłady projektów ekologicznych, w ramach programu LIFE, innych programów unijnych, krajowych i regionalnych?
10. Potrzeby edukacyjne i informacyjne na temat ochrony przyrody i ekologii
  - 10.1. Jak jest postrzegana potrzeba informacji i edukacji ekologicznej, dotyczącej rzek, dolin rzecznych i przyrody?
  - 10.2. Czy edukacja i informacja jest realizowana we właściwym zakresie i właściwy sposób?
  - 10.3. Czego brakuje w przekazie (treści, formy przekazu i aktywności), oraz do kogo powinien być skierowany?
  - 10.4. Jakie sposoby przekazu i argumentacji byłyby bardziej skuteczne?
  - 10.5. Czy są ludzie, których opinia i autorytet są znaczące dla lokalnych społeczności, i to oni powinni też wyrażać swoje zdanie w kwestiach związanych ze środowiskiem?
  - 10.6. Czy są znani ludzie, którzy wiedzą, jak gospodarować w przyrodzie (nawet jeżeli jest to wiedza niekonwencjonalna, nie akademicka, praktyczna), a nie są słuchani?
  - 10.7. Jak ich włączyć do działań informacyjnych?
11. Ocena form ochrony przyrody
  - 11.1. Jak postrzegana jest konieczność i aktualna praktyka ochrony przyrody?
  - 11.2. Czy formy ochrony przyrody takie, jak parki narodowe, krajobrazowe, obszary Natura2000, rezerваты, są potrzebne i właściwie realizują swoje cele?
  - 11.3. Czy istnieje zgoda na ograniczenia i zakazy, wynikające z obszarów chronionych?
  - 11.4. Czy w opinii społecznej ograniczenia i zakazy w zakresie ochrony przyrody sens, nawet jeżeli dla niektórych mogą być uciążliwe?
  - 11.5. Jakie korzyści przynosi ochrona obszarowa?
  - 11.6. Czy można mówić, że formy ochrony przyrody budują markę regionu, a jeżeli nie, co należałoby zmienić?
  - 11.7. Jak postrzegana jest potrzeba i praktyczne konsekwencje ochrony gatunkowej gatunków zwierząt (w tym ryb, ptaków wodnych, bobra, wydry) i roślin związanych z rzekami?
12. Ocena działalności instytucji ochrony przyrody
  - 12.1. Czy są zauważane, jak postrzegane i oceniane działania instytucji i organizacji związane z ochroną i gospodarką na rzekach i w ich dolinach (RDOŚ, RZGW, WIOŚ, Zarząd Melioracji, samorzządy lokalne, lokalne grupy działania, lokalne organizacje turystyczne, organizacje ekologiczne, inne organizacje społeczne, przedsiębiorstwa komercyjne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej)?
13. Identyfikacja roli lokalnych społeczności w ochronie przyrody
  - 13.1. Jaka powinna być rola mieszkańców regionu i lokalnych społeczności w ochronie przyrody i środowiska rzek i ich dolin?
  - 13.2. Czy społeczność lokalna realizuje w jakiś sposób działania o charakterze proekologicznym?

- 13.3. Jakie istnieją ograniczenia w tym względzie?
- 13.4. Jakie braki w zakresie wiedzy, informacji, organizacji, funduszy są zauważane?
- 13.5. W jaki sposób można wspomóc aktywność w tym zakresie?
- 13.6. Jak właściciele gruntów nadrzecznych i oddziałujących na rzekę, gospodarka leśna i gospodarka komunalna może wspomóc zdrowe środowisko rzek i jakiego wsparcia oczekuje?
14. Wpływ zakazów i ograniczeń na turystkę, społeczność i gospodarkę
- 14.1. Jaki jest efekt i perspektywy na przyszłość działań w zakresie optymalizacji ruchu turystycznego – pogodzenia potrzeb i oczekiwań turystów (głównie kajakarzy, także wędkarzy) i przedsiębiorców – organizatorów turystyki oraz lokalnego zaplecza turystycznego, z wymaganiami ochrony przyrody?
15. Ocena efektów projektu w zakresie obiektów infrastruktury turystycznej
- 15.1. Jak turyści i organizatorzy turystyki oceniają utworzone w ramach projektu obiekty infrastruktury turystycznej na etapie ich planowania (ocena ich lokalizacji i koncepcji planistycznej), w trakcie budowania i po oddaniu do użytku?
16. Ocena dostępnych informacji turystycznych w zakresie przyrody
- 16.1. Jaka informacja i w jakiej formie jest potrzebna turystom i może wspomóc pozytywne nastawienie turystów dla potrzeb ochrony przyrody i środowiska rzek?
- 16.2. Czy są potrzebne i dostępne w zadowalającym zakresie i formie informacje o: gatunkach roślin i zwierząt, ich znaczeniu w przyrodzie i dla człowieka, funkcjach i dynamice całego ekosystemu, powiązaniach rzeki z krajobrazem i społecznościami, historii rzeki – geologicznej i nowożytnej, tradycyjnej wiedzy o rzekach i ich użytkowaniu, obszarach chronionych?
- 16.3. Jakie formy informacji są potrzebne: tablice i foldery informacyjne, mapy turystyczne z treścią przyrodniczą, książki, artykuły w gazetach i czasopismach popularnych i turystycznych/ przyrodniczych, strony internetowe, portale społecznościowe, programy TV i radiowe, filmy reportażowe i edukacyjne, inne...
17. Potrzeby turystyki oraz wpływ tej branży na społeczność lokalną i ochronę przyrody środowiska rzecznoego
- 17.1. Jakie kwalifikacje od organizatora turystyki kajakowej oczekują turyści (zapewnienie skutecznej logistyki wycieczki, przekazanie informacji o szlaku, jego przyrodzie i historii, organizacja imprezy towarzyszącej, zaproponowanie programu uzupełniającego)?
- 17.2. Jaki model turystyki jej uczestnicy (z wyróżnieniem grup) uważają za odpowiedni dla siebie (duże spływy masowe, w małych grupach towarzyskich i rodzinnych, indywidualne, w tłumie czy w spokoju)?
- 17.3. Jak turyści oceniają istnienie przeszkód na szlaku (głównie zwalonych drzew), odcinki otwarte i zalesione, łatwe i trudne technicznie (bystrza, ostre zakola)?
- 17.4. Jakie są potrzeby turystów w zakresie rodzaju infrastruktury (baza noclegowa, wyżywienie, innego rodzaju atrakcje)?
- 17.5. Co decyduje o wyborze trasy spływu oraz czy turyści preferują spływy jedno- czy kilkudniowe?
- 17.6. Czy spływ jest jedyną formą wypoczynku, czy jest (lub powinien być) połączony z innymi?

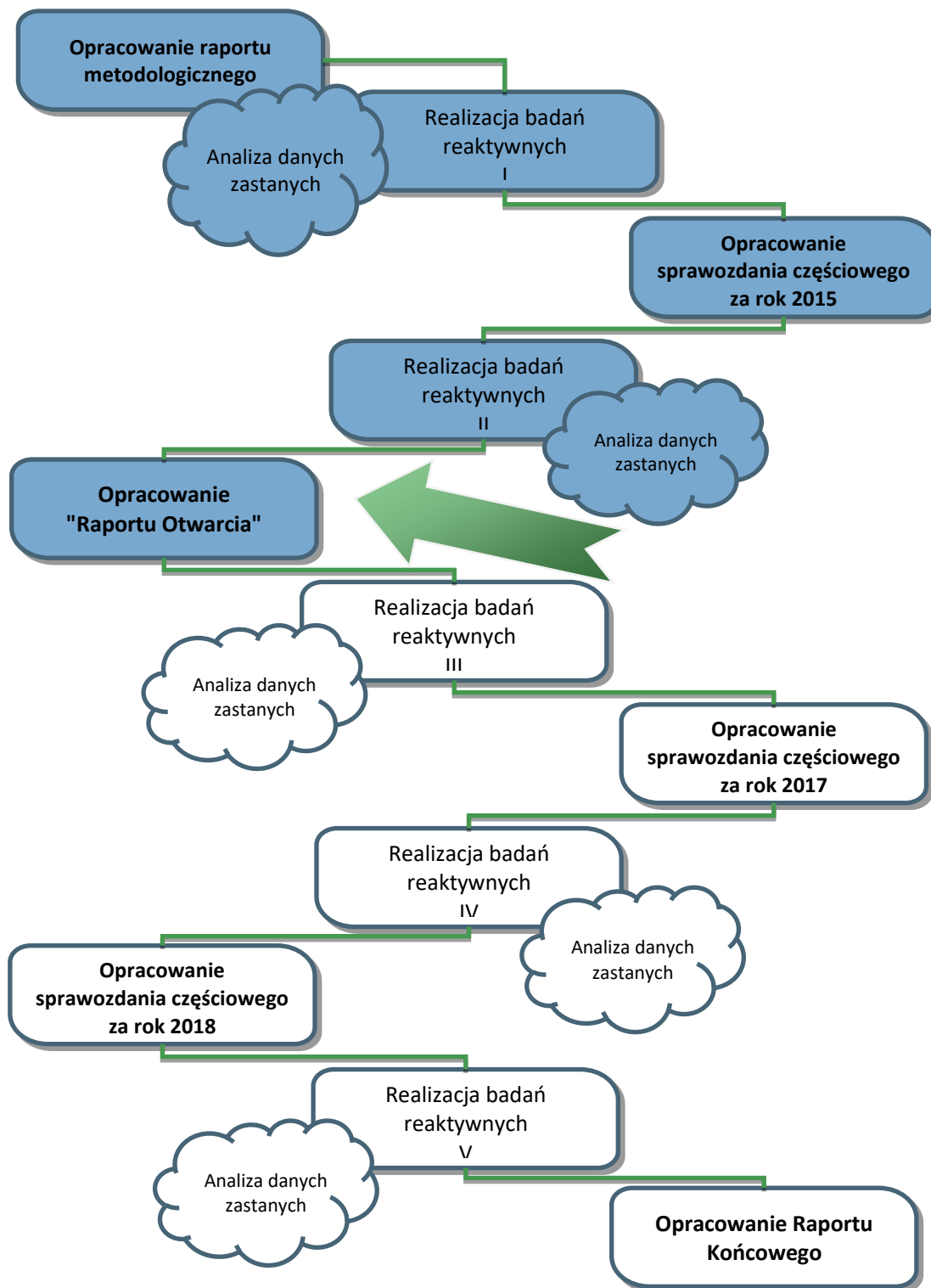

- 17.7. Jak oceniane są perspektywy, potrzeby i ograniczenia dla promocji innych form – turystyki pieszej, rowerowej, trasy dla grup poruszających się samochodem elektrycznym z przewodnikiem?
- 17.8. Czy są znane i jak oceniane formy aktywnej turystyki poznawczej (jak turystyka przyrodnicza, kulturowa, historyczna, questing, rekonstrukcje i działania ją wspomagające – rewilding, ekomuzea)?
- 17.9. Jak mieszkańcy regionu postrzegają ruch turystyczny i jego formy?
- 17.10. Czy ruch turystyczny przyczynia się do rozwoju regionu?
- 17.11. Kto odnosi korzyści a kto straty w związku z ruchem turystycznym oraz czy szanse dotyczą wszystkich, czy tylko wąskiej grupy i na ile odnoszący korzyści z turystyki są zintegrowani ze społecznością?
- 17.12. Czy zmiany modelu turystyki mają/ mogłyby mieć istotny wpływ na społeczność lokalną?
- 17.13. Czy turystyka jest postrzegana jako znacząco skuteczna forma edukacji ekologicznej, prowadząca do zrozumienia funkcji rzek i potrzeby ich ochrony oraz dalszego propagowania tego podejścia w społecznościach, z których turyści się wywodzą?
- 17.14. Co należałoby zrobić, aby zwiększyć efektywność oddziaływania turystyki w tym zakresie?

2 Koncepcja badania

2.1 Etapy procesu badawczego

Na poniższym schemacie zaprezentowano postęp realizacji procesu badawczego (Rysunek 1):

Rysunek 1 Schemat procesu badawczego

Poniżej opisano kolejne etapy procesu badawczego:

1. Przygotowanie raportu metodologicznego

Wykonawca przygotowuje propozycję raportu metodologicznego i przekazuje ją Zamawiającemu, który zapozna się z jej treścią i wnieśli do niego uwagi lub zaakceptuje w całości jego treść. W przypadku przekazania uwag Wykonawca wprowadzi zmiany do propozycji raportu metodologicznego i przedstawi Zamawiającemu do akceptacji jego ostateczną wersję. Po zaakceptowaniu raportu metodologicznego, Wykonawca złoży go u Zamawiającego w wersji papierowej oraz elektronicznej. Przygotowanie raportu metodologicznego, w tym narzędzi badawczych zawierających wzajemnie uzupełniające się zagadnienia jest niezbędne do tego, aby później realizowane działania związane z realizacją badania pozwoliły na udzielenie kompleksowych odpowiedzi na wszystkie pytania badawcze.

2. Analiza danych zastanych

W niniejszym procesie badawczym pełni ona funkcje pomocnicze. Dzięki zastosowaniu tej metody możliwe jest trafne odniesienie się do problematyki badań sugerowanej przez Zamawiającego. Na etapie realizacji badań reaktywnych Wykonawca będzie analizował dokumenty dotyczące realizacji projektu będącego przedmiotem badań. Dzięki temu opracowywane raporty częściowe i raport finalny będą odnosić się do aktualnych danych i zawierać adekwatne wnioski.

3. Realizacja badań reaktywnych

Ankieterzy będą się kontaktować z respondentami osobiście w celu przeprowadzenia badania PAPI. Wywiady CATI prowadzone będą przez ankieterów. Moderatorzy przeprowadzą wywiady IDI i FGI (każdy wywiad będzie nagrywany za pomocą dyktafonu) oraz TDI (nagrywane przy wykorzystaniu specjalistycznego oprogramowania), po czym sporządzą dokładne transkrypcje z wywiadów (nagrania przechowywane będą na dysku twardym jednego z komputerów w siedzibie Wykonawcy). Następnie zweryfikowana zostanie poprawność sporządzenia poszczególnych transkrypcji. Analiza danych jakościowych dokonywana będzie na podstawie transkrypcji.

4. Opracowanie raportów częściowych i końcowego

- **Analiza wyników badań przeprowadzonych z poszczególnymi grupami**

Wykonawca podda analizie wyniki badań przeprowadzonych z poszczególnymi grupami respondentów. Wyniki uzyskane w ramach każdej techniki badawczej zostaną przeanalizowane przez przynajmniej dwóch członków zespołu badawczego, co pozwoli na wyciągnięcie większej liczby wniosków niż w przypadku, gdyby analizą wyników zajmowała się jedna osoba. Z doświadczenia Wykonawcy wynika, że analiza wyników badań powinna nastąpić po zrealizowaniu całej założonej próby w ramach techniki badawczej. W sytuacji, gdy analiza rozpoczyna się wcześniej istnieje ryzyko, że odpowiedzi udzielone we wcześniej zrealizowanych wywiadach będą miały większy wpływ na wyciągnięte wnioski.

- **Porównanie i interpretacja uzyskanych wyników badań**

Wykonawca dokona porównań uzyskanych wyników badań, a także ich interpretacji. Porównania te zostaną wykonane w obrębie pytań badawczych, z uwzględnieniem poszczególnych grup respondentów i wykorzystanych technik badawczych. Wykonawca przedstawi zarówno zidentyfikowane podobieństwa, jak i różnice. W przypadku wskazania różnic, Wykonawca dokona analizy przyczyn ich wystąpienia. Porównanie wyników badań jest możliwe dopiero po poddaniu analizie wyników poszczególnych technik badawczych. W innym przypadku przeprowadzone porównania miałyby charakter powierzchowny i nie pozwoliłyby na określenie źródła pochodzenia ewentualnych rozbieżności w opiniach.

5. Opracowanie wniosków i rekomendacji

Na podstawie metod i technik badawczych wykorzystanych w ramach realizowanego badania, Wykonawca przygotowuje wnioski i rekomendacje. Zawarte one będą w raporcie końcowym. Wnioski i rekomendacje zostaną przygotowane po przeprowadzeniu panelu ekspertów. Dzięki temu będą one uwzględniały wiedzę i opinie doświadczonych w przeprowadzaniu badań ewaluacyjnych członków zespołu badawczego, jak i ekspertów posiadających rozległą wiedzę na temat sytuacji szkolnictwa zawodowego.

2.2 Zakres terytorialny badania

Badanie zostanie przeprowadzone na terenie trzech województw: zachodniopomorskiego, lubuskiego oraz wielkopolskiego i obejmie swoim zasięgiem teren siedmiu powiatów: drawskiego, choszczeńskiego, sławieńskiego, strzelecko-drezdeneckiego, białogardzkiego, czarnkowsko-trzcianeckiego oraz koszalińskiego. Szczególnie w procesie badawczym zostaną uwzględnione terytoria będące obszarami ochrony siedlisk Natura 2000 i obszary istotne dla ich prawidłowego funkcjonowania. Tym samym badania zostaną ukierunkowane na miejscowości leżące w bliskim położeniu rzek: Drawy, Radwi i Grabowej na Pomorzu.

Rysunek 2 Mapa ogólnego położenia projektu¹

¹ Przy opracowaniu wykorzystano grafikę z folderu „podstawowe informacje o projekcie LIFEDrawaPL” z portalu <http://drawalifeplus.rdos.szczecin.pl/> [dostęp 08.10.2015]

3 Ogólne informacje o projekcie

3.1 Charakterystyka projektu

Drawa i Korytnica, Grabowa oraz Radew są najważniejszymi na Pomorzu Zachodnim nizinnymi i przyziemnymi rzekami, gdzie występują siedliska 3260 Nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włosieniczników (*Ranuncion fluitantis*). Są to rzeki w Polsce, gdzie stanowiska włosieniczników (*Batrachium* sp.) znajdują się na wschodniej granicy geograficznego zasięgu ich występowania i są szczególnie narażone na niekorzystne przekształcenia siedlisk rzecznych, które powodują ich ustępowanie. Zasadniczym problemem środowiskowym, który planuje się rozwiązać w ramach działań projektu, jest brak skutecznej migracji ryb i minogów wzdłuż korytarza ekologicznego, jakim jest cała zlewnia. Poprawa drożności Drawy będzie realizowana w miejscach barier uniemożliwiających migrację ryb i minogów na obszarze całej zlewni, a więc także w Drawieńskim Parku Narodowym. Udrożnienie korytarza ekologicznego odbędzie się poprzez dostosowanie budowli hydrotechnicznych do ekologii migrujących gatunków. Głównymi celami projektu są²:

- **Cel 1** zachowanie i poprawa stanu ochrony siedlisk zbiorowisk włosieniczników 3260 Nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włosieniczników (*Ranuncion fluitantis*) w 5 siedliskowych obszarach Natura 2000;
- **Cel 2** reintrodukcja rdestniczki gęstej (*Groenlandia densa*) w rzekach Radew, Grabowa i Korytnica, gatunku charakterystycznego dla siedliska 3260 Nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włosieniczników (*Ranuncion fluitantis*);
- **Cel 3** zwiększenie sukcesu naturalnego rozrodu gatunków: 1099 minoga rzeczno (Lampetra fluviatilis), 1163 głowacza białopłetwego (*Cottus gobio*) i 1106 łososia atlantyckiego (*Salmo salar*) oraz 1149 kozy (*Cobitis taenia*);
- **Cel 4** zwiększenie świadomości społeczeństwa dotyczącej zagadnień usług ekosystemowych i zrównoważonego rozwoju gospodarczego w rejonie rzek włosienicznikowych.

Realizacja celów projektu będzie możliwa poprzez podjęcie szeregu działań ukierunkowanych na poprawę funkcjonowania środowiska rzeczno na objętych projektem obszarach:

- Przywracanie drożności koryt rzecznych;
- Mniejsze usprawnienia hydrotechniczne;
- Stworzenie tarlisk w korytach rzek;
- Budowa zapory przeciwerozylnej w dolinie Drawy koło Głuska;
- Przywrócenie populacji rdestniczki gęstej;
- Przeciwdziałanie kłusownictwu;
- Optymalizacja ruchu turystycznego;
- Edukacja i informacja (między innymi wśród społeczności lokalnej);
- Monitoring i ewaluacja projektu.

² Portal internetowy LIFEDrawaPL: <http://drawalifeplus.rdos.szczecin.pl> [dostęp 08.10.2015]

3.2 Realizacja projektu

Do najważniejszych działań w ramach projektu, od początku jego realizacji zaliczyć należy:

- Uzyskanie akceptacji Komisji Europejskiej i podpisanie umowy o udzielenie dotacji na realizację zadania pn. „Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawy w Polsce” (14 lipca 2014). Warto projektu wynosi 6 730 292 €;
- Spotkanie Kick-off Meeting w siedzibie Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie rozpoczynające realizację projektów LIFE+ złożonych w 2013 roku (29 października 2014). W spotkaniu uczestniczyli przedstawiciele Komisji Europejskiej, zespołu monitorującego projekty LIFE+ prowadzone w Polsce, Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz beneficjenci projektów LIFE+ w Polsce. Przedstawiono główne informacje na temat zasad realizacji projektów LIFE+ oraz sposobów wzajemnej komunikacji. Spotkanie umożliwiło bezpośredni kontakt osób, które będą współpracować podczas realizacji projektów LIFE+;
- Konferencję służb ochrony przyrody pt. „Znaczenie rzek i lasów jako elementów korytarzy ekologicznych w województwie zachodniopomorskim. Instrument finansowy Life+ i POIiŚ w problematyce ochrony przyrody i różnorodności biologicznej ekosystemów dolin rzecznych” zorganizowaną w Maszewie (13-14 listopada 2015);
- Pierwsze spotkanie robocze zespołu realizującego projekt (16 stycznia 2015), podczas którego ustalono, w jaki sposób prowadzone będą wspólne działania na rzecz ochrony ekosystemów rzecznych. W ramach przeciwdziałania kłusownictwu zaplanowano wspólne patrole terenowe oraz działania prewencyjne i edukacyjne, kierowane do lokalnej społeczności;
- Konferencję pn. „Rozwój turystyki a ochrona środowiska w nowej perspektywie funduszy UE. Kanalizowanie ruchu turystycznego w zlewni Drawy jako działania na rzecz ochrony ekosystemów rzecznych” (27 lutego – 1 marca 2015). W trakcie konferencji odbyły się liczne prezentacje, w tym Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Szczecinie na temat realizowanego projektu LIFE Drawa PL, jego założeń i celów, działań, spodziewanych efektów;
- Na początku roku 2015 (luty) Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Szczecinie powołał Grupę Sterującą projektu LIFEDrawaPL. Do udziału w pracach Grupy Sterującej projektu zaproszeni zostali przedstawiciele kluczowych instytucji współpracujących przy realizacji projektu, reprezentujący samorząd lokalny, instytucje naukowe i organizacje pozarządowe działające na jego obszarze, których zadania związane są z realizacją projektu;
- Lokalne konferencje otwierające projekt zorganizowane w Złocieńcu, Drawnie, Białogardzie i Sławnie (16-19 czerwca 2015);
- Konferencję pn. „Zrównoważony rozwój turystyki w zlewni Drawy – ograniczanie antropopresji poprzez projekty alternatywne dla turystyki kajakowej na przykładzie geoparku oraz wzmacnianie środowisk lokalnych w realizowaniu inicjatyw ekologicznych” współorganizowaną przez Regionalną Dyrekcję Ochrony Środowiska w

Szczecinie w partnerstwie z generalnym organizatorem Lokalną Organizacją Turystyczną Wokół Drawy (11-13 marca 2016);

- Realizację pierwszej inwestycji zaplanowanej w projekcie LIFEDrawaPL - w efekcie kilkumiesięcznych zabiegów RDOŚ w Szczecinie, Gminy, Miasta i Powiatu oraz Wykonawcy turyści zyskali obiekty ułatwiające odpoczynek po spływie z odcinka Drawy w gminie Czaplinek, zaś mieszkańcy Złocieńca ciekawie zagospodarowaną przestrzeń nad Drawą tuż obok centrum miasta.

Przez cały okres realizacji prowadzone są także spotkania informacyjne dotyczące projektu, w tym Dni Informacyjne LIFE. Spotkania są okazją do przedyskutowania zakładanych rozwiązań, w celu uzyskania jak najlepszych efektów, zaplanowanych do wykonania w przyszłości konkretnych działań ochronnych, ale także informacją zwrotną o tym, jakie działania zostały już zrealizowane. Podczas Dni Informacyjnych przedstawiane są zasady współfinansowania programu LIFE, jego główne założenia, a także doświadczenia wnioskodawców związane z naborem wniosków i realizacją projektów. Prowadzona jest również akcja promocyjna poprzez stworzenie folderu o funkcjach ekosystemowych rzek włosienicznikowych, a także uczestnictwo przedstawicieli zespołu projektowego w konferencjach o tematyce środowiskowej (w tym m.in. w międzynarodowej konferencji dotyczącej przepławek - impreza miała miejsce w holenderskim Groningen; w warsztato-konferencji o tematyce rzecznej „Żywe Rzeki IV” niemieckiej Deutsche Umwelthilfe). W planach jest wydanie materiałów informacyjno-edukacyjnych w postaci map edukacyjnych.

Ze względu na fakt, iż celem projektu jest również edukacja, w jego ramach odbywają się cykliczne edukacyjne spływy kajakowe, które stwarzają możliwość indywidualnego obcowania z dziką przyrodą rzek oraz zachodniopomorskimi krajobrazami. Połączenie edukacji z rozrywką pozwala na swobodną wymianę informacji pomiędzy gośćmi spływu oraz organizatorami. Istotne w tym względzie są także organizowane akcje sprzątania rzek wraz z przyległymi do niej terenami.

W ramach akcji edukacyjnych projektu Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Szczecinie przy współpracy z Drawieńskim Parkiem Narodowym, a także nadleśnictwami z regionu Pomorza Zachodniego: Gryfino, Drawno oraz Kliniska zorganizowała zajęcia aktywnej edukacji dla młodzieży w miejscowości Drawno w dniu 23 maja 2016. W imprezie udział wzięło ok 60 osób, w tym przede wszystkim młodzież gimnazjalna. Obok zajęć czysto edukacyjnych młodzież, poznając pod okiem ekspertów bogactwo natury w swojej okolicy, pomogła w sprzątaniu brzegu jeziora Adamowo (jez. Dubie). Impreza zakończyła się konkursem ze spostrzegawczości i zdobytej wiedzy oraz wspólnym ogniskiem.

Ponadto cyklicznie organizuje się patrole antyklusownicze. Istotnym elementem projektu są również lustracje terenowe oraz spotkania. Zaznaczyć należy, że projekt jest monitorowany przez Zewnętrzny Zespół, który cyklicznie weryfikuje przebieg projektów LIFE+, ich zgodność z zaplanowanym budżetem oraz Postanowieniami Wspólnymi³.

³ <http://drawalifepius.rdos.szczecin.pl/index.php/pl/aktualnosci/>

4 Analiza wyników badań

4.1 IDI

IDI polega na przeprowadzeniu z daną osobą ustrukturyzowanej rozmowy, która ma na celu uzyskanie konkretnych informacji w sposób planowy i metodyczny według określonego schematu, zwanego scenariuszem wywiadu. Standaryzacja poruszanych zagadnień, a w szczególności celu rozmowy pozwala na uzyskanie informacji istotnych z punktu widzenia celów badania. Charakter rozmowy i duża swoboda w komunikacji ułatwiają zaś pogłębianie poruszanych zagadnień i wyjaśnianie zdiagnozowanych zjawisk. Indywidualne wywiady pogłębione mają na celu przede wszystkim odpowiedzenie na pytanie, dlaczego dane zjawisko występuje, a nie samo proste stwierdzenie jego występowania. Mała liczebność populacji oraz konieczność uzyskania wiedzy o konkretnych zjawiskach i mechanizmach sprawiają, że wywiady pogłębione będą idealną techniką służącą realizacji założonych celów.

Populacja badania:

I grupa - Członkowie zespołu (pracownicy RDOŚ) realizującego projekt, eksperci zewnętrzeni, projektanci i wykonawcy prac zleconych (robót budowlanych, zadań edukacyjnych, monitoringu efektów projektu);

II grupa - Przedstawiciele grup odbiorców istotnych z punktu widzenia projektu: rolnicy.

Liczba wywiadów: I grupa 10 osób – II grupa 10 osób

Dobór próby: celowy

Badanie zostanie przeprowadzone wśród przedstawicieli różnego rodzaju instytucji. W badaniu wezmą udział te osoby, których wiedza i opinie będą użyteczne z punktu widzenia celów badania. Ze względu na charakter populacji tego badania Wykonawca proponuje, iż przeprowadzi wywiady z osobami i przedstawicielami instytucji wskazanymi przez Zamawiającego.

Drugą grupą osób uczestniczącą w tej metodzie badawczej byli rolnicy. W ramach badania nad opiniami tej grupy odbiorców Wykonawca zaproponował przeprowadzenie wywiadów IDI z osobami prowadzącymi działalność rolniczą i będącymi jednocześnie liderami społecznymi danej społeczności lokalnej (osoby aktywnie udzielające się społecznie np. sołtysi lub członkowie rad sołeckich). Tego rodzaju dobór respondentów pozwolił na przeprowadzanie rozmowy z osobami znającymi dobrze społeczność lokalną, znającymi lokalnych rolników i ich postawy społeczne, a jednocześnie posiadającymi podstawową wiedzę w zakresie projektów związanych z ochroną środowiska. W związku z istotnym znaczeniem raportu otwarcia dla projektu.

ANALIZA WYWIADÓW PRZEPROWADZONYCH Z I GRUPĄ

Jak ogólnie ocenia Pan/i projekt „Czynna ochrona siedlisk włosieniczników i udrożnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”? Dlaczego? W jakim stopniu wpływa on na poprawę sytuacji środowiska naturalnego rzeki i doliny rzeki?

Projekt *Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udrożnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce* został bardzo dobrze oceniony przez zdecydowaną większość badanych. Doceniono kompleksowość projektu, jego skalę oraz przede wszystkim pozytywny wpływ na środowisko naturalne. Doceniono połączenie działań mających na celu udrożnienie korytarza ekologicznego z czynną ochroną siedlisk włośniczników. W opinii ekspertów, projekt ten ma potencjał podnoszenia świadomości ekologicznej mieszkańców. Podkreślono dążenie realizatorów do utworzenia korzystnych warunków dla zrównoważonego korzystania z rzek przez mieszkańców miejscowości skupionych wokół zlewni Drawy, jak również wspomaganie, rozpoznawanie, inwentaryzowanie i poprawianie siedliska rzek włośnicznikowych oraz usuwania barier dla organizmów migrujących.

To jest bardzo ambitny projekt. Kompleksowo obejmuje zlewnie całej rzeki.

Oceńm bardzo pozytywnie (...) ten program uświadomił nam, że przez ostatnie ponad sto lat ciągłość korytarza biologicznego Drawy była przerywana przez zapory i stopnie wodne.

Projekt ma bardzo duże znaczenie dla ochrony siedliska, a z punktu widzenia naturalizacji ekosystemów rzecznych niezwykle ważny, dlatego że rzeki włośnicznikowe są wskaźnikiem właściwego kontaktu z wodami podziemnymi.

(...) wszelkie działania są bardzo wskazane przy obecnej degradacji środowiska.

Pojawił się również zarzut złej konstrukcji projektu oraz nieadekwatności założonych celów.

Uważam, że projekt jest źle skonstruowany. Cele są źle postawione. Mam wiele zastrzeżeń, uważam, że projekt nie przeszedł merytorycznej oceny. Napisał go ktoś, kto nie miał za dużej orientacji. Projekt mi się nie podoba, ale z pewnością ma elementy, które będą pożyteczne.

W jakim stopniu realizowane w ramach projektu inwestycje przyczynią się lub przyczyniły się do poprawy sytuacji ekologicznej na tym obszarze? Czy w ramach realizacji działań występują jakieś bariery lub skutki uboczne prowadzonych prac? Jakiego rodzaju środki zaradcze zastosowano lub planuje się zastosować by im przeciwdziałać?

Podkreślono, iż podstawowe działania są proekologiczne i ewidentnie poprawiają stan wód, a ewentualne skutki uboczne mogą być przejściowe i występować głównie w trakcie prowadzonych prac. Według badanych, ułatwione zostaną migracje ryb i usprawni się ruch turystyczny. Niezwykle istotne jest to, że zapewnienie dostępu praktycznie w całym dorzeczu Drawy dla gatunków wodnych przyczyni się do systematycznego zapewnienia wszystkim zamieszkującym populacjom gatunków rzecznych i jeziorowych właściwe zasiedlenie siedlisk dla ich cykli życiowych, przez co zostanie zapewniony właściwy rozwój populacji. Zaznaczono również, że wszystkie działania ujęte w projekcie są ważne, ponieważ zakres parametrów, które muszą ulec zmianie, aby stan rzeki uległ poprawie, jest bardzo szeroki.

Wśród barier badani wymienili ograniczenia finansowe i czasowe, utrudnienia natury administracyjnej i decyzyjnej, wynikające z obostrzeń związanych z lokalizacją na terenie parku narodowego i krajobrazowego. Utrudnieniem bywają także bariery formalno-prawne związane z kwestiami własności – bywa, że dochodzi do problemu z realizacją inwestycji, ponieważ część infrastruktury należy do osób prywatnych. Podkreślono, że bardzo istotne jest położenie nacisku na utrzymywanie dobrej relacji pomiędzy wszystkimi grupami zaangażowanymi w projekt, ciągła analiza działań i nadzór przyrodniczy w trakcie realizacji, a także edukacja w ramach projektu.

Barierami zawsze jest administracja, trzeba pokonać stopnie decyzyjne, także zrównoważone korzystanie z wód, a więc zapewnienie również innym użytkownikom takich działań, aby im nie utrudniać korzystania z wody.

Projekt na pewno udroźni przepływ ryb w rzece, ponieważ teraz rzeka nie jest drożna. Na pewno bardzo poprawi się stan rzeki. Projekt bardzo pozytywnie wpłynie na poprawę sytuacji środowiska naturalnego rzeki.

Zdecydowanie, bo wykonanie przepławek przy jazach, udroźnienie koryta, umożliwi przepłynięcie rybom na tym odcinku, a tarlisko będzie miejscem rozwoju i przeżywalności narybku.

Jaka jest obecna sytuacja środowiska naturalnego rzeki Drawa oraz jej zlewisz? Jak sytuacja ta kształtowała się na przestrzeni ostatnich lat? Jakie są potrzeby w zakresie ochrony przyrody na tych terenach?

W opinii badanych, sytuacja środowiska naturalnego rzeki Drawy jest dobra. Pojawiły się głosy, że jest to rzeka o najlepszym stanie w porównaniu z rzekami występującymi na terenie całej Polski. Zauważono, że Drawa w Parku Krajobrazowym jest w zadowalającym stanie, jednocześnie jednak jest bardzo zniszczona na innych odcinkach. Niektórzy badani uważali, rzeka nie jest w najlepszym stanie. Występuje w niej duża ilość przegród w wodzie, zwalone drwa, progi wodne i zarośla. Podkreślono specyfikę Drawy, przez którą przepływa przez wiele jezior, często o złym stanie ekologicznym. Jeziora powodują, że woda płynąc w rzece mocno się nagrzewa, a wysoka temperatura powoduje, że zanikają gatunki zimnolubne i te związane z systemami włosienicznikowymi. Docelowo, żeby zmienić sytuację, należałoby poprawić stan wód w jeziorach.

W ciągu ostatnich lat badani zaobserwowali dużą zmianę środowiska naturalnego na jego niekorzyść. Podkreślono przy tym jednak wzrost świadomości części społeczeństwa z zakresu działań proekologicznych.

Potrzebne jest udroźnienie rzeki, poprawa pod względem zasobu ryb, parametrów fizykochemicznych i morfologicznych wody.

My z centrum Polski jesteśmy zdumieni pięknem Drawy i tą przyrodą, to jest coś niesamowitego, warto to chronić. Jesteśmy zdumieni, że tak piękne rzeczy możemy oglądać właśnie w Polsce. Nie przeszkadzać należy przyrodzie, udrażniać i nic więcej.

Sytuacja nie jest najgorsza, to rzeka o najlepszym stanie w Polsce.

Drawa w Parku Krajobrazowym jest w dobrym stanie, ale na wielu odcinkach Drawa jest bardzo zniszczona. W ciągu ostatnich lat, za mojej pamięci, jest duża zmiana na niekorzyść.

Jakie są współzależności poszczególnych grup interesów w zakresie realizowanych lub planowanych przedsięwzięć? Jak projekt oddziałuje na społeczność lokalną oraz lokalnych przedsiębiorców? Jaki jest wpływ projektu na branżę turystyczną?

Badani podkreślili, że projekt nie jest sprzeczny z interesami grup społecznych, jednak istnieją pewnego rodzaju nieścisłości. Zauważono, że głównym konfliktowym punktem są bariery, które uniemożliwiają migrację organizmów wodnych. Występuje on na styku konkurencji o zasoby środowiska pomiędzy użytkownikami i właścicielami elektrowni wodnych oraz hodowcami ryb i potrzebami środowiska, w tym zapewnienia drożności korytarza ekologicznego.

W opinii badanych projekt ocenić można, jako potencjalnie poprawiający warunki do obcowania człowieka z przyrodą. Ze względu na poprawę walorów turystycznych tego cieku, powstaną przystanie, polepszy się stan wody, a teren stanie się bardziej atrakcyjny. Podstawą projektu jest element włączenia społeczności do większej dbałości o przyrodę w swoim otoczeniu. Celem jest zaangażowanie w tworzenie nowych projektów, które będą kontynuacją działań, które już się rozpoczęły.

Jak ocenia Pan/i wpływ realizowanych lub (możliwy wpływ) planowanych działań na aktywność społeczności lokalnych w zakresie ochrony przyrody? Jakie działania w zakresie edukacji ekologicznej Pana/i zdaniem są najefektywniejsze? Jaka jest wiedza mieszkańców, przedsiębiorców, przedstawicieli samorządów i organizacji pozarządowych na temat rzek włosienicznikowych? Jak może zmienić się ona poprzez realizację projektu?

Propagowanie działań prośrodowiskowych oraz nawiązywanie współpracy ze społecznością lokalną, spowoduje w opinii badanych, że szereg ludzi zainteresuje się projektem. Choć początkowo barierę stanowić może negatywny odbiór projektu wśród niektórych grup społecznych, to w późniejszych etapach nastąpi rozwianie wątpliwości i nawiązanie współpracy.

Wiedza mieszkańców na temat rzek włosienicznikowych jest bardzo mała wśród mieszkańców. W opinii badanych, ogólna wiedza na temat potrzeby przywracania walorów przyrodniczych jest niewystarczająca, a bardzo ważne jest żeby rzeki przywrócić do takiego potencjału odbudowy swoich zasobów na kolejne pokolenia. Istotna jest świadomość konieczności powiązania celów rolnictwa i elektroenergetyki z potrzebą naprawy zasobów przyrodniczych. Wyższy poziom wiedzy na ten temat występuje u specjalistów, np. u leśników.

Działania edukacyjne powinny być kompleksowe, prowadzone między innymi w internecie, na sesjach rady miejskiej, w szkołach. Skierowane powinny być do wszystkich grup wiekowych.

Jest to istotny zakres i uważam, że jest realizowany bardzo dobrze.

Myślę, że wiedza mieszkańców jest zerowa albo prawie zerowa, ale to się zmieni. W tym rejonie na pewno będą jakieś informacje na temat projektu i prac prowadzonych w korycie rzeki, będą tablice informacyjne. Tu jest ogromne pole do działania.

Ku naszemu zaskoczeniu mogę potwierdzić, że wiedza ludzi jest duża, ale może dlatego, że spotykaliśmy się ze specjalistami, leśnikami. Działania mają duże poparcie, bo wszyscy mają nadzieje na konkretne efekty i powodzenie projektu.

Jakie są największe zagrożenia dla powodzenia projektu? Jakie są najważniejsze negatywne czynniki degradujące środowiska rzek włosienicznikowych? Jak im przeciwdziałać?

Większość badanych nie zauważa zagrożeń dla powodzenia projektu. Wśród potencjalnych wymieniają:

- Organizację i formalności;
- Terminowość realizacji;
- Niechęć społeczną;
- Brak stabilności funkcjonowania finansowania z budżetu państwa i komisji europejskiej;
- Długotrwałość procedur.

W ramach przeciwdziałania zagrożeniom należy przede wszystkim edukować mieszkańców i przedsiębiorców, prowadzić rozmowy i przybliżyć założone cele przedsięwzięcia.

Zagrożeń nie widzę, bo działania się jeszcze nie zaczęły, na razie jesteśmy w fazie zajmowania się dokumentacją i rozmów. Ale nawet jak się zaczną to nie sądzę, aby miały jakieś skutki uboczne.

Sprawy nie tyle finansowe, ale obsuwy z terminami i administracja, projekty i uzgodnienia.

Wobec charakteru rzek Pomorza - niskoenergetyczne rzeki żwirowe - Projekt jest skazany na powodzenie, pod warunkiem właściwego rozpoznania warunków proliferacji włosieniczników i zastosowania właściwych rozwiązań w projekcie oraz właściwych metod utrzymania w okresie jego trwałości i po jego ustaniu. Powodzenie takiego projektu byłoby zagrożone w rzekach podgórskich gwałtownymi powodziąmi w zawężonych dolinach rzek - z czym nie mamy do czynienia dla Drawy.

Jakie są najbardziej efektywne działania realizowane w ramach projektu? Jakie planowane działania przewiduje Pan/i, że przyniosą najlepsze efekty?

Badani zapytani o to, które z planowanych zadań mogą przynieść najlepsze efekty, odpowiedzieli w następujący sposób:

Najlepsze efekty środowiskowe przyniesie udroźnienie i poprawienie warunków morfologicznych wody.

Zdecydowanie przepławki.

Wszystkie zadania są ważne, ale moim zdaniem najważniejsza jest budowa przepławek dla ryb.

Jeśli będą czynne przepławki, to automatycznie otworzą się bramy siedlisk włośnicznikowych. Poza tym grupa działań edukacyjnych też ma dużą rolę.

Myślę, że udroźnianie.

Chodzi o udroźnienie rzek i likwidację ich barier, więc te działania uważam za najefektywniejsze. Z punktu widzenia społecznego to rzeczywiście działania warsztatowo-konferencyjne są dosyć istotne.

Udroźnienie tej rzeki przyniesie najlepsze efekty, usprawni się migracja ryb w rzece.

Fundamentalnym zadaniem dla powodzenia projektu jest wykonanie działającej przepławki.

Zapewnienie wędrówki rybom wędrownym.

Główną ideą jest udroźnienie rzeki, swobodna migracja fauny rzecznej, więc jeżeli przepławki spełnią swoje zadanie to będzie sukces tego projektu.

Jak do tej pory prowadzona była gospodarka rzeczna? Czy działania realizowane w ramach prac melioracyjnych były skuteczne? Dlaczego? Co można w tym zakresie poprawić? Jakie działania w tym aspekcie są planowane w ramach projektu?

Według badanych, Drawa w części jest uregulowana, ale wciąż istnieją fragmenty do regulacji i renaturyzacji. Kwestie melioracji powinny być zawsze konsultowane, tak by były zgodne z ochroną siedlisk rzecznych. Gospodarka rzeczna jest również związana z turystyką. Wykorzystanie turystyczne rzek w rejonie Drawy jest szczególnie intensywne. W związku z gospodarką rzeczna, prowadzony jest szereg działań: RDOŚ przygotował plany ochrony rezerwatów; Park Narodowy projekt działań ochronnych; RZGW wykonuje dokumenty określające sposób korzystania ze zlewni. Zadania realizowane są na wielu płaszczyznach.

Wiedza badanych na temat prac melioracyjnych była ograniczona. Część z nich nie wiedziała czy takie działania były prowadzone na omawianym obszarze. Jeden z rozmówców podkreślił, że to szczęście, że na terenie nie było prac melioracyjnych na dużą skalę, ponieważ pogłębiają one uszkodzenia w środowisku naturalnym. Podkreślono również, że należy zaniechać działań melioracyjnych w celu pozytywnej realizacji projektu. W ramach projektu nie przewiduje się takich działań. Założono realizację projektów propagujących ochronę środowiska naturalnego, proekologicznych i związanych z odnawialnymi źródłami energii.

Nie wiem, nie słyszałem żeby na rzece były prowadzone prace melioracyjne.

Na szczęście prac melioracyjnych w jakimś dużym zakresie nie było, a w każdym razie nie ma po nich widocznych śladów. Prace melioracyjne pogłębiają uszkodzenia w środowisku i utrudniają jego rewitalizację. Jedynym zauważalnym skutecznym działaniem o charakterze melioracji jest otwarcie przepławki w rejonie powyżej elektrowni Borowo i nawodnienie terenów górnej Starej Drawy, zwiększając przepływ w jej korycie przy ujściu około dwukrotnie.

Z punktu widzenia projektu, warto melioracji zaniechać, ale są tam różne tereny, leśne albo prywatne i tutaj napotykamy na konflikt. Ważne, żeby ratując jedno środowisko nie degradować drugiego. I niech ktoś mi odpowie, które jest ważniejsze.

Jak z Pana/i perspektywy odbierane są społecznie działania realizowane w ramach projektu? Czy akcje kierowane do społeczności lokalnej spotykają się z dobrym odbiorem? Jaka jest skala zainteresowania problemem ochrony środowisk rzecznych?

Według badanych, społeczność lokalna raczej pozytywnie odbiera działania realizowane w ramach projektu. Akcje zwykle spotykają się z dobrym odbiorem. Są już ludzie zaangażowani w projekt i nim zainteresowani. Jako przykład można podać wędkarzy, którzy interesują się przepławkami, ponieważ wiedzą, że są one konieczne. Dominującą postawą jest jednak brak zainteresowania i wiedzy na temat środowisk rzecznych. Zauważono również, że odbiór działań realizowanych w ramach projektu powiązany jest ze stopniem świadomości ekologicznej – im jest wyższa, tym większe poparcie dla przedsięwzięć.

Tu również łatwiej będzie się odnieść, kiedy zaczną się dziać rzeczy twarde, techniczne, kiedy rozpoczną się budowy, kiedy pozwolenia będą obejmowały ingerencje w tereny prywatne, wtedy można będzie powiedzieć, na ile ludzie ze zrozumieniem podchodzą do projektu. Również kwestia odbioru społecznego działań miękkich, które nie są znane społeczeństwu, jak właśnie odbudowa włosieniczników. Będzie można dopiero z czasem ocenić odbiór, bo dziś zwyczajnie nie ma zrozumienia i nie ma wiedzy na ten temat.

Odbiór społeczny jest bardzo dobry, są częste kontakty z nami, skala zainteresowania jest duża i wynika z tego, że większość lokalnych biznesów jest związana z życiem i utrzymaniem się z rzeki. Ludzie wiedzą, że np. drewno powinno leżeć tam gdzie spadło, więc myślę, że ta wiedza już jest pozytywna.

Stykamy się z prywatnymi właścicielami i tu odbiór jest bardzo pozytywny.

Jakie potrzeby w zakresie ochrony środowiska zidentyfikowano w ramach analizy sytuacji rzeki Drawa i jej zlewisk? Czy planowane działania są korzystne z punktu widzenia ekonomicznego? Jakie korzyści pozafinansowe przyniesie/przyniósł do tej pory projekt?

Wśród korzyści wynikających z projektu, eksperci wymieniają pozytywny wpływ na świadomość społeczną, poprawę populacji ryb, czy poprawę stanu ekologicznego wód.

Podkreślają, że beneficjentem projektu jest środowisko, a realizacja działań przyniesie przyrodniczą korzyść. Zyski ekonomiczne związane będą, według badanych, z rozwojem turystyki, nowymi miejscami pracy czy możliwością inwestowania środków w związku ze środowiskiem rzeczonym. Możliwe będzie również podejmowanie wspólnych działań przez rolników i osoby zajmujące się elektrowniami wodnymi.

Z ekonomicznego punktu widzenia korzyści są znikome. Ochrona przyrody w dłuższym okresie jest uzasadniona, ale to, co się robi w ramach LIFE-u i tak trzeba by było kiedyś zrobić. Z pozafinansowego punktu widzenia na pewno poprawi się populacja ryb, przyroda rzeki i to jest zysk. Tak. Przyniesie przyrodniczy zysk.

Korzyści są oczywiste. Poprawa stanu ekologicznego wód, ryby w rzece, to powoduje, że rzeki są atrakcyjniejsze dla tych, którzy kochają przyrodę. Natomiast ekonomicznie też jak najbardziej. Korzyści będą takie, że piękno i uroda otoczenia będzie przyciągać turystów, za tym pójdą pieniądze. Na pewno dostęp mieszkańców do rzeki, wypoczynek nad rzeką, kajakarstwo i wędkarstwo. Takich korzyści będzie dużo.

Beneficjentem projektu jest środowisko, jego dobrostan i perspektywy zachowania dobrostanu. Jak to się ma w aspekcie ekonomicznym, może być ocenione przez analizę wpływu dobrostanu środowiska na ekonomię lokalną i krajową, co jakby jest zrozumiałe, ale trudne do sparametryzowania.

Na pewno nie przyniesie korzyści finansowych, a na pewno posiada walor przyrodniczy, który nie jest wymierny w pieniądzu.

ANALIZA WYWIADÓW PRZEPROWADZONYCH Z II GRUPĄ

Czy słyszał Pan/i o projekcie „Czynna ochrona siedlisk włosieniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”? jeśli tak, to co Pan/i wie na ten temat? Jeśli nie, to czy słyszał/a Pan/i o roślinności włosienicznikowej? Co Pan/i wie na jej temat?

Ośmiu na dziesięciu respondentów w ogóle nie słyszało o projekcie „Czynna ochrona siedlisk włosieniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”. Badani nie posiadają też żadnej wiedzy na temat roślinności włosienicznikowej - nie wiedzą, jak wygląda, czym się charakteryzuje i gdzie występuje. Jeden z respondentów słyszał o projekcie, jednak bez szczegółów, nie czytał go dokładnie, nie potrafi więc powiedzieć, na czym ten projekt polega. Nie słyszał również o roślinności włosienicznikowej, mimo iż należy do zespołu Rady Ochrony Przyrody w Czaplunku. Kolejny badany o projekcie wiedział, że dotyczy udraźniania rzeki, nigdy nie słyszał o roślinności włosienicznikowej.

O projekcie takim nic nie słyszałem, nie wiem też w ogóle, co to jest rośliność włosienicznikowa.

Słyszałem o tym projekcie, ale nie czytałem dokładnie. Więc nie wiem dokładnie, o co chodzi. Co to są włosieniczniki też nie wiem, ale w Czaplunku należę do zespołu Rady Ochrony Przyrody.

Słyszałem, że chodzi o czyszczenie rzek czy coś w tym rodzaju, ale o roślinności włosienicznej nie słyszałem.

Mimo braku wiedzy o projekcie i roślinności włosienicznej, respondenci twierdzili, że okoliczni mieszkańcy interesują się rzeką. Brak im wiedzy szczegółowej na temat rzeki, jest im ona jednak bliska, dbają o jej czystość, znają jej cykle. Gdy z rzeką coś się dzieje, zmienia kolor lub staje się mętna, mieszkańcy interweniują, zgłaszając sprawę do odpowiednich instytucji.

Nie słyszałem i nie czytałem projektu. Ludzie dużo wiedzą na temat rzeki, na pewno się interesują.

Pewnego razu woda w rzece nagle stała się nieklarowna, brudna, więc ludzie reagowali, dzwonili do Drawska i próbowali coś z tym robić. Działali.

Nasza rzeka jest czysta i woda jest przezroczysta, więc i świadomość ludzi tu jest na wysokim poziomie.

Jakie jest znaczenie rzeki dla społeczności lokalnej? Jakie grupy osób korzystają z rzeki, jakie czerpią z niej korzyści? Czy eksploatacja rzeki przez społeczność lokalną może prowadzić do degradacji jej środowiska? Jeśli tak, to w jaki sposób i jak temu można przeciwdziałać? Jaka jest świadomość społeczności lokalnej na temat konieczności dbania o środowisko rzeczne? W jaki sposób zwiększyć tę świadomość? Wśród jakich grup osób powinny być prowadzone działania informacyjne i w jaki sposób?

Badani ocenili świadomość społeczności lokalnej w zakresie ochrony rzeki dość dobrze, często jednak zwracali uwagę na fakt, że nie jest ona równa działaniom. O czystość najbardziej dbają osoby mieszkające tuż przy rzekach oraz prowadzące działalność związaną z wykorzystaniem rzeki, tj. zakłady rybackie, gospodarstwa agroturystyczne oraz wypożyczalnie kajaków. Badani wskazywali, że znacznie mniejszą świadomość dbania o czystość mają odwiedzający tereny rzeki turyści oraz wędkarze – to oni, podczas spływów kajakowych oraz wędkowania, wyrzucają do wody śmieci, myją samochody lub kąpią się w niej, używając przy tym detergentów.

Jedynie ci, którzy prowadzą jakąś działalność, wypożyczalnię kajaków, spływy rzeką, jedynie oni są zainteresowani.

Nie wszyscy dbają, niektórzy po prostu rzucają śmieci tam, gdzie stoją, butelki, opakowania, reklamówki itp.

Ogólnie ludzie wiedzą, że jest problem. U nas bobry niszczą ten odcinek, no i rzeka całkiem

zarasta, tak, że odcinek jest nieczynny. Dawniej było wycinane, a teraz nie można nawet kajakiem przepłynąć.

Według badanych, działania informacyjne powinny być prowadzone głównie wśród dzieci i młodzieży. To oni w przyszłości będą użytkownikami rzeki, ich nawyki także najłatwiej zmienić. Jest to grupa, do której łatwo dotrzeć – respondenci twierdzili, że ważnym jest, by organizować pogadanki, warsztaty oraz szkolenia dla uczniów. Do dorosłych badani proponowali dotrzeć poprzez ulotki, prospekty a także tematyczne spływy kajakowe. W Jankowie znaczna część informacji o ekologii znajduje się na stronie internetowej, badany przyznaje jednak, że mało osób włącza się w działania organizowane przez władze (np. sprzątanie rzeki). W miejscowości Lubieszewo, o szerzenie świadomości ekologicznej szczególnie dba dzielnicowy oraz przedstawiciele Ochotniczej Straży Pożarnej. Organizują oni spotkania dla dzieci i szkolenia dla młodzieży.

Mamy dzielnicowego, który ma bzika na punkcie ekologii i właśnie on dużo pogadań dla młodzieży organizuje. Także Ochotnicza Straż Pożarna zwraca uwagę na szkolenia, a szkolenia jednak należy kierować do młodzieży.

W szkole nauczyciele powinni przeprowadzać pogadanki, a do ludzi starszych to może by trafiły ulotki i prospekty.

Świadomość jest bardzo niewielka, można ją zwiększyć na przykład organizując tematyczne spływy kajakowe z pogadankami, powinien się tym zająć Miejski Ośrodek Kultury, w większym stopniu dyrekcja drawskiego parku krajobrazowego, bo do tej pory tylko reprezentuje, natomiast nie robi nic.

Mieszkańcy w kwestii znaczenia i eksploatacji rzeki dzielą się na trzy grupy:

- Użytkowników gospodarczych, których praca związana jest z rzeką (rolnicy, których krowy wypasają się nad rzeką, osoby prowadzące gospodarstwa agroturystyczne, zakłady rybackie czy wypożyczalnie kajaków);
- Użytkowników rekreacyjnych, którzy w rzece się kąpią, łowią ryby;
- Osoby, które z rzeki w ogóle nie korzystają. Według badanych, wśród mieszkańców zdecydowanie przeważa grupa trzecia.

Inną dużą grupą korzystającą z rzeki są turyści. To oni podczas spływów kajakowych czy biwaków najbardziej eksploatują rzekę.

Teoretycznie bardzo duże [zainteresowanie], ale praktycznie niewykorzystane. Wypożyczalnie kajaków, to jedynie, miejscowi nie są zainteresowani korzyściami.

Wędkarze łowią ryby, są spływy kajakowe, urlopy spędzają nad rzeką, dzieci się kąpią, po prostu rekreacyjnie i turystycznie.

Duże, bo tu mamy Kajakowy Szlak JP11, czyli jest promocja regionu i zachęta dla turystów. Wszystkie grupy. Całe rodziny pływają, a wszyscy mieszkańcy, którzy kiedyś byli rolnikami, dziś próbują swoich sił, jako właściciele wypożyczalni kajaków. Także agroturystyka się rozwija.

Kwestia degradacji rzeki w dużej mierze zależy od skanalizowania danej miejscowości – jeśli miejscowość jest skanalizowana, raczej nie dochodzi do „większych” zanieczyszczeń. Sytuacja pogarsza się, gdy w miejscowości brak kanalizacji – wtedy część mieszkańców stara się zaoszczędzić i wylewa zanieczyszczenia do rzeki. Pomijając kwestię kanalizacji, zdaniem mieszkańców działalność społeczności lokalnej raczej nie przyczynia się do degradacji środowiska rzeczno-eg. Według nich, znacznie bardziej niż społeczność lokalna, rzekę zanieczyszczają turyści, wyrzucając do niej śmieci czy myjąc w niej samochody.

Sieć kanalizacyjna w rejonie Drawy jest konieczna i to natychmiast. Bo ludzie kombinują, pompki kupują i opróżniają przydomowe szamba do rzeki. No i to nie są tylko jednostki. Jest więcej takich gospodarstw. Ten projekt powinien najpierw rozwiązać problem kanalizacji.

Wędkarze i ci, co biwakują pozostawiają nieczystości nad rzeką i swoje śmieci.

Nie, na pewno nasza działalność nie doprowadzi do degradacji. Mamy już tu kanalizację, ścieki nie płyną do rzeki, środki chemiczne też nie.

Mieszkańcy nie mieli pomysłów, w jaki sposób mogliby przeciwdziałać degradacji środowiska rzeczno-eg. Jedynym pomysłem było niezaśmiecanie rzeki i terenów przyległych. Na wycinanie roślin, które zarastają rzekę, mieszkańcy nie mają pozwolenia.

Nie wiem, w jaki sposób moglibyśmy się przyczynić do poprawy warunków na rzece, my możemy tylko nie zaśmiecać.

Rzeka była kiedyś szersza, dziś zarasta i rośliny przy nabrzeżu się rozrosły za bardzo. Trzeba by było wycinać, ale należy mieć pozwolenie.

Jaka Pana/i zdaniem jest obecna sytuacja środowiska naturalnego rzeki Drawa oraz jej zlewisk? Jaki jest wpływ lokalnego rolnictwa na środowisko rzeczno-eg? Jak lokalni rolnicy ustosunkowani są do działań proekologicznych? Czy prowadzone przez nich gospodarstwa rolne są proekologiczne? Czy rolnicy stosują nawozy sztuczne? Czy wykorzystują nawozy naturalne? Które nawozy według Pana/i wiedzy i doświadczenia wykorzystywane są przez lokalnych rolników częściej? Czy rolnicy zdają sobie sprawę z możliwości zanieczyszczenia nawozami wód powierzchniowych i gruntowych? Jak można chronić środowisko rzeczno-eg przed zanieczyszczeniem nawozami?

Wszyscy badani byli zgodni, że rzeka Drawa jest czysta. Jedynie jeden z respondentów wspomniał, że niejednokrotnie słyszał od turystów narzekania na zarośnięcie rzeki czy drzewo,

które blokuje tor trasy kajakarzy. Również pobliskie jeziora zasilane przez rzekę oceniane są jako zadbane i czyste, mieszkańcy wykorzystują je do kąpeli rekreacyjnych.

Rzeka jest zarośnięta, ale raczej czysta.

U nas jest organizowany spływ kajakowy rzeką Drawą, więc słyszymy, jak ludzie narzekają, że rzeka jest dzika i zarośnięta, czasem drzewo spadnie i blokuje tor, że pełno zarośli, ale to przecież Natura 2000 i myślę, że nie możemy za bardzo ingerować.

Nie we wszystkich badanych miejscowościach społeczność lokalna zajmuje się rolnictwem. Wiele osób zajmuje się za to hodowlą bydła lub koni, które, według badanych, w żadnym stopniu nie przyczyniają się do wpływu na środowisko rzeczne. Tam, gdzie rolnictwo jest uprawiane, badanym mieszkańcom trudno określić jego wpływ na środowisko, ponieważ nie wiedzą dokładnie, jakich nawozów (i jakiej ich ilości) używają rolnicy. Podejrzewają jednak, że są osoby, których działalność niekorzystnie wpływa na stan środowiska rzeczne.

Tutaj to może być różnie, jak rolnicy nawożą swoje pola, to może być różnie.

Wpływ rolnictwa nie jest duży, bo w pobliżu nie ma rolników, są hodowcy bydła lub koni, a ogrodnicy używają kompost i obornik.

Wszystko zależy od tego, ile rolnik wysypie nawozów, powinna być zachowana strefa ochronna, gdzie nie wolno stosować nawozów i stawiać zabudowań.

Badani zostali także zapytani o działania proekologiczne rolników oraz rodzaj nawozów, jaki stosują. Według nich, małe gospodarstwa, również gospodarstwa domowe, nie używają środków chemicznych, wykorzystują jedynie obornik i kompost. Sytuacja jest inna w przypadku większych gospodarstw. Te stosują nawozy sztuczne, większość respondentów sądziła jednak, że robią to zgodnie z zaleceniami. Rolnicy zwracają uwagę na rodzaj nawozu, dawki, terminy oraz prognozę pogody, wszystko bowiem ma wpływ na wchłanianie się nawozu do gleby i wód podziemnych. Z uwagi na rodzaj gleby (klasa V i VI), najczęściej używanymi nawozami sztucznymi są nawozy azotowe oraz nawozy wapienne.

Jeden z respondentów ma odmienne zdanie, twierdzi, że wszyscy, także drobni rolnicy, nastawieni są jedynie na szybkie efekty, dlatego stosują wyłącznie nawozy sztuczne.

Mniejsze gospodarstwa są ekologiczne, wykorzystują obornik, poplon i kompost, a te większe stosują środki ochrony roślin i nawozy sztuczne niestety, w mniejszej ilości naturalne.

Nie przesadzają z nawozami, stosują w odpowiednich dawkach i terminach. Opady na pewno także decydują, jakbym posiał nawóz, a spadłby ulewny deszcz, to by spłynęło wszystko do rzeki, dlatego bardzo uważamy także na prognozy pogody.

Nie zwracają uwagi, robią swoje, bo to drobni rolnicy, a żeby mieć wyniki, to muszą nawozić, bo ziemie są tu ubogie, niskiej, 5 i 6 klasy. Na pewno też stosują naturalne [nawozy], ale większość sztuczne. Dbają tylko o najlepsze wyniki, a nie chodzi im o dbanie o środowisko.

By chronić środowisko rzeczne, zdaniem badanych powinno nakładać się na rolników stosujących niedozwolone ilości nawozów sztucznych stosowne kary. Oprócz tego zaproponowano większą liczbę patroli nad rzeką i jezior oraz utworzenie specjalnych stref ochronnych. Ważna jest również świadomość samych rolników – jeden z respondentów mówił o samodzielnym badaniu przez rolników pH gleby, by nie przekroczyć dozwolonych ilości nawozów.

Powinno się utworzyć strefy ochronne, bo roślinność nadwodna dostaje za dużo mikroelementów i rośnie nadmiernie.

Nakładać wysokie kary za stosowanie niewłaściwych środków w pasie ochronnym i stosować kontrole w okolicach rzek i jezior.

Czy spotkał/a się Pan/i z problemem kłusownictwa rzeczno-jeziornego? Jaki jest stosunek społeczności lokalnej do tego zjawiska? Czy Pana/i zdaniem jest to zjawisko, na które istnieje tzw. „ciche przyzwolenie” wśród społeczności lokalnej? Czy według Pana/i potrzebne są kampanie informacyjne o tej tematyce?

Większość respondentów spotkała się z problemem kłusownictwa, częściej jednak zdarzało się to na terenie jezior. Ich zdaniem społeczność lokalna w znacznej mierze stosuje „ciche przyzwolenie” na kłusownictwo, zgadzają się na nie, dopóki kłusownicy nie podbierają ryb rybakom lub nie kradną im sieci. Mieszkańcy są raczej obojętni i nie interesują się tym tematem. Są również osoby, które od kłusowników kupują ryby, oprócz „cichego przyzwolenia” pomagają im więc w nielegalnym zarobku.

Są też jednak mieszkańcy, którzy otwarcie sprzeciwiają się kłusownictwu i reagują na jego przejawy.

Bo dopóki nie podbierają rybakom, nie kradną sieci i pontonów, to i rybacy oko przymrużają na kłusowników.

Jak ktoś kupuje rybę na lewo to znaczy, że się zgadza na kłusownictwo.

Jak słyszę, że biją prądem, to przecież niszczy cały narybek, nigdzie na świecie tego nie ma, ale tu ludzie prymitywni są, bez wykształcenia. Pracy nie mają. To jednak są jednostki.

Nie, zdecydowanie ludzie się buntują i reagują jak widzą.

Zdaniem większości respondentów zdecydowanie potrzebne jest informowanie o kłusownictwie, a także nagłaśnianie jego udokumentowanych przypadków. Badani nie wierzą w powodzenie kampanii prowadzonej za pomocą ulotek, twierdzą, że potrzebne są do tego środki masowego przekazu. Jednak nie wszyscy respondenci widzą w sens kampanii informującej o problemie kłusownictwa. Nawet jeśli kłusownik zapłaci karę, nielegalny proceder nadal jest dla niego opłacalny, sytuacja więc szybko się nie zmieni.

Na pewno, przydałyby się informacje o każdym przypadku kłusownictwa w środkach masowego przekazu.

W radiu i telewizji powinni często o tym mówić, plakaty rozwieszać czasem, bo spotkania i prelekcje niewiele dadzą. Przychodzą na nie zwykle ci, co już wiedzą, co i jak należy robić, a kłusownicy nie przyjdą nawet posłuchać.

Myślę, że nawet jakby się taka kampania odbyła, to i tak to nic nie da. U nas jest rzeka i są jeziora i ci kłusownicy nawet jak zapłacą karę albo odsiedzą, to i tak jak wyjdą, to dalej kłusują. Nic ich nie nauczy.

W jaki sposób projekt ochrony środowiska rzeczno-Drawy może oddziaływać na społeczność lokalną, w tym w szczególności rolników? Jakie są postawy społeczne wobec ochrony środowiska rzeczno-Drawy?

Znaczna część respondentów nie zna projektu ochrony środowiska rzeczno-Drawy, dlatego trudno im określić sposób jego oddziaływania na społeczność lokalną.

Zdaniem badanych, okoliczni mieszkańcy są raczej pozytywnie nastawieni wobec ochrony środowiska, znają podstawowe zasady dotyczące zakazu śmiecenia, wylewania zanieczyszczeń do rzeki czy nadmiernego nawożenia upraw sztucznym nawozem. Brak jednak większego zaangażowania ze strony społeczności lokalnej, oprócz własnych działań raczej nie włączają się w działania prowadzone przez organizacje pozarządowe czy władze lokalne. Najbardziej lekceważące podejście do ochrony środowiska przedstawiają, zdaniem respondentów, turyści, którzy przebywając na terenie chronionym jedynie przez krótki czas, wyrzucają śmieci do rzeki lub w jej okolicach.

Nasz burmistrz organizuje sprzątkanie rzeki 2 lub 3 razy w roku, bo szczególnie w okolicach miast ludzie zostawiają śmieci, butelki, opony, folie itp.

Ludzie powinni więcej uwagi poświęcić, zająć się agroturystyką, a na razie mają to głęboko w nosie. Cieszą się, że mieszkają na terenie objętym Naturą 2000, ale nie robią nic.

Ludzie dbają, w zasadzie większość dba, ale są też tacy, którzy sobie lekceważą i nawet po biwaku nie zabiorą swoich śmieci ze sobą, tylko zostawią puszki, papiery, opakowania butelki i

pojadą.

Jakie Pana/i zdaniem są najważniejsze zagrożenia dla środowiska rzecznego w Pana/i regionie? Czy Pana/i zdaniem powinno się prowadzić kampanie promocyjne ukierunkowane na zwiększanie świadomości ekologicznej w zakresie ochrony środowiska rzecznego wśród rolników? Jakiego rodzaju informacje powinny zawierać takie kampanie i w jaki sposób (jakimi kanałami) powinny być prowadzone?

Wśród najważniejszych zagrożeń dla środowiska rzecznego na omawianym obszarze, badani wymienili:

- Fosforany i azotany przedostając się do rzeki;
- źmieci w rzece;
- Sztuczne nawozy;
- Niekontrolowane spływy kajakowe;
- Zalegające w rzece konary;
- Działalność człowieka związaną z zatrutowaniem środowiska.

Niektórzy z respondentów uważają, że świadomość z zakresu ochrony środowiska i ekologii wystarczająco wzrosła w ostatnich latach, w związku z czym nie istnieje potrzeba organizacji działań promujących i informujących. Większość badanych wychodzi jednak z założenia, że działania takie są bardzo potrzebne. Powinno informować się choćby o tym, jakich środków używać w rolnictwie lub o niebezpieczeństwie związanym ze śmieceniem czy znęcaniem się nad zwierzętami.

Informować powinno się za pośrednictwem internetu, ulotek, plakatów czy spotkań organizowanych np. podczas zabaw związanych z dożynkami.

Na pewno uczyć trzeba społeczeństwo na ten temat. Jak słyszę, że biją prądem, to przecież niszczy cały narybek, nigdzie na świecie tego nie ma, ale tu ludzie prymitywni są, bez wykształcenia.

Na pewno powinno się informować o tym jakich środków używać, jakie są nowoczesne technologie i środki, które można stosować w zamian za te stare i inwazyjne. Ale następny czynnik jest ekonomiczny. Jeśli lepsze i ekologiczne są droższe, to trudno jest ludzi namówić na stosowanie i kupowanie droższych produktów. Ludzie są dziś leniwi, więc może portale i strony internetowe mogą być pomocne w promocji różnych informacji na tematy ekologii.

Jak ocenia Pan/i dotychczasowy sposób prowadzenia gospodarki rzecznej? Czy działania realizowane w ramach prac melioracyjnych były skuteczne? Dlaczego? Co można w tym zakresie poprawić? Czy rolnicy mają jakieś oczekiwania w tym zakresie?

Wśród badanych znalazły się zarówno osoby zadowolone z dotychczasowego sposobu prowadzenia gospodarki rzecznej, jak i te, które uważają tego typu działania za nieudane.

Niektórzy z respondentów rzekę oceniają jako zadbaną, działania melioracyjne jako pomyślne, a potrzeby rolników jako w pełni spełnione.

Absolutnie, nigdy nie słyszałam, żeby konieczna była melioracja, rolnicy i ogrodnicy nie mają żadnych potrzeb melioracyjnych na ten moment.

Rzeka jest zadbaną, wg mnie jest dobrze.

Nie słyszałam żeby ktoś narzekał.

Chyba nie, nie skarżę się, a jako sołtys mam kontakt także z innymi sołtysami w gminie.

Z drugiej jednak strony, rozmówcy podkreślają, że rzeki są zarośnięte i każdy czeka na poprawę warunków. Uważają, że konieczne trzeba przeprowadzić meliorację, ponieważ pojawiają się zastoje wody na rzece. Krytykowana jest suma pieniędzy, która przeznaczona jest na dbanie o rzekę.

Rolnicy narzekają na stale zalewane łąki. Skarżą się również turyści, którzy ze względu na stan rzeki muszą mierzyć się z utrudnieniami podczas uprawiania kajakarstwa. Według badanych należałoby wyczyścić rowy, wyciąć krzewy zarastające rzekę oraz usunąć konary drzew, które leżą w rzece.

Na Drawie już trzeba melioracje robić koniecznie. Pojawiają się zastoje. Woda w niektórych miejscach stoi zamiast płynąć. Na jednym ze spotkań usłyszałam, że na prace melioracyjne na Drawie przeznaczono 5.600 zł na rok. To jest kpina, bo Drawa trochę kilometrów ma.

Raczej są słabe te prace i rzeki są zarośnięte, na pewno każdy, łącznie z kajakarzami czeka na poprawę warunków na rzece. Rolnikom może zależeć na tym, żeby rzeka nie wylewała na pola gdzie mają łąki.

Raczej nie za bardzo były skuteczne, bo melioracja nie była tak prowadzona jak powinna być, bo te rowy są pozarastane, należy poczyścić rowy. Gdy rowy są zanieczyszczone to i łąka jest mokra i siano złej jakości. Ale niestety rowy są zaniedbane

---

Jak z Pana/i perspektywy odbierane są społecznie działania realizowane w ramach projektu? Czy akcje kierowane do społeczności lokalnej spotykają się z dobrym odbiorem? Jaka jest skala zainteresowania problemem ochrony środowisk rzecznych?

Badani zgodnie podkreślili, że zainteresowanie problemem ochrony środowisk rzecznych jest rzadko spotykane wśród mieszkańców badanego terenu.

Jaka jest skala zainteresowania problemem ochrony środowisk rzecznych?

W dyrekcji parku krajobrazowego nie wiem, ale w społeczeństwie – żadna.

Myślę, że ludzi na co dzień to niewiele interesuje.

Myślę, że problem ochrony środowiska rzecznego za bardzo tu ludzi nie interesuje. U nas nikt się tym nie zajmuje i o tym nawet nie rozmawia.

Na moim terenie zainteresowanie problemem jest niewielkie, bo nie wiemy czy w ogóle jest jakiś problem.

Problem stanowi brak aktywności społecznej i oddolności. Jeden z respondentów jasno podkreślił, że poziom zainteresowania różnego rodzaju przedsięwzięciami jest bardzo niski wśród mieszkańców. Potrzebują oni silnego bodźca, aby zaangażować się w działania.

Powszechnie słaba. Sołtysi, radni się interesują, a ludzie, przeciętni mieszkańcy bardzo słabo. Jak ludzi nie skrzyknąć, to się nie ruszą, ale jak ich pociągnąć to się nawet chętnie włączają w różne akcje, ale niestety sami się nie zainteresują.

Mimo braku zaangażowania, ocena działań organizowanych przez realizatorów projektów jest zwykle pozytywna.

Dobra. Z początku ludzie byli nastawieni na nie, bo Natura 2000 ich zaskoczyła, myśleli, że będzie dużo ograniczeń i zakazów, no i wprowadzona była bez społecznych konsultacji, ale z czasem ludzie się przyzwyczaili i zrozumieli, że wszystko to nie jest przeciwko nim.

Myślę, że z dobrym odbiorem się spotykają. Ludzie są zainteresowani nowościami.

Myślę, że jakiegokolwiek akcje spotkałyby się z dobrym odbiorem.

4.2 CATI

Wywiad telefoniczny wspomagany komputerowo to doskonała technika służąca do realizacji badań ankietowych. Pozwala w krótkim czasie dotrzeć do dużej liczby respondentów i uzyskać od nich niezbędne informacje. Jej główną przewagą nad osobistym wywiadem kwestionariuszowym jest znacznie ułatwiony kontakt z respondentem, który może być nieobecny w swoim mieszkaniu w danym terminie.

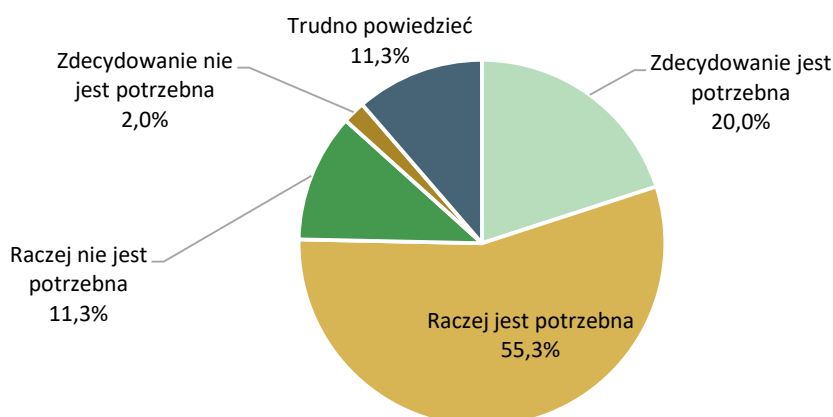
W ramach drugiego etapu badań reaktywnych przeprowadzono wywiady z 215 mieszkańcami zamieszkującymi powiaty: drawski, choszczeński, sławieński, strzelecko-drezdenecki, białogardzki, czarnkowsko-trzcianecki oraz koszaliński. Uwzględniono podczas przeprowadzania wywiadów szczególnie obszary ochrony siedlisk Natura 2000 oraz tereny istotne dla ich prawidłowego funkcjonowania. Badania prowadzono zatem w miejscowościach leżących w bliskim położeniu rzek: Drawy, Radwi i Grabowej.

ANALIZA CATI Z MIESZKAŃCAMI

W celu poznania opinii mieszkańców, przeprowadzono 150 wywiadów metodą CATI (Computer Assisted Telephone Interview), tj. wspomaganych komputerowo wywiadów telefonicznych.

Ankietowanych zapytano o ich zdanie na temat ochrony środowiska rzecznego w ich regionie zamieszkania. Ponad połowa (55,3%) uważa, że działania takie są raczej potrzebne. 20,0% badanych sądzi, że są one zdecydowanie potrzebne, a 11,3% uważa, że raczej nie są potrzebne. Tylko dla 2,0% ankietowanych ochrona środowiska rzecznego jest zdecydowanie niepotrzebna. 11,3% grupy miało trudności z odpowiedzią na pytanie.

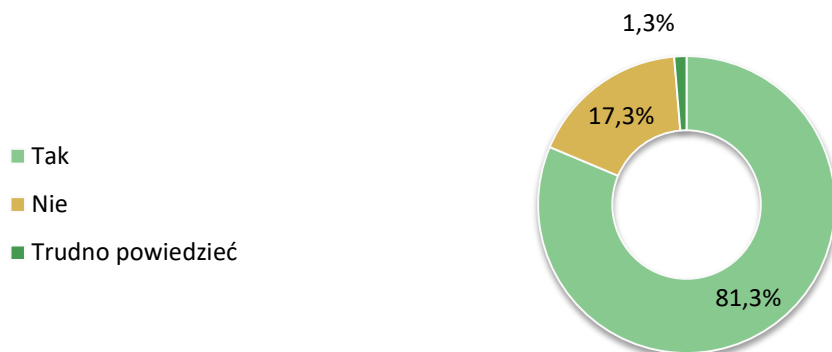
Wykres 1 Jakie jest Pana/i zdanie na temat ochrony środowiska rzecznego w Pana/i regionie zamieszkania?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Zdecydowana większość badanych mieszkańców (81,3%) twierdziła, że zna sieci obszarów podlegających ochronie przyrody pn. „Natura 2000”. 17,3% przyznało, że nie zna żadnych obszarów tego rodzaju, zaś 1,3% nie potrafiło odpowiedzieć na to pytanie, uznać można więc, że są to osoby, które nie posiadają wiedzy na temat obszarów „Natura 2000”.

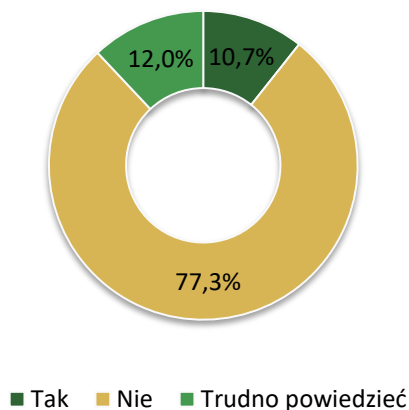
Wykres 2 Czy słyisał Pan/i o sieci obszarów podlegających ochronie przyrody pn. „Natura 2000”?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

O ile respondenci znają pewne obszary podlegające ochronie w ramach „Natura 2000”, w zdecydowanej większości (77,3%) nie posiadają wiedzy na temat projektu pt. „Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”. Podobnie jak w przypadku wiedzy o obszarach ochrony, tak i tu, osoby mające trudność z odpowiedzią na pytanie należałoby zaliczyć do osób nieznających realizowanego projektu (12,0% badanych). Jedynie 10,7% mieszkańców stwierdziło, że zna projekt dotyczący rzeki Drawa.

Wykres 3 Czy słyisał Pan/i o realizowanym w ramach Programu Natura 2000 projekcie pt. „Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”?

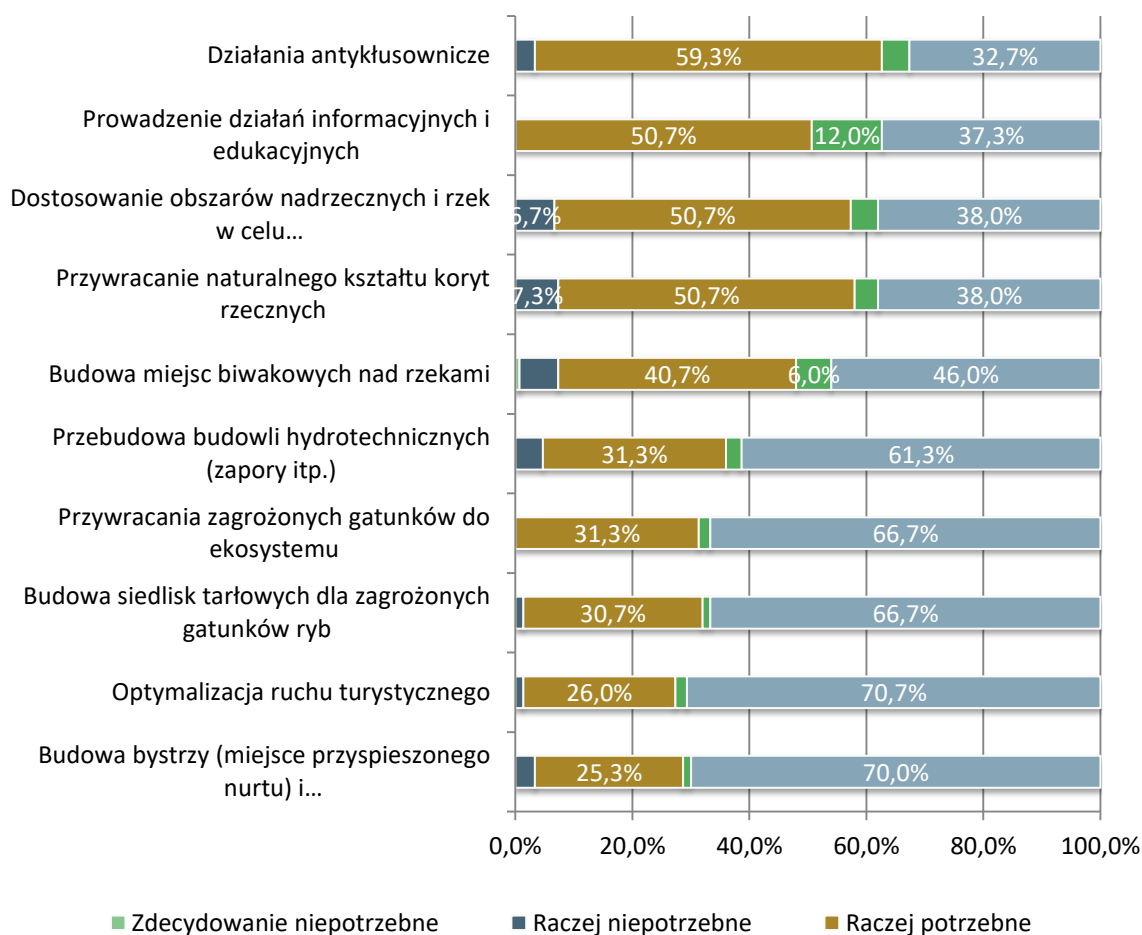
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Badanych poproszono o określenie, w jakim stopniu ich zdaniem istotne dla ochrony środowisk rzecznych są wskazane działania. W przypadku wszystkich działań, duży odsetek odpowiedzi (od 32,7% do 70,7%) stanowiło stwierdzenie *nie wiem*.

Za najistotniejsze działania uznano:

- Działania antykorozyjne (59,3% wskazań *raczej potrzebne*, 4,7% wskazań *zdecydowanie potrzebne*);
- Prowadzenie działań informacyjnych i edukacyjnych (50,7% wskazań *raczej potrzebne*, 12,0% wskazań *zdecydowanie potrzebne*);
- Przywracanie naturalnego kształtu koryt rzecznych (50,7% wskazań *raczej potrzebne*, 4,7% wskazań *zdecydowanie potrzebne*);
- Dostosowanie obszarów nadrzecznych i rzek w celu przywrócenia naturalnej flory wodnej (50,7% wskazań *raczej potrzebne*, 4,0% wskazań *zdecydowanie potrzebne*);
- Budowę miejsc biwakowych nad rzekami (40,7% wskazań *raczej potrzebne*, 6,0% wskazań *zdecydowanie potrzebne*).

Wykres 4 W jakim stopniu Pana/i zdaniem wskazane działania są istotne dla ochrony środowisk rzecznych?

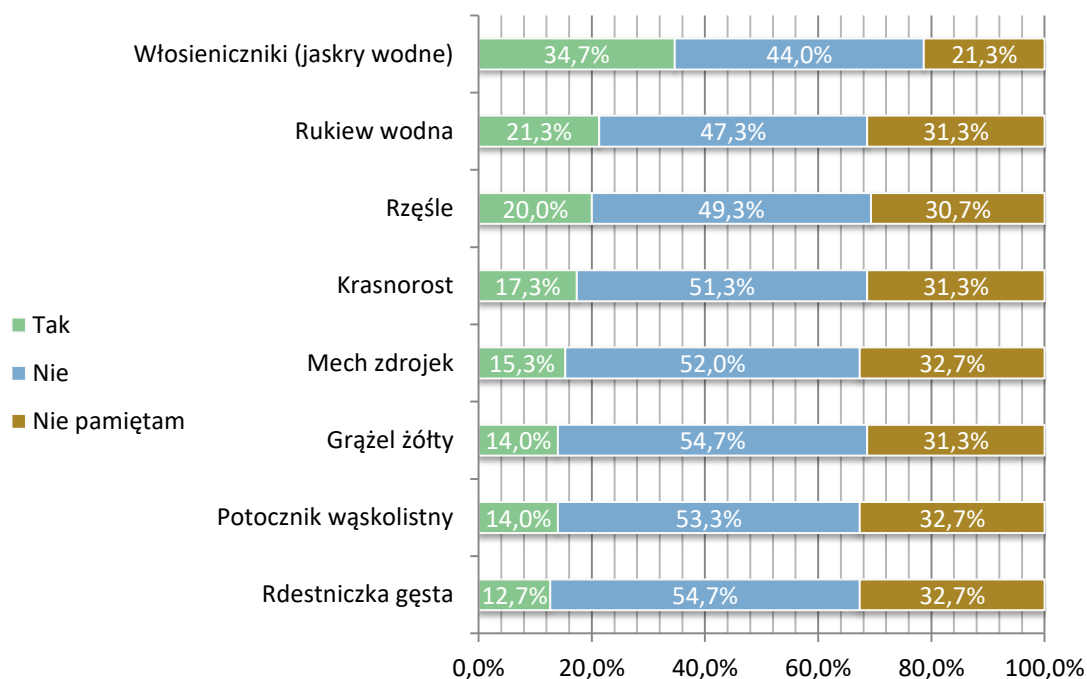

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Respondenci zostali także zapytani o znajomość roślin rzecznych będących podstawą ekosystemu rzek włosienicznikowych. Najbardziej znanymi roślinami są włosieniczniki (jaskry

wodne), które to zna 34,7% ankietowanych. 21,3% słyszało o rukwi wodnej, 20,0% o rzęślach, a 17,3% o krasnorostach. W przypadku wszystkich wymienionych roślin większość stanowiły odpowiedzi *nie słyszałem/-am*. Szczegółowe odpowiedzi respondentów zaprezentowano na poniższym wykresie:

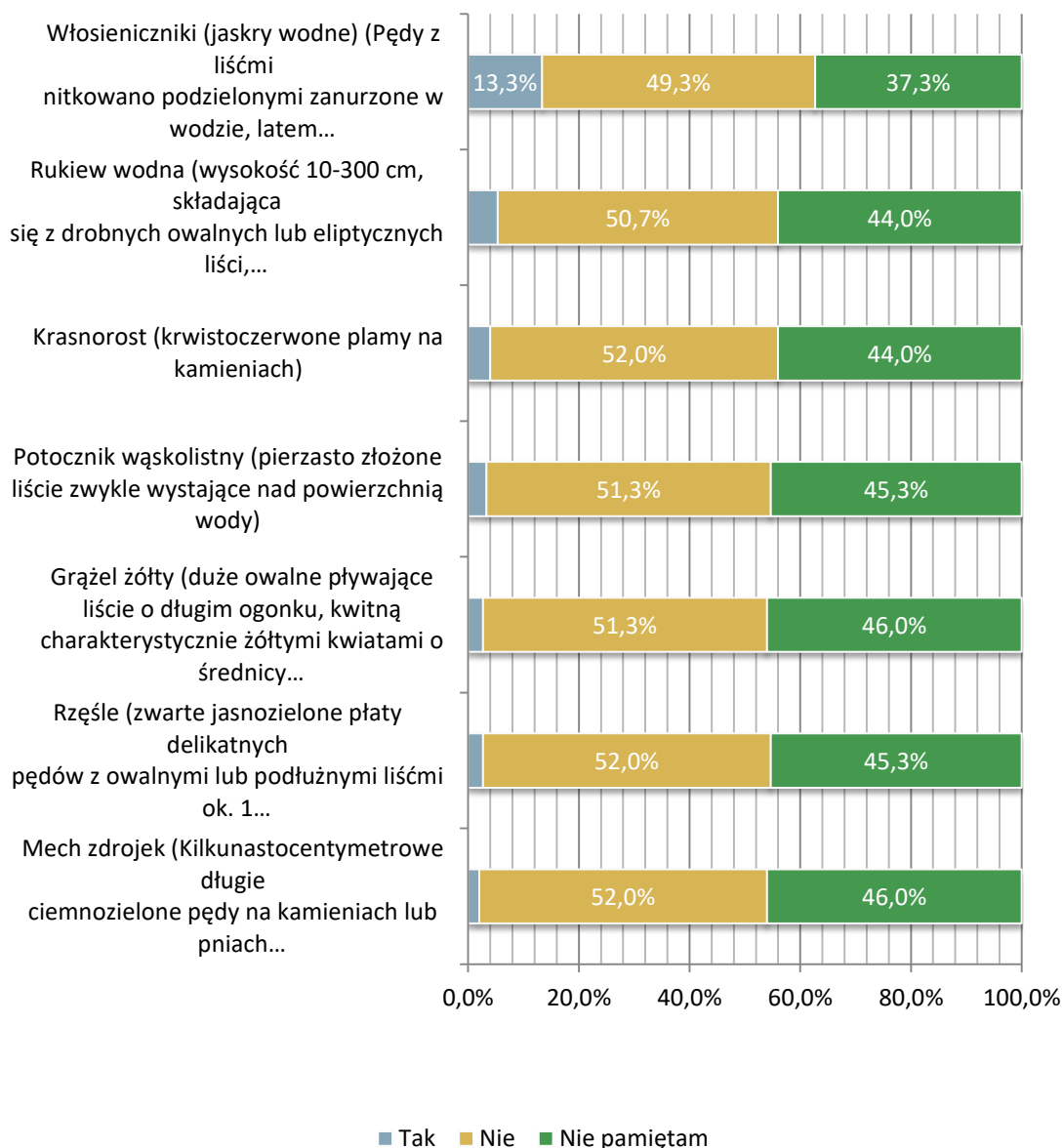
Wykres 5 Czy słyszał/a Pan/i o następujących roślinach rzecznych będących podstawą ekosystemu rzek włosienicznikowych?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Oprócz ogólnej znajomości, badani zostali zapytani o to, czy kiedykolwiek widzieli dane rośliny w ich naturalnym środowisku. Podobnie jak w pytaniu poprzednim, najczęściej wskazywanymi roślinami były włosieniczniki (13,3% ankietowanych widziało tę roślinę) oraz rukiew wodna (5,3%). Pozostałe rośliny widziało mniej niż 5,0% badanych. Należy podkreślić, że w przypadku wszystkich wymienionych roślin duży odsetek (między 37,3% a 46,0%) odpowiedziało, że nie pamięta.

Wykres 6 Czy widział Pan/i te rośliny w ich naturalnym środowisku?

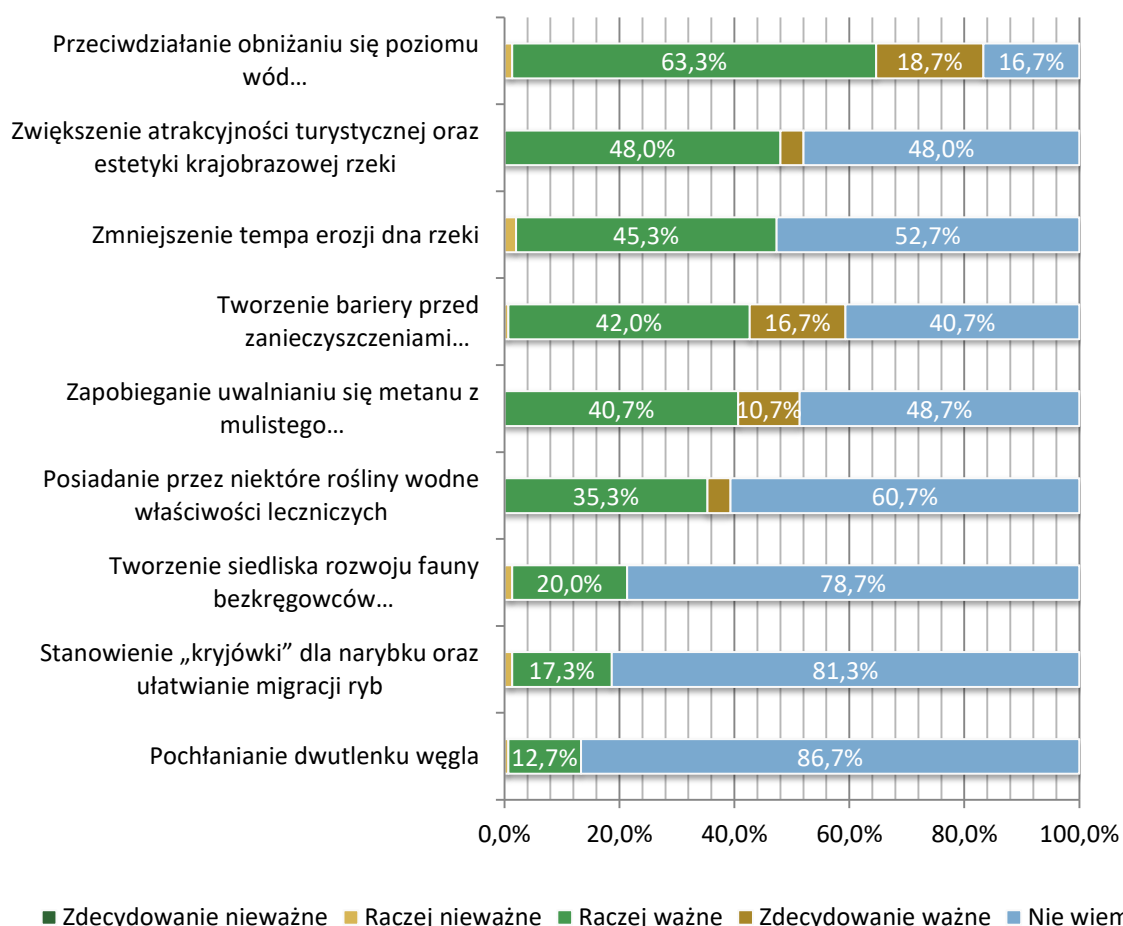
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Respondenci zostali poproszeni o określenie ogólnego stopnia istotności poszczególnych funkcji roślinności rzek włosienicznikowych. Wiedza badanych na ten temat często jest dość ograniczona, przez co odsetek odpowiedzi *nie wiem* wahał się od 16,7% do nawet 86,7%.

Mieszkańcy wszystkie z wymienionych funkcji uznali za ważne lub bardzo ważne. Procent odpowiedzi negatywnych nie przekraczał 2,0%. Najwięcej pozytywnych odpowiedzi uzyskały następujące funkcje:

- Zapobieganie uwalnianiu się metanu z mulistego dna rzeki (40,7% wskazań *raczej ważne* i 10,7% wskazań *zdecydowanie ważne*);
- Tworzenie bariery przed zanieczyszczeniami dopływającymi do koryta rzeki i wód gruntowych (42,0% wskazań *raczej ważne* i 16,7% wskazań *zdecydowanie ważne*);
- Zmniejszenie tempa erozji dna rzeki (45,3% wskazań *raczej ważne*);
- Zwiększenie atrakcyjności turystycznej oraz estetyki krajobrazowej rzeki (48,0% wskazań *raczej ważne* i 4,0% wskazań *zdecydowanie ważne*);
- Przeciwdziałanie obniżaniu się poziomu wód gruntowych (63,3% wskazań *raczej ważne* i 18,7% wskazań *zdecydowanie ważne*).

Wykres 7 Roślinność rzek włosienicznikowych (np. Drawy) pełni szereg funkcji ekosystemowych, proszę wskazać w jakim stopniu poszczególne funkcje są Pana/i zdaniem istotne?

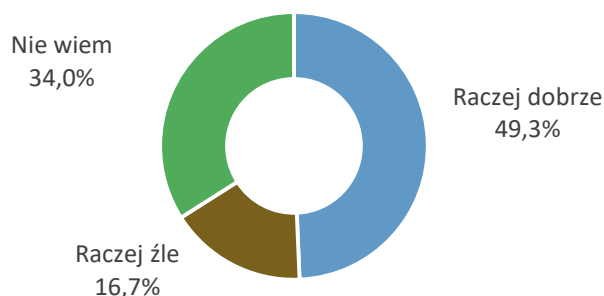

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Według niespełna połowy badanych (49,3%) ekosystem roślinności wodnej w ich regionie rozwija się raczej dobrze, a według 16,7% raczej źle. 34,0% przyznało, że *nie wie* (co świadczyć

może o braku wiedzy mieszkańców na ten temat). Żaden z ankietowanych nie wybrał odpowiedzi *zdecydowanie dobrze* lub *zdecydowanie źle*.

Wykres 8 Jak Pana/i zdaniem rozwija się ekosystem roślinności wodnej w Pana/i regionie?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

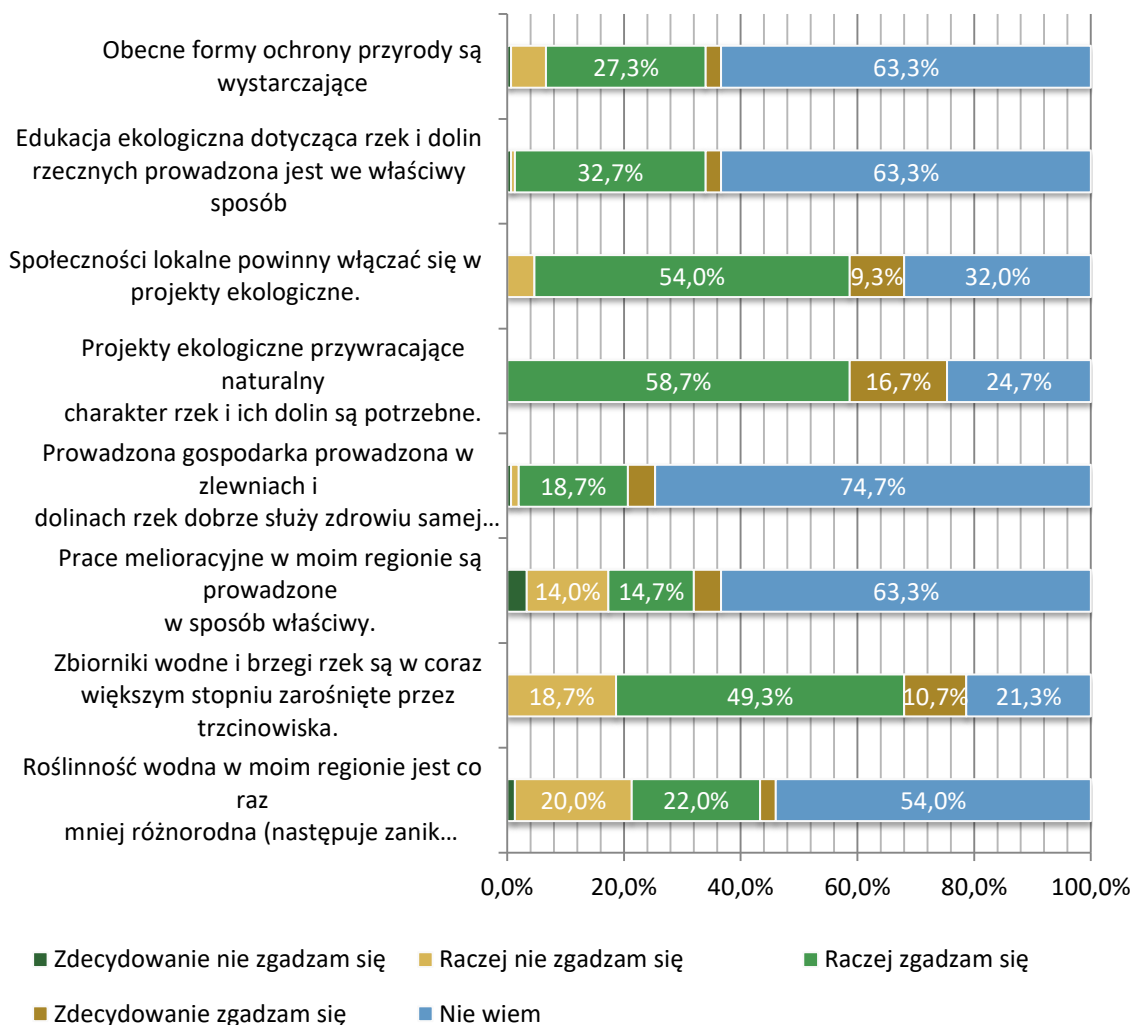
Badani zostali poproszeni o ustosunkowanie się do podanych zdań. Najczęściej padającą odpowiedzią (pomiędzy 21,3% a 74,7%) była odpowiedź *nie wiem*. Najwięcej respondentów zgodziło się ze stwierdzeniami:

- Zbiorniki wodne i brzegi rzek są w coraz większym stopniu zarośnięte przez trzcinowiska (49,3% wskazań *raczej zgadzam się* i 10,7% wskazań *raczej nie zgadzam się*);
- Projekty ekologiczne przywracające naturalny charakter rzek i ich dolin są potrzebne (58,7% wskazań *raczej zgadzam się* i 16,7% wskazań *raczej nie zgadzam się*);
- Społeczności lokalne powinny włączać się w projekty ekologiczne (54,0% wskazań *raczej zgadzam się* i 9,3% wskazań *raczej nie zgadzam się*).

20,0% *raczej nie zgodziło się* ze stwierdzeniem Roślinność wodna w moim regionie jest co raz mniej różnorodna (następuje zanik niektórych gatunków), a 18,7% ze zdaniem Zbiorniki wodne i brzegi rzek są w coraz większym stopniu zarośnięte przez trzcinowiska.

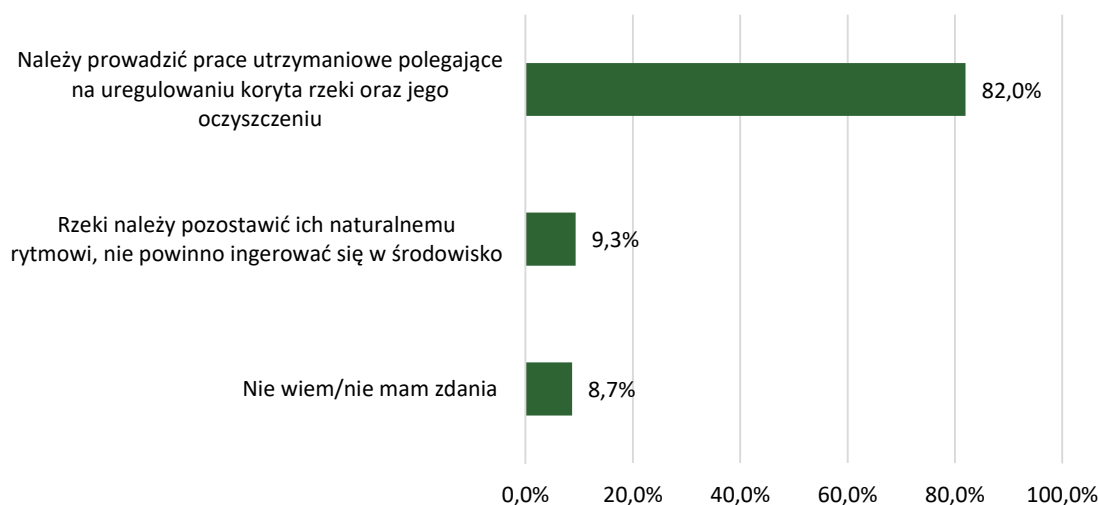
Wykres 9 W jakim stopniu zgadza się Pan/i z poniższymi stwierdzeniami?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Według zdecydowanej większości ankietowanych (82,0%) gospodarka rzeczna powinna polegać na pracach utrzymaniowych prowadzących do uregulowania koryta rzeki oraz jego oczyszczenia. 9,3% sądzi, że rzeki należy pozostawić ich naturalnemu rytmowi oraz, że nie powinno ingerować się w środowisko. 8,7% nie ma na ten temat zdania.

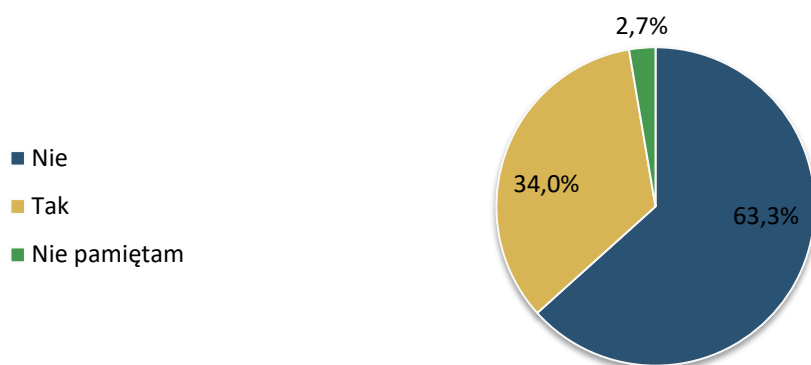
Wykres 10 Jak Pan/i zdaniem powinna być prowadzona gospodarka rzeczna?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Respondenci zostali zapytani o to, czy kiedykolwiek słyszeli o problemie migracji ryb związanym z budowlami hydrotechnicznymi (np. zaporami). Ponad połowa z nich (63,3%) nie słyszała o takim zjawisku. 34,0% ankietowanych słyszało o tym problemie, zaś 2,7% nie potrafi sobie przypomnieć, czy kiedykolwiek się z nim zetknęło.

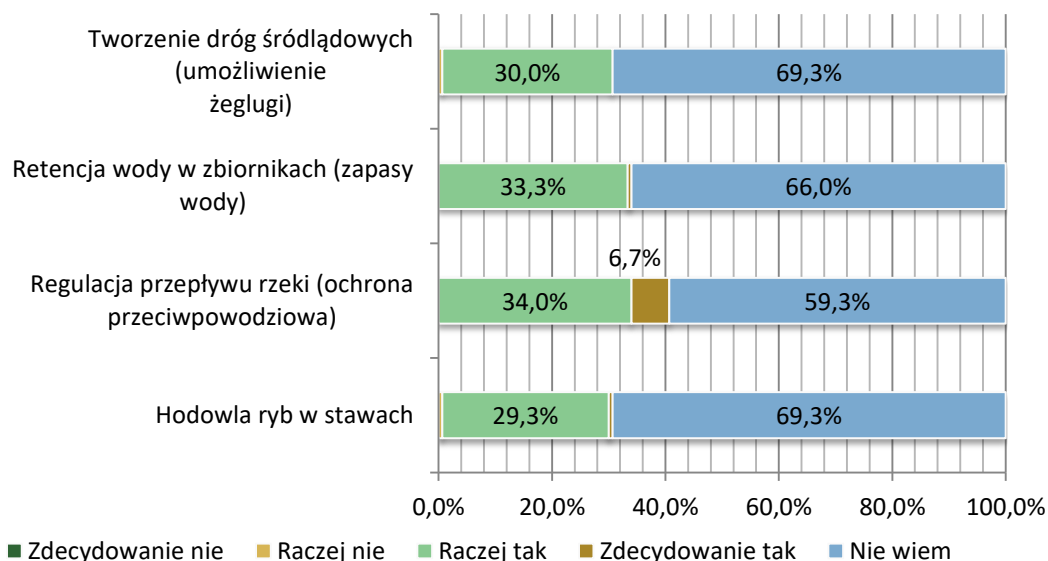
Wykres 11 Czy słyszał Pan/i kiedykolwiek o problemie migracji ryb związanym z budowlami hydrotechnicznymi (np. zapory)?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Następnie badanym zadano pytanie: *W jakim stopniu Pana/i zdaniem poniższe cele, w jakich budowane są obiekty hydrotechniczne usprawiedliwiają przerwanie szlaków migracyjnych ryb?* Pytanie to ujawniło nieznaną tematu wśród respondentów. Przeważającą odpowiedzią była odpowiedź *nie wiem*, którą ankietowani wybierali z częstotliwością pomiędzy 59,3% a 69,3%. Drugą najczęściej wybieraną odpowiedzią było *raczej tak* (między 29,3% a 34,0%). W przypadku wariantu *regulacja przepływu rzeki* 6,7% wybrało odpowiedź *zdecydowanie tak*.

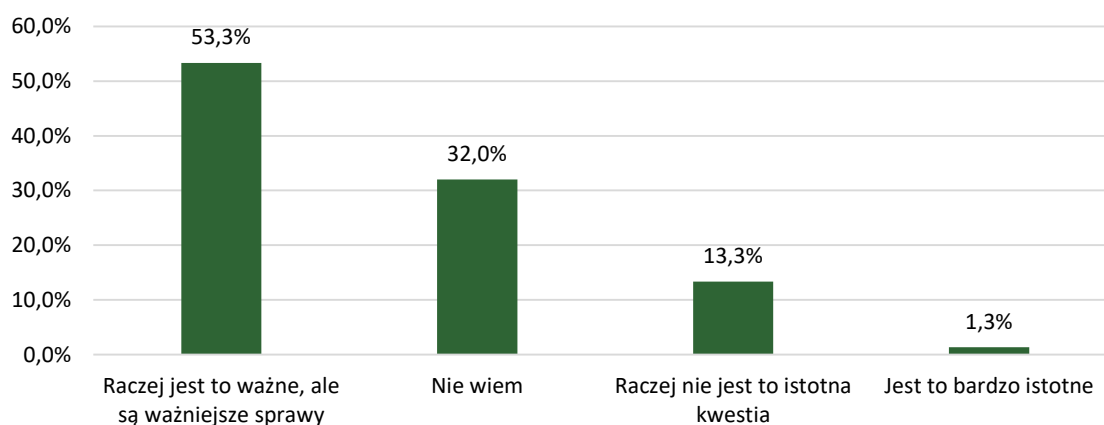
Wykres 12 W jakim stopniu Pana/i zdaniem poniższe cele, w jakich budowane są objekty hydrotechniczne usprawiedliwiają przerwanie szlaków migracyjnych ryb?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

53,3% respondentów sądzi, że działania podejmowane w celu utrzymania zarybienia w rzekach (takie jak: zachowanie naturalnych tarlisk oraz sztuczne zarybienia) są *raczej ważne, ale jednocześnie istnieją sprawy ważniejsze*. 13,3% uważa, że raczej nie jest to istotna kwestia, a dla 1,3% jest to bardzo istotne. Nikt nie uznał, że *zdecydowanie nie jest to istotna kwestia, a przyroda sama sobie poradzi*, natomiast 32,0% ankietowanych nie potrafiło odpowiedzieć na to pytanie.

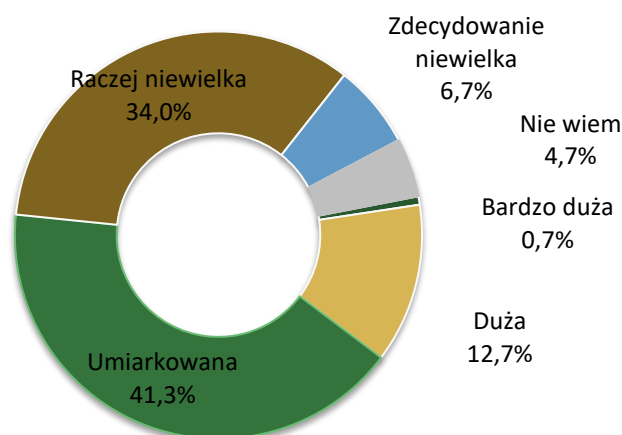
Wykres 13 W jakim stopniu Pana/i zdaniem istotne są działania podejmowane w celu utrzymania zarybienia w rzekach takie jak: zachowanie naturalnych tarlisk oraz sztuczne zarybienia?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Ankietowani zostali zapytani o to, jaka ich zdaniem jest skala kłusownictwa dotyczącego ryb rzecznych w ich regionie zamieszkania. 41,3% uznaje ją za umiarkowaną, 34,0% za raczej niewielką, a 12,7% za dużą.

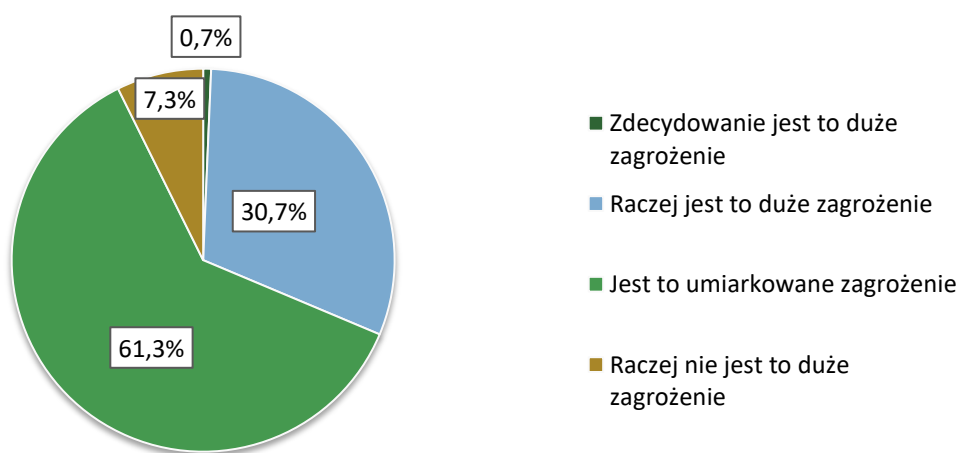
Wykres 14 Jaka Pana/i zdaniem jest skala kłusownictwa dotycząca populacji ryb rzecznych w Pana/i regionie?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Większość badanych (61,3%) uważa, że kłusownictwo stanowi umiarkowane zagrożenie dla populacji ryb w rzekach. W opinii 30,7% jest to raczej duże zagrożenie, 7,3% zagrożenie ocenia jako raczej nieduże. Jedna osoba uważa, że kłusownictwo stanowi zdecydowanie duże zagrożenie dla populacji ryb.

Wykres 15 W jakim stopniu Pana/i zdaniem kłusownictwo stanowi zagrożenie dla populacji ryb w rzekach?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

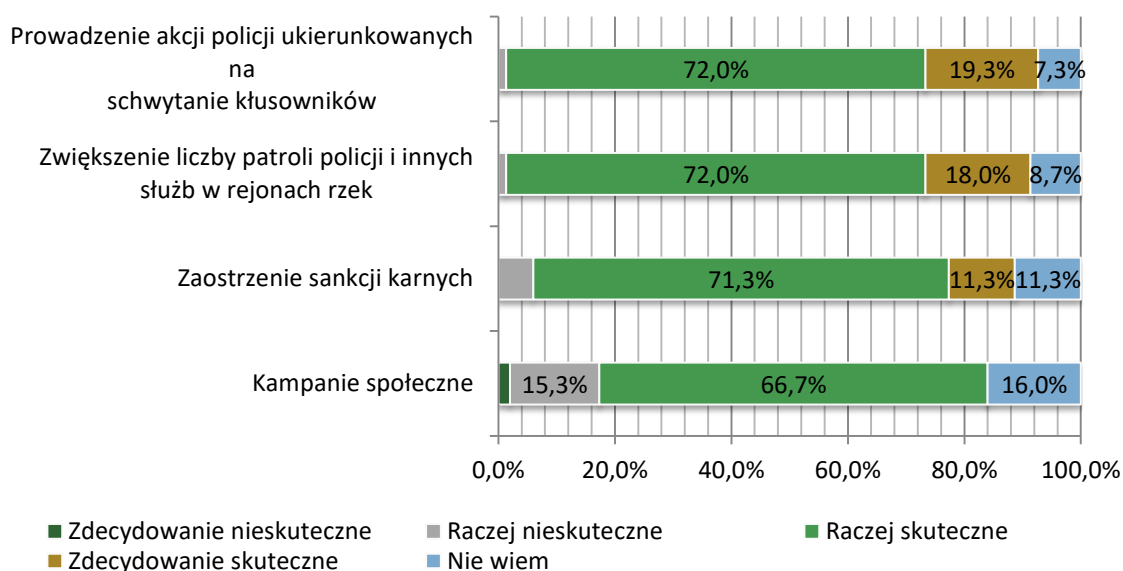
Badanych poproszono o ocenę potencjalnej skuteczności zaproponowanych działań przeciwdziałających kłusownictwu. Większość respondentów za potencjalnie skuteczne uznała wszystkie zaproponowane formy:

- Kampanie społeczne (66,7% wskazań *raczej skuteczne*);

- Zaostrzenie sankcji karnych (71,3% wskazań *raczej skuteczne*, 11,3% wskazań *zdecydowanie skuteczne*);
- Zwiększenie liczby patroli policji i innych służb w rejonach rzek (72,0% wskazań *raczej skuteczne*, 18,0% wskazań *zdecydowanie skuteczne*);
- Prowadzenie akcji policji ukierunkowanych na schwytanie kłusowników (72,0% wskazań *raczej skuteczne*, 19,3% wskazań *zdecydowanie skuteczne*).

Najwięcej negatywnych odpowiedzi uzyskała propozycja przeprowadzenie kampanii społecznej – 15,3% wskazań *raczej nieskuteczne*, 2,0% wskazań *zdecydowanie nieskuteczne*.

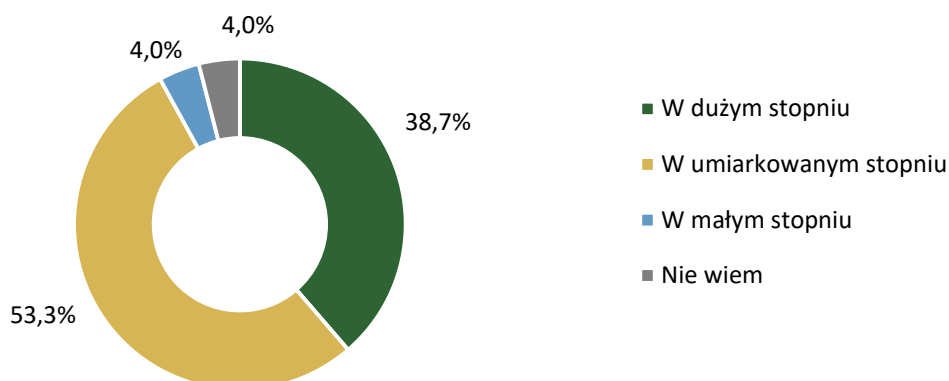
Wykres 16 W jakim stopniu następujące działania przeciwdziałające kłusownictwu są lub mogłyby być Pana/i zdaniem skuteczne?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Ponad połowa ankietowanych (53,3%) uważa, że istnienie osiedli mieszkaniowych w obszarach zlewków rzek, w umiarkowany sposób wpływa na zanieczyszczenie i degradowanie ekosystemu rzeki. 38,7% stopień ten uważa za duży, a 4,0% za mały. 4,0% respondentów nie potrafiło opowiedzieć na to pytanie.

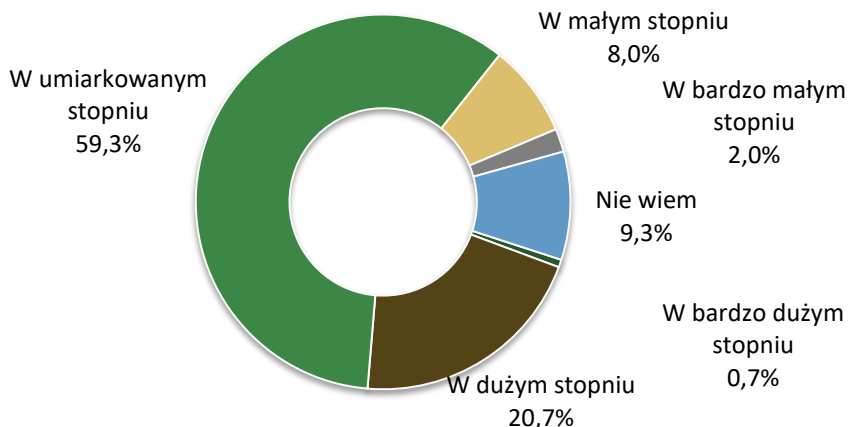
Wykres 17 W jakim stopniu Pana/i zdaniem istnienie osiedli mieszkaniowych w obszarach zlewnisk rzek wpływa na zanieczyszczenie i degradowanie ekosystemu rzeki?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Ponad połowa ankietowanych (59,3%) uważa, że działalność rolnicza w obszarach zlewnisk rzek w umiarkowany sposób wpływa na zanieczyszczenie i degradowanie ekosystemu rzeki. 20,7% stopień ten uważa za duży, a 8,0% za mały. 9,3% respondentów nie potrafiło opowiedzieć na to pytanie.

Wykres 18 W jakim stopniu Pana/i zdaniem działalność rolnicza w obszarach zlewnisk rzek wpływa na zanieczyszczenie i degradowanie ekosystemu rzeki?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

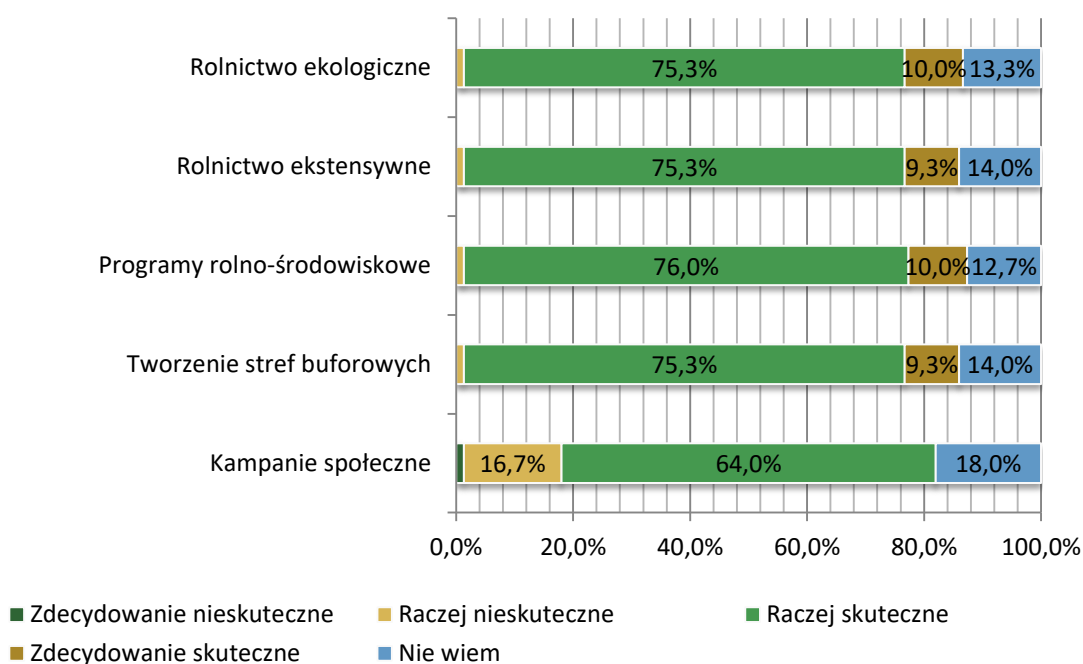
Respondentów zapytano w jakim stopniu ich zdaniem poszczególne działania są skutecznym sposobem na zmniejszenie oddziaływania rolnictwa na wody rzeczne i gruntowe. Większość respondentów za potencjalnie skuteczne uznała wszystkie zaproponowane formy:

- Tworzenie stref buforowych (strefy, w których występują ograniczenia dla prowadzenia działalności rolniczej): 75,3% wskazań *raczej skuteczne*, 9,3% wskazań *zdecydowanie skuteczne*;

- Programy rolno-środowiskowe (działania realizowane w ramach projektów unijnych zwiększające ekologiczność gospodarstw rolnych): 76,0% wskazań *raczej skuteczne*, 10,0% wskazań *zdecydowanie skuteczne*;
- Rolnictwo ekstensywne (rodzaj rolnictwa, w którym nie stosuje się sztucznych środków wspomagających uprawy): 75,3% wskazań *raczej skuteczne*, 9,3% wskazań *zdecydowanie skuteczne*;
- Rolnictwo ekologiczne (rolnictwo ekologiczne określa się jako system gospodarowania o zrównoważonej produkcji roślinnej i zwierzęcej, łączącej przyjazne środowisku praktyki gospodarowania takie jak: wspomaganie wysokiego stopnia różnorodności biologicznej, wykorzystywanie naturalnych procesów oraz zapewnienie właściwego dobrostanu zwierząt): 75,3% wskazań *raczej skuteczne*, 10,0% wskazań *zdecydowanie skuteczne*;
- Kampanie społeczne: 64,0% wskazań *raczej skuteczne*.

Najwięcej negatywnych odpowiedzi uzyskała propozycja przeprowadzenie kampanii społecznej – 16,7% wskazań *raczej nieskuteczne*, 1,3% wskazań *zdecydowanie nieskuteczne*.

Wykres 19 W jakim stopniu Pana/i zdaniem poszczególne działania są skutecznym sposobem na zmniejszenie oddziaływania rolnictwa na wody rzeczne i gruntowe?

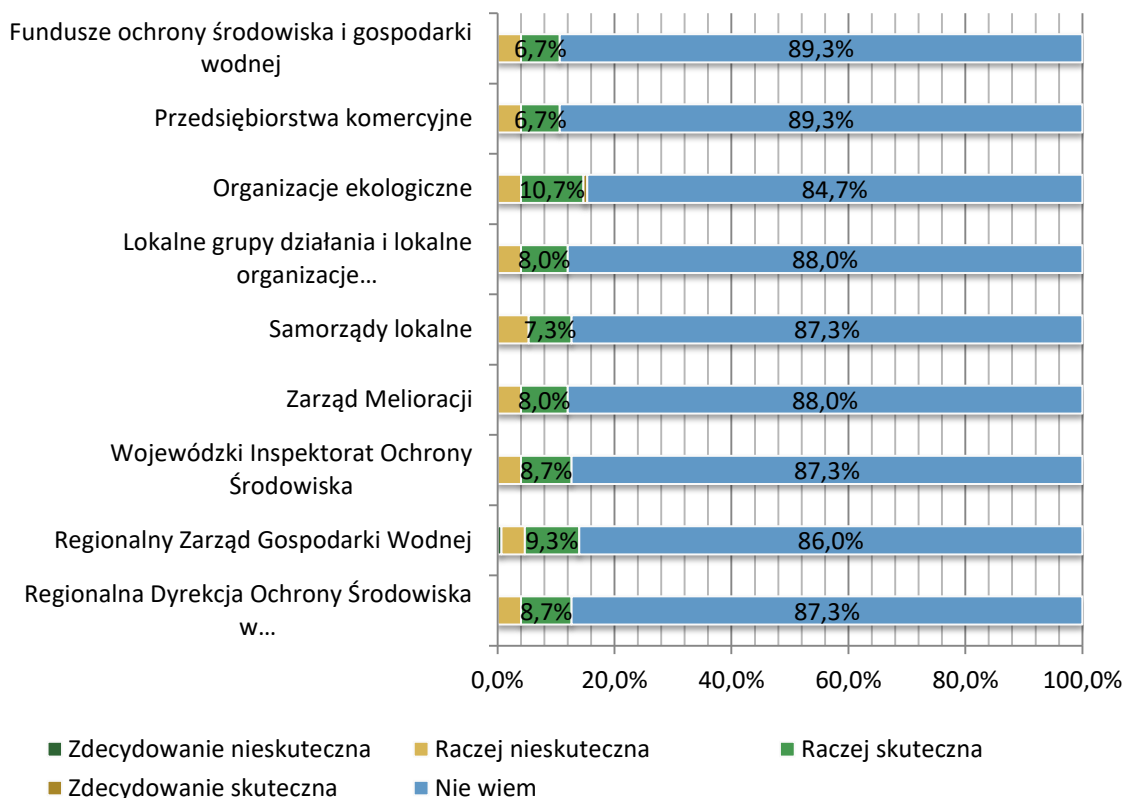
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Ankietowanym zadano pytanie: *W jakim stopniu Pana/i zdaniem działalność poniższych instytucji Pana/i zdaniem jest skuteczna w zakresie ochrony przyrody na rzekach i w ich dolinach?* Badani nie mają wiedzy pozwalającej im na ocenę działalności wymienionych instytucji. W przypadku wszystkich zaproponowanych wariantów zdecydowania większość (między 84,7% a 89,3%) nie była w stanie odpowiedzieć na pytanie. Jako *raczej skuteczne* badani ocenili:

- Organizacje ekologiczne (10,7% wskazań);

- Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej (9,3% wskazań);
- Regionalną Dyrekcję Ochrony Środowiska w Szczecinie (8,7% wskazań);
- Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska (8,7% wskazań).

Wykres 20 W jakim stopniu Pana/i zdaniem działalność poniższych instytucji Pana/i zdaniem jest skuteczna w zakresie ochrony przyrody na rzekach i w ich dolinach?

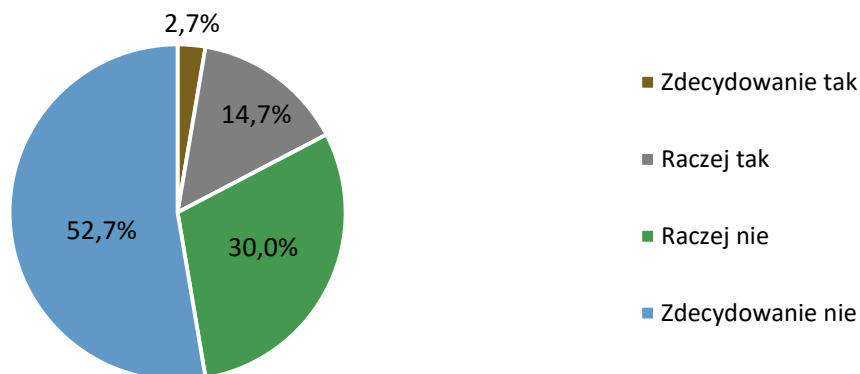

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Respondentów zapytano o to, czy byliby zainteresowani uczestnictwem w działaniach (konsultacje, spotkania, wydarzenia o charakterze edukacyjno-rekreacyjnym) mających na celu ochronę środowiska rzecznoego oraz dolin rzek w ich regionie. Większość (52,7%) wybrała odpowiedź *zdecydowanie nie*, a 30,0% - *raczej nie*. 14,7% *raczej* byłoby zainteresowanych tego typu działaniami, a 2,7% byłoby *zdecydowanie* zainteresowanych.

Wykres 21 Czy jest Pan/i zainteresowana uczestnictwem w działaniach (konsultacje, spotkania, wydarzenia o charakterze edukacyjno-rekreacyjnym) mających na celu ochronę środowiska rzecznoego oraz dolin rzek w Pana/i regionie?

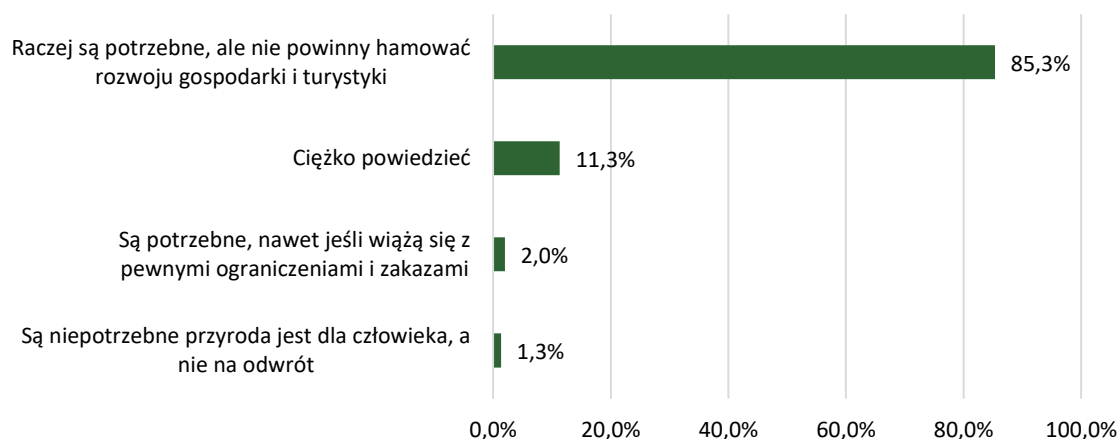

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Brak chęci zaangażowania ankietowani motywują brakiem zainteresowania (78,2%) oraz brakiem czasu (21,0%). Jeden z respondentów jako powód podał przyszłą wyprowadzkę z regionu.

Badanych poproszono o podzielenie się swoim zdaniem na temat prawnych form ochrony przyrody. Zdecydowana większość (85,3%) uważa, że raczej są one potrzebne, ale nie powinny hamować rozwoju gospodarki i turystyki. 11,3% nie potrafiło udzielić odpowiedzi na to pytanie.

Wykres 22 Jakie jest Pana/i zdanie na temat prawnych form ochrony przyrody?

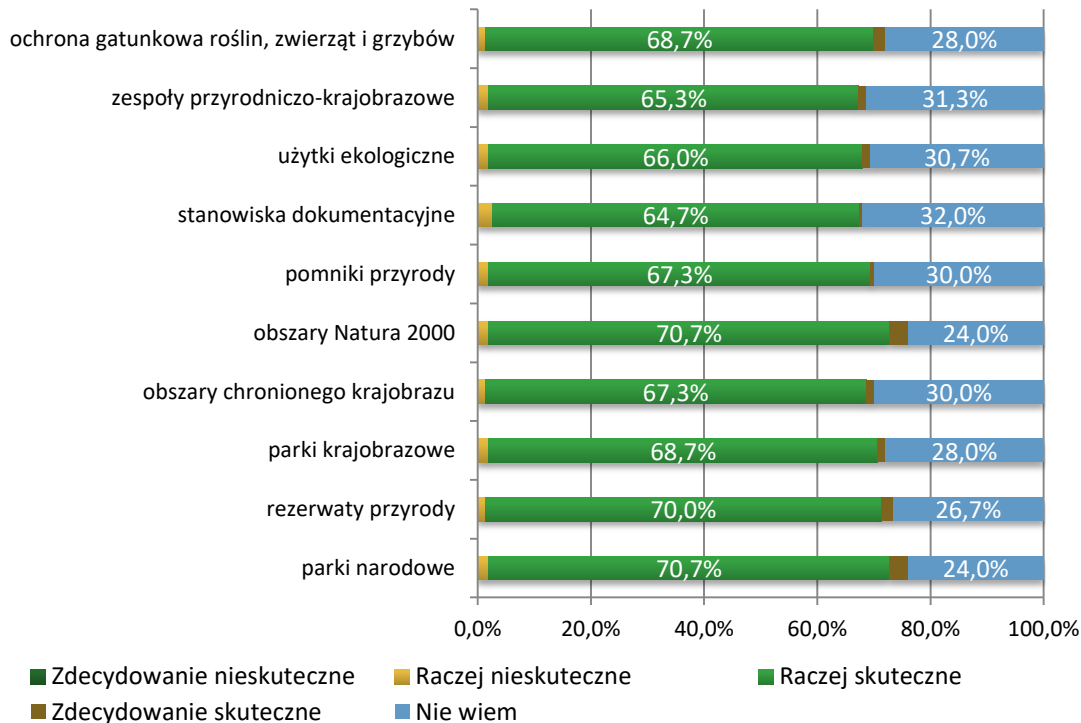
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Respondenci ocenili, w jakim stopniu wyznaczone formy prawne ochrony przyrody są (ich zdaniem) efektywne. Większość respondentów za potencjalnie skuteczne uznała wszystkie zaproponowane formy:

- Parki narodowe (66,7% wskazań *raczej skuteczne*, 3,3% wskazań *zdecydowanie skutecznie*);

- Rezerwaty przyrody (70,0% wskazań *raczej skuteczne*, 2,0% wskazań *zdecydowanie skutecznie*);
- Parki krajobrazowe (68,7% wskazań *raczej skuteczne*, 1,3% wskazań *zdecydowanie skutecznie*);
- Obszary chronionego krajobrazu (67,3% wskazań *raczej skuteczne*, 1,3% wskazań *zdecydowanie skutecznie*);
- Obszary Natura 2000 (70,7% wskazań *raczej skuteczne*, 3,3% wskazań *zdecydowanie skutecznie*);
- Pomniki przyrody (67,3% wskazań *raczej skuteczne*, 0,7% wskazań *zdecydowanie skutecznie*);
- Stanowiska dokumentacyjne (64,7% wskazań *raczej skuteczne*, 0,7% wskazań *zdecydowanie skutecznie*);
- Użytki ekologiczne (66,0% wskazań *raczej skuteczne*, 1,3% wskazań *zdecydowanie skutecznie*);
- Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe (65,3% wskazań *raczej skuteczne*, 1,3% wskazań *zdecydowanie skutecznie*);
- Ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów (68,7% wskazań *raczej skuteczne*, 2,0% wskazań *zdecydowanie skutecznie*).

Wykres 23 W jakim stopniu poniższe formy prawne ochrony przyrody są Pana/i zdaniem efektywne?

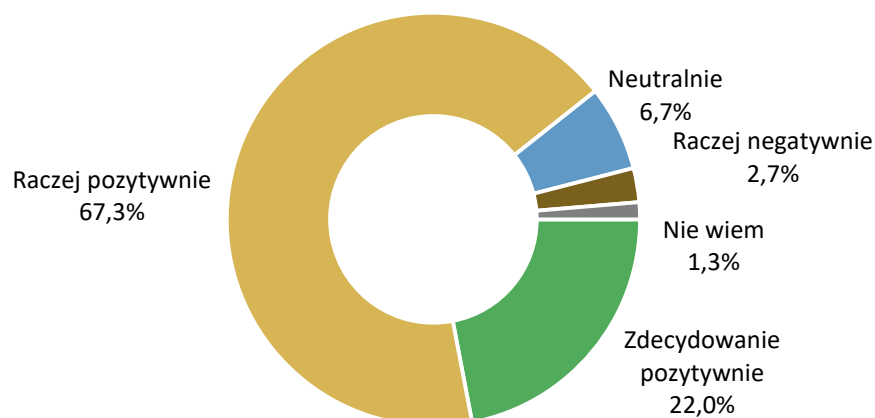

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Ponad połowa ankietowanych (67,3%) raczej pozytywnie ocenia wpływ turystyki regionu na społeczność lokalną. 22,0% uważa, że wpływ ten jest zdecydowanie pozytywny, 6,7% uznaje go

za neutralny, a 2,7% za raczej negatywny. Żaden z respondentów nie wskazał odpowiedzi *zdecydowanie negatywny*, a 1,3% nie potrafiło udzielić odpowiedzi na to pytanie.

Wykres 24 Jak ocenia Pan/i wpływ turystyki regionu na społeczność lokalną?

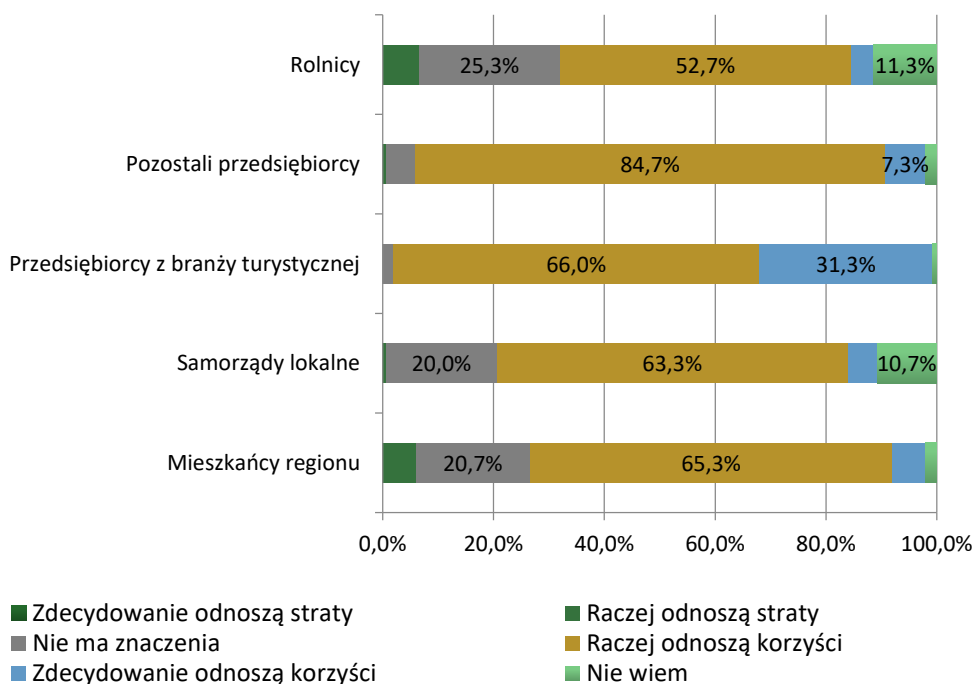
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Mieszkańcy zostali poproszeni o ocenę stopnia, w jakim pewne grupy korzystają z ruchu turystycznego w regionie. W przypadku wszystkich zaproponowanych grup, ocena sugerowała, że odnoszą one korzyści:

- Mieszkańcy regionu (65,3% wskazań *raczej odnoszą korzyści*, 6,0% wskazań *zdecydowanie odnoszą korzyści*);
- Samorządy lokalne (63,3% wskazań *raczej odnoszą korzyści*, 5,3% wskazań *zdecydowanie odnoszą korzyści*);
- Przedsiębiorcy z branży turystycznej (66,0% wskazań *raczej odnoszą korzyści*, 31,3% wskazań *zdecydowanie odnoszą korzyści*);
- Pozostali przedsiębiorcy (84,7% wskazań *raczej odnoszą korzyści*, 7,3% wskazań *zdecydowanie odnoszą korzyści*);
- Rolnicy (52,7% wskazań *raczej odnoszą korzyści*, 4,0% wskazań *zdecydowanie odnoszą korzyści*).

6,0% badanych wybrało odpowiedź *raczej odnoszą straty* w przypadku mieszkańców regionu, a 6,7% w przypadku rolników.

Wykres 25 W jakim stopniu Pana/i zdaniem poniższe grupy korzystają z ruchu turystycznego w regionie?

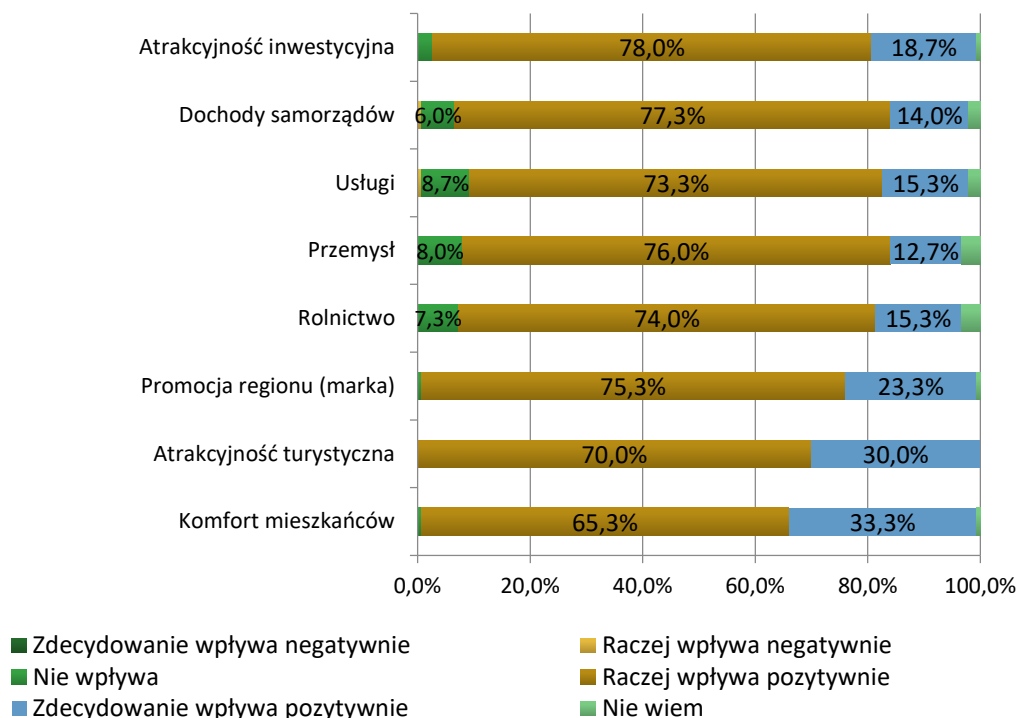

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Ostatnim pytaniem, na które odpowiedzieli ankietowani było *W jakim stopniu Pana/i zdaniem prawna ochrona przyrody środowisk wodnych wpływa na następujące aspekty życia społecznego?* W przypadku wszystkich zaproponowanych sfer badani odpowiedzieli wybierając sformułowania o pozytywnym wydźwięku:

- Komfort mieszkańców (65,3% wskazań *raczej wpływa pozytywnie*, 33,3% zdecydowanie wpływa pozytywnie);
- Atrakcyjność turystyczna (70,0% wskazań *raczej wpływa pozytywnie*, 30,0% zdecydowanie wpływa pozytywnie);
- Promocja regionu (marka) (75,3% wskazań *raczej wpływa pozytywnie*, 23,3% zdecydowanie wpływa pozytywnie);
- Rolnictwo (74,0% wskazań *raczej wpływa pozytywnie*, 15,3% zdecydowanie wpływa pozytywnie);
- Przemysł (76,0% wskazań *raczej wpływa pozytywnie*, 12,7% zdecydowanie wpływa pozytywnie);
- Usługi (73,3% wskazań *raczej wpływa pozytywnie*, 15,3% zdecydowanie wpływa pozytywnie);
- Dochody samorządów (77,3% wskazań *raczej wpływa pozytywnie*, 14,0% zdecydowanie wpływa pozytywnie);
- Atrakcyjność inwestycyjna (78,0% wskazań *raczej wpływa pozytywnie*, 18,7% zdecydowanie wpływa pozytywnie).

Wykres 26 W jakim stopniu Pana/i zdaniem prawna ochrona przyrody środowisk wodnych wpływa na następujące aspekty życia społecznego?

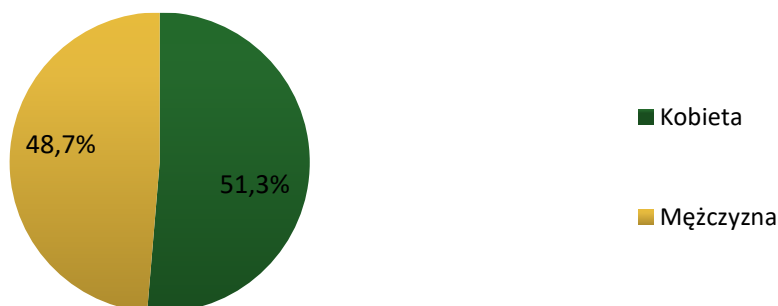

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

METRYCZKA

W badaniu wzięło udział 150 mieszkańców. Rozkład płci był wyrównany – kobiety biorące udział w ankiecie stanowiły 51,3% ogółu, a mężczyźni 48,7%.

Wykres 27 Płeć respondentów

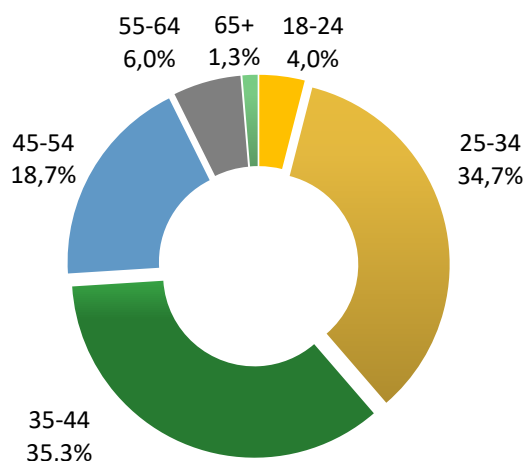

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Najliczniejszą grupę badanych tworzyły osoby w wieku 35-44 lat (35,3%) oraz 25-34 lat (34,7%). Niespełna 1/5 (18,7%) ankieterów stanowili mieszkańcy mieszcący się w przedziale

wiekowym 45-54 lat. Najmniej liczne grupy tworzyły osoby po 55 roku życia – ci w wieku 55-64 lat stanowili 6,0% badanej zbiorowości, zaś osoby powyżej 65 roku życia 1,3%.

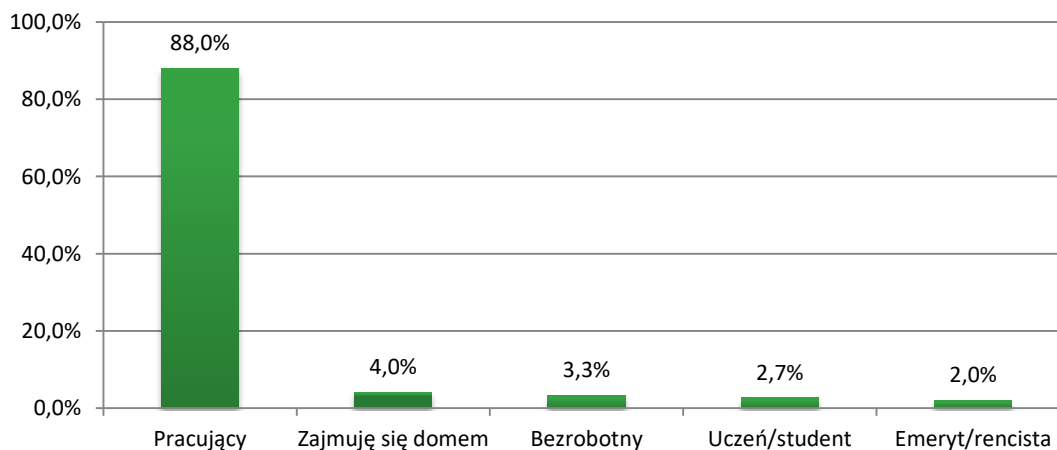
Wykres 28 Wiek respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Zdecydowaną większość respondentów stanowiły osoby pracujące (88,0%). 4,0% badanej grupy zadeklarowało, że zajmują się domem, 3,3% stanowiły osoby bezrobotne, a 2,7% - uczniowie i studenci. Jedynie 2,0% ankietowanych stanowili emeryci i renciści.

Wykres 29 Status zawodowy respondentów.

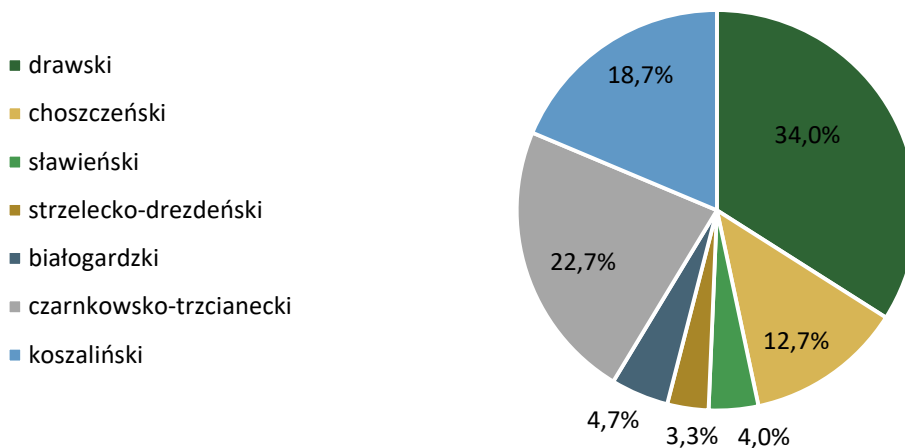
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Badanych poproszono również o wskazanie, w jakim powiecie zamieszkują. Największy odsetek ankietowanych (34,0%) wskazał powiat drawski, 22,7% mieszka w powiecie czarnkowsko-trzcianeckim, 18,7% w koszalińskim, a 12,7% w choszczeńskim. Najmniejszą część grupy respondentów stanowili mieszkańcy powiatów:

- białogardzkiego (4,7%);

- sławieńskiego (4,0%);
- strzelecko-drezdeńskiego (3,3%).

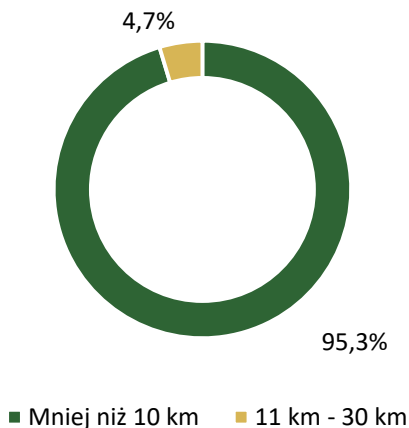
Wykres 30 Miejsce zamieszkania

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

95,3% spośród ankietowanych mieszka w odległości mniejszej niż 10 km od najbliższej rzeki. Pozostałą część (4,7%) od rzeki dzieli pomiędzy 11 a 30 kilometrów.

Wykres 31 Odległość od najbliższej rzeki

4.3 PAPI

Badanie bezpośrednie z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety jest najbardziej popularną techniką zbierania danych wśród metod ilościowych. Polega na zbieraniu informacji przy pomocy standaryzowanego kwestionariusza ankiety. Pytania zawarte w kwestionariuszu są opracowane

na podstawie problemów badawczych. Badanie ankietowe charakteryzuje się dużym wskaźnikiem responsu, niskimi kosztami przeprowadzenia i dużą szybkością analizowania danych. Badanie metodą PAPI charakteryzuje się możliwością udania się przez ankietera w miejsce, gdzie można spotkać osoby, które są grupą docelową badania. W przypadku turystów oraz wędkarzy jest to najefektywniejszy sposób dotarcia do respondentów.

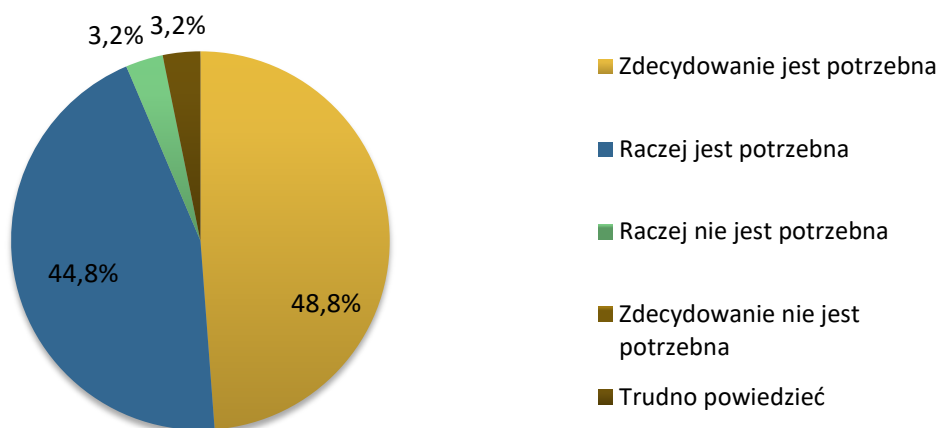
W ramach drugiego etapu badań reaktywnych przeprowadzono ankiety z 125 osobami, w tym odwiedzającymi region turystami, w szczególności kajakarzami i wędkarzami.

ANALIZA PAPI Z TURYSTAMI

W ramach „Raportu Otwarcia” przeprowadzono wywiady z 125 turystami, korzystającymi z uroków rzek: Drawa, Korytnica, Grabowa oraz rzeki Radew. Badania dotyczyły znajomości projektu, świadomości ekologicznej oraz własnych zachowań i przekonań związanych z przyrodą i turystyką.

Turystów zapytano, jakie jest ich zdanie na temat ochrony środowiska rzecznego. Pytanie dotyczyło ogólnej potrzeby lub braku potrzeby ochrony. Zdecydowana większość badanych (93,6%) uważała, że zabezpieczenie środowiska rzecznego jest potrzebne, zaś niespełna połowa (48,8%) twierdziła, że taka protekcja jest zdecydowanie potrzebna. Żaden z respondentów nie uważał, że działania ochronne są zbędne. 3,2% miało trudność z odpowiedzią na pytanie.

Wykres 32 Zdanie respondentów na temat ochrony środowiska rzecznego.

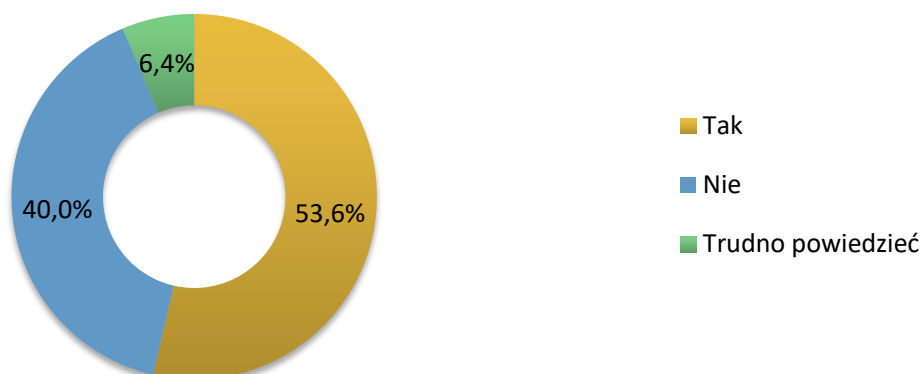

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Nieco ponad połowa badanych turystów (53,6%, tj. 67 osób) twierdziła, że zna sieci obszarów podlegających ochronie przyrody pn. „Natura 2000”. 40,0% przyznało, że nie zna żadnych obszarów tego rodzaju, zaś 6,4% nie potrafiło odpowiedzieć na to pytanie, co właściwie oznacza, że można ich zaliczyć do osób, które nie posiadają wiedzy na temat obszarów „Natura 2000”.

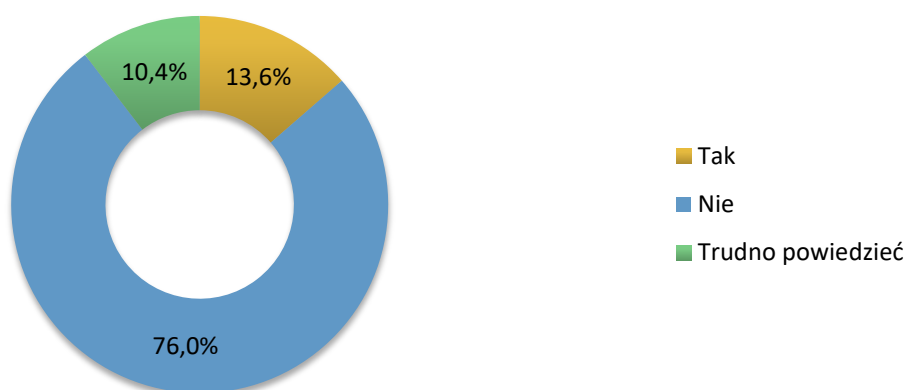
Wykres 33 Znajomość sieci obszarów podlegających ochronie przyrody pn. „Natura 2000”.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

O ile respondenci znają jakieś obszary podlegające ochronie „Natura 2000”, w zdecydowanej większości (76,0%, tj. 65 osób) nie posiadają wiedzy na temat projektu pt. „Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”. Podobnie jak w przypadku wiedzy o obszarach ochrony, tak i tu osoby mające trudność z odpowiedzią na pytanie należałoby zaliczyć do osób nieznających realizowanego projektu (czyli aż 10,4% badanych). Jedynie 13,6% turystów stwierdziło, że zna projekt dotyczący rzeki Drawa.

Wykres 34 Znajomość realizowanego w ramach Programu „Natura 2000” projektu pt. „Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”.

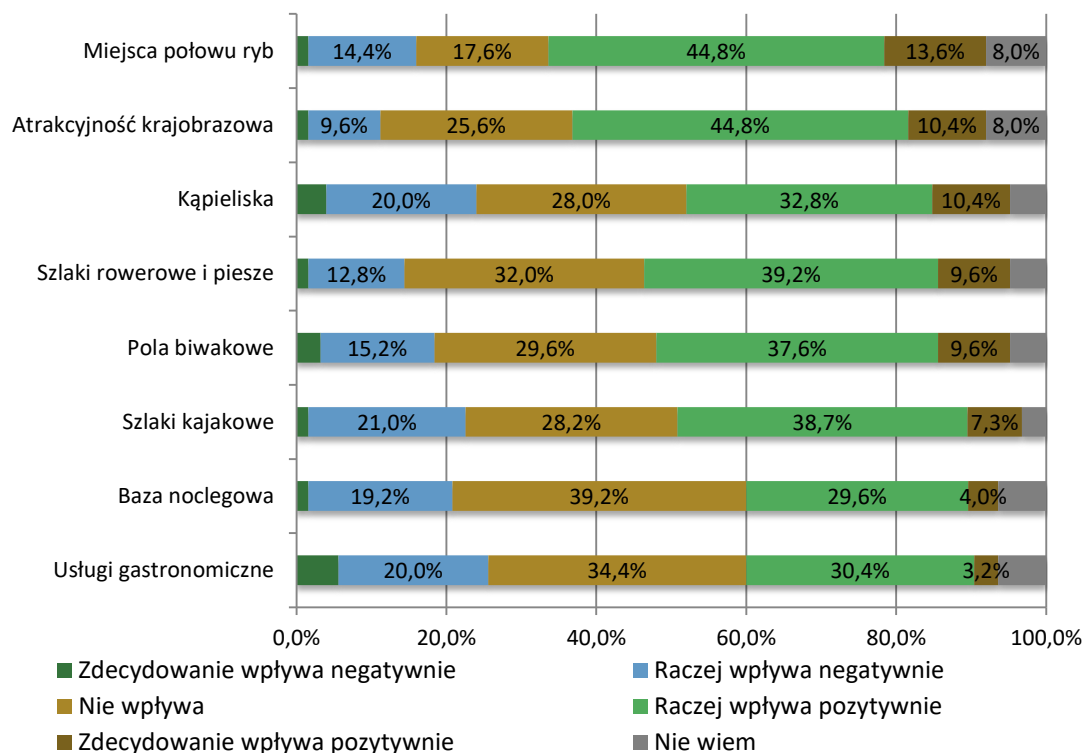
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Zdaniem respondentów, wpływ ochrony przyrody w obrębie rzek i dolin na poszczególne elementy infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej jest raczej pozytywny. Najlepiej oceniany jest wpływ ochrony przyrody na atrakcyjność krajobrazową – 10,4% osób wypowiedziało się, że wpływ ten jest zdecydowanie pozytywny, zaś 44,8% wybrało „bezpieczniejszą” opcję „raczej wpływa pozytywnie”. Badani doceniają także wpływ działań prewencyjnych na połów ryb (13,6%

opowiedziało się, że zdecydowanie pozytywnie, zaś 44,8%, że raczej pozytywnie) oraz stan kąpielisk (10,4% opowiedziało się, że zdecydowanie pozytywnie, zaś 32,8%, że raczej pozytywnie). 5,6% badanych uznało, że działania nastawione na ochronę przyrody wpływają zdecydowanie negatywnie na oferowanie usług gastronomicznych. Kolejne 20,0% zdawało się przyznawać im rację, twierdząc, że wpływ ten jest „raczej zły”. Niespełna 1/5 respondentów (19,2%) uznała, że obszar ochrony raczej negatywnie wpływa również na bazę noclegową.

Turyści widzą, że objęte ochroną tereny są znacznie czystsze, występuje na nich więcej gatunków zwierząt i roślin, które można podziwiać. Zdają sobie jednak sprawę, że wiąże się to z ograniczeniami, jakie ochrona przyrody niesie dla działalności człowieka.

Wykres 35 Zdanie na temat wpływu ochrony przyrody w obrębie rzek i dolin rzecznych na poszczególne elementy infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej.

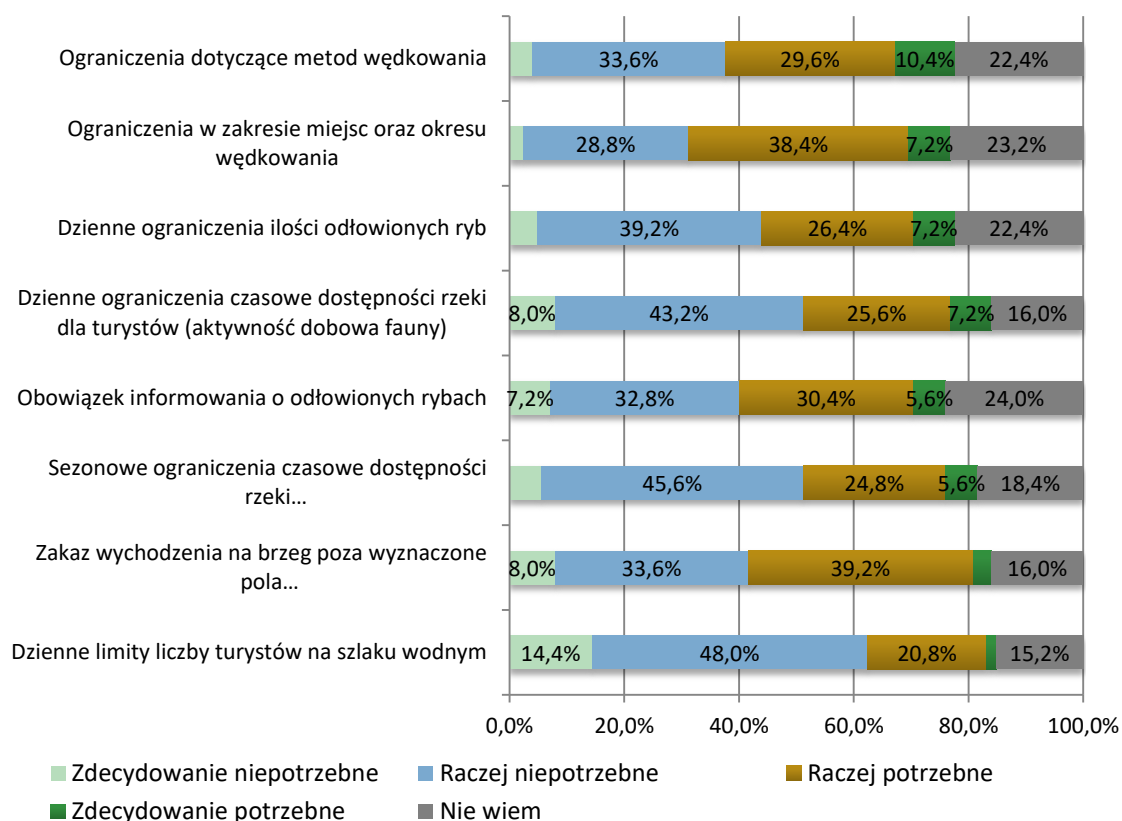
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Turyści mieli dość duży problem z odpowiedzią na pytanie o stopień potrzeby wprowadzenia form ochrony przyrody polegających głównie na ograniczeniach. Średnio 1/5 badanych nie potrafiła odpowiedzieć na pytania o poszczególne działania.

Ich zdaniem, największe ograniczenia powinny dotyczyć połowu ryb – dziennej ilości odłowionych ryb, metod wędkowania oraz zakresu miejsc i okresu wędkowania. Odsetek odpowiedzi opowiadających się za potrzebą wprowadzenia takich działań wahał się od 33,6% do 45,6% (połączono odpowiedzi „zdecydowanie potrzebne” i „raczej potrzebne”). Respondenci nie zauważali potrzeby wprowadzania form ochrony polegających na ograniczeniach dla turystów – dziennego limitu liczby turystów na szlaku wodnym czy sezonowego oraz dziennego ograniczenia

czasowego dostępności rzek dla odwiedzających. Odsetek odpowiedzi uważających te działania za niepotrzebne wahał się od 51,2% do 62,4%. Powód takich odpowiedzi może być dwójaki – z jednej strony respondenci sami są turystami i uważają, że ich działalność nie przynosi chronionemu obszarowi szkód, z drugiej znacznie łatwiej opowiedzieć się za ograniczeniami, które nie dotyczą bezpośrednio osoby mówiącej.

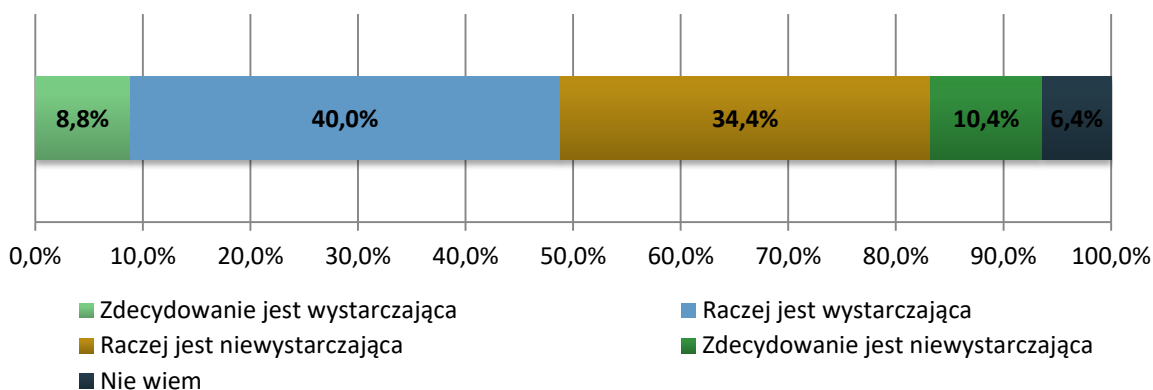
Wykres 36 Określenie stopnia potrzeby wprowadzenia następujących form ochrony przyrody rzek i dolin rzek.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Zdania respondentów na temat zakresu dostępnych dla turystów informacji o ochronie przyrody i środowiska rzek są podzielone. 48,8% badanych uważało, że zakres tych informacji jest niewystarczający. Bardzo podobny procent (44,8%) ankietowanych był odmiennego zdania i twierdził, że ilość informacji o ochronie przyrody jest wystarczająca. 6,4% osób nie potrafiło odpowiedzieć na to pytanie.

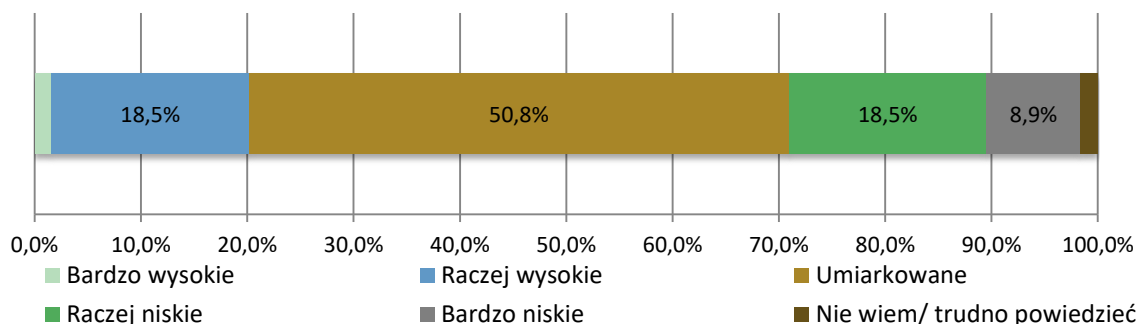
Wykres 37 Zdanie respondentów na temat zakresu dostępnych dla turystów informacji o ochronie przyrody i środowiska rzek.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Turystów poproszono o ocenę natężenia ruchu turystycznego w regionie, w którym aktualnie przebywali. Połowa badanych (50,8%) uznała natężenie za umiarkowane. Po 18,5% respondentów oceniło natężenie ruchu jako raczej wysokie lub raczej niskie, zaś 8,9% za bardzo niskie. Różne oceny badanych mogą być wynikiem miejsca, w którym przebywali, ale także indywidualnej oceny natężenia (dla każdego wysokie natężenie oznacza inną wartość).

Wykres 38 Ocena natężenia ruchu turystycznego w regionie, w którym aktualnie przebywają respondenci.

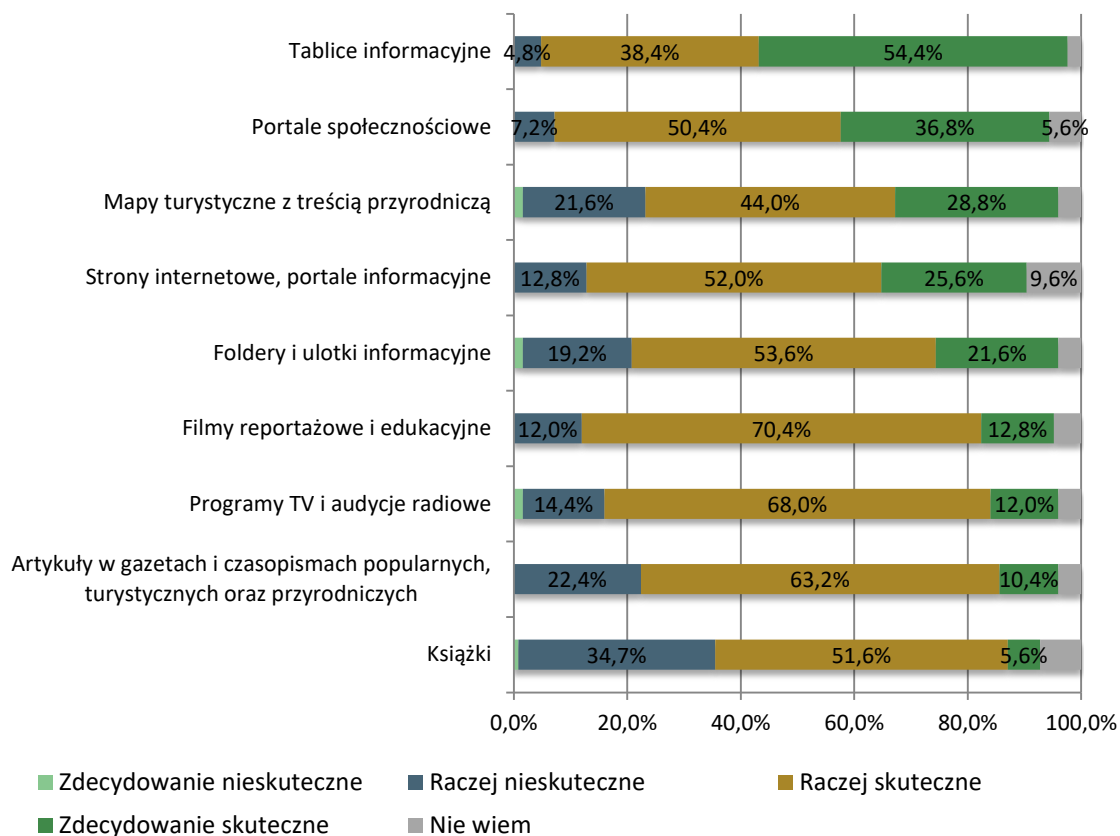

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Za najbardziej skuteczną formę informowania turystów na temat przyrody i środowiska odwiedzanego regionu badani uznali tablice informacyjne umieszczone na szlakach (54,4% odpowiedzi „zdecydowanie skuteczne” oraz 38,4% odpowiedzi „raczej skuteczne”). Tablice łatwo zauważyć, odnoszą się do tego, co człowiek widzi wokół siebie, nie są też nachalne – jeśli turysta nie chce ich przeczytać, nie musi. Wysoko ocenianą formą informowania są również źródła internetowe – portale społecznościowe (36,8% odpowiedzi „zdecydowanie skuteczne” oraz 50,4% odpowiedzi „raczej skuteczne”) oraz strony i portale internetowe (25,6% odpowiedzi „zdecydowanie skuteczne” oraz 52,0% odpowiedzi „raczej skuteczne”). Internet to coraz bardziej popularna forma zdobywania informacji, dostępna nie tylko dla młodych, ale coraz większej rzeszy osób starszych. Skuteczną formą są również mapy turystyczne z treścią przyrodniczą

(28,8% odpowiedzi „zdecydowanie skuteczne” oraz 44,0% odpowiedzi „raczej skuteczne”), w które często zaopatrują się turyści przed wyjazdem. Najmniej skuteczną formą informowania według badanych są książki oraz artykuły w gazetach i czasopismach popularnych, turystycznych oraz przyrodniczych (zdobyły one odpowiednio 34,7% oraz 22,4% odpowiedzi „raczej nieskuteczne”).

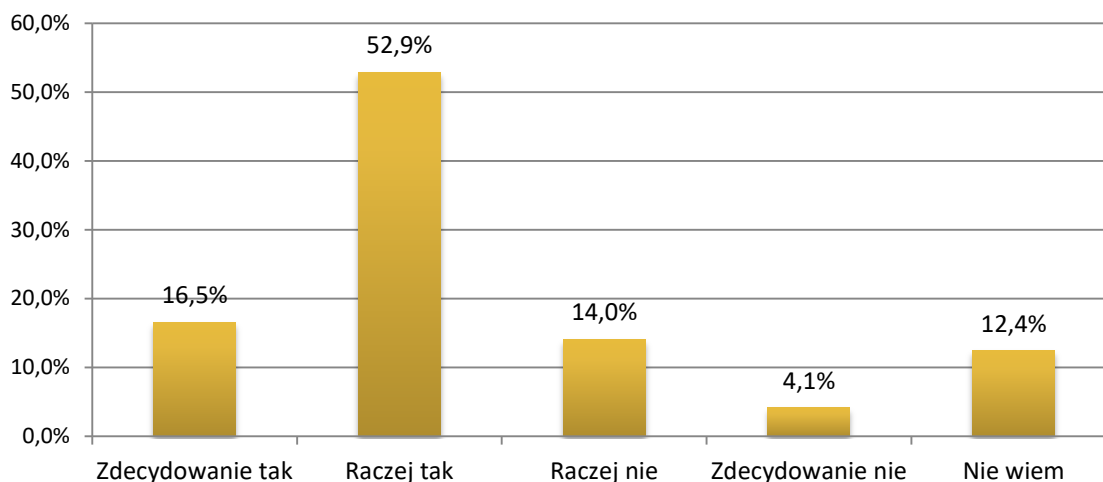
Wykres 39 Ocena stopnia efektywności poszczególnych form informowania turystów na temat przyrody i środowiska odwiedzanego regionu.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Ponad połowa badanych (52,9%, tj. 64 osoby) stwierdziła, że kampanie informacyjne, kolportaż materiałów edukacyjnych i podobnego rodzaju działania raczej mogą wspierać zaangażowanie turystów w ochronę przyrody i egzekwowanie obowiązujących przepisów. Kolejne 16,5% osób jest tego pewne. Przeciwno takiej formie działań opowiedziało się 18,1% respondentów (22 osoby). Swojego zdania na ten temat nie posiadało 12,4% ankietowanych.

Wykres 40 Zdanie badanych na temat tego, czy kampanie informacyjne, kolportaż materiałów edukacyjnych i podobnego rodzaju działania mogą wspierać zaangażowanie turystów w ochronę przyrody i egzekwowanie obowiązujących przepisów.

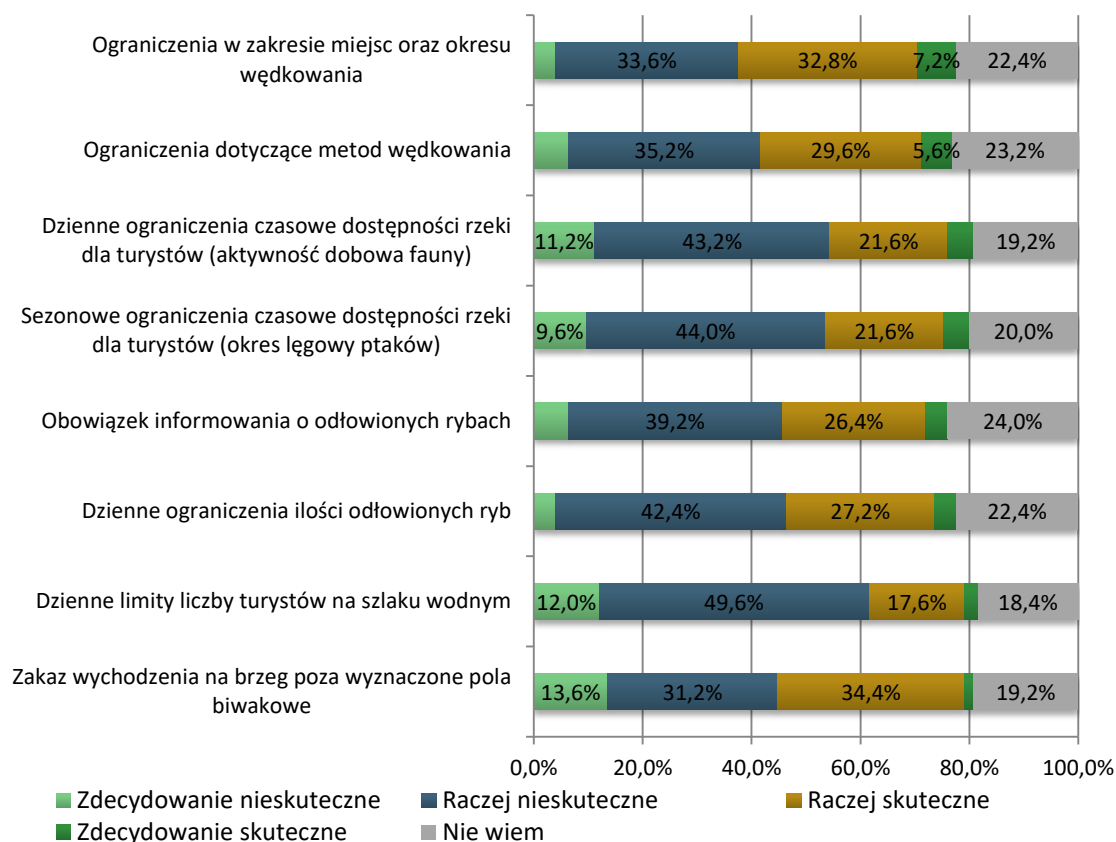

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Badani zostali zapytani o skuteczność wprowadzenia poszczególnych form ochrony przyrody rzek i dolin rzek. Według nich, najmniejszą skuteczność miałyby działania ingerujące w funkcjonowanie turysty, tzn. zakaz wychodzenia na brzeg poza wyznaczone pole biwakowe (13,6% odpowiedzi „zdecydowanie nieskuteczne” oraz 31,2% odpowiedzi „raczej nieskuteczne”), dzienne limity turystów na szlaku wodnym (12,0% odpowiedzi „zdecydowanie nieskuteczne” oraz 49,6% odpowiedzi „raczej nieskuteczne”) oraz dzienne ograniczenia czasowe dostępności rzeki dla turystów (aktywność dobową fauny) (11,2% odpowiedzi „zdecydowanie nieskuteczne” oraz 43,2% odpowiedzi „raczej nieskuteczne”). Takie opinie mogą być związane ze strachem przed wprowadzeniem ograniczeń dla turystów (czyli ich samych).

Najbardziej skutecznymi formami ochrony przyrody byłoby ograniczenie w zakresie miejsc i okresu wędkowania oraz ograniczenie dotyczące metod wędkowania (odpowiednio po 7,2% i 5,6% odpowiedzi „zdecydowanie nieskuteczne” oraz 32,8% i 29,6% odpowiedzi „raczej nieskuteczne”).

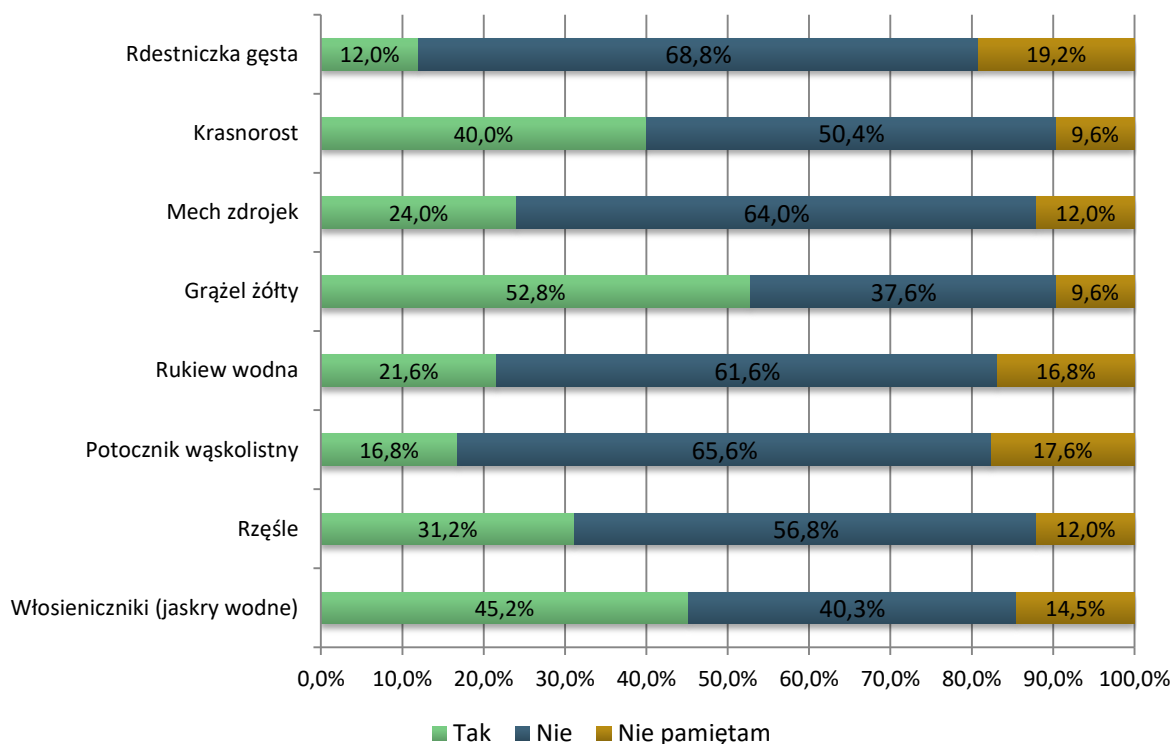
Wykres 41 Zdanie respondentów na temat stopnia skuteczności wprowadzenia poszczególnych form ochrony przyrody rzek i dolin rzek.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Respondenci zostali także zapytani o znajomość roślin rzecznych będących podstawą ekosystemu rzek włosienicznikowych. Najbardziej znaną rośliną jest grąźel żółty – znała go ponad połowa badanych (52,8%, tj. 66 osób). 45,2% turystów rozpoznawało włosienicznika, zaś 40,0% krasnorosty. Najmniej rozpoznawalnymi roślinami były rdestniczka gęsta (68,8% odpowiedzi negatywnych) oraz potocznik wąskolistny (16,8%).

Wykres 42 Znajomość poniższych roślin rzecznych będących podstawą ekosystemu rzek włosienicznikowych.

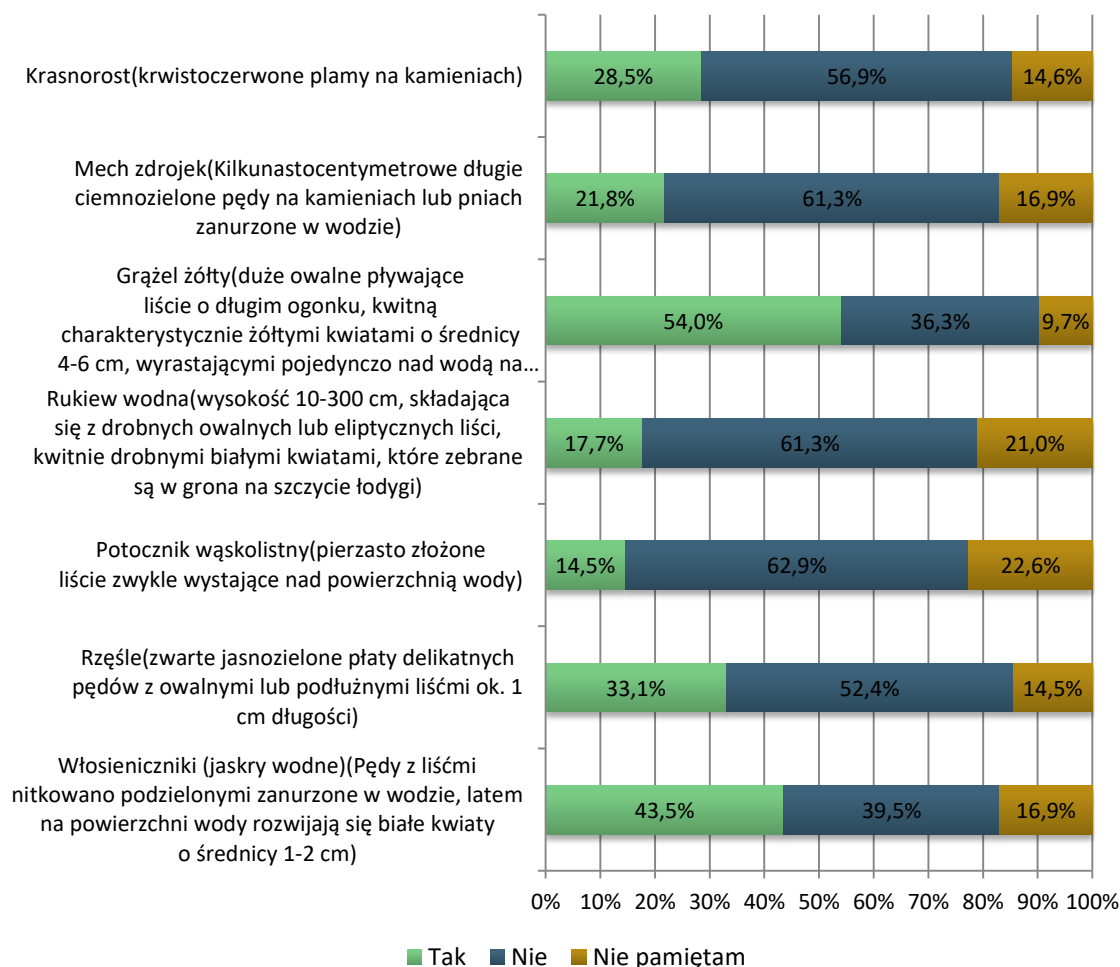

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Oprócz ogólnej znajomości, badani zostali zapytani o to, czy kiedykolwiek widzieli dane rośliny w ich naturalnym środowisku. Podobnie jak wyżej, najczęściej widzianymi roślinami był grąźel żółty (54,0% osób widziało tę roślinę) oraz włosieniczniki (43,5%). Najrzadziej widywaną (być może również najrzadszą) rośliną spośród wymienionych był potocznik wąskolistny (widziało go jedynie 14,5% osób) oraz rukiew wodna (widziało ją 17,7% osób).

Wykres 43 Znajomość roślin w ich naturalnym środowisku.

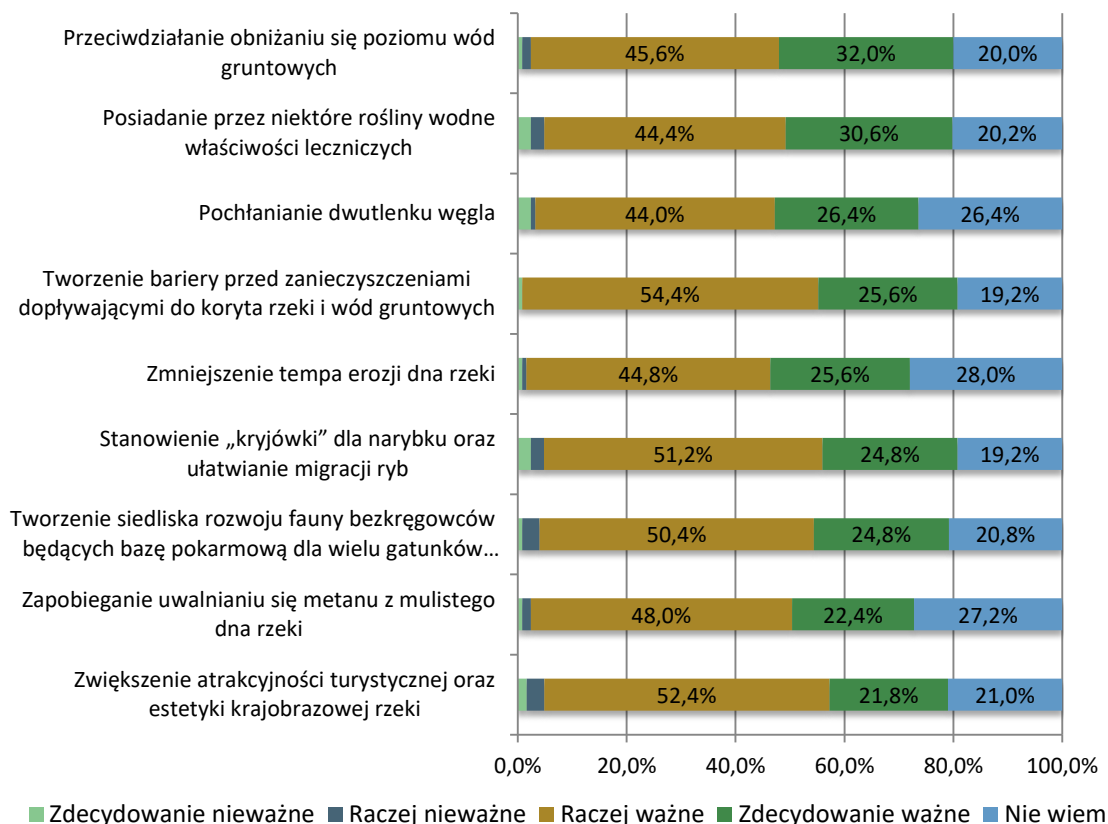

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Respondenci zostali poproszeni o określenie ogólnego stopnia istotności poszczególnych funkcji roślinności rzek włosienicznikowych. Wiedza badanych na ten temat często jest dość ograniczona, przez co odsetek odpowiedzi „nie wiem” wahał się od 19,0% do nawet 28,0%.

Turyści wszystkie z wymienionych funkcji uznali za ważne lub bardzo ważne. Procent odpowiedzi negatywnych nie przekraczał 3,2%, najczęściej wynosił jednak ok. 1,0%. Odpowiedzi „raczej ważne” i „zdecydowanie ważne” przyjmowały dla poszczególnych funkcji podobne wartości, jednak w minimalnym stopniu za najważniejszą uznana została funkcja przeciwdziałania obniżania się poziomu wód gruntowych (32,0% odpowiedzi „zdecydowanie ważne”), zaś za najmniej ważną – zwiększenie atrakcyjności turystycznej oraz estetyki krajobrazowej rzeki.

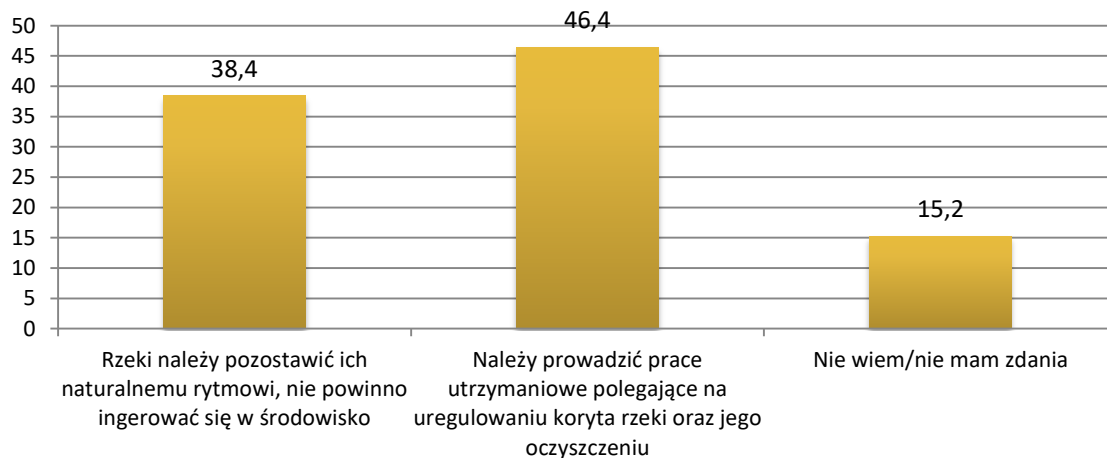
Wykres 44 Określenie stopnia istotności poszczególnych funkcji roślinności rzek włosienicznikowych, pełniących funkcje ekosystemowe.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Zdania turystów na temat najlepszego sposobu prowadzenia gospodarki rzecznej były podzielone. Niecała połowa (46,4%) twierdziła, że należy ingerować w środowisko, tzn. prowadzić prace utrzymaniowe polegające na uregulowaniu koryta rzeki oraz jego oczyszczeniu. Nieco mniej, bo 38,4% uważa, że rzeki należy zostawić ich naturalnemu rytmowi, tym samym nie ingerując w środowisko naturalne. 15,2% badanych nie miało na ten temat zdania.

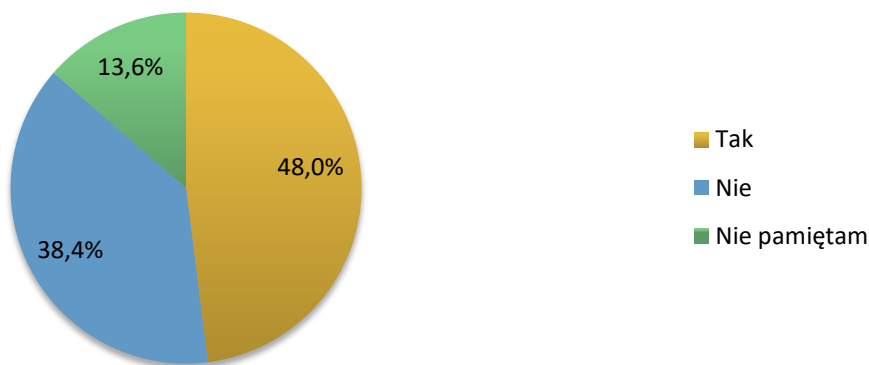
Wykres 45 Określenie sposobu, w jaki powinna być prowadzona gospodarka rzeczna.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Respondenci zostali zapytani o to, czy kiedykolwiek słyszeli o problemie migracji ryb związanym z budowlami hydrotechnicznymi (np. zaporami). Niespełna połowa z nich (48,0%, tj. 60 osób) o takim zjawisku słyszała. 38,4% nigdy nie słyszało o tym problemie, zaś 13,6% nie potrafi sobie przypomnieć, czy kiedykolwiek słyszało o migracjach ryb spowodowanych budowlami hydrotechnicznymi.

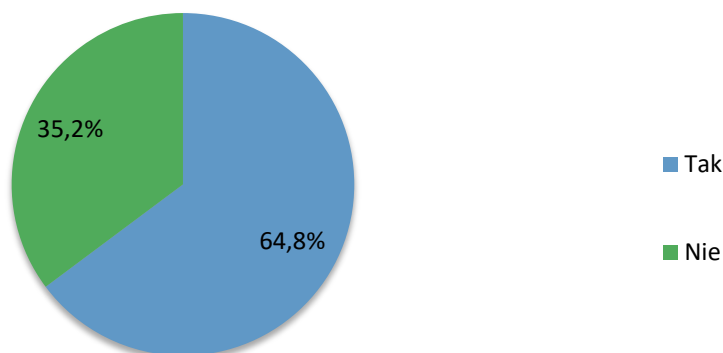
Wykres 46 Pytanie czy respondenci słyszeli kiedykolwiek o problemie migracji ryb związanym z budowlami hydrotechnicznymi (np. zapory).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

W badaniu sprawdzano również zainteresowanie turystów szlakami wodnymi w zakresie spływów kajakowych. Większość, bo 64,8% (tj. 81 osób) wyraziło swoje zainteresowanie spływami (część turystów z pewnością właśnie tak spędzała czas nad rzeką). Pozostała część, tj. 35,2% stwierdziła, że spływy kajakowe ich nie interesują.

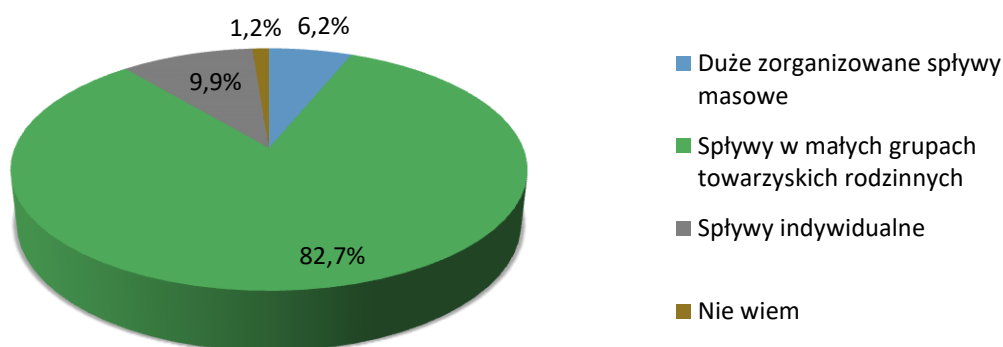
Wykres 47 Zainteresowanie turystów szlakami wodnymi w zakresie spływów kajakowych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Osoby, które wyraziły zainteresowanie spływami kajakowymi, zostały zapytane o najbardziej atrakcyjne formy spływu kajakowego. Zdecydowana większość (82,7%) preferowała spływy w małych grupach towarzyskich czy rodzinnych. Taki spływ stanowi wtedy czas integracji i zacieśniania więzi, przy jednoczesnym spokojnym podziwianiu krajobrazu i czerpaniu z uroków przyrody. 9,9% badanych za najbardziej interesujące uznało spływy indywidualne. Są one okazją do wyciszenia, przemyśleń, lub przeciwnie – ćwiczenia formy fizycznej. Najmniejszym powodzeniem cieszyły się duże, zorganizowane spływy masowe (6,2%). Podczas takich spływów tempo jest narzucone, trasa wytyczona, co jednak dla wielu posiada swoje zalety – podczas takich spływów można poznać trasy, których w innym wypadku by się nie poznało, jest to także okazja do poznania nowych osób. Dodatkowym atutem jest organizacja – masowe, zorganizowane spływy nie wymagają załatwiania wszystkiego samodzielnie.

Wykres 48 Najbardziej atrakcyjne formy spływu kajakowego według badanych.

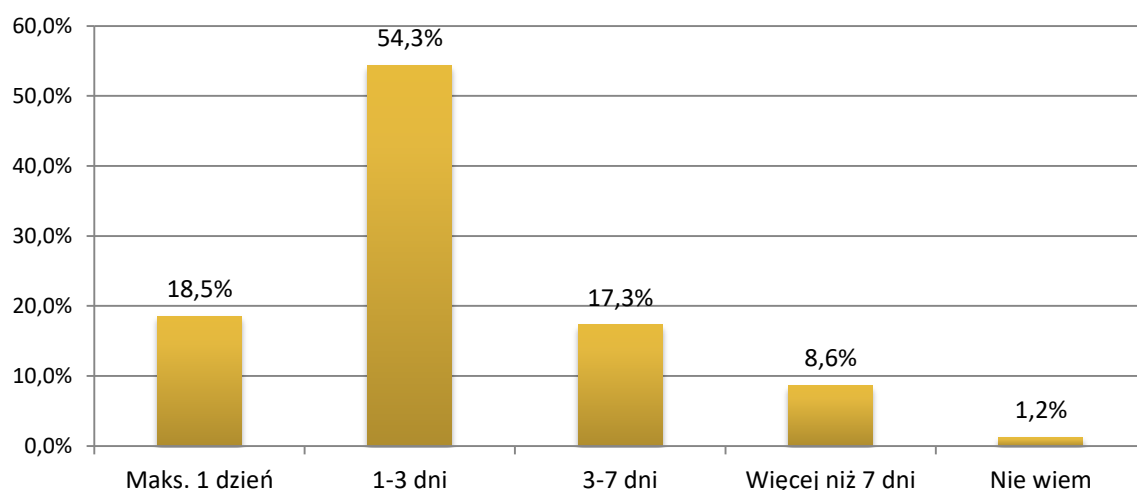
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=81.

Wśród preferowanej długości spływu kajakowego, nieco ponad połowę odpowiedzi stanowił okres od 1 do 3 dni (54,3%). Niespełna 1/5 badanych (18,5%) stwierdziła, że spływ kajakowy nie powinien trwać dłużej niż 1 dzień. 17,3% respondentów wolało dłuższe wycieczki i stwierdziło, że

preferowany przez nich spływ powinien trwać od 3 do 7 dni. Blisko 1/10 wielbicieli spływów (8,6%) chciałoby wziąć udział w spływie, który trwa ponad tydzień.

Warto zauważyć, że 80,2% osób wybrało opcję dłuższą niż jeden dzień, co wymusza korzystanie z baz noclegowych, pól biwakowych oraz ewentualnych punktów gastronomicznych.

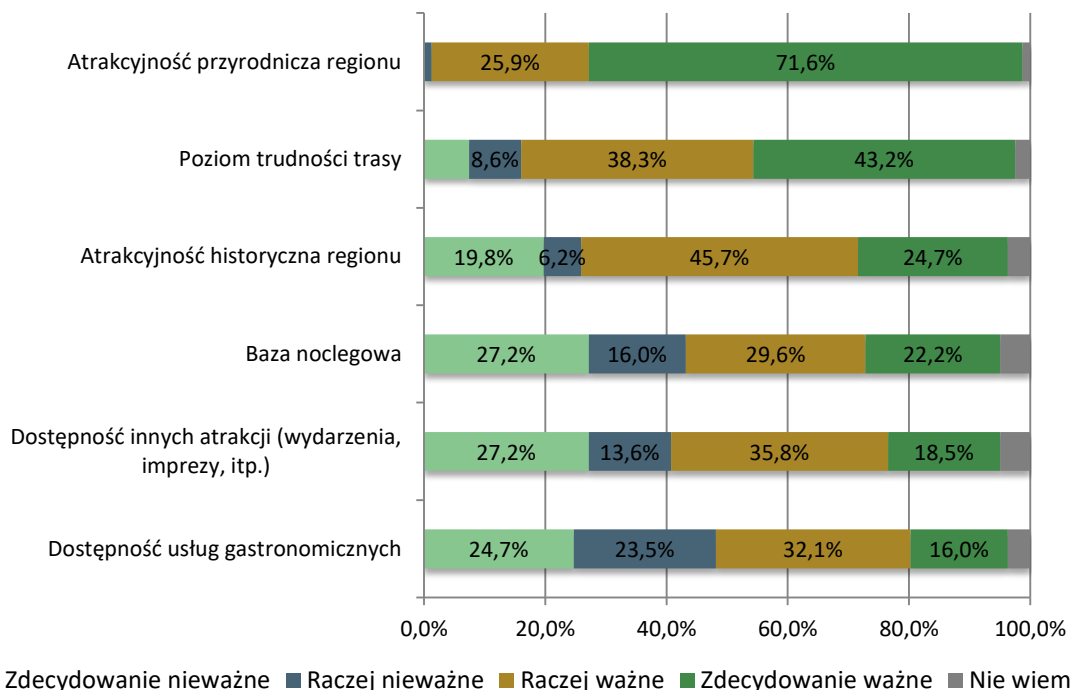
Wykres 49 Preferowana długość spływu kajakowego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=81.

Zdecydowanie najważniejszym czynnikiem decydującym o wyborze konkretnej trasy spływu kajakowego jest atrakcyjność przyrodnicza regionu (71,6% odpowiedzi „zdecydowanie ważne” oraz 25,9% odpowiedzi „raczej ważne”). Jedni wolą trasy łatwe, rekreacyjne, inni trudne, by poczuć adrenalinę i pokonać własne słabości, dlatego drugim w kolejności czynnikiem decydującym jest poziom trudności trasy (43,2% odpowiedzi „zdecydowanie ważne” oraz 38,3% odpowiedzi „raczej ważne”). Kolejne czynniki - baza noclegowa, dostępność innych atrakcji (np. wydarzenia, imprezy itp.) oraz dostępność usług gastronomicznych – są bardziej indywidualnymi potrzebami, posiadają więc bardzo wyrównane proporcje odpowiedzi – bardzo podobna liczba respondentów uważa je za ważne, co nieważne.

Wykres 50 Stopień wpływu poszczególnych czynników na wybór konkretnej trasy spływu kajakowego.

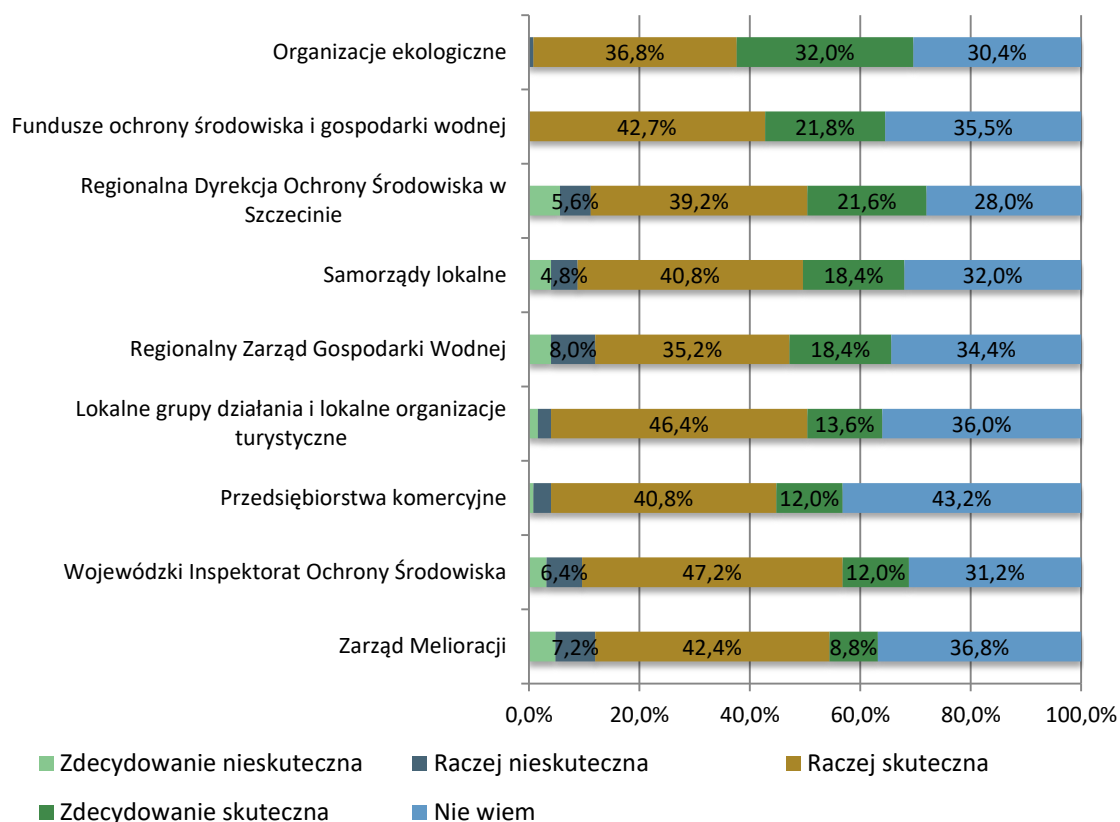

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=81.

Badani zostali zapytani o stopień skuteczności działalności wymienionych niżej instytucji w zakresie ochrony przyrody na rzekach i w ich dolinach. Bardzo duży odsetek nie potrafił odpowiedzieć na to pytanie, procent odpowiedzi „nie wiem” wahał się od 28,0% (dotyczyło to Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Szczecinie), nawet do 43,2% (przedsiębiorstwa komercyjne).

Za najbardziej skuteczną instytucję uznane zostały organizacje ekologiczne (32,0% odpowiedzi „zdecydowanie skuteczne” oraz 36,8% odpowiedzi „raczej skuteczne”). Same oceny pozytywne otrzymały również fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej (21,8% odpowiedzi „zdecydowanie skuteczne” oraz 42,7% odpowiedzi „raczej skuteczne”). Dobrze oceniana jest również skuteczność RDOŚ w Szczecinie oraz samorządów lokalnych – otrzymały one odpowiednio 60,8% oraz 59,2% odpowiedzi „zdecydowanie skuteczne” i „raczej skuteczne”. Najgorzej ocenianą instytucją był Zarząd Melioracji – otrzymał on 12,0% odpowiedzi twierdzących, że jego działalność jest nieskuteczna (połączono odpowiedzi „zdecydowanie nieskuteczne” i „raczej nieskuteczne”).

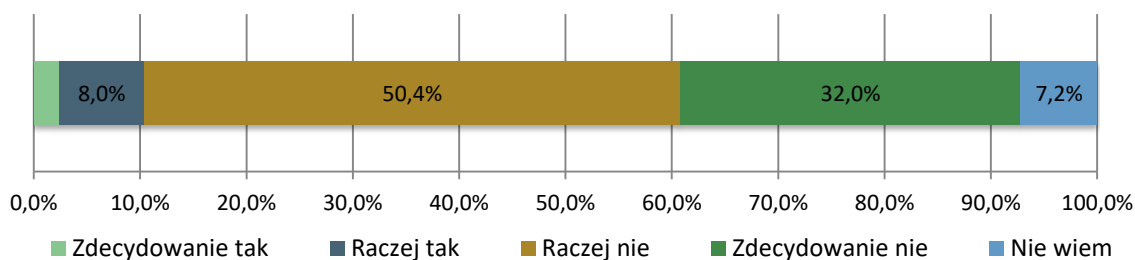
Wykres 51 Stopień skuteczności działalności poniższych instytucji w zakresie ochrony przyrody na rzekach i w ich dolinach.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Mimo uznawania ważności działań na rzecz ochrony środowiska, turyści nie byli zainteresowani uczestniczeniem w nich (m.in. poprzez konsultacje, spotkania, wydarzenia o charakterze edukacyjno-rekreacyjnym) – ponad połowa (50,4%) uznała, że raczej nie weźmie w nich udziału, zaś 32,0% zdecydowanie odmawia udziału w takich działaniach. 8,4% badanych stwierdziło, że raczej uczestniczyłoby w spotkaniach. Jedynie 3 osoby wyraziły pewność, że dołączyłoby do wydarzeń promujących ochronę środowiska.

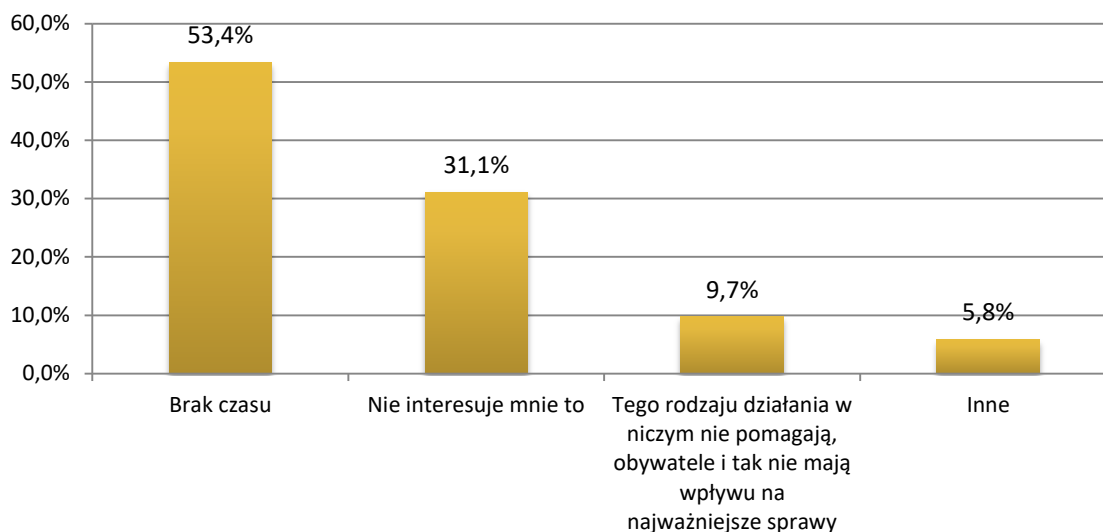
Wykres 52 Zainteresowanie uczestniczeniem w działaniach (konsultacje, spotkania, wydarzenia o charakterze edukacyjno-rekreacyjnym) mających na celu ochronę środowiska rzecznoego oraz dolin rzek w regionie badanych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Respondenci, którzy nie wyrazili chęci udziału w działaniach na rzecz ochrony przyrody, zostali zapytani o powód. Ponad połowa badanych (53,4%) stwierdziła, że powodem braku zainteresowania jest brak czasu. Niespełna 1/3 (31,1%) przyznała, że kwestia ochrony środowiska w ogóle ich nie interesuje. 9,7% turystów nie wierzyło w skuteczność i sens takich działań, ponieważ, według nich, obywatele nie mają wpływu na najważniejsze sprawy. 5,8% badanych wskazało na inne powody, głównie mieszkanie poza granicami kraju.

Wykres 53 Powód braku zainteresowania tego rodzaju aktywnością.

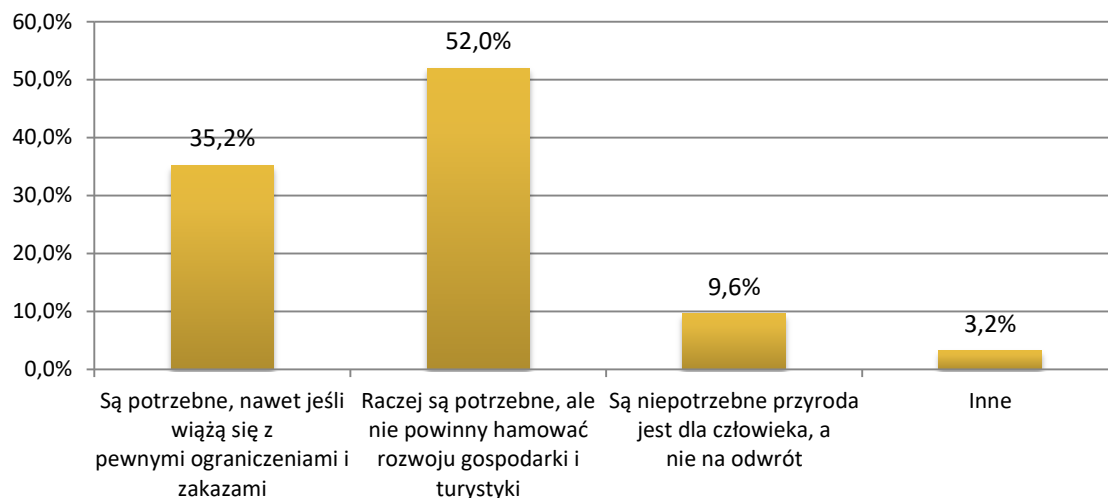

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=103.

Badanych poproszono o wyrażenie zdania na temat prawnych form ochrony przyrody. Ponad połowa (52,0%) stwierdziła, że prawne kroki są raczej potrzebne, nie powinny jednak hamować rozwoju gospodarki i turystyki. Nieco ponad 1/3 respondentów (35,2%) uważała, że oficjalne wytyczne są potrzebne, nawet jeśli wiążą się z pewnymi ograniczeniami i zakazami. 9,6% osób nie zgadzało się z prawnymi formami ochrony przyrody twierdząc, że przyroda jest dla człowieka a nie na odwrót. 3,2% miało inne zdanie, twierdziło m.in., że takie obszary są potrzebne, ale nie mogą być tworzone „na siłę”, jak są tworzone np. obszary „Natura 2000”.

Wykres 54 Zdanie respondentów na temat prawnych form ochrony przyrody.

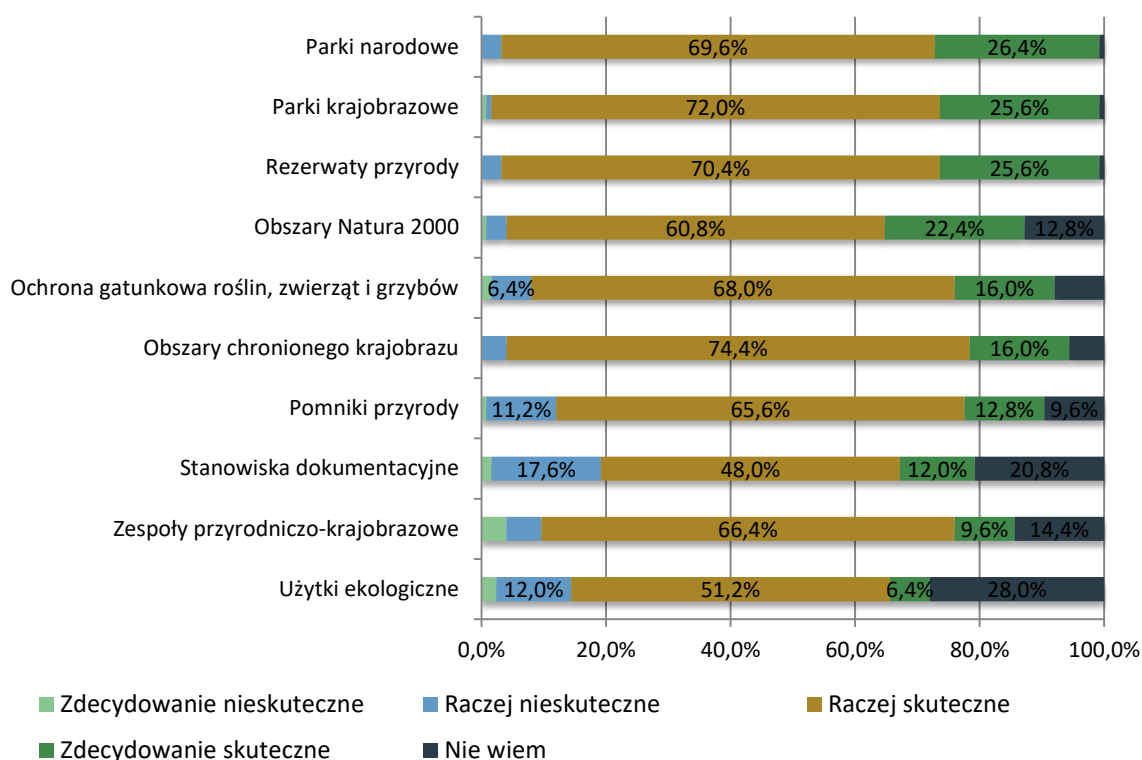

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Wszystkie prawne formy ochrony przyrody uznano za skuteczne. Odsetek odpowiedzi zdecydowanie negatywnych był znikomy, odpowiedzi „raczej negatywne” również nie przekroczyły 18,0%, kształtując się raczej na poziomie 3-4%.

Za najbardziej skuteczne uznano parki narodowe (26,4% odpowiedzi „zdecydowanie skuteczne” i 69,6% odpowiedzi „raczej skuteczne”), parki krajobrazowe (25,6% odpowiedzi „zdecydowanie skuteczne” i 72,0% odpowiedzi „raczej skuteczne”) oraz rezerваты przyrody (25,6% odpowiedzi „zdecydowanie skuteczne” i 70,4% odpowiedzi „raczej skuteczne”). Za najmniej skuteczne formy ochrony przyrody respondenci uznali użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, stanowiska dokumentacyjne oraz pomniki przyrody.

Wykres 55 Stopień efektywności poniższych form prawnych ochrony przyrody.

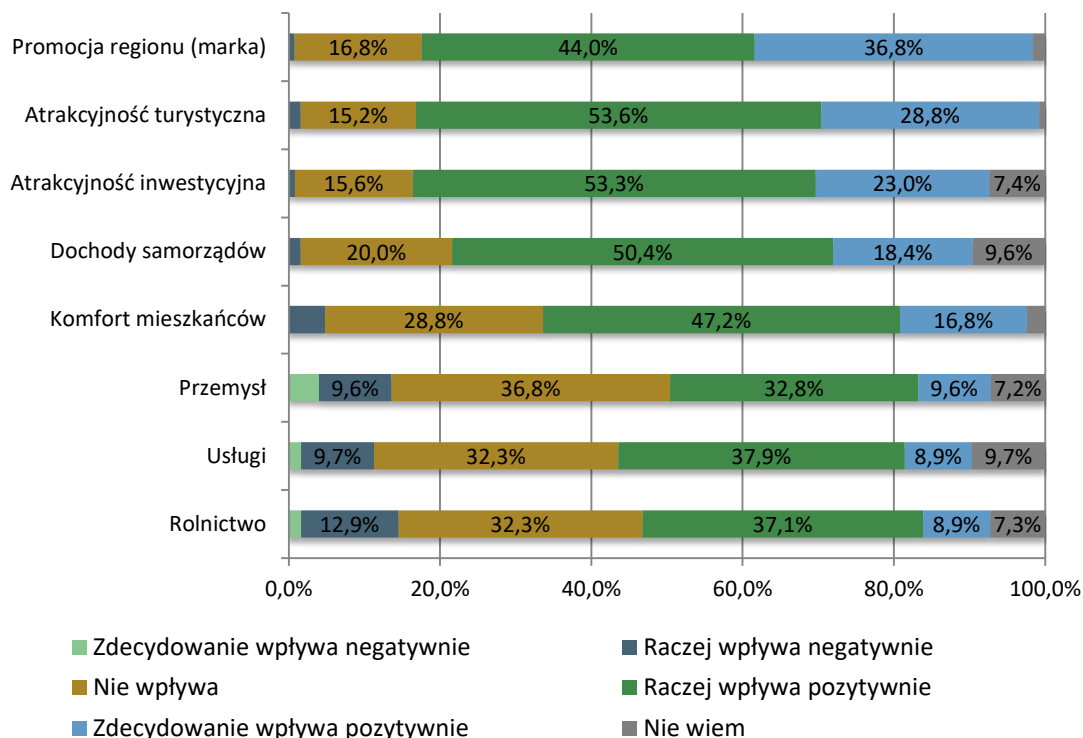

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Badani uznali, że prawna forma ochrony przyrody wpływa raczej pozytywnie na wszystkie wymienione niżej aspekty życia społecznego. Najbardziej pozytywny wpływ wywiera na promocję regionu (36,8% odpowiedzi „zdecydowanie wpływa pozytywnie” i 44,0% odpowiedzi „raczej wpływa pozytywnie”), atrakcyjność turystyczną – z której korzystają właśnie respondenci - (28,8% odpowiedzi „zdecydowanie wpływa pozytywnie” i 53,6% odpowiedzi „raczej wpływa pozytywnie”) oraz atrakcyjność inwestycyjną – mimo że inwestycje ingerujące w środowisko wiążą się również z ograniczeniami (23,0% odpowiedzi „zdecydowanie wpływa pozytywnie” i 53,3% odpowiedzi „raczej wpływa pozytywnie”).

Według badanych, najbardziej negatywne skutki istnienia prawnych form ochrony przyrody dotyczą rolnictwa (1,6% odpowiedzi „zdecydowanie wpływa negatywnie” i 12,9% odpowiedzi „raczej wpływa negatywnie”), usług (1,6% odpowiedzi „zdecydowanie wpływa negatywnie” i 9,7% odpowiedzi „raczej wpływa negatywnie”) oraz przemysłu (4,0% odpowiedzi „zdecydowanie wpływa negatywnie” i 9,6% odpowiedzi „raczej wpływa negatywnie”). Turyści wiedzą, że prawna forma ochrony przyrody oznacza dla tych gałęzi gospodarki ograniczenia – zakaz budowania, stosowania pewnych materiałów czy substancji, prowadzenia różnego rodzaju działalności.

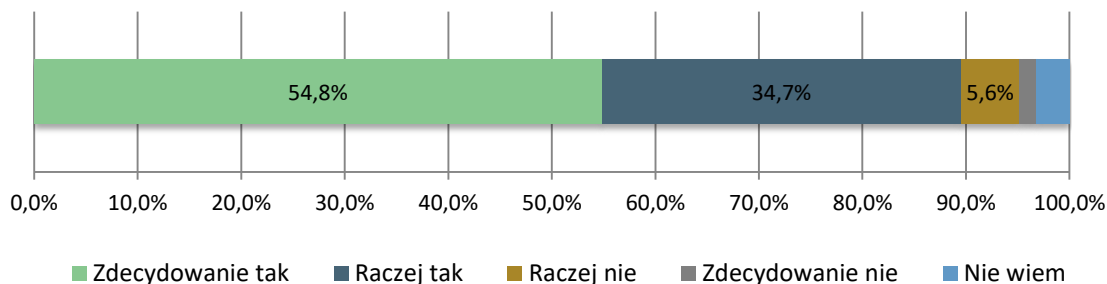
Wykres 56 Stopień wpływu prawnej ochrony przyrody środowisk wodnych na następujące aspekty życia społecznego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Ponad połowa badanych (54,8%) była przekonana, że turystyka jest atrakcyjną formą edukacji ekologicznej. Poprzez rekreację i zabawę można według nich uczyć się ekologii i dbania o przyrodę. Kolejne 34,7% potwierdzało tę tezę, jednak bez tak dużej pewności. 7,2% respondentów była odmiennego zdania, twierdziła, że turystyka nie jest atrakcyjną formą edukacji ekologicznej. 4 osoby (3,2%) nie miały na ten temat swojego zdania.

Wykres 57 Atrakcyjność turystyki jako formy edukacji ekologicznej.

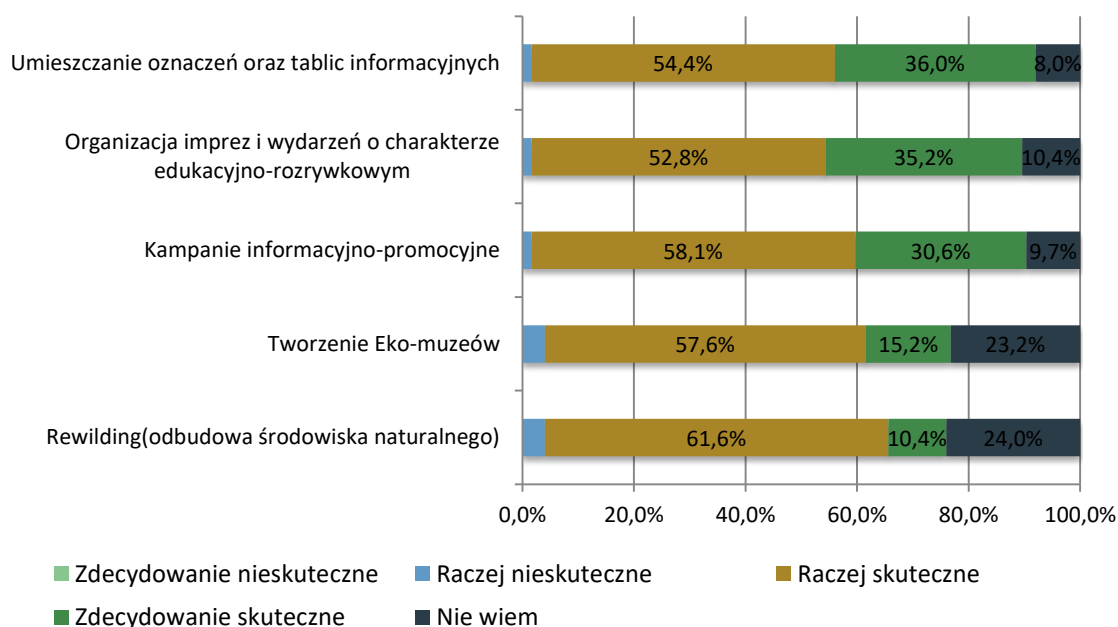

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Wszystkie wymienione na wykresie działania dla zwiększenia oddziaływania turystyki w zakresie edukacji ekologicznej oceniane są raczej pozytywnie. Za najbardziej skuteczne uznawane są umieszczanie oznaczeń oraz tablic informacyjnych (36,0% odpowiedzi „zdecydowanie skuteczne” i 54,4% odpowiedzi „raczej skuteczne”), organizacja imprez i wydarzeń o charakterze edukacyjno-rozrywkowym (35,2% odpowiedzi „zdecydowanie skuteczne” i 52,8% odpowiedzi „raczej skuteczne”) oraz kampanie informacyjno-promocyjne (30,6% odpowiedzi „zdecydowanie skuteczne” i 58,1% odpowiedzi „raczej skuteczne”). Za najmniej skuteczny (lecz nadal skuteczny) uznano rewilding (odbudowę środowiska naturalnego).

Dość duża grupa badanych miała problem z odpowiedzią na to pytanie, odsetek odpowiedzi „nie wiem” wahał się od 8,0% do 24,0%.

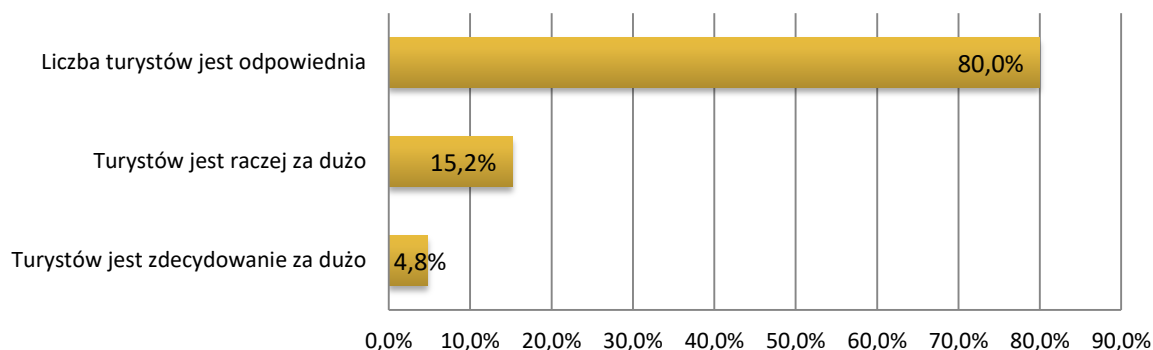
Wykres 58 Stopień efektywności poniższych działań dla zwiększenia oddziaływania turystyki w zakresie edukacji ekologicznej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Turyści zostali poproszeni o ocenę natężenia ruchu w rejonie, w którym przebywali w trakcie badania (pytanie dotyczyło głównie wpływu ruchu turystycznego na stan środowiska rzeczno). Zdecydowana większość (80,0%) uznała, że liczba turystów poruszających się po danym regionie jest odpowiednia. 15,2% respondentów stwierdziło, że turystów jest raczej za dużo, zaś 4,8% było tego zdania pewna.

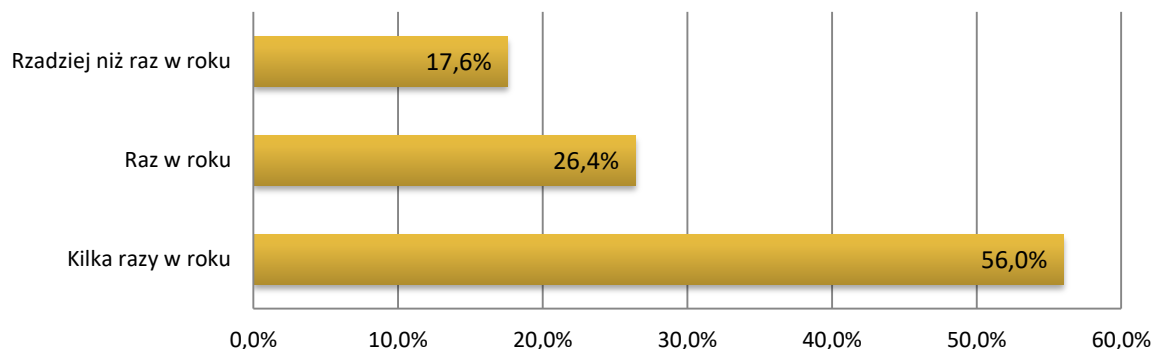
Wykres 59 Ocena natężenia ruchu turystycznego w rejonie, w którym przebywają badani (w szczególności w zakresie wpływu ruchu turystycznego na stan środowiska rzeczego).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Zbadano częstotliwość odwiedzania w celach turystycznych obszarów rzek i dolin rzecznych. Ponad połowa respondentów (56,0%, tj. 70 osób) stwierdziła, że odwiedza te tereny kilka razy do roku. Raz w roku bywa tam nieco ponad 1/4 badanych (26,4%), zaś rzadziej niż raz w roku 17,6%.

Wykres 60 Częstotliwość odwiedzania w celach turystycznych obszarów rzek i dolin rzecznych.

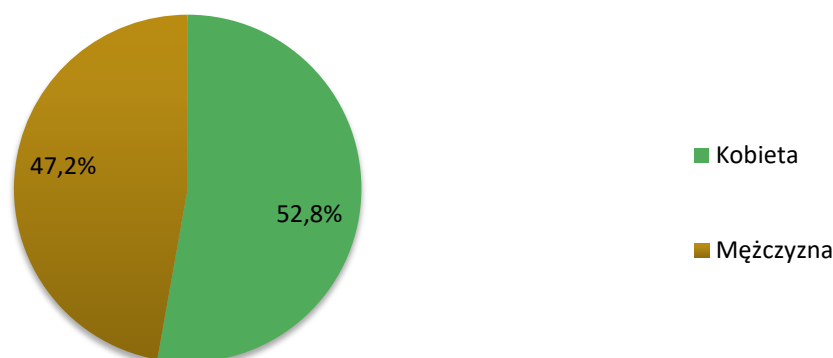

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

METRYCZKA

W badaniu wzięło udział 125 turystów. Rozkład płci był wyrównany – kobiet biorących udział w ankiecie było 52,8% (tj. 66 osób), zaś mężczyzn 47,2% (tj. 59 osób).

Wykres 61 Płeć respondentów.

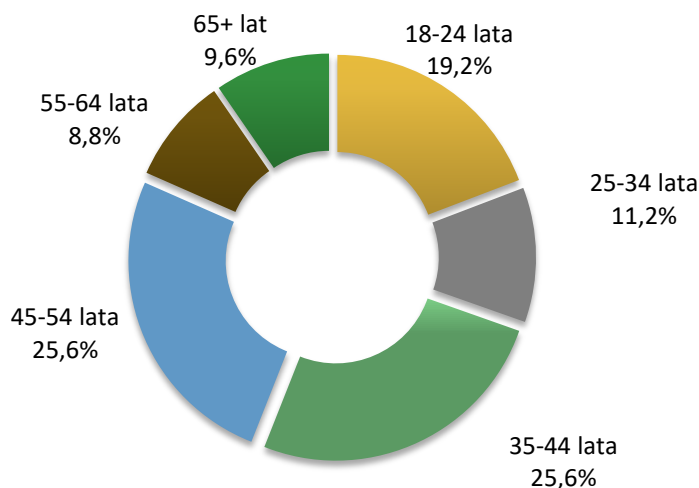

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Najbardziej liczną grupę badanych stanowiły osoby w wieku 35-44 lata oraz 45-54 lata. Ich odsetek wynosił po 25,6% osób. Nieco mniej, bo 19,2%, było osób w przedziale wiekowym 18-24 lata. Najmniej liczne grupy tworzyły osoby po 55 roku życia – turyści w wieku 55-64 lata stanowili 8,8% badanej grupy, zaś osoby powyżej 65 roku życia 9,6%.

Poniższy wykres wskazuje, że na wycieczki w okolice rzek jeżdżą najczęściej osoby młode (18-24 lata) oraz osoby w średnim wieku (35-54 lata).

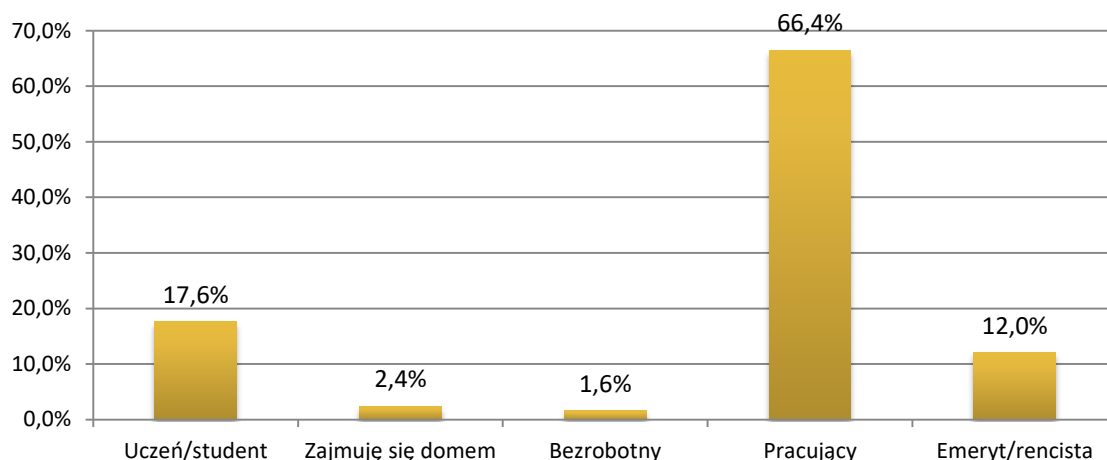
Wykres 62 Wiek respondentów.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Większość respondentów stanowiły osoby pracujące (66,4%). niespełna 1/5 grupy (17,6%, tj. 22 osoby) stanowili uczniowie i studenci, zaś 12,0% emeryci lub renciści. Jedynie 4,0% stanowiły osoby bez własnego źródła utrzymania – zajmujące się domem lub bezrobotne.

Wykres 63 Status zawodowy respondentów.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

Badanych zapytano o zainteresowanie wymienionymi w tabeli formami turystyki. Mogli oni wymienić więcej niż jeden sposób spędzania czasu, dlatego odpowiedzi nie sumują się do 100%. Większość respondentów (60,5%, tj. 75 osób) wyraziło zainteresowanie kajakarstwem. Niecała połowa wskazań dotyczyła biwakowania lub wycieczek pieszych (po 44,6%). 34,7% udzielonych odpowiedzi związana była ze spędzaniem czasu nieco bardziej aktywnie, czyli wycieczkami rowerowymi. Nieco ponad 1/4 wskazań dotyczyła wędkarstwa lub pływania (po 25,8%). Inne sporty wodne odnotowały 10,5% odpowiedzi.

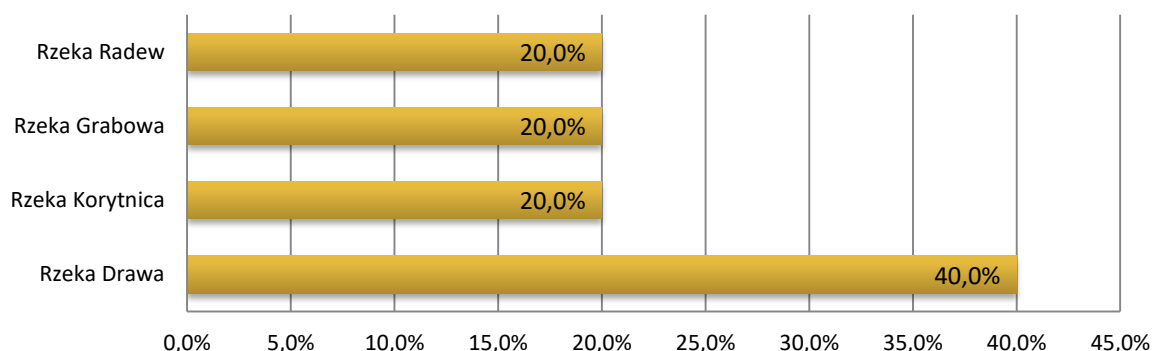
Tabela 1 Zainteresowanie wymienionymi formami turystyki.

Forma turystyki	%	Liczba odp.
Kajakarstwo	60,5%	75
Biwakowanie	44,6%	55
Wycieczki piesze	44,6%	55
Wycieczki rowerowe	34,7%	43
Pływanie	25,8%	32
Wędkarstwo	25,8%	32
Inne sporty wodne	10,5%	13

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=305.

50 osób, tj. 40,0% w trakcie przeprowadzania badania przebywało na obszarze rzeki Drawy. Pozostały odsetek badanych rozłożył się równomiernie między obszary rzek Radew, Grabowa oraz Korytnica – na każdym z tych terenów przebadano po 20,0% osób.

Wykres 64 Obszar, na którym przebywali respondenci.

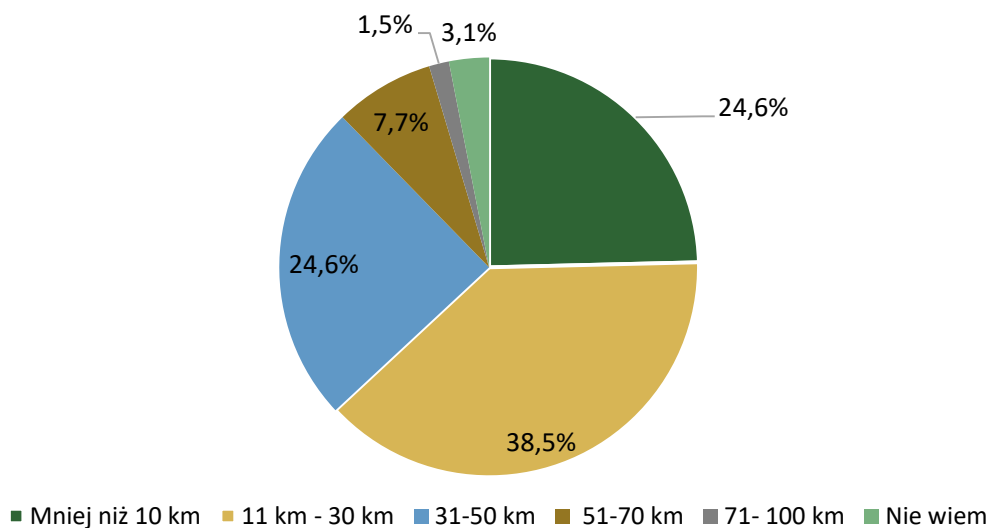
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=125.

ANALIZA PAPI Z ROLNIKAMI

W celu poznania opinii rolników zamieszkujących tereny nadrzeczne, przeprowadzono 65 wywiadów metodą PAPI.

Badani respondenci mieszkają w różnych odległościach od rzeki, co może wpływać na ich różny stosunek do niej. Stosunkowo największy odsetek rolników (38,5%) mieszka w odległości 11-30km od najbliższej rzeki. Po 24,6% mieszka w odległości mniejszej niż 10 km oraz między 31 a 50 km od najbliższej rzeki. Pięciu badanych do rzeki ma od 51 do 70 km, zaś jeden z rolników musi pokonać odległość od 71 do 100 km.

Wykres 65 Odległość zamieszkania od najbliższej rzeki.

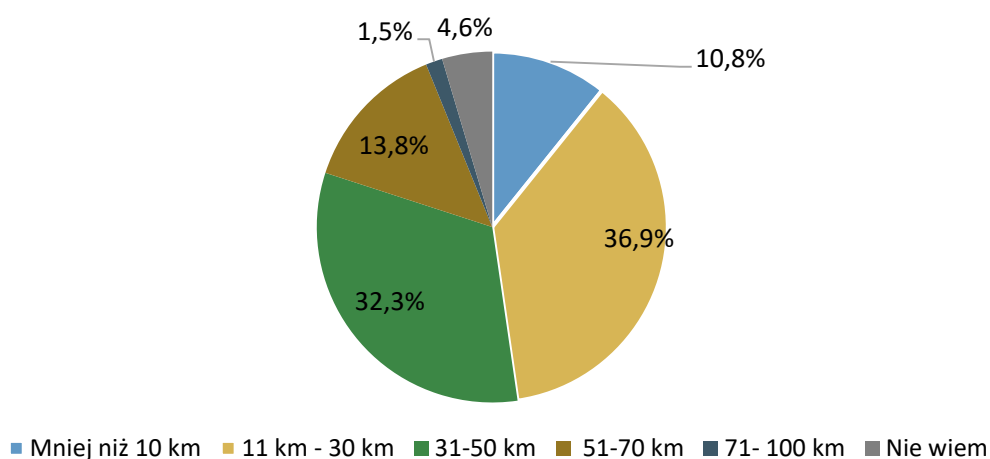

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Oprócz miejsca zamieszkania, rolników zapytano o odległość od najbliższej rzeki, w jakiej znajdują się ich gospodarstwa rolne. Podobnie jak w przypadku miejsca zamieszkania, tak i tu przeważają osoby, których gospodarstwo znajduje się w odległości 11-30 km od najbliższej rzeki (36,9%). Niespełna 1/3 gospodarstw (32,3%) znajduje się w odległości 31-50 km od rzeki, zaś 13,9% od 51 do 70 km. W odległości mniejszej niż 10 km od cieków wodnych znajduje się 10,8% gospodarstw. Respondent, który mieszkał w odległości 71-100 km od rzeki, w takiej samej odległości ma swoje gospodarstwo.

Wykres 66 Odległość gospodarstwa rolnego od najbliższej rzeki.

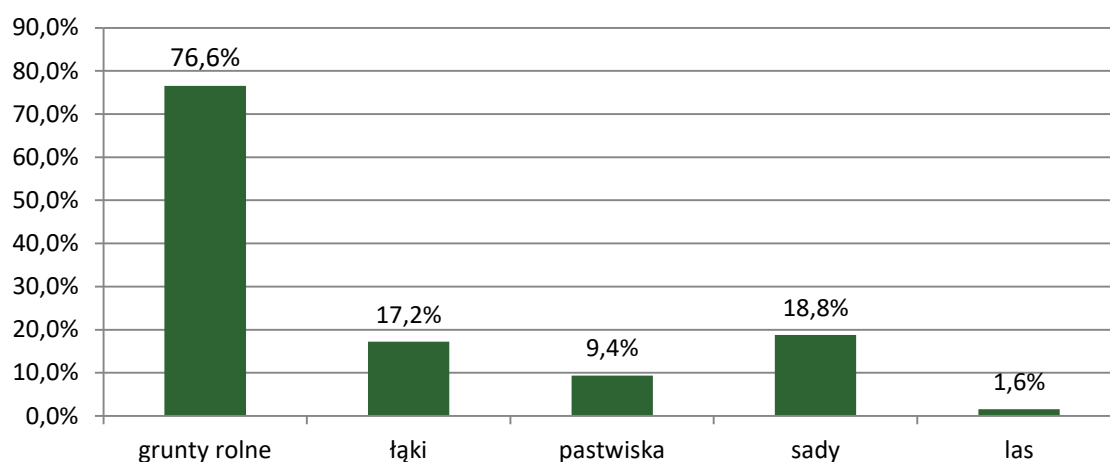

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Zdecydowana większość rolników (76,5%, tj. 49 osób) posiada grunty orne. Niespełna 20,0% (18,8%) posiada sady, zaś 17,2% łąki. Mniej niż co 10 respondent (9,4%) w swojej pracy użytkuje pastwiska. Jedynie jeden badany posiada las.

Z uwagi na możliwość posiadania więcej niż jednego gruntu, odpowiedzi nie sumują się do 100%.

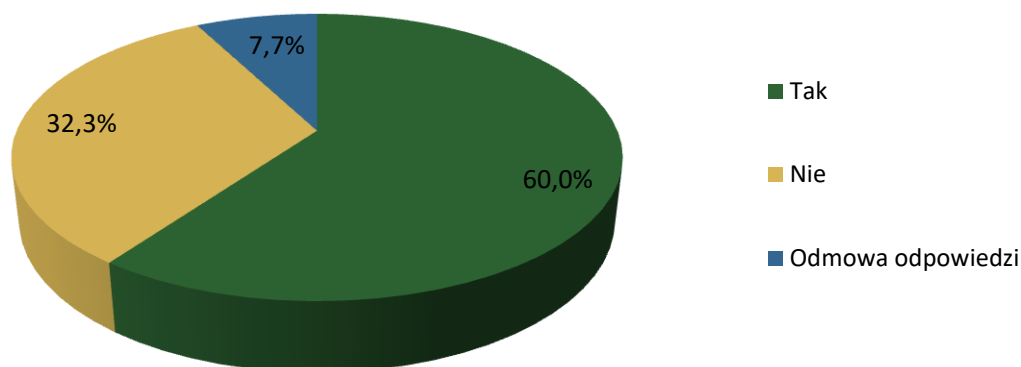
Wykres 67 Rodzaj posiadanych gruntów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Rolników zapytano, czy w swoim gospodarstwie stosują nawozy naturalne. 60,0% z nich przyznało, że stosuje takie nawozy, zaś 32,3% takim działaniom zaprzeczyło. Dla części badanych (7,7%) był to temat wrażliwy, dlatego odmówili odpowiedzi na to pytanie.

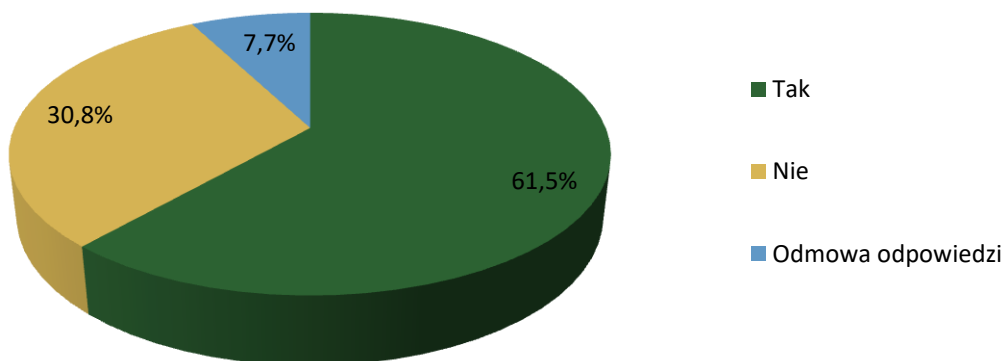
Wykres 68 Stosowanie nawozów naturalnych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Prawie identycznie rozkłada się odsetek osób stosujących nawozy sztuczne. 61,5% badanych przyznało, że stosuje ten typ nawozu, zaś 30,8% nie stosuje nawozów sztucznych. Taka sama jak poprzednio liczba osób (7,7%, tj. 5 osób) odmówiła odpowiedzi na to pytanie.

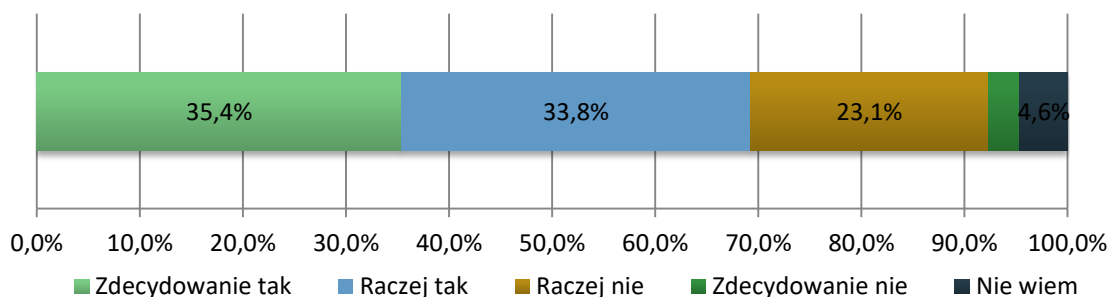
Wykres 69 Stosowanie nawozów sztucznych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Zdaniem 69,3% rolników (55 osób) stosowanie nawozów może powodować zanieczyszczenia wód powierzchniowych (35,4% odpowiedzi „zdecydowanie tak” oraz 33,9% odpowiedzi „raczej tak”). Nieco ponad 1/4 respondentów (26,2%, tj. 17 osób) stwierdziła, że stosowanie nawozów nie wpływa na zanieczyszczenie wód powierzchniowych („23,1% odpowiedzi „raczej nie” oraz 3,1% odpowiedzi „zdecydowanie nie”). 4,6% badanych nie potrafiło odpowiedzieć na to pytanie.

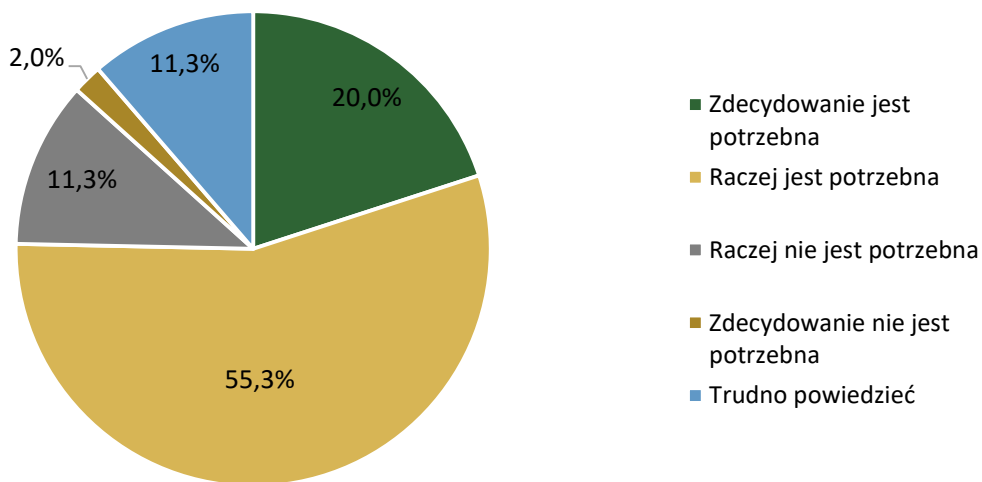
Wykres 70 Czy Pana/i zdaniem stosowanie nawozów może powodować zanieczyszczenie wód powierzchniowych?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Rolników zapytano o opinię na temat ochrony środowiska rzecznego w ich regionie zamieszkania. Niespełna połowa (46,2%) uważała, że działania takie są raczej potrzebne. Nieco ponad 1/4 (26,2%) badanych sądzi, że są one zdecydowanie potrzebne, zaś nieco mniej, bo 24,6% uważało, że raczej nie są potrzebne. Tylko 1,5% ankietowanych stwierdziło, że ochrona środowiska rzecznego jest zdecydowanie niepotrzebna.

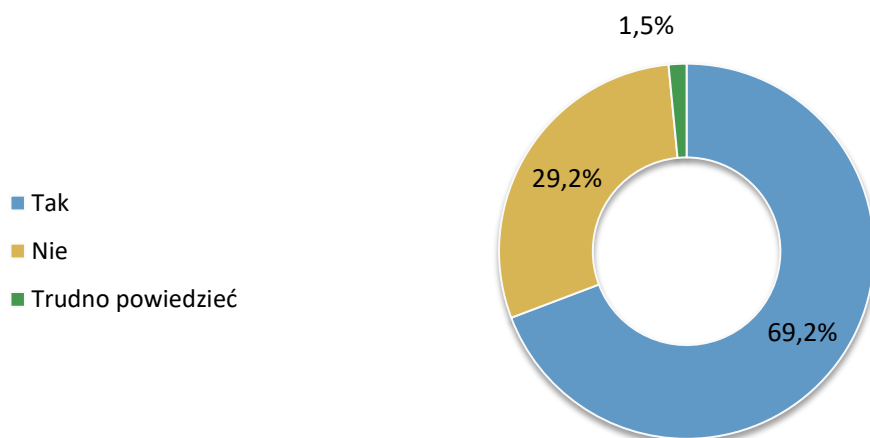
Wykres 71 Jakie jest Pana/i zdanie na temat ochrony środowiska rzecznego w Pana/i regionie zamieszkania?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Większość badanych rolników (69,2%) twierdziła, że zna sieci obszarów podlegających ochronie przyrody pn. „Natura 2000”. 29,2% respondentów przyznało, że nigdy nie słyszało o obszarach tego rodzaju, zaś 1,5% nie potrafiło odpowiedzieć na to pytanie, uznać można więc, że są to osoby, które nie posiadają wiedzy na temat obszarów „Natura 2000”.

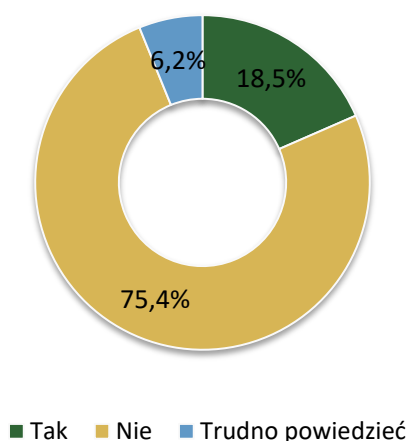
Wykres 72 Czy słyssał Pan/i o sieci obszarów podlegających ochronie przyrody pn. „Natura 2000”?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Choć rolnicy znają pewne obszary podlegające ochronie w ramach „Natura 2000”, zdecydowana większość z nich (75,4%) nigdy nie słyssała o projekcie pt. „Czynna ochrona siedlisk włośieniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”. Podobnie jak w przypadku wiedzy o obszarach ochrony, tak i tu, osoby mające trudność z odpowiedzią na pytanie należałoby zaliczyć do osób nieznających realizowanego projektu (6,2% badanych). Niespełna 1/5 badanych (18,5%) stwierdziła, że zna projekt dotyczący rzeki Drawa.

Wykres 73 Czy słyssał Pan/i o realizowanym w ramach Programu Natura 2000 projekcie pt. „Czynna ochrona siedlisk włośieniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”?

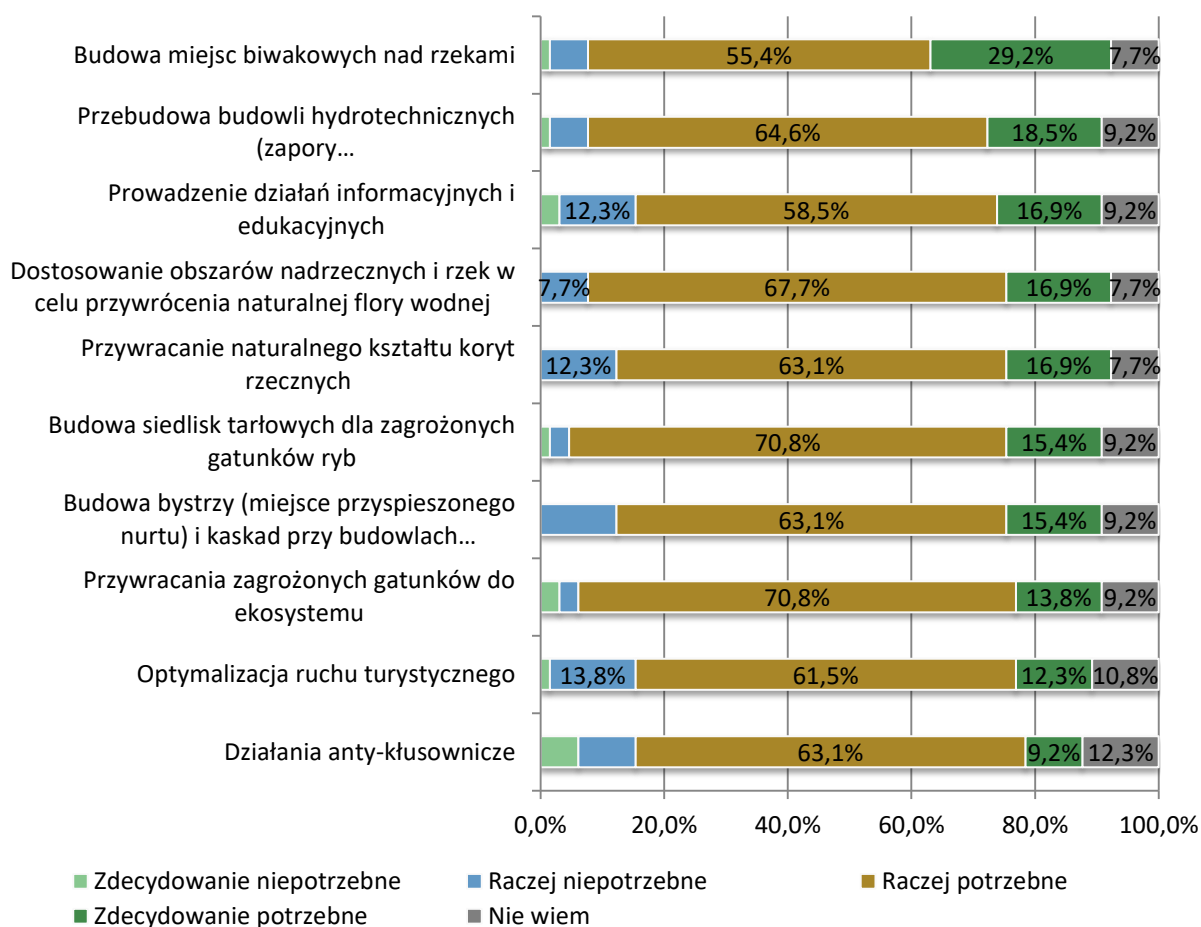
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Badanych poproszono o określenie, w jakim stopniu ich zdaniem istotne dla ochrony środowisk rzecznych są wskazane działania. Właściwie wszystkie działania uznane zostały za potrzebne – zarówno te dotyczące ruchu turystycznego, powstania infrastruktury ingerującej w naturalne działanie rzek, jak i działań informacyjnych i anty-klusowniczych.

Za najistotniejsze działania uznano:

- Budowę miejsc biwakowych nad rzekami (29,2% wskazań „zdecydowanie potrzebne”, 55,4% wskazań „raczej potrzebne”);
- Przebudowę budowli hydrotechnicznych (18,5% wskazań „zdecydowanie potrzebne”, 64,6% wskazań „raczej potrzebne”);
- Dostosowanie obszarów nadrzecznych i rzek w celu przywrócenia naturalnej flory wodnej (16,9% wskazań „zdecydowanie potrzebne” 67,7% wskazań „raczej potrzebne”);
- Przywracanie naturalnego kształtu koryt rzecznych (16,9% wskazań „zdecydowanie potrzebne”, 63,1% wskazań „raczej potrzebne”);
- Budowa siedlisk tarłowich dla zagrożonych gatunków ryb (15,4% wskazań „zdecydowanie potrzebne”, 70,8% wskazań „raczej potrzebne”).

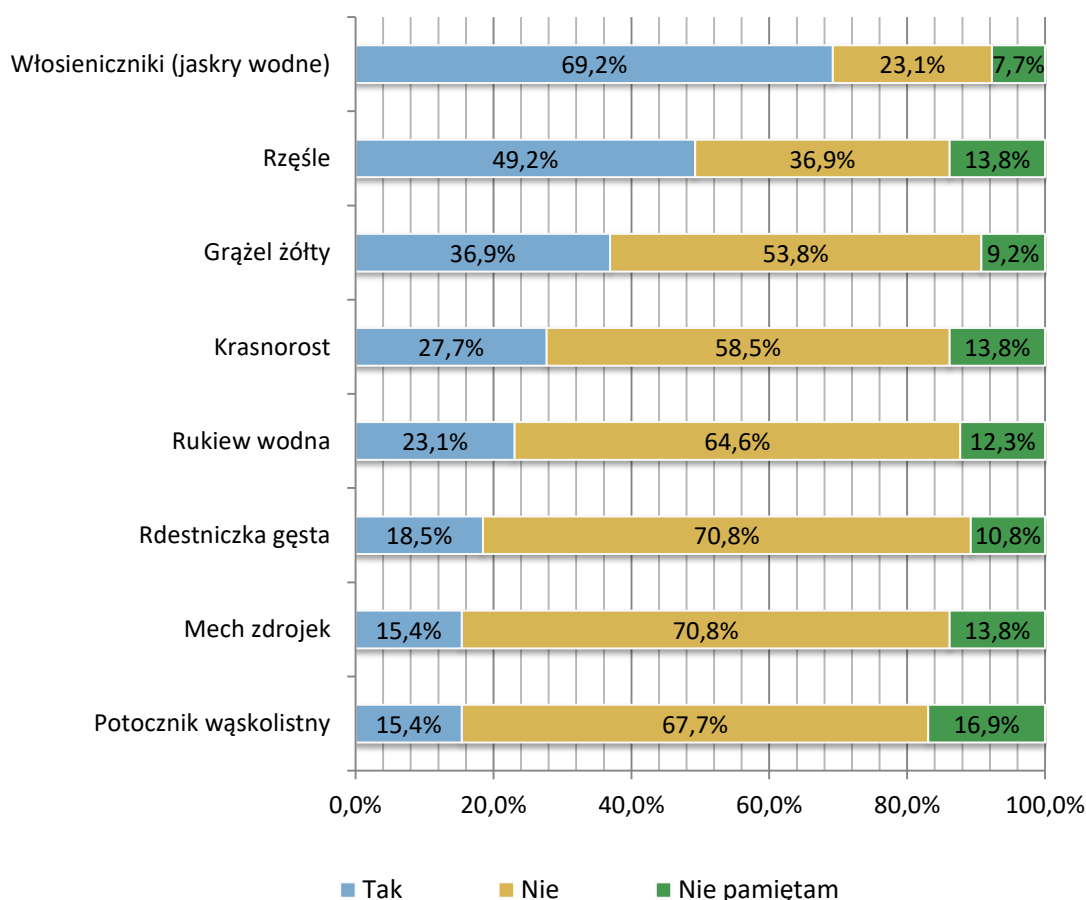
Wykres 74 W jakim stopniu Pana/i zdaniem wskazane działania są istotne dla ochrony środowisk rzecznych?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Respondenci zostali także zapytani o znajomość roślin rzecznych będących podstawą ekosystemu rzek włosienicznikowych. Najbardziej znanymi roślinami wśród rolników są włosieniczniki (jaskry wodne) – ich znajomość deklaruje 69,2%. Niespełna połowa badanych (49,2%) słyszała o rzęślach, a 36,9% o grążelu żółtym. Mniej niż 30,0% zna krasnorosty (27,7%) oraz rukiew wodną (23,1%). Najmniej znaną wśród rolników rośliną jest potocznik wąskolistny (15,4%).

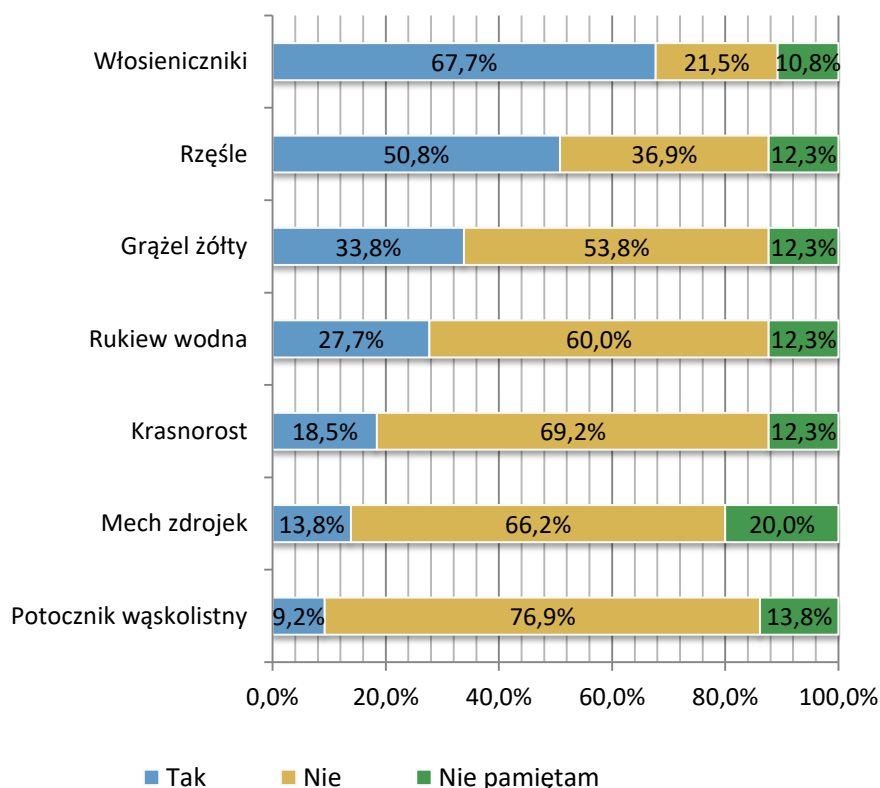
Wykres 75 Czy słyszał/a Pan/i o następujących roślinach rzecznych będących podstawą ekosystemu rzek włosienicznikowych?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Oprócz ogólnej znajomości, badani zostali zapytani o to, czy kiedykolwiek widzieli dane rośliny w ich naturalnym środowisku. Odpowiedzi respondentów były bardzo podobne do odpowiedzi dotyczącej znajomości ogólnej. Najczęściej „widzianymi” roślinami były włosieniczniki (67,7%, tj. 44 osoby widziały tę roślinę) oraz rzęśle (50,8%, tj. 33 osoby). Niewiele ponad 1/3 ankietowanych widziało grążel żółty (33,9%), zaś nieco mniejszy odsetek rukiew wodną (27,7%). Podobnie jak w pytaniu wyżej, najrzadziej widywaną rośliną jest potocznik wąskolistny (9,2%). Należy zaznaczyć, że w przypadku wszystkich wymienionych roślin dość duży odsetek rolników (między 10,7% a 20,0%) odpowiedział, że nie pamięta, czy daną roślinę kiedykolwiek widział w ich naturalnym środowisku.

Wykres 76 Czy widział Pan/i te rośliny w ich naturalnym środowisku?

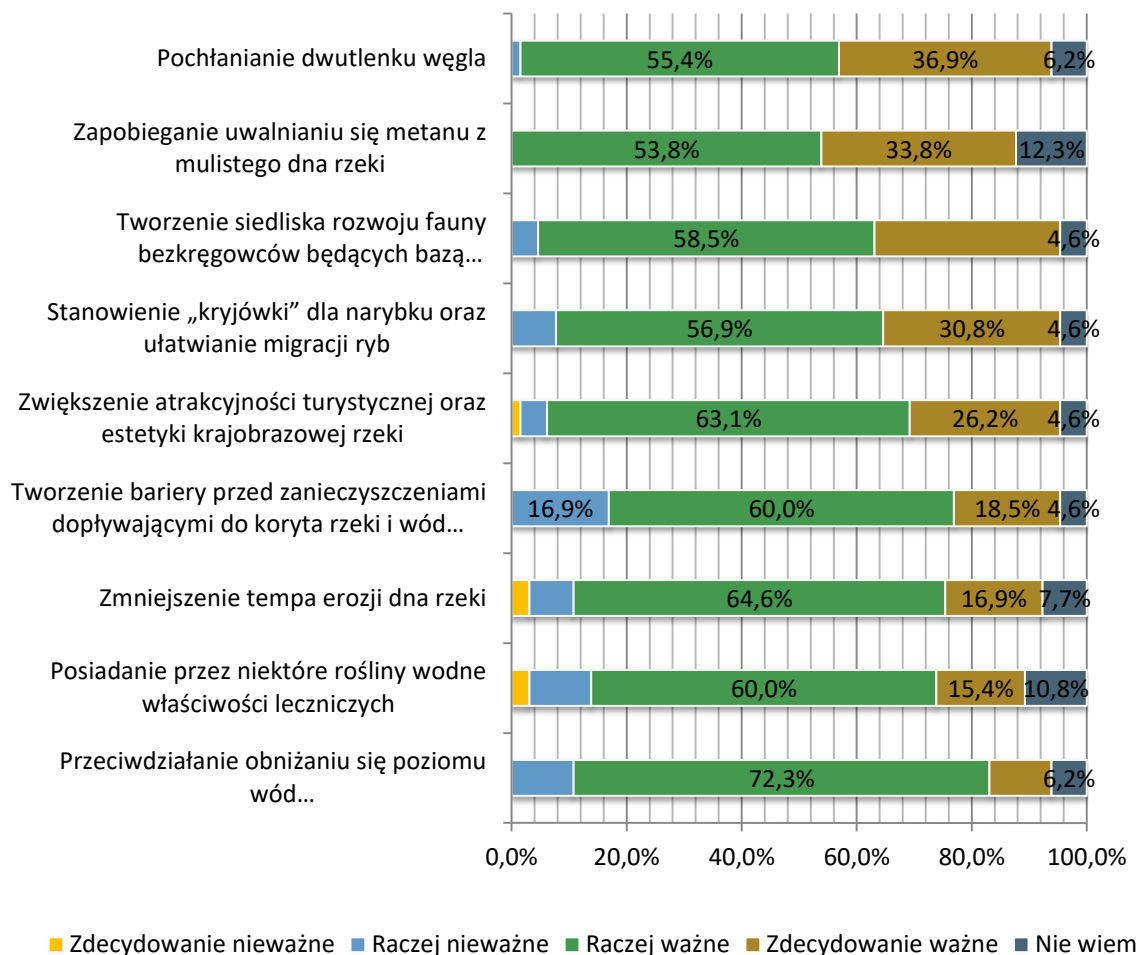

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Badani zostali poproszeni o określenie stopnia istotności poszczególnych funkcji ekosystemowych roślinności rzek włosienicznikowych. Wszystkie z wymienionych funkcji uznane zostały za ważne lub bardzo ważne. Najwięcej pozytywnych odpowiedzi uzyskały następujące funkcje:

- Pochłanianie dwutlenku węgla (36,9% wskazań „zdecydowanie ważne”, 55,4% wskazań „raczej ważne”);
- Zapobieganie uwalnianiu się metanu z mulistego dna rzeki (33,8% wskazań „zdecydowanie ważne”, 53,8% wskazań „raczej ważne”);
- Tworzenie siedliska rozwoju fauny bezkręgowców będących bazą pokarmową dla wielu gatunków ryb (32,3% wskazań „zdecydowanie ważne”, 58,5% wskazań „raczej ważne”);
- Stanowienie „kryjówek” dla narybku oraz ułatwienie migracji ryb (30,8% wskazań „zdecydowanie ważne”, 56,9% wskazań „raczej ważne”);
- Zwiększenie atrakcyjności turystycznej oraz estetyki krajobrazowej rzeki (26,2% wskazań „zdecydowanie ważne”, 63,1% wskazań „raczej ważne”).

Wykres 77 Roślinność rzek włosienicznikowych (np. Drawy) pełni szereg funkcji ekosystemowych, proszę wskazać w jakim stopniu poszczególne funkcje są Pana/i zdaniem istotne?

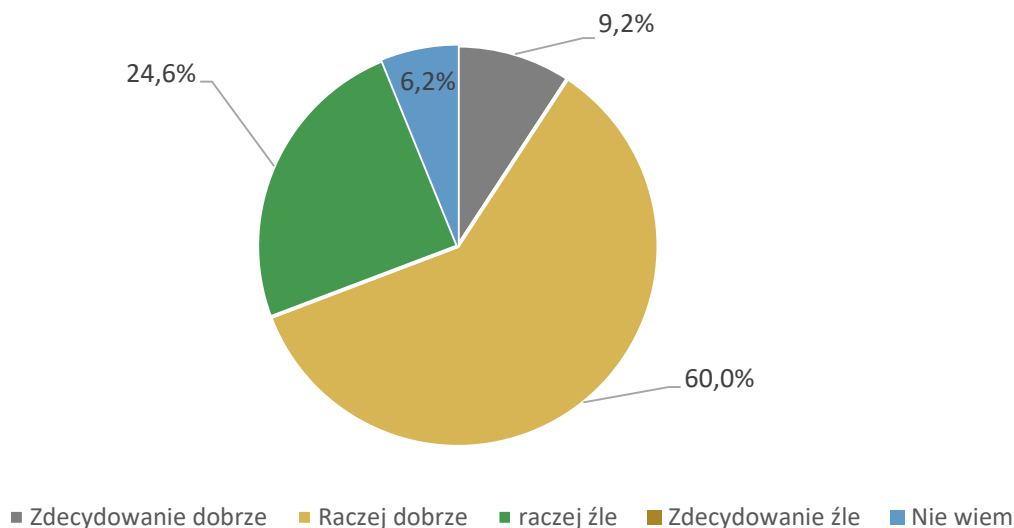

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Zdaniem prawie 70,0% rolników, ekosystem roślinności wodnej w regionie, w którym mieszkają, rozwija się dobrze (9,2% odpowiedzi „zdecydowanie dobrze” oraz 60,0% odpowiedzi „raczej dobrze”). Niespełna 1/4 respondentów była odmiennego zdania i twierdziła, że ekosystem rozwija się raczej źle (24,6%, tj. 16 osób). 4 osoby nie potrafiły odpowiedzieć na to pytanie.

Wykres 78 Jak Pana/i zdaniem rozwija się ekosystem roślinności wodnej w Pana/i regionie?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

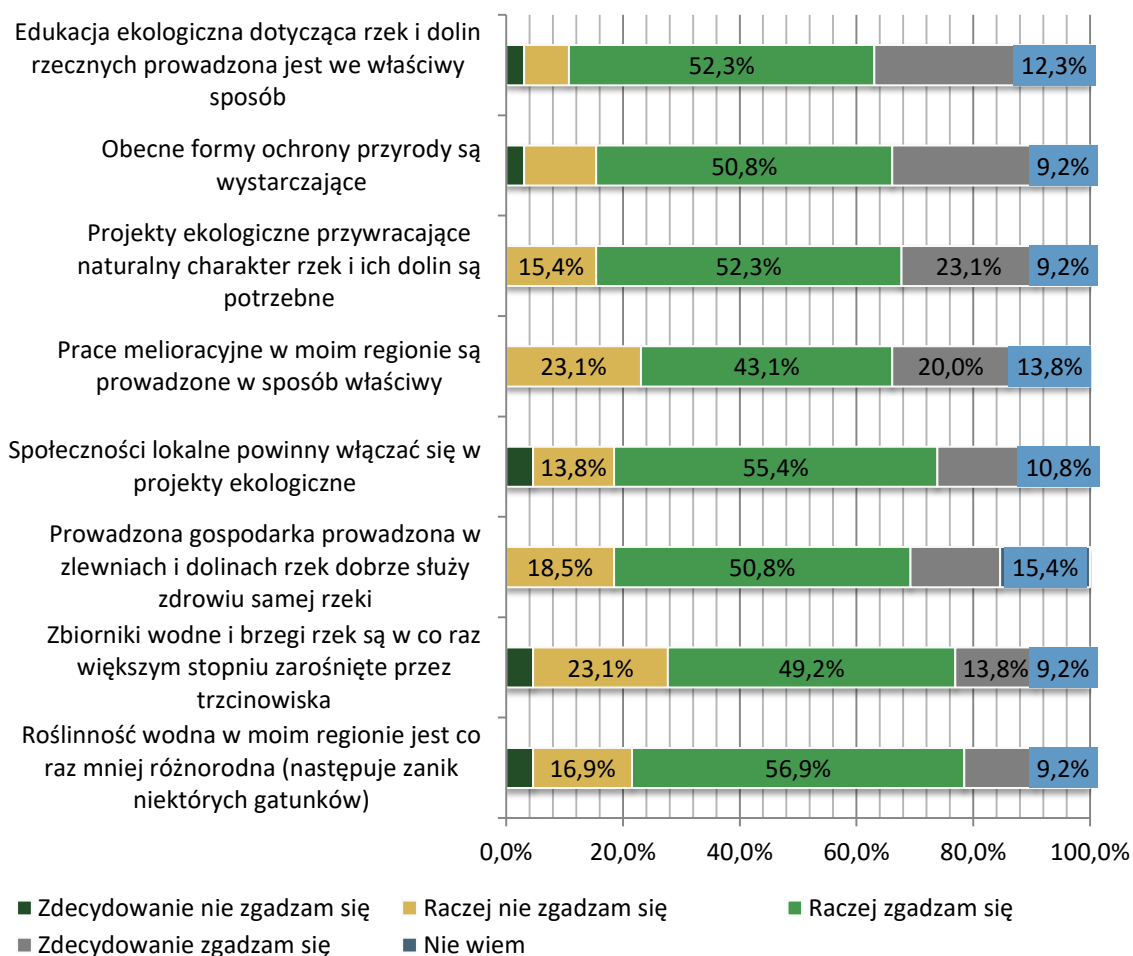
Badani zostali poproszeni o ustosunkowanie się do wymienionych niżej stwierdzeń. Rolnicy raczej zgadzają się właściwie ze wszystkimi stwierdzeniami, szczególnie tymi dotyczącymi dotychczas prowadzonych działań proekologicznych.

Najwięcej odpowiedzi pozytywnych uzyskały stwierdzenia:

- Edukacja ekologiczna dotycząca rzek i dolin rzecznych prowadzona jest we właściwy sposób (24,6% wskazań „zdecydowanie zgadzam się”, 52,3% wskazań „raczej zgadzam się”);
- Obecne formy ochrony przyrody są wystarczające (24,6% wskazań „zdecydowanie zgadzam się”, 50,8% wskazań „raczej zgadzam się”);
- Projekty ekologiczne przywracające naturalny charakter rzek i ich dolin są potrzebne (23,1% wskazań „zdecydowanie zgadzam się”, 52,3% wskazań „raczej zgadzam się”).

Największy odsetek osób nie zgodził się ze stwierdzeniami dotyczącymi postępującej degradacji środowiska: „Zbiorniki wodne i brzegi rzek są w coraz większym stopniu zarośnięte przez trzcinowiska” (4,6% wskazań „zdecydowanie nie zgadzam się”, 23,1% wskazań „raczej nie zgadzam się”) oraz „Roślinność wodna w moim regionie jest co raz mniej różnorodna (następuje zanik niektórych gatunków)” (4,6% wskazań „zdecydowanie nie zgadzam się”, 16,9% wskazań „raczej zgadzam się”).

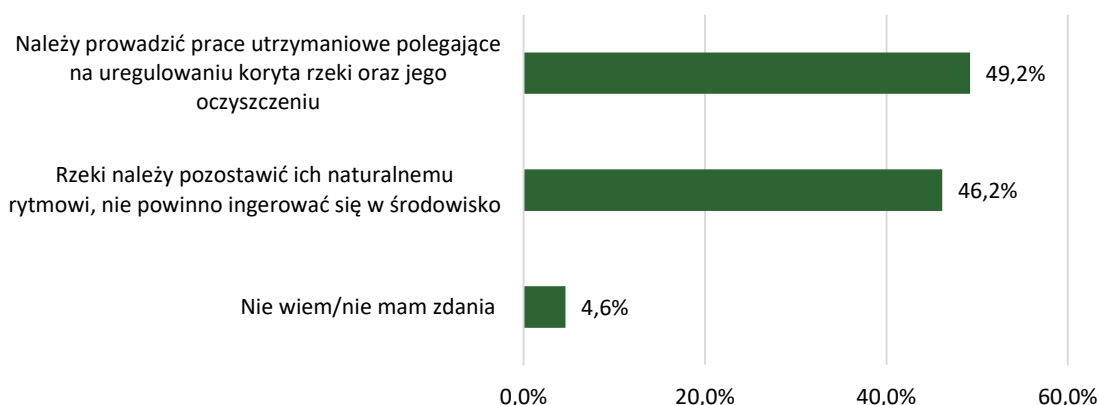
Wykres 79 W jakim stopniu zgadza się Pan/i z poniższymi stwierdzeniami?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Rolnicy byli bardzo podzieleni w kwestii sposobu prowadzenia gospodarki rzecznej. 49,2% (tj. 32 osoby) stwierdziło, że należy prowadzić prace utrzymaniowe polegające na uregulowaniu koryta rzeki oraz jego oczyszczeniu, zaś niewiele mniej, bo 46,2% (tj. 30 osób), że nie powinno się ingerować w środowisko, dlatego rzeki należy pozostawić ich naturalnemu rytmowi. 4,6% badanych nie ma na ten temat zdania.

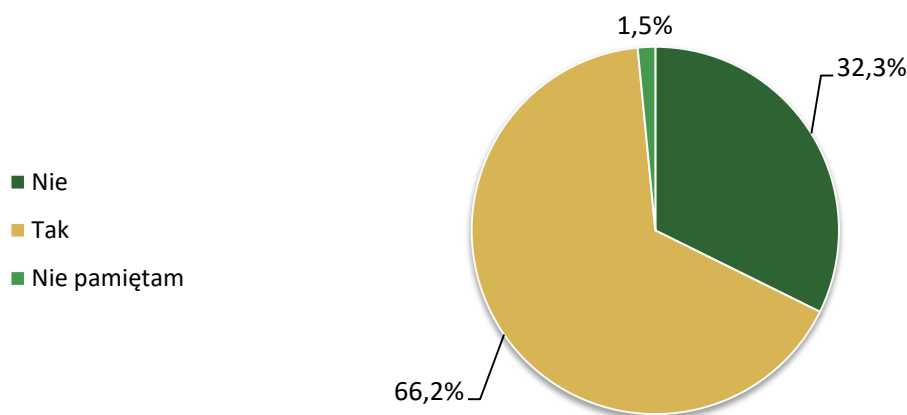
Wykres 80 Jak Pan/i zdaniem powinna być prowadzona gospodarka rzeczna?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Respondenci zostali zapytani o to, czy kiedykolwiek słyszeli o problemie migracji ryb związanym z budowlami hydrotechnicznymi (np. zaporami). Ponad połowa z nich (66,2%) nie słyszała o takim zjawisku. 32,3% badanych słyszało o tym problemie, zaś 1,5% nie potrafi sobie przypomnieć, czy kiedykolwiek się z tym problemem nim zetknęło.

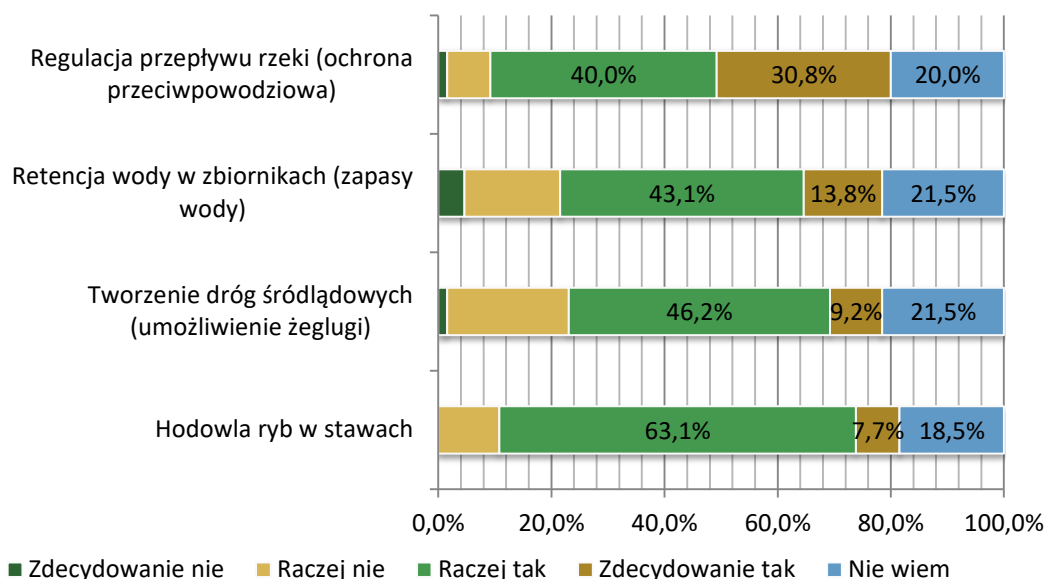
Wykres 81 Czy słyszał Pan/i kiedykolwiek o problemie migracji ryb związanym z budowlami hydrotechnicznymi (np. zapory)?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Rolników zapytano o stopień, w jakim poniżej wymienione cele, w jakich budowane są obiekty hydrotechniczne, usprawiedliwiają przerwanie szlaków migracyjnych ryb. Odpowiedzi są dość rozłożone, odsetek odpowiedzi „nie wiem” jest wysoki (wynosi ok. 20,0%), można więc wnioskować, że temat ten jest rolnikom mało znany. Przerwanie szlaków migracyjnych ryb najbardziej usprawiedliwia regulacja przepływu rzeki w celach przeciwpowodziowych (30,8% odpowiedzi „zdecydowanie tak” oraz 40,0% odpowiedzi „raczej tak”) oraz hodowla ryb w stawach (7,7% odpowiedzi „zdecydowanie tak” oraz 63,1% odpowiedzi „raczej tak”).

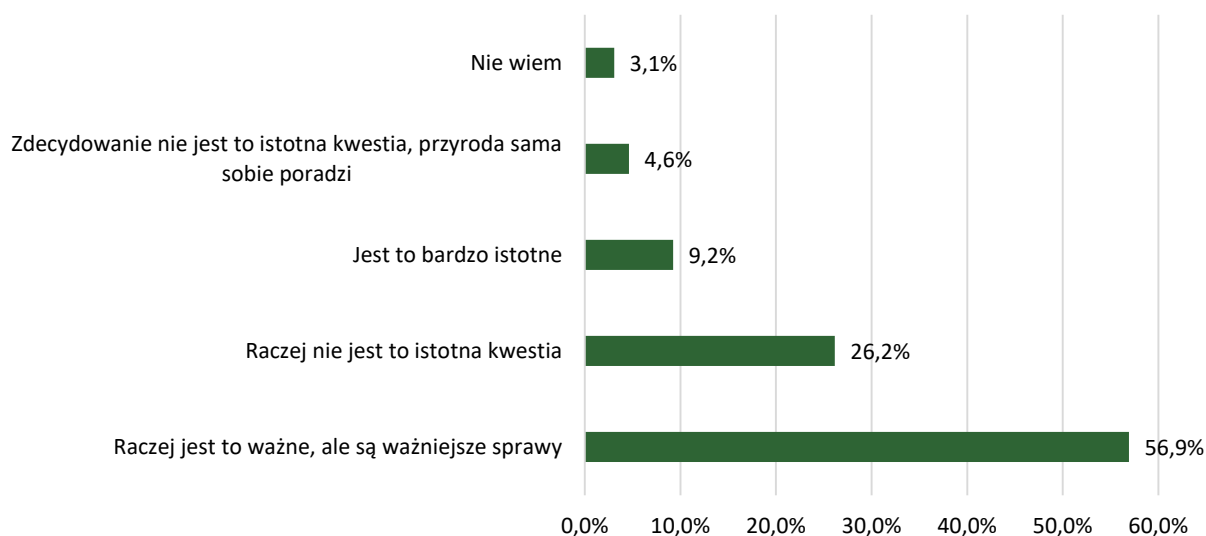
Wykres 82 W jakim stopniu Pana/i zdaniem poniższe cele, w jakich budowane są obiekty hydrotechniczne usprawiedliwiają przerwanie szlaków migracyjnych ryb?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Badanych zapytano o stopień istotności działań podejmowanych w celu utrzymania zarybienia w rzekach (zarówno naturalne tarlisk jak i sztuczne zarybienia). 56,9% rolników stwierdziło, że takie działania raczej są ważne, ale są sprawy ważniejsze. Nieco ponad 1/4 respondentów (26,2%) twierdziła podobnie, uważając, że nie jest to istotna kwestia. 9,2% utrzymanie zarybienia uważało za kwestię bardzo istotną, zaś 4,6% twierdziło przeciwnie, mówiąc, że przyroda sama sobie poradzi, zarybianie nie jest więc istotną kwestią.

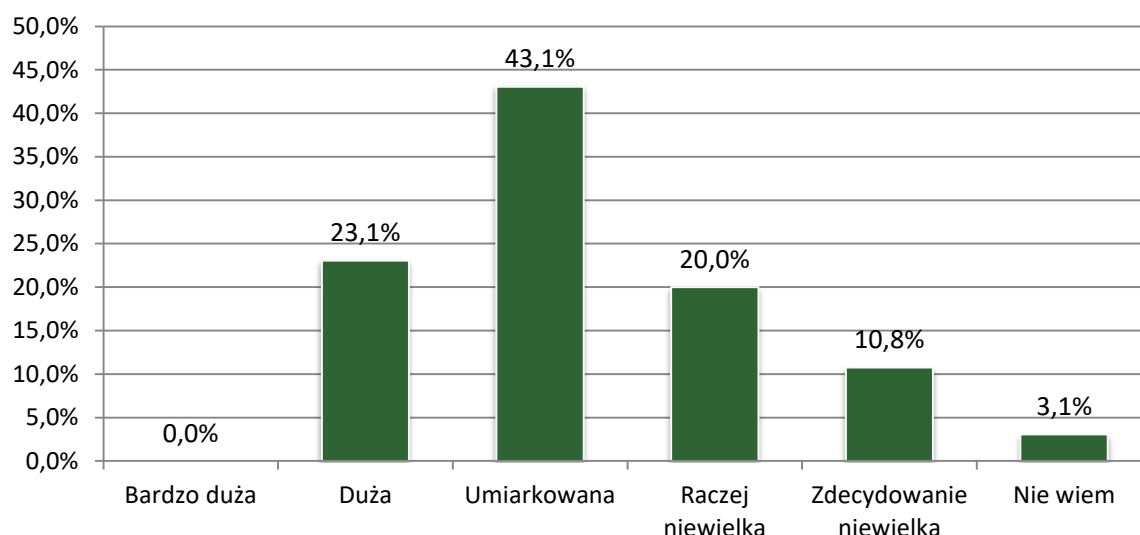
Wykres 83 W jakim stopniu Pana/i zdaniem istotne są działania podejmowane w celu utrzymania zarybienia w rzekach takie jak: zachowanie naturalnych tarlisk oraz sztuczne zarybienia?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Badani zostali zapytani o skalę kłusownictwa dotyczącego ryb rzecznych w ich regionie zamieszkania. Największy odsetek skalę tę uznał za umiarkowaną (43,1%, tj. 28 osób). 23,1% uważał, że jest ona duża. Zdaniem 1/5 respondentów kłusownictwo jest raczej niewielkie, pewnym tego jest zaś 10,8% rolników. 3,1% nie potrafiło odpowiedzieć na to pytanie.

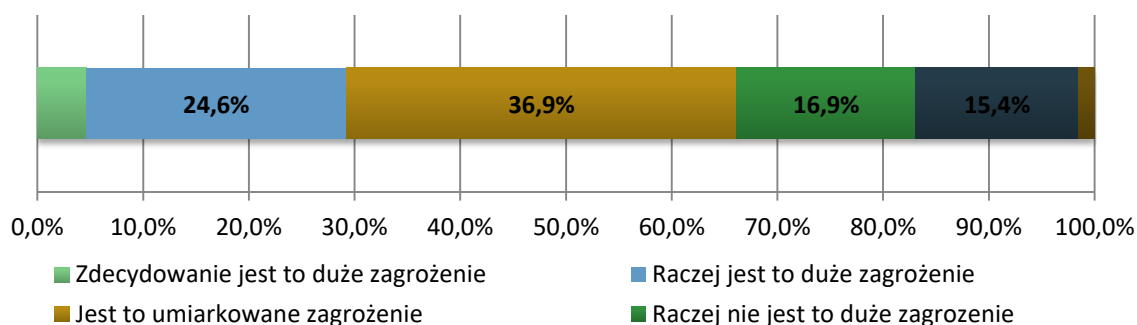
Wykres 84 Jaka Pana/i zdaniem jest skala kłusownictwa dotycząca populacji ryb rzecznych w Pana/i regionie?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Rolnicy zostali zapytani o stopień zagrożenia, jakie stanowi kłusownictwo dla populacji ryb w rzekach. Ich odpowiedzi były bardzo podzielone. 36,9% respondentów twierdził, że jest to zagrożenie umiarkowane. W opinii 29,2% jest to duże zagrożenie (4,6% odpowiedzi „zdecydowanie jest to duże zagrożenie” oraz 24,6% odpowiedzi „raczej jest to duże zagrożenie”), zaś zdaniem 32,3% osób (15,4% odpowiedzi „zdecydowanie nie jest to duże zagrożenie” oraz 16,9% odpowiedzi „raczej nie jest to duże zagrożenie”). Jedna osoba nie potrafiła odpowiedzieć na to pytanie.

Wykres 85 W jakim stopniu Pana/i zdaniem kłusownictwo stanowi zagrożenie dla populacji ryb w rzekach?

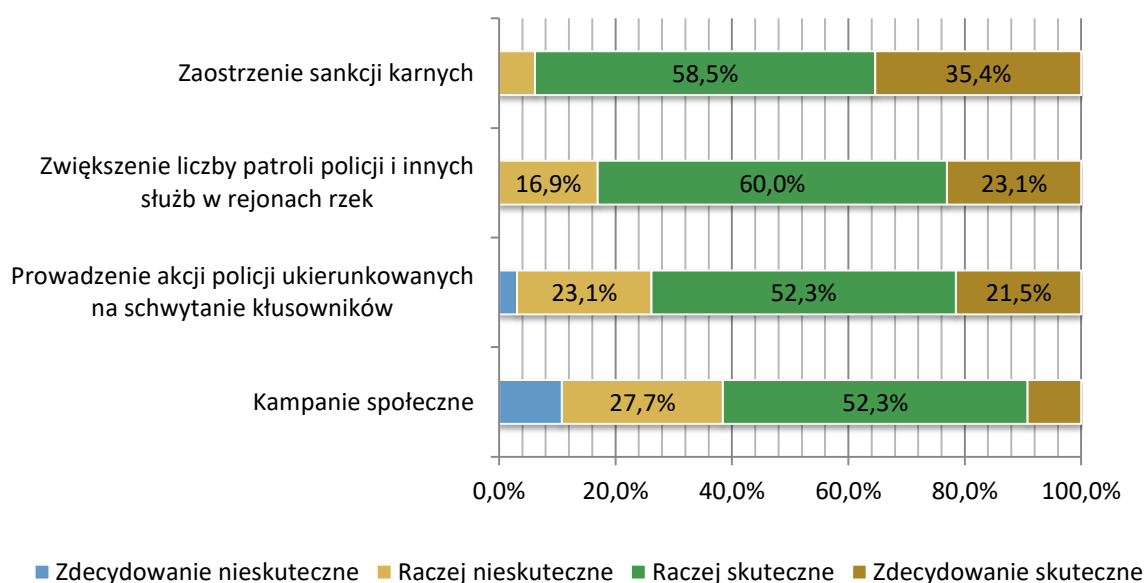

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Badanych poproszono o ocenę potencjalnej skuteczności zaproponowanych działań przeciwdziałających kłusownictwu.

Za najbardziej skuteczne uznane zostały: zaostrzenie sankcji karnych wobec kłusowników (35,4% wskazań „zdecydowanie skuteczne” oraz 58,5% odpowiedzi „raczej skuteczne”) oraz zwiększenie liczby patroli policyjnych i innych służb w rejonach rzek (23,1% wskazań „zdecydowanie skuteczne” oraz 60,0% odpowiedzi „raczej skuteczne”). Za najmniej skuteczne uznane zostały kampanie społeczne (10,8% wskazań „zdecydowanie nieskuteczne” oraz 27,7% odpowiedzi „raczej nieskuteczne”).

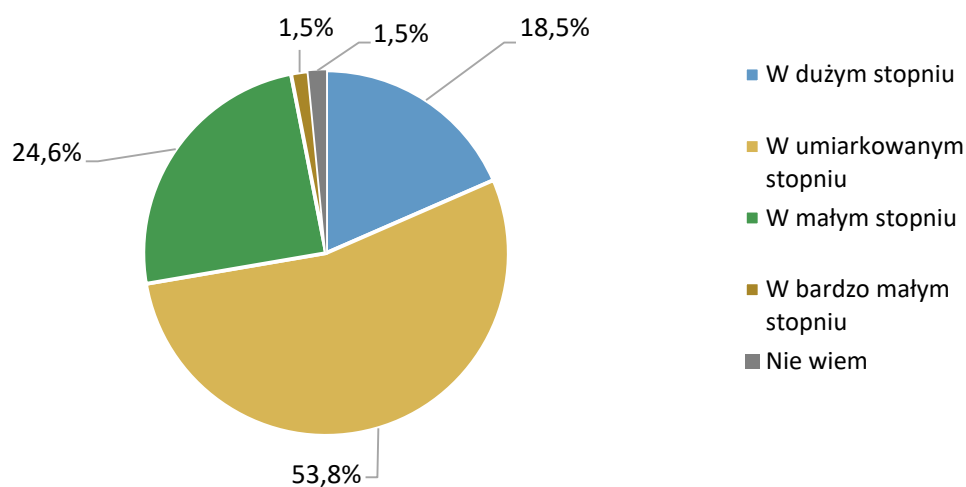
Wykres 86 W jakim stopniu następujące działania przeciwdziałające kłusownictwu są lub mogłyby być Pana/i zdaniem skuteczne?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Ponad połowa ankietowanych (53,8%) uważała, że istnienie osiedli mieszkaniowych w obszarach zlewków rzek w umiarkowany sposób wpływa na zanieczyszczenie i degradowanie ekosystemu rzeki. Niespełna 1/4 uważała ten stopień za mały, zaś niewiele mniejszy odsetek (18,5%) było zdania, że wpływ ten jest duży. Jedna osoba nie potrafiła odpowiedzieć na to pytanie.

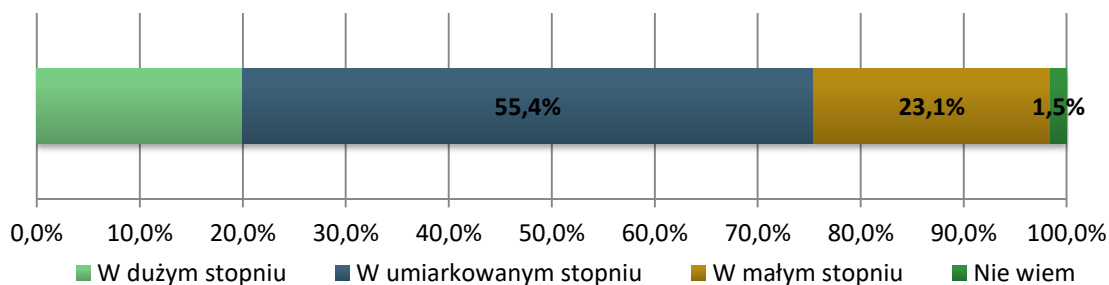
Wykres 87 W jakim stopniu Pana/i zdaniem istnienie osiedli mieszkaniowych w obszarach zlewni rzek wpływa na zanieczyszczenie i degradowanie ekosystemu rzeki?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=150.

Ponad połowa ankieterów (55,4%) była zdania, że działalność rolnicza w obszarach zlewni rzek w umiarkowany sposób wpływa na zanieczyszczenie i degradowanie ekosystemu rzeki. Dokładnie 1/5 respondentów stopień ten uważała za duży, zaś 23,1% za mały. Jedna osoba nie potrafiła odpowiedzieć na to pytanie.

Wykres 88 W jakim stopniu Pana/i zdaniem działalność rolnicza w obszarach zlewni rzek wpływa na zanieczyszczenie i degradowanie ekosystemu rzeki?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Respondentów zapytano o stopień, w jaki ich zdaniem poszczególne działania są skutecznym sposobem na zmniejszenie oddziaływania rolnictwa na wody rzeczne i gruntowe. Większość respondentów za potencjalnie skuteczne uznała wszystkie zaproponowane formy:

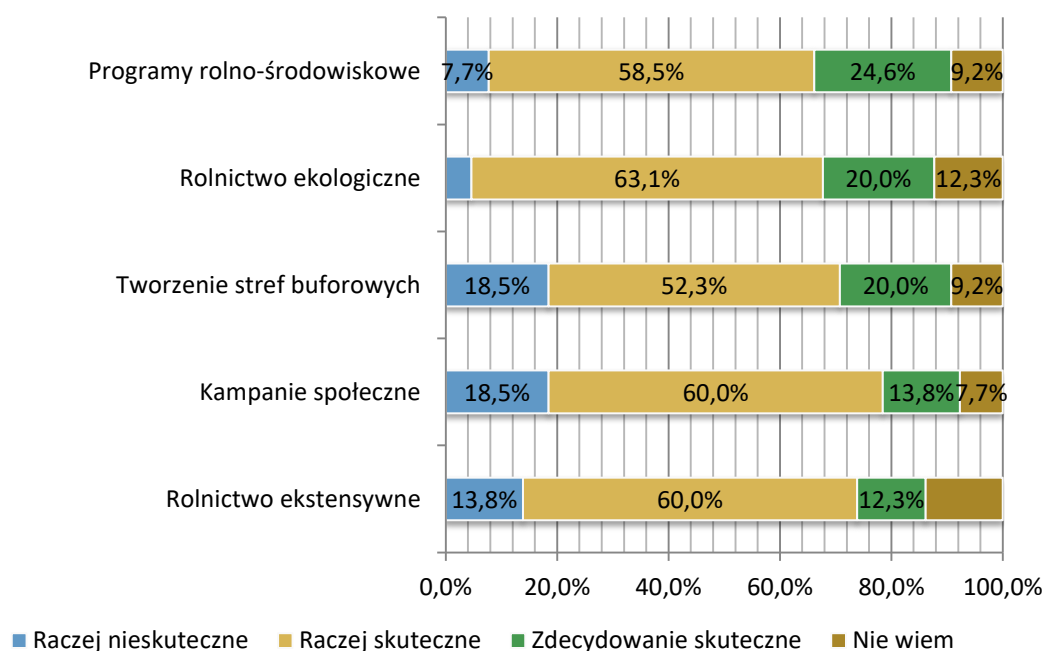
- Programy rolno-środowiskowe (działania realizowane w ramach projektów unijnych zwiększające ekologiczność gospodarstw rolnych): 58,5% wskazań „raczej skuteczne”, 24,6% wskazań „zdecydowanie skuteczne”;
- Rolnictwo ekologiczne (rolnictwo ekologiczne określa się jako system gospodarowania o zrównoważonej produkcji roślinnej i zwierzęcej, łączącej przyjazne środowisku praktyki

gospodarowania takie jak: wspomaganie wysokiego stopnia różnorodności biologicznej, wykorzystywanie naturalnych procesów oraz zapewnienie właściwego dobrostanu zwierząt): 63,1% wskazań „raczej skuteczne”, 20,0% wskazań „zdecydowanie skuteczne”;

- Tworzenie stref buforowych (strefy, w których występują ograniczenia dla prowadzenia działalności rolniczej): 52,3% wskazań „raczej skuteczne”, 20,0% wskazań „zdecydowanie skuteczne”;
- Kampanie społeczne: 60,0% wskazań „raczej skuteczne”, 13,9% wskazań „zdecydowanie skuteczne”;
- Rolnictwo ekstensywne (rodzaj rolnictwa, w którym nie stosuje się sztucznych środków wspomagających uprawy): 60,0% wskazań „raczej skuteczne”, 12,3% wskazań „zdecydowanie skuteczne”.

Najwięcej negatywnych odpowiedzi uzyskało przeprowadzenie kampanii społecznej oraz tworzenie stref buforowych.

Wykres 89 W jakim stopniu Pana/i zdaniem poszczególne działania są skutecznym sposobem na zmniejszenie oddziaływania rolnictwa na wody rzeczne i gruntowe?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Badani zostali zapytani o stopień skuteczności działalności wymienionych niżej instytucji w zakresie ochrony przyrody na rzekach i w ich dolinach. Dość znaczny odsetek odpowiedzi „nie wiem” (ok. 24,0%) oznacza, że rolnicy nie znają zadań, którymi zajmują się podane organy.

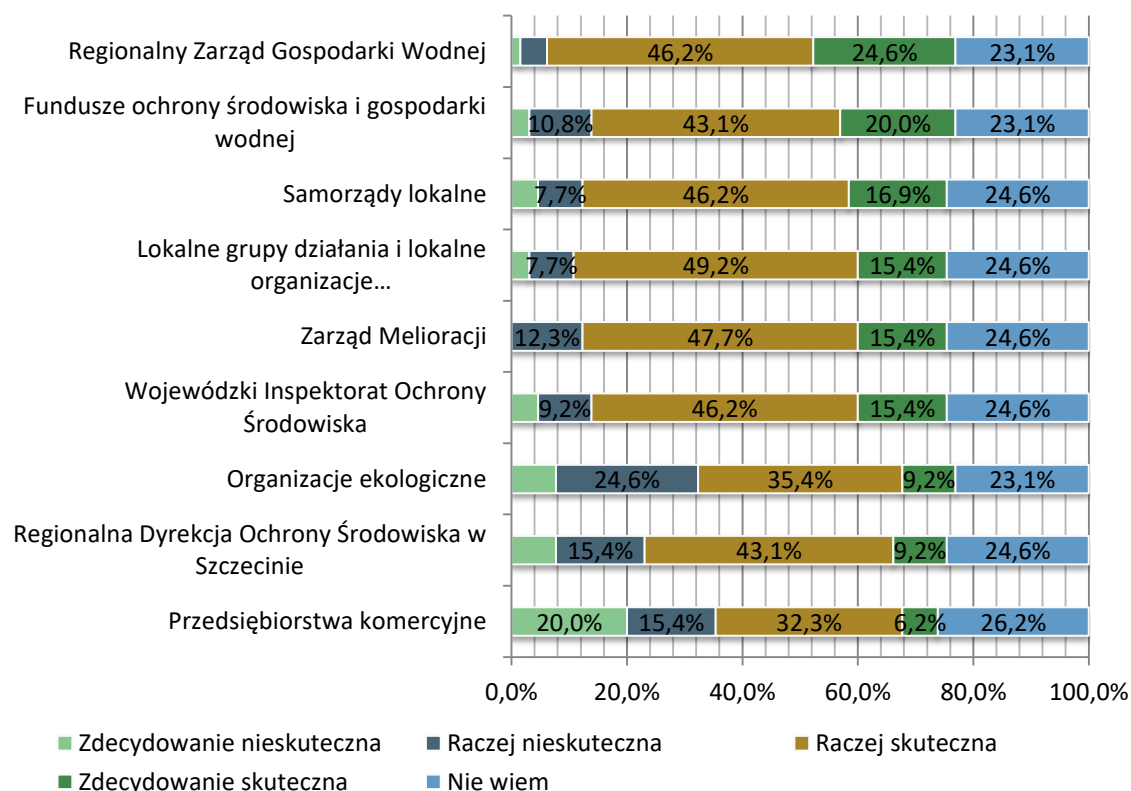
Za najbardziej skuteczne instytucje zostały uznane:

- Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej (24,6% wskazań „zdecydowanie skuteczna” oraz 46,2% wskazań „raczej skuteczna”);
- Fundusze Ochrony Środowiska (20,0% wskazań „zdecydowanie skuteczna” oraz 43,1% wskazań „raczej skuteczna”);
- Samorządy lokalne (16,9% wskazań „zdecydowanie skuteczna” oraz 24,6% wskazań „raczej skuteczna”);
- Lokalne grupy działania i lokalne organizacje turystyczne (15,4% wskazań „zdecydowanie skuteczna” oraz 49,2% wskazań „raczej skuteczna”);
- Zarząd Melioracji (15,5% wskazań „zdecydowanie skuteczna” oraz 47,7% wskazań „raczej skuteczna”);
- Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska (15,4% wskazań „zdecydowanie skuteczna” oraz 46,2% wskazań „raczej skuteczna”).

Za najmniej skuteczne instytucje uznane zostały przedsiębiorstwa komercyjne (których interes często jest sprzeczny jest z działaniami ekologicznymi) oraz organizacje ekologiczne.

Wykres 90 W jakim stopniu Pana/i zdaniem działalność poniższych instytucji Pana/i zdaniem jest skuteczna w zakresie ochrony przyrody na rzekach i w ich dolinach?

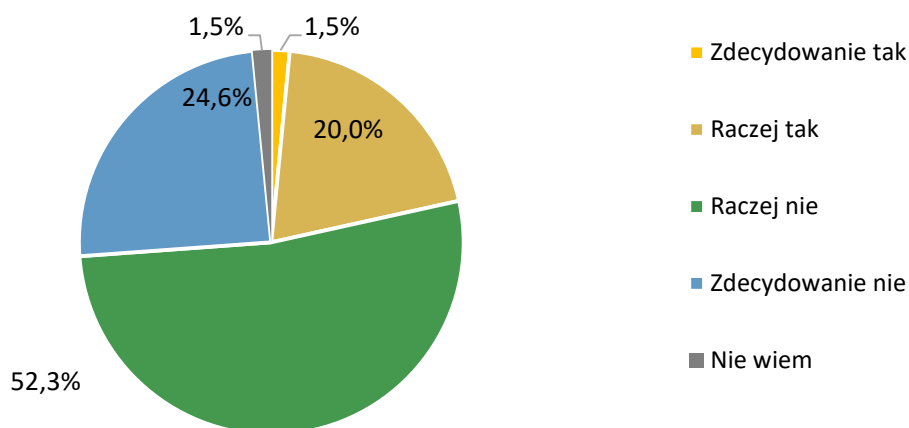
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Respondentów zapytano o to, czy byliby zainteresowani uczestnictwem w działaniach (konsultacje, spotkania, wydarzenia o charakterze edukacyjno-rekreacyjnym) mających na celu ochronę środowiska rzeczno-dolnego oraz dolin rzek w ich regionie. Nieco ponad połowa spośród

badanych rolników (52,3%) stwierdziła, że raczej nie uczestniczyłaby w tego typu działaniach., zaś niespełna 1/4 (24,6%) jest tego absolutnie pewna. Co piąty respondent twierdził, że raczej wzięłby udział w działaniach mających na celu ochronę środowiska rzecznego, pewna tego była jedna osoba.

Taki rozkład odpowiedzi świadczy o tym, że zainteresowanie aktywnym włączeniem się w działalność na rzecz środowiska jest niewielkie.

Wykres 91 Czy jest Pan/i zainteresowana uczestnictwem w działaniach (konsultacje, spotkania, wydarzenia o charakterze edukacyjno-rekreacyjnym) mających na celu ochronę środowiska rzecznego oraz dolin rzek w Pana/i regionie?

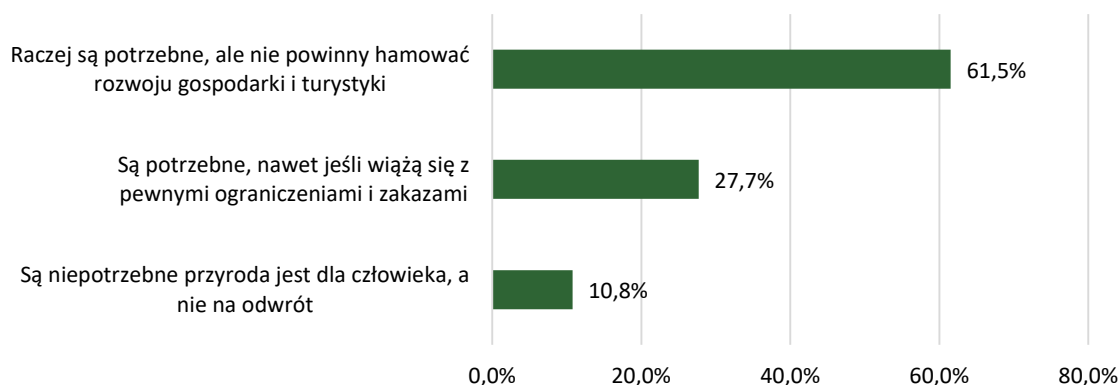

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Brak chęci zaangażowania ankietowani motywują brakiem czasu (47,7%) oraz zainteresowania (40,0%). 10,8% nie widzi sensu w takich działaniach, ponieważ mieszkańcy i tak nie mają wpływu na najważniejsze sprawy.

Zdaniem większości respondentów (61,5%, tj. 40 osób), prawne formy ochrony przyrody raczej są potrzebne, ale nie powinny hamować rozwoju gospodarki i turystyki. 27,7% twierdziło, że są one potrzebne, nawet jeśli wiążą się z pewnymi ograniczeniami i zakazami, zaś 10,8% uważało je za całkowicie zbędne, ponieważ przyroda jest dla człowieka a nie człowiek dla przyrody.

Wykres 92 Jakie jest Pana/i zdanie na temat prawnych form ochrony przyrody?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Respondenci ocenili, w jakim stopniu wyznaczone formy prawne ochrony przyrody są (ich zdaniem) efektywne. Za potencjalnie skuteczne uznane zostały:

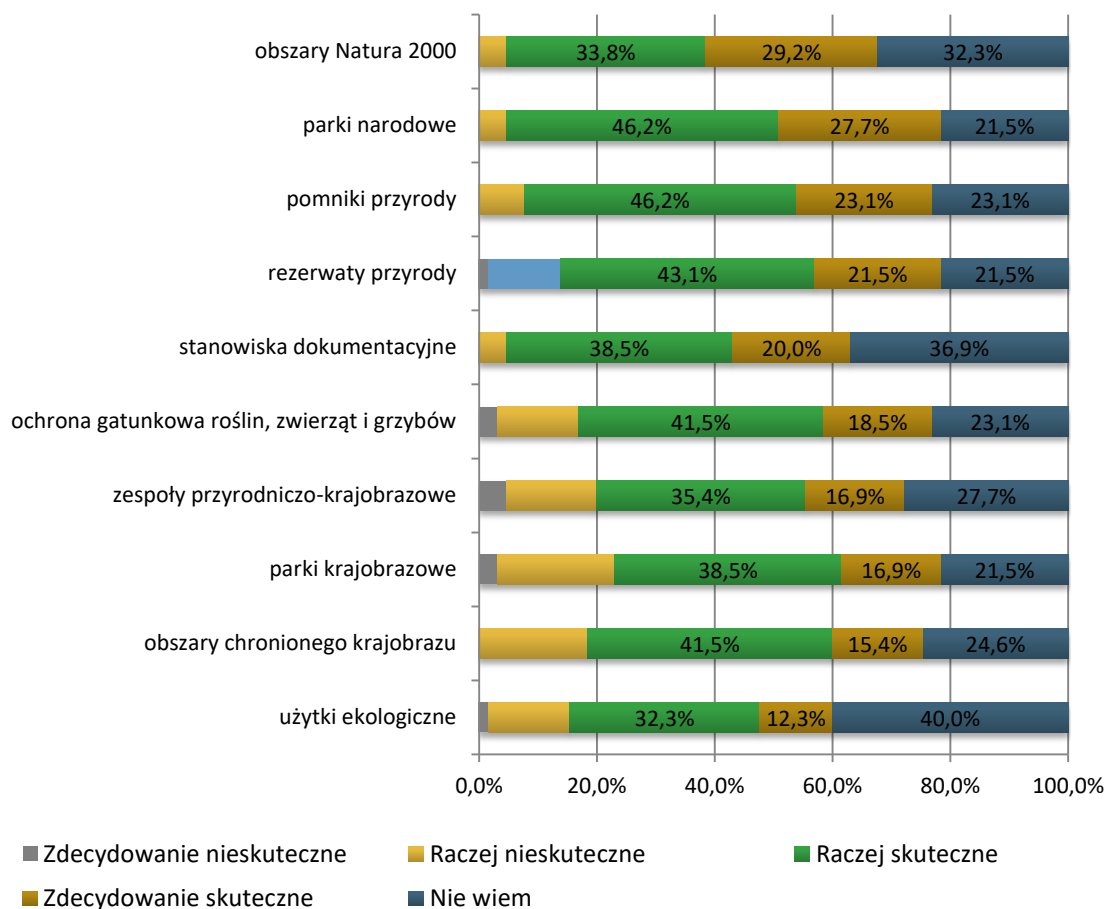
- Parki narodowe (27,7% wskazań „zdecydowanie skuteczne”, 46,2% wskazań „raczej skuteczne”);
- Obszary Natura 2000 (29,2% wskazań „zdecydowanie skuteczne”, 33,8% wskazań „raczej skuteczne”);
- Pomniki przyrody (23,1% wskazań „zdecydowanie skuteczne”, 46,2% wskazań „raczej skuteczne”);
- Stanowiska dokumentacyjne (20,0% wskazań „zdecydowanie skuteczne”, 38,5% wskazań „raczej skuteczne”).

Za najmniej efektywne uznano:

- Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe (4,6% wskazań „zdecydowanie nieskuteczne”, 15,4% wskazań „raczej nieskuteczne”);
- Parki krajobrazowe (3,1% wskazań „zdecydowanie nieskuteczne”, 20,0% wskazań „raczej nieskuteczne”);
- Ochrona gatunkowa zwierząt, roślin i grzybów (3,1% wskazań „zdecydowanie nieskuteczne”, 13,8% wskazań „raczej skuteczne”).

Największy problem z określeniem stopnia efektywności respondenci mieli z użytkami ekologicznymi – 40,0% osób wskazało odpowiedź „nie wiem”.

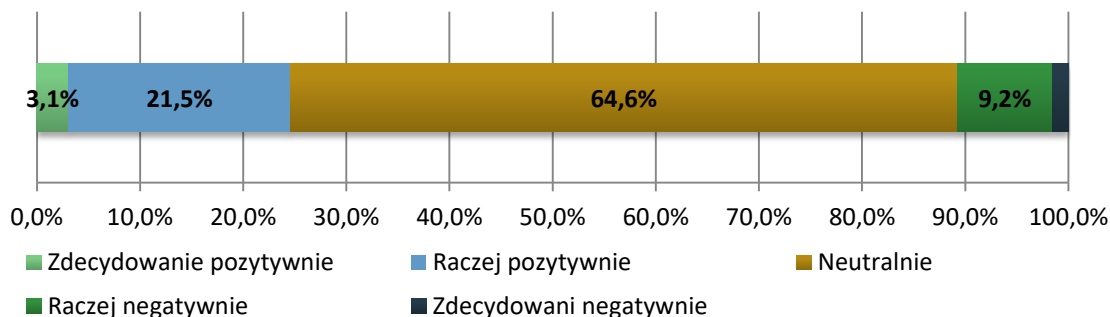
Wykres 93 W jakim stopniu poniższe formy prawne ochrony przyrody są Pana/i zdaniem efektywne?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Większość respondentów (66,6%) oceniała neutralnie wpływ turystyki regionu na społeczność lokalną. Nieco ponad 1/5 (21,5%) uważała, że wpływ ten jest raczej pozytywny, pewnych w tej kwestii było 3,1% rolników. Zdania, że turystyka wpływa raczej negatywnie było niespełna 10,0% badanych (9,2%), zaś 1,5% wpływ ten określiło jako zdecydowanie negatywnie.

Wykres 94 Jak ocenia Pan/i wpływ turystyki regionu na społeczność lokalną?

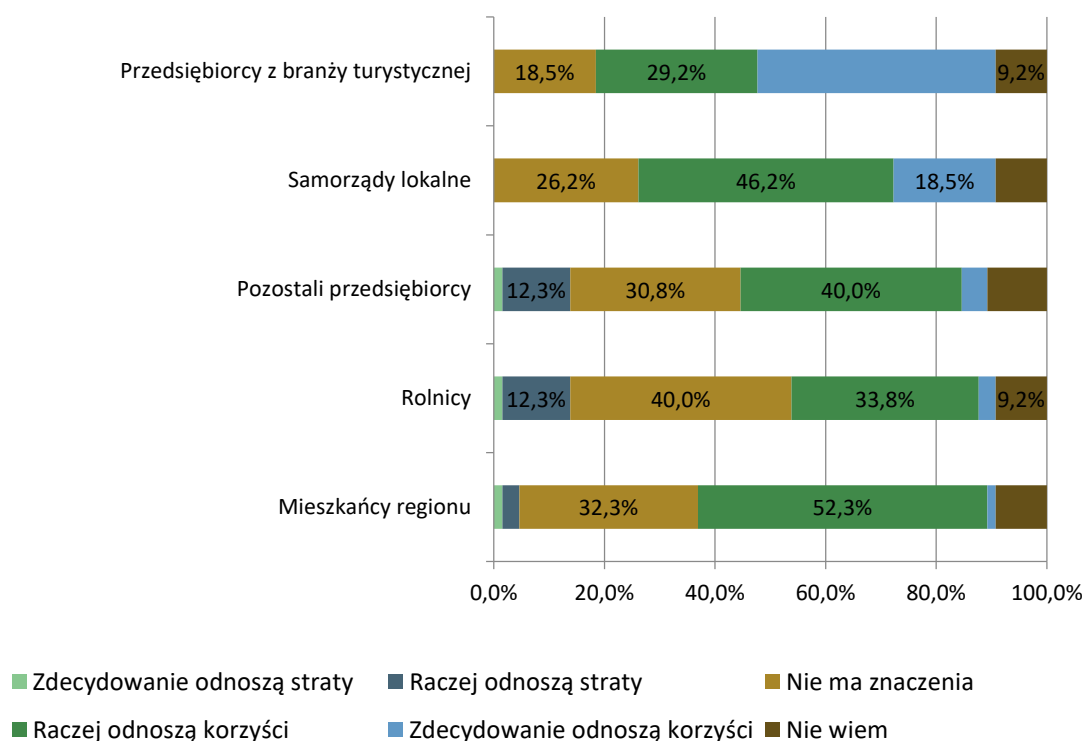
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Mieszkańcy zostali poproszeni o ocenę stopnia, w jakim pewne grupy korzystają z ruchu turystycznego w regionie. Według nich, największe korzyści odnoszą:

- Przedsiębiorcy z branży turystycznej (43,1% wskazań „zdecydowanie odnoszą korzyści”, 29,2% „raczej odnoszą korzyści”);
- Samorządy lokalne (18,5% wskazań „zdecydowanie odnoszą korzyści”, 46,2% „raczej odnoszą korzyści”).

Grupami, które zdaniem respondentów odnoszą najwięcej strat, są pozostali przedsiębiorcy oraz rolnicy (po 1,5% wskazań „zdecydowanie odnoszą straty”, 12,3% „raczej odnoszą straty”).

Wykres 95 W jakim stopniu Pana/i zdaniem poniższe grupy korzystają z ruchu turystycznego w regionie?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Rolników zapytano także o stopień wpływu prawnych form ochrony przyrody środowisk wodnych na wypisane niżej aspekty życia społecznego. Najbardziej pozytywny wpływ formy ochrony przyrody mają na:

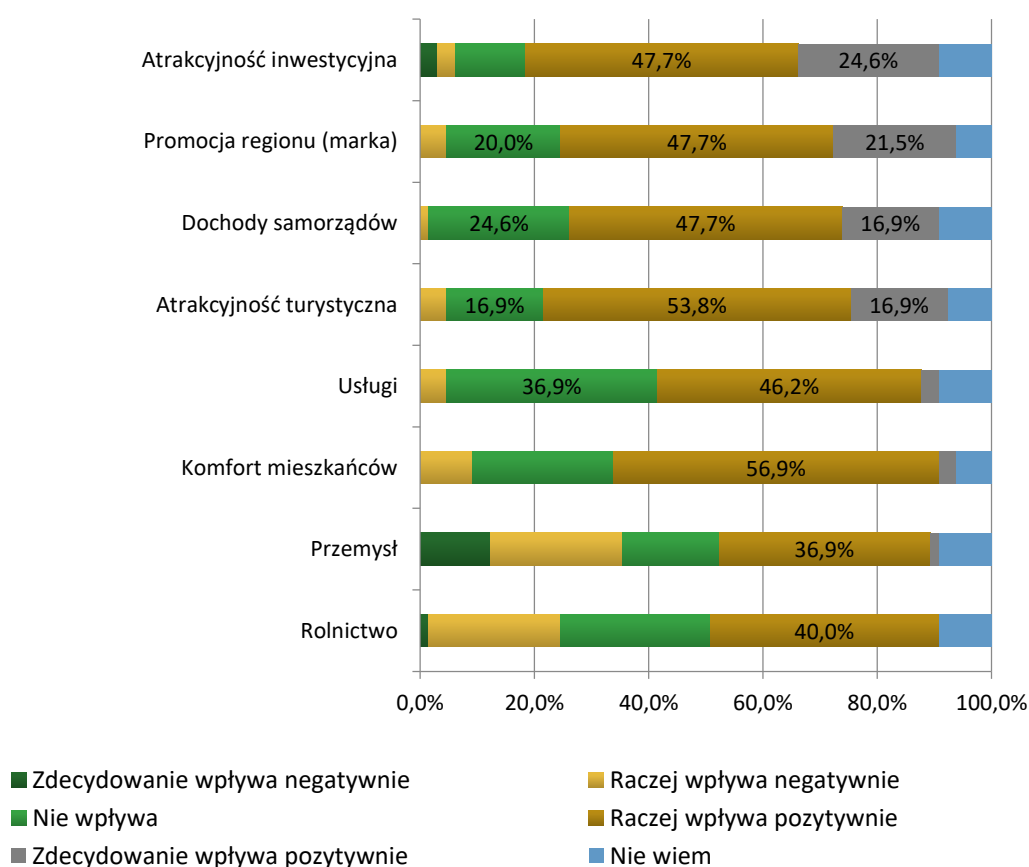
- Atrakcyjność inwestycyjną (24,6% wskazań „zdecydowanie wpływa pozytywnie”, 47,7% wskazań „raczej wpływa pozytywnie”);
- Promocję regionu (21,5% wskazań „zdecydowanie wpływa pozytywnie”, 47,7% wskazań „raczej wpływa pozytywnie”);
- Dochody samorządów (16,9% wskazań „zdecydowanie wpływa pozytywnie”, 47,7% wskazań „raczej wpływa pozytywnie”);

- Atrakcyjność turystyczną (16,9% wskazań „zdecydowanie wpływa pozytywnie”, 53,8% wskazań „raczej wpływa pozytywnie”).

Negatywny wpływ prawne formy ochrony przyrody mają na:

- Rolnictwo (1,5% wskazań „zdecydowanie wpływa negatywnie”, 23,1% wskazań „raczej wpływa negatywnie”);
- Przemysł (12,3% wskazań „zdecydowanie wpływa negatywnie”, 23,1% wskazań „raczej wpływa negatywnie”).

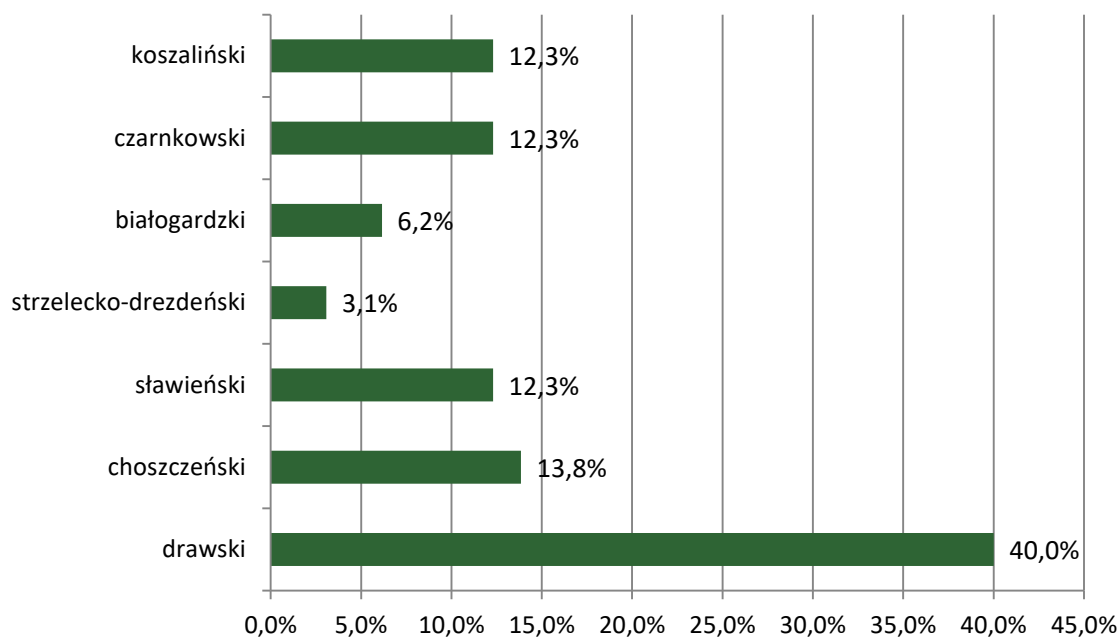
Wykres 96 W jakim stopniu Pana/i zdaniem prawna ochrona przyrody środowisk wodnych wpływa na następujące aspekty życia społecznego?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

METRYCZKA

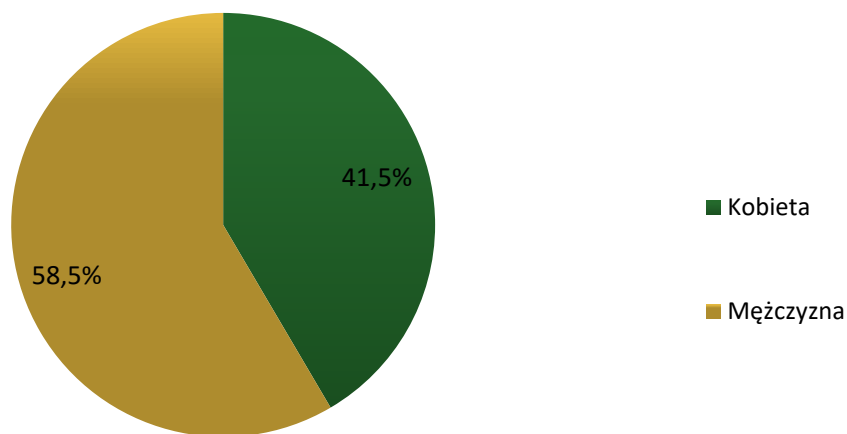
Zdecydowanie największa część respondentów pochodzi z powiatu drawskiego (40,0%, tj. 26 osób). 13,8% rolników mieszka w powiecie choszczeńskim, zaś po 12,3% w powiatach koszalińskim, czarnkowskim oraz sławieńskim.

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

W badaniu wzięło udział 65 rolników. Rozkład płci był dość wyrównany – kobiety biorące udział w ankiecie stanowiły 41,5% respondentów, zaś mężczyźni 58,5%.

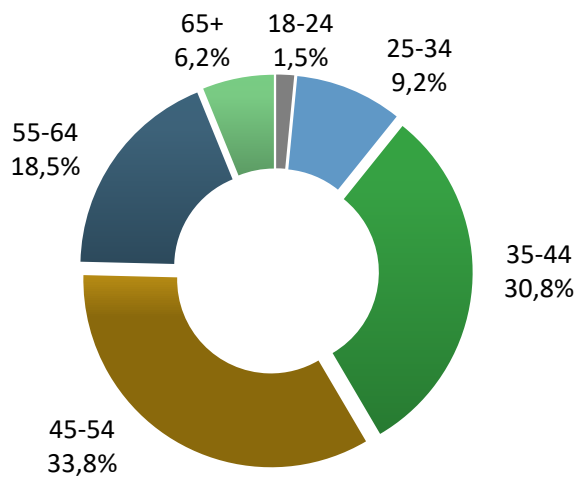
Wykres 97 Płeć respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

Wśród badanych, największą grupą były osoby w wieku 45-54 lata (33,8%) oraz 35-44 lata (30,8%). Niespełna 1/5 respondentów stanowiły osoby w wieku 55-64 lata, zaś osób w wieku 25-34 lata było 9,2%. Najmniej licznymi grupami były osoby najstarsze i najmłodsze, tj. w wieku 18-24 (1,5%) oraz 65+ (6,2%).

Wykres 98 Wiek respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań n=65.

4.4 TDI

TDI polega na przeprowadzeniu ustrukturyzowanej rozmowy telefonicznej z daną osobą. Ma na celu uzyskanie konkretnych informacji w sposób planowy i metodyczny według określonego schematu, zwanego scenariuszem wywiadu.

Populacja badania:

Przedsiębiorcy organizatorzy ruchu turystycznego i zarządzający infrastrukturą turystyczną;

Liczba wywiadów: 12

Dobór próby: celowy

Od drugiego etapu badań, w związku z koniecznością uzyskania informacji w zakresie funkcjonowania ruchu turystycznego we wszystkich dorzeczach badania zostały zrealizowane z przedstawicielami organizatorów ruchu turystycznego i zarządzającymi infrastrukturą turystyczną w następujących proporcjach:

- Rzeka Drawa (3 osoby),
- Korytnica (3 osoby),
- Rzeka Grabowa (3 osoby),
- Rzeka Radew (3 osoby).

ANALIZA

Jakie jest Pana/i zdanie na temat ochrony środowiska rzeczno-ego? Jak ocenia Pan/i efektywność i trafność przepisów prawnych? Dlaczego?

Zdania na temat ochrony środowiska rzeczno-ego były podzielone, jednak większość respondentów uważa, że jest ona na dość dobrym poziomie. Badani wskazywali, że obecny poziom ochrony nie pozwala na występowanie degradacji środowiska i nadmierną ingerencję człowieka, co korzystanie wpływa na cały ekosystem. Jednostki samorządu terytorialnego należycie wypełniają swoje zadania, poprawia się również poziom świadomości ekologicznej osób uprawiających turystykę rzeczno-ą. Wskazywano jedynie na niewielką współpracę pomiędzy gminami a przedsiębiorcami i organizatorami ruchu turystycznego. Połączenie działań i ich zintensyfikowanie przez obie strony zapewne pozytywnie wpłynęłoby na stan rzek.

Jest wystarczająca [ochrona], dlatego że nie występuje jakaś degradacja tego środowiska, samorzady nie ingerują w środowisku, są ludzie korzystający z tego rozsądnie.

Kilku rozmówców uznało, że ochrona środowiska rzeczno-ego jest na średnim lub słabym poziomie. Argumentowano to sporadycznością podejmowanych działań przez jednostki za to odpowiedzialne, a także rozbieżnością pomiędzy przepisami prawnymi a ich rzeczywistym egzekwowaniem.

Rozmówcy nie potrafili jednoznacznie ocenić efektywności i trafności przepisów prawnych, większość z nich nie miała na ten temat zdania. W opinii osób posiadających wiedzę w tej kwestii część przepisów pomaga w utrzymaniu czystości i odpowiednim stanie rzek, jednak jest również wiele takich, które się nie sprawdzają lub nie mają przełożenia na realne uwarunkowania występujące na terenach rzecznych. Tylko jeden z rozmówców uznał, że efektywność i trafność przepisów prawnych w zakresie ochrony rzek jest bardzo słaba.

Patrząc na stan rzeki, to jest on dobry, więc chyba te przepisy są dobre, natomiast kwestia realizacji powiedzmy, to może być problem, sama teoria nie wystarczy.

Jak ocenia Pan/i działalność samorządów oraz organizacji odpowiedzialnych za ochronę środowiska (RDOŚ, RZGW, WIOŚ, Zarząd Melioracji, inne organizacje) w tym zakresie? Dlaczego?

Ocena dotycząca działalności samorządów oraz organizacji odpowiedzialnych za ochronę środowiska była zróżnicowana. Część rozmówców zaznaczała, że wszelkie działania podejmowane przez wskazane jednostki przyczyniają się do utrzymywania odpowiedniego stanu rzek, wspierają one również przedsiębiorców i organizatorów ruchu turystycznego w ich działaniach na rzecz ochrony środowiska. Pojawiły się jednak głosy dotyczącego tego, iż działań z tego zakresu jest zbyt mało. Ich sporadyczność najbardziej widoczna jest w przypadku śmieci zalegających przy brzegach rzek, braku drożności kanałów czy zwalonych drzewach blokujących przepływanie rzeki. Wskazywano także na zauważalną różnicę pomiędzy terenami zarządzanymi przez osoby prywatne a jednostki państwowe. Według rozmówców tereny prywatne cechują się większym ładem i porządkiem.

Ogólnie rzecz biorąc wydaje mi się, że samorzady, melioracje, ochrony środowiska, nikt nic nie robi po prostu dla tych rzek, tak mi się wydaje, pływam często kajakiem i na rzece się zdarzają śmieci, są zwalone drzewa poprzek rzeki, rzeka nie jest drożna, zarośnięta jest miejscami w okolicy (...) myślę, że powinna być [rzeka] bardziej zagospodarowana turystycznie i może przyczyniłoby się to do większej ochrony tej rzeki

No niestety nie jest to zbyt ciekawe rozwiązanie (...) wszystkie obiekty, które należą do osób indywidualnych z racji tego, że są prowadzone różnego rodzaju działalności muszą być jakoś nadzorowane, dbane, czystość jest tam praktycznie na pierwszym miejscu, natomiast obiekty, którymi bezpośrednio zarządza nadleśnictwo, to są pozostawione samopas.

Jeśli chodzi o działalność samorządów to nie ukrywam, że współpracuję z nimi od samego początku jak mam działalność, bardzo mnie wspierają cały czas, jeżeli chcę organizować jakieś akcje związane ze sprzątnięciem terenów nadbrzeżnych, szklaków przybrzeżnych, szlaków rowerowych, turystycznych, pieszych, szlaku kajakowego, za każdym razem mnie wspierają, dostają również worki na śmieci, dostają wsparcie finansowe, także ja tutaj zastrzeżeń żadnych nie mam.

Czy uważa Pan/i, że prawne formy ochrony przyrody w obecnym zakresie są wystarczające? Dlaczego?

Rozmówcy uznali, że obecne prawne formy ochrony przyrody są raczej wystarczające, jednak nie zawsze przynoszą oczekiwane efekty. Zaznaczano również, że wszelkie zasady prawne powinny być w pierwszej kolejności konsultowane z przedsiębiorcami i instytucjami, działającymi na terenach objętych ochroną. Często dochodzi do sytuacji, w których wprowadzane przepisy utrudniają prowadzenie działalności.

Same zasady prawne, które ktoś tam kiedyś ustalił i z góry narzucił, nie zawsze są efektywne, te prawne zasady należałoby jakoś tam powiedzmy uzgadniać z lokalnymi pracownikami, to znaczy z instytucjami, które się tam gdzieś na naszym terenie czy wzdłuż rzek, a szczególnie tutaj Drawy gdzieś się znajdują. Takie narzucanie prawnych aspektów tutaj tego wszystkiego mija się moim zdaniem z celem, potrzeba by wszystko uzgadniać z firmami, które są na tym terenie i wydaje mi się, że wówczas przestrzeganie prawa byłoby łatwiejsze, bo to było by takie ustalenie wspólne tych zasad, które by obowiązywały i później te wszystkie strony miałyby większy komfort tutaj do pilnowania tych wszystkich uzgodnień, które zostały wcześniej ustalone, natomiast takie jednostronne narzucanie pewnych zasad (...), nie zawsze są one efektywne, nie zawsze mają jakiś tam głębszy sens, bo ustalanie pewnych rzeczy gdzieś tam za biurkiem nie zawsze się sprawdza, praktyka i teoria nie zawsze idą w parze.

Jaki jest Pana/i zdaniem potencjał rzeki Drawy dla gospodarki i społeczności lokalnej? Czy widzi Pan/i jakieś zagrożenia związane z korzystaniem z ekosystemu rzeczno-terenowego? Jakież? Czy dostrzega Pan/i szanse związane z wykorzystaniem rzeki Drawa? Jakież?

Zdaniem respondentów największym potencjałem Drawy dla gospodarki i społeczności lokalnej jest występująca na jej terenie natura, która przyciąga turystów i wzmacnia ruch w tym rejonie, co z kolei przekłada się na dochody mieszkańców i przedsiębiorców prowadzących działalność gospodarczą na tym terenie. Poza naturą, uwagę zwracano także na „dziką” strukturę rzeki, która jest idealnym miejscem do organizacji spływów kajakowych. Aspekt ten uznano za szansę Drawy.

Bardzo duży potencjał jest rzeki, dlatego, że rzeka jest piękna, naturalna. Jeżeli chodzi o czystość to tutaj po prostu jako usługodawcy przyznam szczerze, że bardzo staramy się dbać o jej po prostu czystość, natomiast nie zawsze nam się udaje, gdybyśmy mieli po prostu jeszcze większe możliwości zorganizowania takich akcji sprzątnięcia ze współpracy z samorządami to pewnie byłaby jeszcze czystsza (...) Jeśli chodzi o potencjał, to masa turystów jest, od pięciu lat obserwuję coraz większy napływ turystów, ludzie coraz bardziej chcą wpływać tą rzeką, bardzo im się podoba i porównują ją z innymi rzekami, gdzie wiadomo, że jest naprawdę bardzo atrakcyjna

---

W przypadku zagrożeń rozmówcy wskazywali na dwa aspekty: rolnictwo i turystów. Obecne, bardzo intensywne rolnictwo negatywnie wpływa na rzekę, podobnie jak duże zakłady przemysłowe zlokalizowane w jej pobliżu. Odpady stałe i ciekłe przedostające się do rzeki, a także pestycydy zanieczyszczają ją i zmniejszają ilość tlenu. Zaznaczano również, że

obserwowany od kilku lat bardzo intensywny ruch kajakowy, pomimo, iż generuje wysokie dochody (z czego zadowolona jest lokalna społeczność), wpływa negatywnie na ekosystem rzeki. Problemem są również śmieci zalegające w rzece na odcinkach miejskich – zarówno te pozostawiane przez mieszkańców, jak i nawiewane.

Na pewno ruch kajakowy na Drawie jest zbyt duży (...) tam jest około 1000 kajaków, jest wielu ludzi, którzy po prostu użytkują tę rzekę i rzeka Drawa nie jest już tą rzeką jaką była kiedyś na przykład 10 lat temu, po prostu zbyt dużo ludzi na tej rzece, nie ma przyrody, tylko są ludzie.

Patrząc na rozwój turystyki na Drawie wydaje mi się, że tam jest troszeczkę za dużo ludzi. Sama Drawa ten przelot Drawskiego Parku Narodowego jest tak jak można powiedzieć Bieszczady są rozdeptywane, tak i ta Drawa jest rozjeżdżana, mimo że tam są te dwa miesiące pływania, to muszą powiedzieć, że na tych obozowiskach, przynajmniej kiedy ja pływałem, było bardzo dużo śmieci, sami te śmieci sprzątaaliśmy, nawet zgłaszałem kiedyś do sanepidu który tam się pojawił.

Zaznaczano również, że potencjał rzeki mógłby zostać zwiększony przy podjęciu działań na rzecz stopniowej niwelacji występujących na jej terenie zagrożeń i wzmacnianiu szans.

Jak ocenia Pan/i zabudowę hydrotechniczną na rzece Drawie? Czy Pana/i zdaniem zabudowa ta stanowi jakieś zagrożenie dla środowiska? Jakie? Czy obiekty hydrotechniczne powinny być budowane w sposób zapewniający ochronę gatunków fauny i flory? Dlaczego? Czy istniejące obiekty, które stanowią zagrożenie dla szlaku migracyjnego ryb powinny być zburzone lub przebudowane? Dlaczego?

Zabudowa hydrotechniczna na rzece Drawie została przez badanych oceniona dość dobrze. Wskazywano, że w większości przypadków nie stanowi ona zagrożenia dla środowiska (za przykład podano elektrownie w Głusku i Borowie). Respondenci najczęściej poruszali kwestie związane z przepławkami dla ryb – ich budowa stanowi w takich przypadkach zadanie priorytetowe, ponieważ każda ingerencja człowieka powinna przyczyniać się do rozwoju ekosystemu rzeki. Jeden z rozmówców w ocenie zabudowy hydrotechnicznej za przykład podał małą elektrownię w Młynowie, która w jego opinii spełnia zarówno funkcję pozytywną, jak i negatywną. Aspekt pozytywny związany jest z gromadzeniem śmieci przy zabudowie, które łatwo można wybrać i usunąć, co uniemożliwia ich przedostanie się na kolejne odcinki rzeki, a także ciągłe spiętrzanie wody, zapewniające odpowiedni poziom wód w górnej rzece (powyżej elektrowni). Minusem jest jednak nieodpowiednio zrobiona przepławka dla ryb, która uniemożliwia ich migrację.

Drawa posiada trzy obiekty tego typu, wydaje mi się, że one dosyć dobrze działają, natomiast no nigdy nie jest tak, że można by było zrobić lepiej, myślę, że niektóre z tych obiektów powinny mieć większy nadzór nad tego typu sprawami. Część obiektów wybudowana jest bardzo dawno, ponad 100 lat temu i one dosyć dobrze funkcjonują, wydaje mi się, że te nowsze obiekty, które są postawione na Drawie, mają powiedzmy pewne niedoskonałości, tam można było by więcej tej pracy włożyć, przyczynić się do migracji ryb czy innych tutaj żyjątek wodnych, natomiast generalnie nie jest źle

---

Nie ma zbyt dużo takich budowli, a te, co znam, to udostępniają przepływ rybam, no oczywiście, jeśli są budowane jakieś dodatkowe to wiadomo, musi mieć przepływ.

Zdaniem respondentów aspektem brany pod uwagę w pierwszej kolejności przy budowie obiektów hydrotechnicznych powinna być ochrona gatunków fauny i flory, ze względu na ich różnorodność na terenie rzeki (a zatem jej zachowanie). Jak wspomniano, dużą uwagę zwracano na przepławki umożliwiające rybam migracje, a raczej ich brak na niektórych odcinkach Drawy. Ponadto zdaniem rozmówców obecnie istniejące obiekty, które stwarzają zagrożenie nie powinny być zburzone, a jedynie przebudowywane i udoskonalane.

Właśnie powinny być przebudowane, jeżeli są takie obiekty [stanowiące zagrożenie], z tego względu, że (...) niemożliwe jest wtedy dotarcie ryb do tego miejsca, z którego pochodzą i hamuje to rozmnażanie. Natomiast zburzone nie, ale przebudowane, bo siłą rzeczy te obiekty są potrzebne również dla innych.

Nie powinny być zburzone, bo ryby były zawsze, na czym innym polega problem, a nie na budowlach hydrotechnicznych. One [budowle] muszą spełniać określone normy, żeby te ryby mogły się przemieszczać i to wystarczy.

Jak Pan/i ocenia prace melioracyjne prowadzone na rzece Drawie? Dlaczego? Kto powinien ponosić koszty tych prac? Czy obecnie realizowana gospodarka wodna służy zdrowiu rzeki? Dlaczego?

Ocena prac melioracyjnych na rzece Drawie była rozbieżna. W opinii większości rozmówców tego typu działania nie są prowadzone lub jest ich bardzo mało, przez co nie przynoszą oczekiwanych efektów. Zauważano zwalone drzewa, brak drożności rzeki czy jej zarastanie w niektórych odcinkach, a także znaczące ilości śmieci. Wskazywano, że zwalone drzewa przyczyniają się do rozwoju kłusownictwa (gromadzenie ryb w tych miejscach), dlatego prace na rzecz rzeki powinny być prowadzone bardzo regularnie. Inni uznali natomiast, że nie dostrzegają problemów w tym względzie - Drawa jest drożna, a więc prace melioracyjne są prowadzone w sposób prawidłowy.

Znaczący przyznam szczerze, że osobiście nie zauważam obecnie żadnych prac melioracyjnych tutaj wokół rzeki naszej, na której my tutaj funkcjonujemy przy rzece Drawa. Wydaje mi się, że prac melioracyjnych jest bardzo niewiele, gdyby one były prowadzone w sposób taki powiedzmy rozsądny to nie sposób by było żebyśmy nie zauważyli tych prac (...) my pracując przez wiele, wiele lat po prostu nie widzimy tego typu sytuacji, jeżeli one się zdarzają to widocznie są zbyt mało widoczne i zbyt mało skuteczne.

Drawa jest w większości udrożnioną rzeką, nie wiem, kto się tam zajmuje czym, czy wypuszczanie kajaków czy robią to legalnie czy nie tego nie wiem, czy tym się zajmują jakieś urzędy gmin, miast czy właśnie ten zarząd melioracji rzeki danej, ale Drawa jest w miarę drożną rzeką, po prostu są po przecinane drzewa, można pływać kajakiem swobodnie.

W opinii przedsiębiorców i organizatorów ruchu turystycznego koszty pracy melioracyjnych powinny być ponoszone zarówno przez Skarb Państwa, jak i prywatnych właścicieli terenów przyległych do rzeki, którzy również z niej korzystają. Wspomniano także o jednostkach samorządu terytorialnego, ze względu na fakt, iż najlepiej znają one bieżące potrzeby.

Obecnie realizowana gospodarka wodna oceniona została dość dobrze. Uznano, że przyczynia się ona do podnoszenia zdrowia rzeki – w zakresie zapewnienia ciągłości fauny i flory występującej na jej terenie.

Służy zdrowiu rzeki, bo są prace prowadzone, natomiast, jeśli chodzi o koszty no to częściowo powinni też je ponosić prawni właściciele terenu, na których te prace są robione.

Jakie wsparcie w zakresie ochrony rzek i dolin rzecznych jest potrzebne? Jakiego rodzaju podejmuje Pana/i organizacja/przedsiębiorstwo?

Zdaniem rozmówców w zakresie ochrony rzek i dolin rzecznych najbardziej potrzebne jest wsparcie finansowe, bez którego nie jest możliwe podjęcie żadnych działań, a także precyzyjne określenie jego źródeł przy poszczególnych pracach. Przedsiębiorcy i organizatorzy ruchu wskazywali, iż istotne byłoby również wyznaczenie odpowiednich miejsc składowania i wyciągania kajaków, a także obozowisk. Ponadto, poprawa stanu czystości wód w rzekach wpłynęłaby pozytywnie na roślinność i zwierzęta, a rozbudowa infrastruktury (np. o kontenery na śmieci) pomagałaby turystom w utrzymywaniu porządku podczas korzystania z rzeki.

No to moim zdaniem zawsze wszystko się rozbija o finansowanie, czyli o pieniądze, chodzi o to żeby było jasno określone, jakie są źródła finansowania przy tego typu pracach.

Przede wszystkim wsparcia finansowe polegające na wyznaczeniu odpowiednich miejsc składowania, wyciągania (...) my osobiście też nie podejmujemy wspólnie z gminą Sianów, wspólnie z nadleśnictwem, skupiamy wokół siebie różnego rodzaju organizacje tutaj na rzecz tego środowiska starają się też działać.

Przedsiębiorstwa, których przedstawicielami byli rozmówcy prowadzą działania jedynie w zakresie sprzątnięcia rzeki i terenów do niej przyległych, ze względu na fakt, iż czują się za nią odpowiedzialni i zależy im na utrzymaniu jej ekosystemu.

Akcje sprzątnięcia przed sezonem, po sezonie sprzątnęmy szlaki, natomiast na samej rzece nie możemy robić żadnych prac, bo po prostu nie jesteśmy do tego uprawnieni, nie mamy takich możliwości, po za tym nie mamy też takich sprzętów, potrzebna by była zgoda na to.

Od wielu lat rzeka Drawa, jest rzeką, którą bardzo dużo prowadzi się spływów kajakowych, a to znaczy, że turyści, jak to turyści bardzo często tutaj sami po prostu zanieczyszczają te rzeki, my jako firma od kilkunastu co najmniej lat wykonujemy samodzielnie, na własny koszt, z własnymi pracownikami czyszczenia Drawy nie patrząc na właściciela tejże Drawy, my jako prywatna

firma, nie tylko moja, ale także inne dokonujemy dwukrotnie w ciągu roku czyszczenia tej że Drawy, mamy podzieloną nieoficjalnie na odcinki, którymi zajmujemy się, to znaczy robimy wszystko żeby po sezonach turystycznych tą Drawę doprowadzać do sytuacji pierwotnej, czyli wcześniej żeby nie było różnego rodzaju butelek, żeby nie było pozostawionych na wodzie, czy wokół tej wody, po prostu czujemy się w pewnym sensie odpowiedzialni za estetykę tych naszych terenów.

Czy Pana/i zdaniem możliwe jest pogodzenie potrzeb turystyki oraz ochrony środowiska rzek i dolin rzek? Dlaczego?

Rozmówcy byli zgodni, że możliwe jest pogodzenie turystyki i ochrony środowiska rzek oraz dolin rzecznych, przy podjęciu odpowiednich działań. Do tych działań zaliczono m.in. turystykę zorganizowaną (zgodną z przepisami), rozbudowę zaplecza infrastrukturalnego (umożliwiającego dogodne korzystanie z terenów rzeki i jednocześnie nie szkodzenie jej ekosystemowi), ale również uświadamianie turystów w tym zakresie. Szczególnie duży nacisk zdaniem rozmówców powinien zostać położony na ostatnie z wymienionych działań. W tym zakresie przedsiębiorcy i organizatorzy ruchu turystycznego dostrzegają potrzebę współpracy z urzędami i jednostkami zarządzającymi terenami rzeki. Prowadzenie wspólnych akcji przyniosłoby większe efekty i korzyści dla środowiska.

Tak [jest możliwe pogodzenie potrzeb turystyki i ochrony środowiska] (...), dlatego że mogło by to polegać na tym, że na przykład wypożyczalnia kajaków współpracuje z urzędami i uświadamiają ludzi po prostu przed spływem kajakowym, a my tak zwykle robimy i muszą się tym pochwalić (...) mamy dostępne worki na śmieci, jeżeli ktoś sobie życzy to dajemy takie worki, ludzie grzecznościowo zawsze przywożą swoje śmieci z rzeki podczas spływu, swoje śmieci zabierają i nam przekazują lub zdarza się że zbierają cudze śmieci, sami ludzie po prostu też dbają o porządek na rzece, bo nie chcą w śmieciach pływać. My też organizujemy jakieś oczyszczenie rzeki, organizujemy spływ kajakowy darmowy i ludzie przychodzą za darmo na spływ kajakowy i na przykład zbierają za to śmieci i to jest dość popularna forma oczyszczenia rzeki i myślę, że turystykę można pogodzić z ochroną środowiska tylko należy ludzi uświadamiać, którzy przychodzą na kajaki żeby właśnie dbali o tą przyrodę i zbierali śmieci.

Czy uważa Pan/i za słuszne wprowadzanie ograniczeń dla ruchu turystycznego związanych z ochroną przyrody (limity odławiania ryb, okresy zamknięcia odcinków rzeki itp.). Dlaczego?

Opinie badanych na temat wprowadzania ograniczeń dla ruchu turystycznego związanego z ochroną przyrody były podzielone. Część z nich była zdania, że ograniczona powinna zostać liczba kajaków wypuszczana na rzekę, ze względu na zbyt duży tłok oraz hałas, który stwarzają ludzie. Ponadto ważny jest aspekt jakościowy korzystania z rzeki i jej walorów (widoki, fauna i flora), a nie ilościowy – duża liczba kajakarzy ogranicza komfort wypoczynku, a także równowagę ekosystemu. Z tego względu powinien zostać wprowadzony system monitoringu przebywających na rzece turystów. Druga grupa badanych uznała natomiast, że należy wykorzystywać w pełni walory rzeki i jej możliwości, a więc nie wprowadzać ograniczeń dla ruchu turystycznego (poza obszarem parku narodowego). Rozmówcy, którzy byli tego zdania wskazywali, iż należy

uświadamiać przebywających na rzece turystów, żeby byli świadomi, w jaki sposób korzystać z rzeki i jej nie szkodzić. Ponadto zaznaczano, że wzmożony ruch na Drawie obserwowany jest głównie w weekendy (piątek, sobota i niedziela), natomiast przez pozostałe dni tygodnia liczba kajakarzy jest znikoma.

Uważam, że powinien być ograniczony ten ruch turystyczny, to nie może być taka masówka, bo to przestaje być przyjemne i praktycznie przestaje się tam słuchać śpiewu ptaków tylko słyszy się często jakieś wrzaski, krzyki, jak młodzi jadą to mniej tam jest wypoczynku, a więcej człowiek się denerwuje, jeżeli chodzi o odłowu to uważam, że nie tylko te na naszych rzekach, ale w ogóle na całym świecie widać, no za dużo tych wszystkich gatunków ryb zostało odłowionych, no chodzi o to żeby kolejne pokolenia też mogły te ryby połowić.

Nie wiem czy to jest dobry pomysł [ograniczenie ruchu], zdrowsze by było uświadamianie turystów, oraz korzystający z rzek o sprawach właśnie, no zamknięcie niczego nie rozwiązuje danego odcinka rzeki, nawet na jakiś tam okres lęgowy czy coś takiego, ważniejsze by było uświadamianie turysty, który z tego korzysta, że w tym i w tym okresie jest tak i tak i on jeżeli jest świadomy to będzie unikał danych regionów tak w takim i takim okresie.

Zgodnie uznano jednak, że potrzebne jest wprowadzanie limitów odławiania ryb, a nawet w poszczególnych okresach całkowity zakaz. Zaznaczano, że populacja cennych gatunków zmniejsza się, a do tego coraz bardziej powszechne jest kłusownictwo, które generuje ogromne straty.

Czy słyszał Pan/i o Programie Natura 2000? Czy słyszał Pan/i o realizowanym w jego ramach projekcie pn. „Czynna ochrona siedlisk włosieniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”? Jak ocenia Pan/i poszczególne przedsięwzięcia w ramach tego projektu tzn. budowa lub przebudowa infrastruktury hydrotechnicznej w dorzeczu Drawy, wykonanie pól biwakowych w Złocieńcu i Rzepowie oraz oznakowanie szlaku kajakowego na rzece Drawie? Dlaczego?

Wszyscy badani słyszeli o programie Natura 2000, a także realizowanym w jego ramach projekcie pn. Czynna ochrona siedlisk włosieniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce. Przedsięwzięcia realizowane w ramach tego projektu, w zdecydowanej większości, ocenione zostały pozytywnie. Badani wskazywali na różnice pomiędzy Drawą, jej zagospodarowaniem i ruchem turystycznym, a innymi rzekami (np. Radew), na terenie których działalność tego typu prawie nie istnieje. Zaznaczano jednak, że należy to robić z umiarem, nie szkodząc występującej na tej terenie faunie i florze. Kilka osób zaznaczyło, że realizowanie tego typu projektów jest skuteczne i bardzo potrzebne, a także wpływa na atrakcyjność regionu. Jeden z rozmówców zaznaczył jednak, że należy w bardziej przemyślny sposób rozdysponowywać fundusze przekazywane na odnowienie infrastruktury i brać pod uwagę zapotrzebowanie na tego typu działania na różnych odcinkach rzeki (w jego opinii działania tego typu powinny być podejmowane głównie na odcinkach o wzmożonym ruchu turystycznym, zarówno kajakowym, jak i pieszym i rowerowym – poniżej Drawska i w jego granicach).

Spływy kajakowe jak najbardziej należy oznakować, te pola biwakowe w Złocieńcu to powstaje to pole i dobrze, bo tam turyści nie mieli nawet gdzie się załatwić, a w tej chwili tam widzę ten obiekt zaczyna bardzo przyzwoicie wyglądać, im więcej infrastruktury mamy, tym mamy mniej śmieci, tym mamy mniej brudu w rzece.

Oznakowanie szlaku kajakowego jest jak najbardziej potrzebne, wręcz konieczne, niezbędne powiedziałbym, jest to zupełnie coś naturalnego i tak dalej, to wszystko tego typu oznaczenia są w stanie tylko pomagać ekologii, Ci ludzie, którzy korzystają ze szlaku oni mają jakoś wiedzę mają bardziej przystępną tą drogę, nie muszą gdzieś tam powiedzieć błędzić na szlakach, a to znaczy, że jeśli dochodzi do jakiś niepotrzebnych zabrudzeń odcinków (...) to my wszyscy mamy większy nadzór nad tym określonym miejscem.

Jeden z rozmówców wskazał jedynie na zbyt mały zasięg projektu i niewielką liczbę informacji na temat działań podejmowanych w jego ramach.

Czy Pana/i zdaniem turystyka jest właściwą i efektywną formą edukacji ekologicznej? Dlaczego?

Rozmówcy byli zgodni, że turystyka jest właściwą i efektywną formą edukacji ekologicznej, jeśli jest odpowiednio wykorzystana. Wskazywano w tym zakresie na istotność tablic informacyjnych, które pokazują, jakie gatunki ptaków i roślin żyją na danym terenie. Pozwala to turystom poznawać ekosystem, ale również go dostrzegać. Ważne są również tablice dotyczące kwestii utrzymywania porządku na terenach chronionych – np. z informacją o tym ile czasu rozkładają się śmieci albo jakie niosą zagrożenia dla fauny i flory. Coraz czystsze pola biwakowe i wody świadczą o tym, że świadomość ekologiczna turystów jest odpowiednio wzmacniana.

To zależy, kto i jak prowadzi tą turystykę, jeżeli rzeczywiście to są dzieci, z którymi na trasie zatrzymuje się i pokazuje to jest taka roślina, to jest taki owad, to jak najbardziej jest to wskazane, ale w obecnym czasie bardzo dużo firm nastawiło się na to żeby wypożyczać kajaki i konie, to ja jestem przeciwnikiem czegoś takiego. To raczej samo wypożyczenie kajaków i ktoś sobie płynie to raczej nie wpływa pozytywnie, to muszą z tymi osobami dorosłymi, dziećmi płynąc osoby, które mają pojęcie o tej przyrodzie, która jest na rzece, mogą dużo o tej rzece powiedzieć, no są to instruktorzy kajakowi, są to osoby, które mają duże doświadczenie.

Zdecydowanie tak, jeżeli jest zorganizowana w sposób przemyślany, nie jest to przypadkowość na zasadzie wynajmujemy sprzęt pływający, nie ważne co to będzie (...). Trzeba tych ludzi edukować, ponieważ lud Drawy przyjął taką ciekawą formę edukacji w ubiegłym roku, dla każdego kajakę dodawaliśmy worek z opisem „Lokalna organizacja turystyczna Drawa”, prosimy te rzeczy włożyć do worka, w jakiś ten sposób edukacja jest.

Jak ocenia Pan popularność turystyczną następujących rzek: rzeka Drawa, rzeka Korytnica, rzeka Grabowa, rzeka Radew? Które z wymienionych rzek są najbardziej popularne i dlaczego? Które z tych rzek mają największy potencjał dla rozwoju turystyki? Dlaczego? Jak ocenia Pan

liczbę turystów odwiedzających region, w obrębie tych obszarów? Jakie są tendencje, z rozróżnieniem na poszczególne rzeki i dopływy, w zakresie ruchu turystycznego?

Badani dostrzegają potencjał w każdej z wymienionych rzek, każda ma ich zdaniem do zaoferowania turystom co innego. Byli jednak zgodni – największą popularnością turystyczną cieszy się obecnie rzeka Drawa (pojawili się opinie dotyczące tego, iż jest to jeden z najbardziej atrakcyjnych szlaków w Polsce). Uznali również, że jej potencjał jest w pełni wykorzystany, do czego przyczyniła się poprawa infrastruktury technicznej, oznakowanie rzeki, budowa obiektów hydrotechnicznych, a także duża liczba przedsiębiorstw zajmujących się obsługą ruchu turystycznego. Należy jedynie w odpowiedni sposób zadbać o to, co zostało stworzone, monitorować ruch turystyczny i edukować turystów.

Duży potencjał, który można wykorzystać posiada zdaniem rozmówców Korytnica. Była najczęściej wskazywaną rzeką zaraz po Drawie w kwestii popularności turystycznej. Największym walorem jest jej malowniczy charakter, a także występująca na tym terenie flora. Zaznaczano również, że wpływ na popularność rzeki ma jej dobre wyposażenie w infrastrukturę techniczną, niezbędne do rozwoju turystyki.

Drawa ma największy potencjał, zresztą wydaje mi się, że na kilku pozostałych nie ma tylu turystów, co na jednej Drawie. Taką drugą rzeką, o której się tutaj coraz częściej mówi, która ma coraz większe znaczenie jest oczywiście ta Korytnica, też jest bardzo piękną, ładną rzeką i warto było by od czasu do czasu na niej również bywać.

Jeśli chodzi o Drawę, Korytnicę to obsługuje je na bieżąco, więc tam widzę, dlaczego ruch jest tak nasilony - drawieński park narodowy jest przede wszystkim bardzo urozmaicony poprzez zwałiska i jest dla ludzi bardzo atrakcyjne, mało tego, te odcinki Korytnicy i Drawy są bardzo bogato wyposażone w infrastrukturę.

Radew jest w opinii rozmówców rzeką mało znaną i dość „dziką”, chociaż jak wskazano ruch turystyczny na jej terenie stopniowo się zwiększa. Spora liczba osób korzysta ze spływów kajakowych, rozwija się na tym terenie także agroturystyka. Możliwości i potencjał są silne, brakuje jedynie funduszy na ich wzmocnienie i wykorzystanie.

Rzeka Radew jest praktycznie do wykorzystania, fajna rzeczka, dzika rzeczka, nie ma tutaj żadnych obozowisk większych, no i tutaj potencjał jest, jaki jest, praktycznie nad tą rzeką nie ma utworzonych wiele firm, dobrze by było jak by to funkcjonowało jak funkcjonuje, bo jak by się stało tak jak się stało z Rawą, że tam ludzie żyją z tej rzeki no to szkoda by było tej rzeczki Radew.

Mamy tutaj [rzeka Radew] duże możliwości, jeśli chodzi o rozwój, widać chętnych, tyle, że wszystko tutaj bazuje na tym, że nie mamy funduszy, te fundusze zostały wstrzymane i tak naprawdę nie wiele możemy skorzystać żeby to rozwijać w jakiś sposób i promować to nasze środowisko.

Popularność turystyczna w najmniejszym stopniu dotyczy rzeki Grabowa. W obecnej chwili jest ona mało uczęszczana przez turystów, przez co w pełni zachowuje swój naturalny charakter.

Jeśli chodzi o Grabową to jest rzeczka, która chyba ma praktycznie przyszłość przed sobą, na razie jest mało znana, mało jest tutaj spływów (...) ale przez to ta rzeczka też jest bardzo ładna pod względem przyrodniczym, trzeba by było to zachować tak jak Rawie.

Zdaniem rozmówców, liczba turystów odwiedzających region z roku na rok zwiększa się, tendencja ta najbardziej widoczna jest na Drawie. Dość dużą popularnością cieszy się również Korytnica, natomiast pozostałe dwie rzeki w opinii badanych mają szanse rozwoju, jednak obecny ruch turystyczny jest na nich niewielki.

Jak ocenia Pan natężenie ruchu turystycznego na poszczególnych rzekach: rzeka Drawa, rzeka Korytnica, rzeka Grabowa, rzeka Radew?

Czy Pana zdaniem ruch turystyczny zagraża środowisku naturalnemu tych rzek? Czy powinny być wprowadzane ograniczenia ruchu turystycznego? Jakie, na których rzekach i w jakim zakresie?

Jak wspomniano, natężenie ruchu turystycznego w opinii badanych największe jest na Drawie. Nieco mniejsze występuje na Korytnicy, natomiast rzeki Radew i Grabowa uczęszczane są raczej sporadycznie.

Zdania rozmówców na temat zagrożeń wynikających z ruchu turystycznego i wprowadzanych ograniczeń były podzielone. Pojedyncze osoby były zdania, że masowe korzystanie turystów z rzek jest szkodliwe dla środowiska i z tego względu należałoby wprowadzić działania ograniczające ruch. Za przykład podawano Drawę – ruch turystyczny jest na niej największy, jednak nie na wszystkich odcinkach. Z tego względu należałoby zachęcić turystów do korzystania z górnych odcinków rzeki, przez co odciążone zostałyby dolne (od Drawna). Ponadto uznano, że istotne byłoby wprowadzenie w niektórych okresach limitów kajaków wypuszczanych na Drawę, a także ograniczenie jednostek zajmujących się organizacją spływów kajakowych (zdaniem jednego z rozmówców organizatorzy powinni posiadać odpowiednie kwalifikacje i doświadczenia, ewentualnie należy rozpatrzyć wprowadzenie licencji w tym zakresie).

Na Drawie jest największy ruch turystyczny, ale nie na całym odcinku, bo w tym górnym odcinku to aż takiego ruchu to nie ma, no największy ruch to właśnie od Drawna. Tutaj to bym ograniczył, co prawda jest ten dwu miesięczny przestój, ale bym tam zrobił limit, że po prostu dziennie określona liczba ludzi może tam wpłynąć i na poszczególnych odcinkach, to nie mogą być setki ludzi, bo nie można sobie to postawić [za priorytet] robienie pieniędzy, jeżeli przyroda ma mieć znaczenie, tym bardziej Drawieński Park Narodowy.

Zdecydowana większość rozmówców była jednak zdania, że sztucznie wprowadzane limity nie przyniosą oczekiwanych rezultatów, zatem należy podejmować działania w większym stopniu przyczyniające się do ochrony środowiska (wpływające na ich czystość). Uznano, że istotne w tym zakresie jest zapewnienie odpowiedniej infrastruktury sanitarnej turystom (w tym przede

wszystkim toalet), a także koszy na śmieci i innych obiektów związanych z utrzymaniem czystości. Ponadto zauważono, że ruch turystyczny w przypadku Drawy mógłby zostać bardziej równomiernie rozłożony pomiędzy odcinek górny i dolny, co znacząco odciążałoby jej dolne (obecnie dość mocno eksploatowane przez turystów) obszary. Poza odpowiednią reklamą istotne jest wybudowanie na odcinku górnym rzeki odpowiedniej infrastruktury dla turystów. Jej obecny brak wpływa na mniejsze zainteresowanie tymi terenami. Poza wymienionymi działaniami istotna jest edukacja osób przebywających na rzekach – jakie stwarzają zagrożenia, do czego prowadzi nadmierna eksploatacja terenów chronionych, a także jak rozsądnie korzystać z walorów i potencjałów, aby nie szkodzić środowisku.

Myślę, że te ograniczenia w jakiś sposób inny niż dotychczas są to są niepotrzebne zupełnie, ograniczenia same nie wpływają na utrzymanie w sposób ekologiczny tych wszystkich rzek, to jest złe rozumowanie, tu chodzi o zapewnienie jakieś infrastruktury, chodzi o zapewnienie powiedzmy koszy, śmietników, chodzi o zapewnienie jakiś tam obiektów związanych z utrzymaniem czystości przez tych turystów, którzy się gdzieś tam poruszają na tych terenach tych rzek. Chodzi generalnie o to, żeby inwestorzy prywatni mieli możliwość wybudowania jakiś tam drobnych obiektów, które są w stanie utrzymać w czystości.

Jestem bardzo przeciwny, żeby taki graniczenia były, uważam, że należy stworzyć takie warunki do tego żeby odciążać te odcinki gdzie jest ruch powiedzmy zintensyfikowany (...) sądzę, że powinno się odciążać dolną Drawę tam gdzie jest rezerwat przyrody na Korytnicy i Drawie gdzie jest Drawieński Park Narodowy, ale nie chodzi o limity, ale o zwiększenie zainteresowania górnym odcinkiem (...) tak jak powiedziałem obecnie brak jest jakiegokolwiek infrastruktury na górnej Drawie.

4.5 FGI

FGI to ustrukturalizowana i moderowana dyskusja kilku osób, zogniskowana na wybranym zagadnieniu. Prowadzona jest według scenariusza, który określa konkretny cel rozmowy i wytyczne dla moderatora o tym, jak prowadzić dyskusję. Zaletą FGI jest łączenie elementów zwykłego wywiadu z metodami warsztatowymi o charakterze konsultacyjnym. Pozwala to na uzyskanie bardzo dużej ilości informacji w krótkim czasie poprzez wykorzystanie dynamiki grupowej. Konstruktywna dyskusja i samoaktywizacja rozmówców pozwalają poznać wiele punktów widzenia na dany problem oraz uzyskać syntetyczne wnioski. Funkcją badania FGI, podobnie jak wywiadu pogłębionego, jest uzyskanie pogłębionych informacji od osób, których wiedza i opinie są cenne z punktu widzenia celów badania.

Populacja badania:

Reprezentanci instytucji/organizacji, przedsiębiorcy i inne osoby o znaczącym oddziaływaniu na kierunki gospodarowania w środowisku przyrodniczym rzek i ich dolin (np. pracownicy RDOŚ niebiorący udziału w projekcie, pracownicy parku narodowego i krajobrazowego, nadleśnictwa, Regionalnych Zarządów Gospodarki Wodnej, Zarządu Melioracji, samorządy lokalne, organizacje społeczne, w tym proekologiczne)

Liczba spotkań fokusowych: 2

Dobór próby: celowy

ANALIZA

Jakie działania w ramach ochrony środowiska rzecznoego są najbardziej efektywne? Dlaczego? Jaka jest Państwa opinia na temat projektu realizowanego w ramach Programu Natura 2000 pn. „Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”? Dlaczego? Czy Pana/i zdaniem tego rodzaju projekty są potrzebne i czy spełniają one swoje zadanie? W jaki sposób wpływają na sytuację regionu w zakresie ochrony przyrody?

Za efektywne działania w ramach ochrony środowiska rzecznoego, badani uznali poprawę systemu spływu zanieczyszczonych wód deszczowych poprzez stawienie separatorów. W opinii jednego z uczestników, dopiero modernizacja oczyszczalni w pełni pozwoli na zmniejszenie poziomu degradacji wód. Za inne efektywne działanie uznano podejmowanie inicjatyw przez władze gminy, polegających na oczyszczeniu brzegów rzeki ze śmieci, najczęściej pozostawianych przez wędkarzy. Projekty realizowane w ramach Programu Natura 2000 pn. „Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce” ocenione zostały zarówno pozytywnie, jak i negatywnie. Niektórzy badani uznali, że udroźnienie koryta poprzez zrobienie przepławek umożliwiających migrację organizmom żywym wzdłuż rzeki od ujścia do źródeł, było działaniem właściwie zaplanowanym i zorganizowanym, przez co uzyskało pozytywne noty. Badani zwrócili również uwagę na zainteresowanie mieszkańców inicjatywami podejmowanymi w ramach projektu. Oczyszczenie brzegów rzeki przyczyniło się do stworzenia miejsca do spędzania czasu wolnego. Liczba osób spacerujących po brzegach rzeki Drawy świadczy o potrzebie obcowania z naturą. Negatywne opinie dotyczyły natomiast

niedostatecznej liczby podejmowanych działań w ramach projektu. Jeden z respondentów uznał, że sytuacja regionu nie zmieniła się, ponieważ zakres działań był „nieprzemysłany”.

Ludzie, którzy łowią ryby pozostawiają największą ilość śmieci. Każdy pomost zawiera pozostałości po wędkarzach. Gmina prowadzi działania, które wpływają na jakość wód, ale także budowa przydomowych oczyszczalni ma pozytywny wpływ na rzekę.

Ważne w ramach projektu jest udrażnianie koryta, mam tu na myśli robienie przepławek, umożliwienie migracji organizmom żywym wzdłuż rzeki od ujścia do źródeł, jest to ważne dla wszystkich rzek, ale dla Drawy jest to szczególnie ważne, bo występują tu tarliska ryb łososiowych, a populacja łososia zaginęła w Drawie, dużą częścią środków w projekcie jest udrożnienie kanału, aby ryby mogły te tarliska założyć, aby cała rzeka była dla tych ryb dostępna.

Spółeczeństwo bardzo interesuje się tym, co się wokół rzeki dzieje, nie pozostaje to bez echa, ludzie pytają. Oceniam projekt pozytywnie, tego brakowało, takiego kulturalnego miejsca spędzania czasu nad wodą

Jako partner – jesteście rozczarowani – mało się dzieje w ramach projektu – mało się dzieje albo nic się nie dzieje. Sam fakt pewnych działań został w pewnych aspektach nieprzemysłany. Nie wpływa do chwili obecnej w żaden sposób na sytuację regionu.

Na jakie bariery ze strony społeczeństwa natykacie się Państwo w tym zakresie? Czy społeczność lokalna chętnie wspiera działania proekologiczne? Czy turyści i organizacje wspierające turystykę wspierają Państwa działalność w zakresie ochrony środowiska rzek? Dlaczego?

Za barierę ze strony społeczeństwa respondenci uznali niski poziom wiedzy o środowisku, stanowiące źródło negatywnych opinii dot. działań podejmowanych w ramach projektu. Inicjatywy na rzecz zwiększania świadomości ekologicznej skierowane są do mieszkańców, którzy chętnie uczestniczą w działaniach proekologicznych. To, według jednego z respondentów, wpływa na zmianę oceny działań z negatywnej, na pozytywną.

Kolejną grupą społeczną objętą działaniami edukacyjnymi, są turyści. Akcja rozstawienia kontenerów w okolicach rzeki Drawy i Korytnicy oraz zmniejszenie poziomu zaśmiecenia regionu, świadczy o potrzebie ochrony środowiska rzek również przez turystów.

Często negatywny odbiór bierze się z niewiedzy ludzi.

W zakresie śmieci uważam, że należy bardziej edukować turystów – uważam, że jak rozłoży się śmietniki, to można do tego działania edukować.

Jak Państwa zdaniem powinno wyglądać gospodarowanie populacjami ryb? Jakie instytucje powinny w nim uczestniczyć? Dlaczego? Kto powinien mieć prawo do czerpania korzyści z zasobów rybnych? Czy potrzebne są w tym zakresie ograniczenia? Dlaczego?

Proces gospodarowania populacją ryb jest zależny od wielu czynników. Jednym z nich są przepławki, które nie funkcjonują w sposób dostateczny, bowiem w dalszym ciągu zatrzymują migrację ryb. Jeden z respondentów uznał, że proces gospodarowania rybami jest dobry i powinien być utrzymany na obecnym poziomie. Wynika to z faktu, że Skarb Państwa zarządza wodami i dzierżawi lub odsprzedaje prawa rybaczenia gospodarstwom rybackim, które odpowiedzialne są za utrzymanie populacji. Badani widzą potrzebę nadania praw do czerpania korzyści z zasobów rybnych, jednak sugerowali, aby prowadzić niezależny monitoring poziomu populacji ryb.

Niezauważenie problemów w naszym jeziorze, co powoduje, że migracja ryb jest zatrzymana. Kolejny problem to zarastanie rzek, który hamuje populację, a także problem przepławk, które w niektórych miejscach teoretycznie są, ale w ogóle nie funkcjonują.

Z jednej strony należałoby dbać komu i ile nadaje się prawo rybaczenia, a z drugiej strony monitorować populację ryb, aby była na dobrym poziomie, aby się odradzała.

Czy istniejąca infrastruktura kanalizacyjna i oczyszczalnie ścieków rozwiązują problem zanieczyszczenia i degradowania ekosystemu rzeki? Dlaczego? Czy w regionie obserwuje się znaczące zjawiska erozji gleb i sflukiwania zawiesiny do rzeki? Jak duża jest skala zjawiska i jakie niesie za sobą konsekwencje?

W ostatnim czasie stan infrastruktury kanalizacyjnej i oczyszczania ścieków w znacznym stopniu poprawił się, jednak nadal w pełni nie rozwiązuje problemu zanieczyszczenia i zdegradowania ekosystemu rzeki. Z powodu obniżenia wód gruntowych, zostały przesuszone torfowiska i bagna, powodujące sflukiwanie zawiesiny do rzeki i erozję gleb. Takie ukształtowanie terenu i brak drzewostanów wzdłuż rzeki powoduje, że skala występowania problemu jest nadal duża.

W każdym mieście, które znajduje się przy wodzie, nie jest w 100% skanalizowane, na Drawie jest podobna sytuacja.

Są takie projekty w naszym województwie, aby odtworzyć przynajmniej pasy lasów, co najlepiej chroni rzekę przed sflukiwaniem powierzchniowymi. Ale jest to niemożliwe do wykonania, szczególnie, kiedy mamy do czynienia z terenami prywatnymi.

Jest to naturalne, skala zjawiska jest duża.

Jak oceniacie Państwo prowadzone prace melioracyjne? Dlaczego? Kto powinien ponosić koszty tych prac? Dlaczego? Czy obecna polityka gospodarowania zasobami wodnymi jest skuteczna? Dlaczego? Czy sposób gospodarowania rzeką i zlewnią rzeki jest efektywny? Czy

zmieniał się on na przestrzeni lat? Jakie były kierunki tych zmian? Czy prowadzone działania są korzystne dla ekosystemu rzecznego? Dlaczego? Co można by poprawić w tym zakresie?

Badani uznali, że prace melioracyjne są niewystarczające. Zauważalny jest brak prowadzenia bieżących konserwacji, co utrudnia przywrócenie poziomu wody zarówno w rzekach, jak i przyległych do nich jeziorach. Wynika to z faktu, że gmina kiedyś dofinansowywała awarie melioracyjnie, jednak kiedy ten obowiązek przejęło starosto, gmina straciła możliwość nadzoru nad odpowiedzialnymi za to spółkami. Respondenci uznali, że wszyscy posiadacze gruntów powinni płacić opłaty w celu skutecznego funkcjonowania systemu melioracyjnego. Negatywnie oceniono również efektywność gospodarowania rzeką i zlewnią rzeki. Szczególnie w tym zakresie należy poprawić system na jeziorze Grażyna, które jest przepływowym jeziorem na Drawie. Ostatnio obserwuje się przepełnienie w nim wód, powodującym przelewanie. Ponadto, niska efektywność spotęgowana jest również faktem, że obecnie konserwacja rowów jest zaniedbana. Sugeruje to, że prowadzone działania nie są korzystne dla ekosystemu rzecznego, co potwierdzili również badani. W tym zakresie postulowano m.in. prowadzenie zintegrowanych działań przez spółki wodne.

---

20 lat temu były organizowane grupy osób, które zajmowały się czyszczeniem i melioracją. Coraz mniej w gminie robi się takich prac. Wszyscy posiadacze gruntów powinni płacić opłatę.

Np. jezioro Grażyna, które jest przepływowym jeziorem na Drawie, nie stanowiło problemów dla Drawy, a stało się osadnikiem i nappełnił się po brzegi i się przelewa - i zabiegamy o to, żeby to naprawić, ale to są zaszłości siedemdziesięciu- kilkuletnie.

Brak pieniędzy powoduje brak działań i brak działań wspólnych przez spółki wodne – w momencie, kiedy zabrakło finansowania na osobę, to zaprzestano takich działań.

Jak oceniacie Państwo projekty ekologiczne prowadzące do przywrócenia naturalnego charakteru rzek i ich dolin? Kto powinien zarządzać takimi projektami? Dlaczego? Jakie są możliwe źródła finansowania tego rodzaju projektów?

Projekty, które mają na celu przywrócenie naturalnego charakteru rzek i ich dolin, respondenci ocenili pozytywnie. W tym zakresie szczególnie preferuje się działania przeciwko skanalizowaniu rzek lub usuwaniu meandrów i tworzeniu prostych korytarzy. Organem odpowiedzialnym za zarządzanie tego rodzaju projektami powinien być Zachodniopomorski Zarząd Melioracji. Wynika to z faktu rozbieżności interesów pomiędzy instytucjami publicznymi lub stowarzyszeniami, które niekorzystnie wpływają na proces zarządzania projektami.

Jest to na plus, kiedy projekty mają za zadanie odtworzenie pierwotnego wyglądu rzeki, czyli nieprowadzenie rzeki w kierunku skanalizowania jej, wyprostowania, żeby nie było meandrów, nie podcinała skarp, żeby płynęła prostym korytem, szybko i bez problemu.

Nasze interesy są często rozbieżne, ponieważ Klub Przyrodników jest organizacją ekologiczną, są to ludzie, którzy dużo robią, ale często się mijamy.

Państwo poziom edukacji ekologicznej dotyczącej rzek i dolin rzecznych? Dlaczego? Jakie działania i do jakich grup skierowane powinny być realizowane? Czy w Regionie są znani ludzie o postawach proekologicznych, których opinia i autorytet są znaczące. W jaki sposób można by włączyć te osoby do działań informacyjnych?

Poziom edukacji ekologicznej dot. rzek i dolin rzecznych oceniony został w sposób niejednoznaczny. Z jednej strony, działania na rzecz zwiększania świadomości ekologicznej prowadzone są na szeroką skalę, poprzez akcje skierowane do grup z każdej kategorii wiekowej. Z drugiej natomiast, nadal dostrzega się potrzebę tego rodzaju inicjatyw, ponieważ zauważalny jest problem w postaci niskiego poziomu wiedzy o środowisku. Jeden z respondentów uznał, że działania skierowane do dzieci, rodzin oraz osób starszych są skuteczne. Najmniejsze rezultaty w procesie edukowania, pomimo organizacji znacznej liczby zajęć, są wśród osób w przedziale wiekowym 10-17 lat. Według badanych, znaną osobą o postawach proekologicznych w Regionie jest Aleksander Doba, będący honorowym gościem wydarzenia *Maraton na Drawie*. Aleksander Doba wraz z Michałem Ligockim próbują włączyć do współpracy zarówno mieszkańców, jak i organizacje pozarządowe oraz pozyskać pieniądze na działania na rzecz ochrony środowiska.

Zaczyna się od przedszkola, starsze dzieci angażują się w Sprzątanie Świata i Ratujemy Kasztanowce, poza tym dużo spacerowiczów, osób starszych – więc to są ludzie wyedukowani. Najgorszy jest przedział 10-17 lat, bo to są Ci, którzy idą nad rzekę z piwem i papierosem. Mimo tego, że były takie zajęcia, to nie jestem w stanie powiedzieć, że przyniosły one skutek.

Tak jak wspominałem pan Aleksander Doba, pan Michał Ligocki – staramy się włączyć do współpracy i ludzi i organizacje, aby przede wszystkim pozyskać pieniądze na nasze działania.

Jak oceniają Państwo działania instytucji, które Państwo reprezentujecie w zakresie ochrony i gospodarowania rzekami i dolinami rzek? Czy identyfikujecie Państwo jakieś bariery w tym zakresie? Jakiej? Czy współpraca między instytucjami przebiega w sposób satysfakcjonujący? Czy napotykalicie Państwo na problemy komunikacyjne w tym zakresie?

Respondenci będący reprezentantami różnych instytucji przyznali, że nie mają pełnej możliwości w zakresie ochrony i gospodarowania rzekami oraz dolinami rzek. Wynika to z faktu, że podział pracy rozłożony jest na różne jednostki i instytucje, których interesy są rozbieżne. Jest to jedna z podstawowych barier, uniemożliwiająca tworzenie spójnych i kompleksowych działań. W tym zakresie podejmuje się współpracę np. przy wydawaniu decyzji administracyjnych.

Jednak czasem nie ma korelacji działań – Park ma swoje interesy, RDOŚ, RZGW swoje, trudno czasem to „zgrać”.

Staramy się uczestniczyć we wszelkich działaniach, współdziałamy z innymi instytucjami, w zakresie wydawania decyzji administracyjnych. Wzajemnie sobie pomagamy.

Jaki jest wpływ turystyki na środowisko naturalne rzek i dolin rzecznych? Dlaczego? Co można zrobić, aby chronić przyrodę i jednocześnie korzystać z potencjału turystycznego regionu?

Opinie respondentów w tej kwestii są podzielone. Według niektórych, turystyka nie ma zbyt dużego wpływu na środowisko naturalne rzek i dolin rzecznych. Inni badani uznają, że niska świadomość ekologiczna wśród turystów jest przyczyną wysokiego poziomu zaśmiecenia brzegów rzek. W zakresie ochrony przyrody i korzystania z potencjału turystycznego, respondenci nie podali propozycji działań.

Turystyka nie ma zbyt dużego wpływu ze strony zanieczyszczeń kanalizacyjnych.

Jak oceniacie Państwo rolę mieszkańców i społeczności lokalnych w procesie ochrony rzek i dolin rzecznych? Dlaczego? Czy sytuacja w tym obszarze zmieniła się w ostatnim czasie? Jakie to są zmiany?

Respondenci pozytywnie ocenili rolę mieszkańców i społeczności lokalnych w procesie ochrony rzek i dolin rzecznych. Ich zdaniem obserwuje się zainteresowanie wydarzeniami o charakterze ekologicznym, w których uczestniczy coraz więcej mieszkańców. Na przestrzeni lat badani zauważyli, że problem zanieczyszczania wód nie jest już obojętny. Wynika to również z faktu, że mieszkańcom brakuje miejsc do spędzania czasu wolnego, chcą więc dbać o miejsca zielone, gdzie mogą wypoczywać.

Mam nadzieję, że wielu ludzi jest zaangażowanych, a nie obojętnych na ten problem.

---

5 Wnioski

POTRZEBY

Zbadanie i ocena stanu świadomości ekologicznej, akceptacji dla ochrony przyrody, zrozumienia złożonych relacji przyrodniczo-społecznych i ekonomicznych w skali dolin i zlewni rzek oraz percepcji własnej roli w tych relacjach

Stan świadomości ekologicznej:

Największą wiedzę na temat rzek włosienicznikowych oraz realizowanego projektu mają samorządowcy, głównie ze względu na charakter prowadzonych działalności, a także aktywne włączanie się w działania proekologiczne.

Wiedza i świadomość mieszkańców jest na stosunkowo niskim poziomie, jednak największą wiedzą o rzece wykazują się osoby, które spędzają nad nią czas w sposób aktywny, tzn. wędkarze, kajakarze i leśnicy. Zaznaczyć należy przy tym, że część mieszkańców rozumie ograniczenia, jakie niesie ze sobą zamieszkiwanie obszaru objętego ochroną. Stosują się do ograniczeń dotyczących m.in. używania sztucznych nawozów. Dość dużo jest jednak takich, którzy pomimo zakazów nadmiernie stosują nawóz, ponieważ daje im to większy zysk.

Jak wynika z badań, świadomość ekologiczna osób związanych ze środowiskiem rzeczonym wzrosła, jednak wciąż nie jest na wystarczającym poziomie. Świadczy o tym duża ilość śmieci na terenach nadrzecznych, niekontrolowane spływy kajakowe oraz stosowanie nawozów sztucznych i innego rodzaju działalności związane z zanieczyszczeniem środowiska oraz kłusownictwem.

Czynnikiem świadczącym o zwiększającej się świadomości ekologicznej badanych jest również uzmysłowienie sobie następującego zanikania różnorodności roślinności wodnej w regionie oraz zanikania niektórych gatunków ryb. Ponadto znaczna liczba rolników stosuje nawozy niezagrażające środowisku, zmniejszyła się również ilość ścieków odprowadzanych do rzek.

Mimo, że poza środowiskiem naturalnym najwięcej na projekcie zyska lokalna społeczność, wielu mieszkańców regionu nie jest zaangażowanych w działania proekologiczne, co wynika najprawdopodobniej z ich ogólnego niskiego poziomu zaangażowania w działania oddolne.

Akceptacja dla ochrony przyrody:

Prawie wszyscy mieszkańcy i turyści akceptują działania związane z ochroną przyrody, jednak sami nie chcą się w nie zaangażować. W przypadku turystów zaznaczyć należy, że akceptują oni działania proekologiczne, jednak jedynie w stopniu nieograniczającym ich wypoczynku. Ponad połowa ankietowanych turystów oraz większość mieszkańców uznała, że działania w zakresie ochrony środowiska rzeczno-rzeczno są potrzebne, ale nie powinny hamować gospodarki i turystyki. Nieliczni rolnicy, mieszkańcy i turyści są zdania, że formy ochrony przyrody są całkowicie zbędne, ponieważ natura ma służyć człowiekowi, nie zaś człowiek naturze.

Opinie dotyczące ochrony przyrody wśród przedsiębiorców i organizatorów ruchu turystycznego również wskazywały na akceptację tego typu działań. Większość z nich była zdania, że rozwój regionu i przyciągnięcie turystów są istotne, jednak nie powinny odbywać się kosztem środowiska.

Zrozumienie relacji:

Zdecydowana większość mieszkańców jest zdania, że możliwe jest pogodzenie turystyki i ochrony środowiska. Ochrona przyrody środowisk wodnych wpływa pozytywnie na promocję regionu oraz atrakcyjność turystyczną. Ożywienie turystyki wpływa natomiast na rozwój gospodarczy regionu (miejsca pracy, inwestycje) – z tego względu wzajemna korelacja jest

bardzo istotna.

Uczestnicy badań indywidualnych widzą powiązanie pomiędzy ochroną środowiska, turystyką, a poprawą jakości życia mieszkańców, która zwiększy się dzięki inwestycjom proekologicznym. Zdaniem przedsiębiorców istotny jest zrównoważony rozwój w tym zakresie, czyli wspieranie turystyki i jej organizacja w zgodzie z wszelkimi normami i przepisami, przy jednoczesnej ochronie środowiska (np. poprzez akcje edukacyjne turystów, zadbanie o rozbudowę infrastruktury, która pozwoli na utrzymanie czystości w obrębie rzek, jak również zorganizowanie przestrzeni turystycznej).

Zidentyfikowanie istniejących barier społecznych i skali niezrozumienia/braku akceptacji dla działań proekologicznych

Trudno na obecnym etapie działań wskazać bariery i skutki uboczne prowadzonych działań. Ich zdefiniowanie będzie możliwe w późniejszych etapach projektu.

Zaznaczyć należy jednak, że istotne w tym względzie jest niedoinformowanie społeczeństwa na temat zagrożeń wynikających z braku ochrony środowiska, a także niska świadomość ekologiczna, której przejawem są zaśmiecone rzeki czy linie brzegowe. Konflikt interesów (w przypadku właścicieli gruntów oraz osób nim zarządzających) wynikający z braku akceptacji dla zakładanych działań ekologicznych również stanowi ważną barierę w tym zakresie.

Barierą jest także brak chęci poznania programów dotyczących ochrony środowiska – większość osób zadowala się wiedzą zdobytą w ramach „doświadczenia” rzeki.

Zainteresowanie działaniami proekologicznymi jest wciąż zbyt niskie, z tego względu należy przede wszystkim edukować mieszkańców i przedsiębiorców, prowadzić rozmowy i przybliżyć założone cele przedsięwzięcia.

Określenie ubocznych efektów przeszłych i obecnych działań ukierunkowanych na ochronę przyrody/środowiska rzek, wywołujących niechęć i brak akceptacji społecznej

Negatywne nastawienie społeczne do tego rodzaju projektów wynika przede wszystkim z braku rzetelnych informacji i złych doświadczeń (przykład: wprowadzanie projektu Natura 2000 bez konsultacji społecznych, co wiązało się z falą krytyki). Z tego względu ludzie dostrzegają tylko ograniczenia (w tym własnych interesów) wynikające z ochrony przyrody.

Do działań informacyjnych powinna być włączana przede wszystkim lokalna społeczność. Pamiętać należy także o placówkach oświatowych, realizujących szeroką edukację dzieci i młodzieży. Warto jednak zaznaczyć, że ograniczenia związane z ochroną środowiska naturalnego powinny być wprowadzane z umiarem, ponieważ bardzo ścisła ochrona nie prowadzi do rozwoju, tylko wspiera antagonizmy i działań przeciwstawne.

EFEKTYWNOŚĆ

Czy realizacja projektu, w szczególności jego działań informacyjno-edukacyjnych, spowodowała zmiany w wiedzy przyrodniczej i świadomości ekologicznej?

Zdecydowana większość turystów, a także wysoki odsetek mieszkańców, nigdy nie słyszała ani o projekcie ani o roślinności włosienicznikowej. Może być to wina zarówno słabej promocji projektu jak i braku chęci poznania oraz uczestniczenia w działaniach proekologicznych. By dotrzeć do mieszkańców i turystów, należy zastosować ciekawą dla nich formę. Jeden z mieszkańców proponował sptywy tematyczne. Ważne także, by w ciekawy i nowatorski sposób docierać do młodzieży i dzieci.

Przybliżenie mieszkańcom celu projektu, ale także czynne ich zaangażowanie w jego realizację wpłynie na podniesienie świadomości ekologicznej społeczności lokalnej, a także wzrost poziomu

wiedzy na temat samej rzeki.

Grupy społeczne wykazują zróżnicowane zainteresowanie działaniami w ramach projektu – zwiększone dotyczy jednostek administracyjnych, organizacyjnych, natomiast zmniejszone mieszkańców, turystów i przedsiębiorców. Działania promocyjno-informacyjne powinny być ukierunkowane na te właśnie grupy.

Pomimo iż skala zainteresowania problemem ochrony środowisk rzecznych jest duża, to społeczeństwo wykazuje niewielką wiedzę na temat działań podejmowanych w tym zakresie.

Czy zastosowano właściwą i skuteczną metodykę treści i formy działań informacyjno-edukacyjnych?

Mieszkańcy i turyści nie słyszeli o projekcie, co wskazuje na fakt nieskutecznej informacji na temat działań podejmowanych w jego ramach. Warto zintensyfikować działania z tego zakresu kierowane do lokalnej społeczności, a także zastanowić się nad ich formą.

Czy (a jeśli tak, to jak) projekt wpłynął na lokalną gospodarkę?

Badane grupy wskazywały, że w przypadku lokalnej gospodarki, działaniami, które należy wykonać, jest usunięcie gnijących w wodzie drzew, wyczyszczenie nabrzeży, a także utworzenie infrastruktury turystycznej, co wpłynie na zwiększenie atrakcyjności turystycznej regionu. Wskazywano, że projekt zwiększy migrację ryb i zarybianie akwenu.

Dodatkowo, nowatorskie podejście do siedlisk rzecznych wpłynie na poprawę ich stanu i dostarczy cennych wskazówek na przyszłość. Zdecydowana większość badanych jest również zdania, że realizacja projektu pozytywnie wpłynie na promocję regionu.

Wśród korzyści pozafinansowych, jakie przynosi i przyniesie projekt, najczęściej wskazywano na korzyści ekologiczne, związane z poprawą stanu środowiska, a także promocyjne, czyli rozpoznawalność marki.

Czy założony w projekcie efekt odciążenia odcinka rzeki Drawa na obszarze Parku Narodowego został osiągnięty lub istnieją szanse poprawy w przyszłości?

Na tym etapie realizacji badań odpowiedź na pytanie nie jest możliwa. Uzyskanie informacji czy, założony w projekcie efekt odciążenia odcinka rzeki Drawa na obszarze Parku Narodowego został osiągnięty będzie możliwe po przeprowadzeniu kolejnych badań.

UŻYTECZNOŚĆ

W jaki sposób, zdaniem pytanym, projekt wpłynie na funkcje ekosystemu w miejscu i zasięgu oddziaływania wykonywanych działań?

Mieszkańcy nie znają programu i jego założeń, ale wierzą, że dzięki działaniom proekologicznym rzeki i jeziora znów będą bardziej zarybione. Już teraz zauważają, że woda w rzekach jest czystsza. Mieszkańcy zwracają też uwagę na działania lokalnych organizacji, m.in. burmistrza, dzielnicowego czy OSP, którzy organizują akcje sprzątnięcia rzek i terenów przyległych. Wskazywano również na warsztaty dla dzieci i młodzieży w szkołach, które wzmacniają świadomość ekologiczną wśród najmłodszych.

Zdaniem badanych, istotnym działaniem jest również budowa przepławek oraz eliminacja zapór uniemożliwiających rybnom migrację. Podjęcie działań w tym zakresie wpłynie na zwiększenie zarybienia i poprawę sytuacji na całym terenie. Badani często wskazywali także na budowę infrastruktury turystycznej, która przyczynia się do utrzymania porządku na terenach rzecznych.

Czy założone zmiany w rozkładzie presji turystycznej w dorzeczu Drawy zostały osiągnięte, oraz czy skutki tych zmian postrzegane są jako korzystne?

Niemożliwe jest udzielenie odpowiedzi na niniejsze pytanie na drugim etapie badań. Uzyskanie informacji czy z realizacji projektu wyniknęły niezamierzone skutki, będzie możliwe po przeprowadzeniu kolejnych badań.

Niezamierzone skutki wynikające z realizacji projektu:

Niemożliwe jest udzielenie odpowiedzi na niniejsze pytanie na drugim etapie badań. Uzyskanie informacji czy z realizacji projektu wyniknęły niezamierzone skutki, będzie możliwe po przeprowadzeniu kolejnych badań.

Działania uzupełniające:

W zakresie ochrony rzek i dolin rzecznych, potrzebne jest następujące wsparcie:

- Ciekawe i nowatorskie sposoby informowania – tablice informacyjne na szlakach kajakowych, tematyczne spływy kajakowe, informacje umieszczane na portalach społecznościowych i stronach internetowych (nie tylko stronach organizacji proekologicznych, ale takich, gdzie często zagląдают mieszkańcy i turyści), a także środkach masowego przekazu, typu radio i telewizja;
- Organizowanie akcji informacyjnych podczas lokalnych imprez masowych (np. dożynki);
- Organizowanie zajęć edukacyjnych dla najmłodszych mieszkańców (przedszkolaków);
- Zwiększenie kar dla osób uprawiających kłusownictwo, wylewających zanieczyszczenia do rzek, stosujących niedozwolone rodzaje i ilości nawozów sztucznych;
- Zwiększenie liczby patroli straży rybackiej;
- Oczyszczenie rzek z nadmiernej roślinności, zapobieganie „zarastania” rzek, co powoduje niedrożność cieku;
- Usystematyzowanie ruchu turystycznego poprzez wprowadzenie licencji dla osób organizujących spływy;
- Dalsza rozbudowa infrastruktury turystycznej.

Oddziaływania na świadomość ekologiczną odbiorców i użytkowników dorzeczy objętych działaniami: W jaki sposób realizacja działań w projekcie wpłynęła na świadomość ekologiczną społeczeństwa?

Informacje na temat działań powinny być rozpowszechniane przede wszystkim wśród mieszkańców oraz turystów, którzy korzystają z rzeki, w celu zrównoważenia podejścia rekreacyjnego z proekologicznym. Być może lepsza promocja działań przyczyniłaby się również do zwiększenia świadomości ekologicznej społeczności lokalnej. Potrzebna jest aktywizacja społeczności lokalnej, ponieważ aktualnie ludzie są bierni, nie chcą działać i angażować się w działania proekologiczne.

Czy projekt i realizowane w jego ramach działania informacyjne przyczyniły się do poznania i akceptacji programu Natura 2000 w oczach lokalnej społeczności i turystów?

Uzyskanie informacji czy projekt i realizowane w jego ramach działania informacyjne przyczyniły się do poznania i akceptacji programu Natura 2000 w oczach lokalnej społeczności i turystów jest na tym etapie badań niemożliwe, należy jednak zaznaczyć, że nastawienie do programu Natura 2000 zmieniło się, społeczność, początkowo negatywnie nastawiona, zaakceptowała go i zrozumiała sens jego działań. Trudno jednak określić wpływ projektu na zmianę postaw.

Ze względu na odnotowany niski poziom świadomości ekologicznej i wiedzy z zakresu projektu należy zwrócić uwagę na:

- Bieżące zamieszczanie informacji na temat projektu na stronie internetowej oraz udostępnianie i popularyzację informacji na temat działań z nim związanych w mediach społecznościowych;
- Wykorzystanie mediów lokalnych (prasa, radio, telewizja) do zapewnienia mieszkańcom, przedsiębiorcom oraz turystom dostępu do różnorodnych i interesujących w formie informacji na temat działań wynikających z projektu oraz związanych z ochroną środowiska (m.in. wkładki do lokalnych gazet dotyczące ochrony środowiska i zagrożeń wynikających z nieodpowiedniej działalności człowieka, ogłoszenia dotyczące działań realizowanych w ramach projektu);
- Umieszczenie na szlakach turystycznych i terenach objętych ochroną oznakowań i tablic edukacyjnych (m.in. dotyczących występujących gatunków fauny i flory, zagrożeń dla środowiska wynikających z działalności człowieka); należy pamiętać o interesującej i przyciągającej uwagę formie przekazu;
- Współpracę, wsparcie oraz promocję lokalnych organizacji ekologicznych;
- Aktywne włączanie mieszkańców oraz lokalnych liderów do współpracy z instytucjami związanymi z realizacją projektu;
- Prowadzenie szerokiej edukacji ekologicznej ukierunkowanej na grupy o najniższym poziomie świadomości ekologicznej oraz osoby prowadzące działalność na terenach objętych ochroną, m.in. organizacja szkoleń i wykładów, włączenie w procesy decyzyjne dotyczące miejsca zamieszkania, opracowanie programów doradczych z zakresu ochrony środowiska, doradztwo indywidualne;
- Promowanie projektu oraz działań proekologicznych podczas imprez masowych gromadzących lokalną społeczność (m.in. pikniki, koncerty, festyny, konkursy);
- Włączanie w działania informacyjno-edukacyjne dotyczące ochrony środowiska dzieci i młodzieży na wszystkich szczeblach edukacji, m.in. poprzez zajęcia zielonej szkoły wykorzystujące metody aktywizujące uczniów (np. praca z mapą w terenie, obserwacje, proste badania w terenie, debaty, konkursy, warsztaty, projekcje filmów fabularnych lub dokumentalnych dotyczących potrzeby ochrony środowiska i segregacji odpadów);
- Organizację wyjazdów dla dzieci i młodzieży do instytucji związanych z ochroną środowiska (np. RDOŚ, GDOŚ, organizacje pozarządowe);
- Organizację warsztatów w zakresie edukacji środowiskowej dla nauczycieli i instruktorów;
- Kontynuację organizacji wydarzeń o charakterze ekologicznym (np. akcji: „Sprzątanie Świata”, czy „Dnia Ziemi”);
- Kontynuację tematycznych spływów kajakowych (w tym dla poszczególnych grup – osób starszych, młodzieży itd.).

6 Harmonogram badania

Harmonogram badania stanowi ważny punkt procesu badawczego pozwalający uniknąć opóźnień w realizacji projektu oraz zagwarantować powodzenie przedsięwzięcia.

6.1 Szczegółowy harmonogram prac badawczych

Poniżej (Tabela 2) zaprezentowano spis wszystkich zadań, które zostaną zrealizowane w ramach całego procesu badawczego:

Tabela 2 Spis zadań w podziale na etapy

Etap	L.P	Nazwa zadania
opracowanie raportu metodologicznego	1	Opracowanie i przekazanie Zamawiającemu wstępnej projektu raportu metodologicznego
	2	Przekazanie przez Zamawiającego ewentualnych uwag do projektu raportu metodologicznego
	3	Opracowanie i przekazanie Zamawiającemu finalnej wersji raportu metodologicznego
I etap badań reaktywnych	4	Przeprowadzenie badania CATI
	5	Przeprowadzenie badania IDI
	6	Przeprowadzenie badania FGI
	7	Przeprowadzenie badania TDI
	8	Analiza wyników badania, opracowanie sprawozdania częściowego oraz przekazanie projektu Zamawiającemu
	9	Przekazanie przez Zamawiającego ewentualnych uwag do projektu sprawozdania
	10	Opracowanie finalnej wersji sprawozdania i przekazanie Zamawiającemu
II etap badań reaktywnych	11	Przeprowadzenie badania CATI
	12	Przeprowadzenie badania PAPI
	13	Przeprowadzenie badania IDI
	14	Przeprowadzenie badania FGI
	15	Przeprowadzenie badania TDI
	16	Analiza wyników badania, opracowanie raportu otwarcia oraz przekazanie projektu Zamawiającemu
	17	Przekazanie przez Zamawiającego ewentualnych uwag do projektu raportu otwarcia
	18	Opracowanie finalnej wersji raportu otwarcia i przekazanie Zamawiającemu
III etap badań reaktywnych	19	Przeprowadzenie badania CATI
	20	Przeprowadzenie badania PAPI
	21	Przeprowadzenie badania IDI
	22	Przeprowadzenie badania FGI
	23	Przeprowadzenie badania TDI
	24	Analiza wyników badania, opracowanie sprawozdania częściowego oraz przekazanie projektu Zamawiającemu
	25	Przekazanie przez Zamawiającego ewentualnych uwag do projektu sprawozdania
IV etap badań reaktywnych	26	Opracowanie finalnej wersji sprawozdania i przekazanie Zamawiającemu
	27	Przeprowadzenie badania CATI
	28	Przeprowadzenie badania PAPI
	29	Przeprowadzenie badania IDI
	30	Przeprowadzenie badania FGI
	31	Przeprowadzenie badania TDI

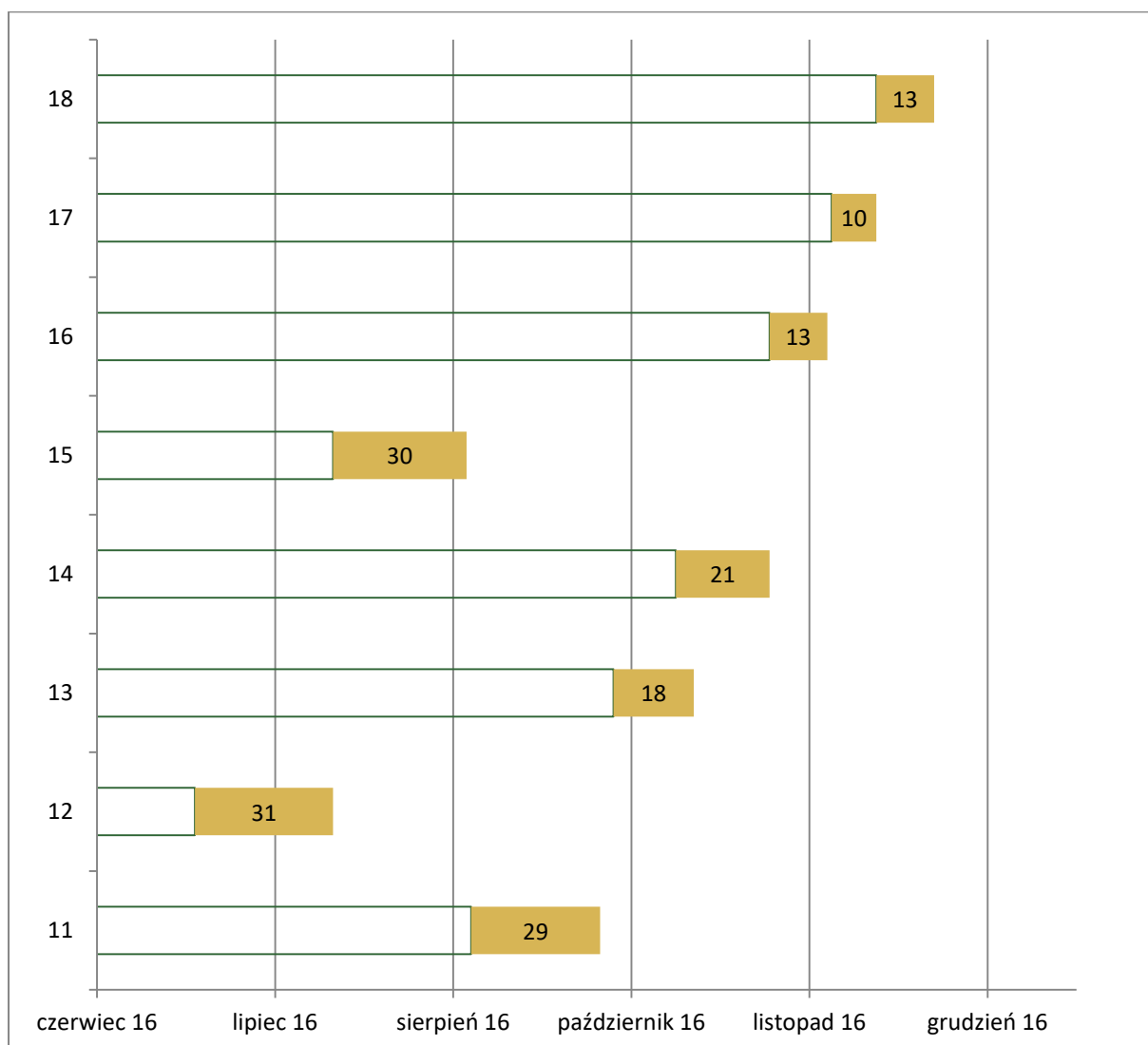

Etap	L.P	Nazwa zadania
V etap badań reaktywnych	32	Analiza wyników badania, opracowanie sprawozdania częściowego oraz przekazanie projektu Zamawiającemu
	33	Przekazanie przez Zamawiającego ewentualnych uwag do projektu sprawozdania
	34	Opracowanie finalnej wersji sprawozdania i przekazanie Zamawiającemu
	35	Przeprowadzenie badania CATI
	36	Przeprowadzenie badania PAPI
	37	Przeprowadzenie badania IDI
	38	Przeprowadzenie badania FGI
	39	Przeprowadzenie badania TDI
	40	Analiza wyników wszystkich badań, opracowanie raportu końcowego oraz przekazanie projektu Zamawiającemu
	41	Przekazanie przez Zamawiającego ewentualnych uwag do projektu raportu końcowego
	42	Opracowanie finalnej wersji raportu końcowego i przekazanie Zamawiającemu

Tabela 3 Szczegółowy harmonogram dla etapu II badań reaktywnych

Etap	L.P	Data rozpoczęcia	Data zakończenia	Czas trwania
II etap badań reaktywnych	11	01.09.2016	30.09.2016	29
	12	01.07.2016	01.08.2016	31
	13	03.10.2016	21.10.2016	18
	14	17.10.2016	07.11.2016	21
	15	01.08.2016	31.08.2016	30
	16	07.11.2016	20.11.2016	13
	17	21.11.2016	01.12.2016	10
	18	01.12.2016	14.12.2016	13

Wykres 99 Wykres Gantta dla etapu II badań reaktywnych

7 Narzędzia badawcze

W tym rozdziale projekty narzędzia badawcze zastosowane podczas I badań reaktywnych.

7.1 Kwestionariusz ankiety CATI (mieszkańcy)

Kwestionariusz ankiety CATI	
<p>Dzień dobry, Nazywam się ____ ____. Na zlecenie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Szczecinie realizujemy badanie dotyczące ochrony środowiska terenów rzecznych, w ramach projektu LIFE 13/Natura 2000. Badanie jest anonimowe, a opracowane na jego podstawie raporty przyczynią się do ewaluacji projektu i poprawy realizowanych działań, dlatego prosimy o udzielenie szczerych odpowiedzi.</p>	
1.	<p>W jakiej odległości (mniej więcej) od najbliższej rzeki znajduje się Pana/i miejsce zamieszkania?</p> <p>1.1. Mniej niż 10 km 1.2. 11 km - 30 km 1.3. 31-50 km 1.4. 51-70 km 1.5. 71- 100 km 1.6. Więcej niż 100 km 1.7. Nie wiem</p>
2.	<p>Czy prowadzi Pan/i działalność rolniczą?</p> <p>2.1. Tak 2.2. Nie-> proszę przejść do pytania 9</p>
3.	<p>Jakiego rodzaju grunty Pan/Pani posiada?</p> <p>3.1. grunty orne 3.2. łąki 3.3. pastwiska 3.4. sady 3.5. las 3.6. inne (jakie?)</p>
4.	<p>Czy w swoim gospodarstwie stosuje Pan/i nawozy naturalne?</p> <p>4.1. Tak 4.2. Nie 4.3. Odmowa odpowiedzi (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)</p>
5.	<p>Czy w swoim gospodarstwie stosuje Pan/i nawozy sztuczne?</p> <p>5.1. Tak 5.2. Nie 5.3. Odmowa odpowiedzi (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)</p>
6.	<p>Czy Pana/i zdaniem stosowanie nawozów może powodować zanieczyszczanie wód powierzchniowych?</p> <p>6.1. Zdecydowanie tak 6.2. Raczej tak 6.3. Raczej nie 6.4. Zdecydowanie nie 6.5. Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)</p>
7.	<p>Czy Pana/i zdaniem stosowanie nawozów może powodować zanieczyszczanie wód powierzchniowych?</p> <p>7.1. Zdecydowanie tak 7.2. Raczej tak 7.3. Raczej nie</p>

7.4. Zdecydowanie nie					
7.5. Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)					
8. Jakie jest Pana/i zdanie na temat ochrony środowiska rzecznego w Pana/i regionie zamieszkania:					
8.1. Zdecydowanie jest potrzebna					
8.2. Raczej jest potrzebna					
8.3. Raczej nie jest potrzebna					
8.4. Zdecydowanie nie jest potrzebna					
8.5. Trudno powiedzieć (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)					
9. Jakie jest Pana/i zdanie na temat ochrony środowiska rzecznego w Pana/i regionie zamieszkania:					
9.1. Zdecydowanie jest potrzebna					
9.2. Raczej jest potrzebna					
9.3. Raczej nie jest potrzebna					
9.4. Zdecydowanie nie jest potrzebna					
9.5. Trudno powiedzieć (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)					
10. Czy słyszał Pan/i o sieci obszarów podlegających ochronie przyrody pn. „Natura 2000”?					
10.1. Tak					
10.2. Nie					
10.3. Trudno powiedzieć (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)					
11. Czy słyszał Pan/i o realizowanym w ramach Programu Natura 2000 projekcie pt. „Czynna ochrona siedlisk włosieniczników i udrożnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”?					
11.1. Tak					
11.2. Nie					
11.3. Trudno powiedzieć (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)					
12. W jakim stopniu Pana/i zdaniem wskazane działania są istotne dla ochrony środowisk rzecznych.					
	Zdecydowanie niepotrzebne	Raczej niepotrzebne	Raczej potrzebne	Zdecydowanie potrzebne	Nie wiem
12.1. Przywracanie naturalnego kształtu koryt rzecznych	1	2	3	4	5
12.2. Dostosowanie obszarów nadrzecznych i rzek w celu przywrócenia naturalnej flory wodnej	1	2	3	4	5
12.3. Przebudowa budowli hydrotechnicznych (zapory itp.)	1	2	3	4	5
12.4. Budowa bystrzy (miejsce przyspieszonego nurtu) i kaskad przy budowłach hydrotechnicznych, w celu umożliwienia migracji ryb	1	2	3	4	5
12.5. Budowa miejsc biwakowych nad rzekami	1	2	3	4	5
12.6. Działania anty-klusownicze	1	2	3	4	5
12.7. Budowa siedlisk tarłowych dla zagrożonych gatunków ryb	1	2	3	4	5
12.8. Przywracanie zagrożonych gatunków do ekosystemu	1	2	3	4	5
12.9. Optymalizacja ruchu turystycznego	1	2	3	4	5
12.10. Prowadzenie działań informacyjnych i edukacyjnych	1	2	3	4	5

13. Czy słyszał/a Pan/i o następujących roślinach rzecznych będących podstawą ekosystemu rzek włosienicznikowych?

	Tak	Nie	Nie pamiętam
13.1. Włosieniczniki (jaskry wodne)	1	2	3
13.2. Rzęśle	1	2	3
13.3. Potocznic wąskolistny	1	2	3
13.4. Rukiew wodna	1	2	3
13.5. Grąźel żółty	1	2	3
13.6. Mech zdrojek	1	2	3
13.7. Krasnorost	1	2	3
13.8. Rdestniczka gęsta	1	2	3

14. Czy widział Pan/i te rośliny w ich naturalnym środowisku?

	Tak	Nie	Nie pamiętam
14.1. Włosieniczniki (jaskry wodne) <i>(Pędy z liśćmi nitkowano podzielonymi zanurzone w wodzie, latem na powierzchni wody rozwijają się białe kwiaty o średnicy 1-2 cm)</i>	1	2	3
14.2. Rzęśle <i>(zwarte jasnozielone płyty delikatnych pędów z owalnymi lub podłużnymi liśćmi ok. 1 cm długości)</i>	1	2	3
14.3. Potocznic wąskolistny <i>(pierzasto złożone liście zwykle wystające nad powierzchnią wody)</i>	1	2	3
14.4. Rukiew wodna <i>(wysokość 10-300 cm, składająca się z drobnych owalnych lub eliptycznych liści, kwitnie drobnymi białymi kwiatami, które zebrane są w grona na szczycie łodygi)</i>	1	2	3
14.5. Grąźel żółty <i>(duże owalne pływające liście o długim ogonku, kwitną charakterystycznie żółtymi kwiatami o średnicy 4-6 cm, wyrastającymi pojedynczo nad wodą na długich szypułkach)</i>	1	2	3
14.6. Mech zdrojek <i>(Kilkunastocentymetrowe długie ciemnozielone pędy na kamieniach lub pniach zanurzone w wodzie)</i>	1	2	3
14.7. Krasnorost <i>(krwistoczerwone plamy na kamieniach)</i>	1	2	3

15. Roślinność rzek włosienicznikowych (np. Drawy) pełni szereg funkcji ekosystemowych, proszę wskazać w jakim stopniu poszczególne funkcje są Pana/i zdaniem istotne?

	Zdecydowanie nieważne	Raczej nieważne	Raczej ważne	Zdecydowanie ważne	Nie wiem
15.1. Zmniejszenie tempa erozji dna rzeki	1	2	3	4	5
15.2. Przeciwdziałanie obniżaniu się poziomu wód gruntowych	1	2	3	4	5
15.3. Tworzenie bariery przed zanieczyszczeniami dopływającymi do koryta rzeki i wód gruntowych	1	2	3	4	5
15.4. Tworzenie siedliska rozwoju fauny bezkręgowców będących bazą pokarmową dla wielu gatunków ryb	1	2	3	4	5

15.5. Stanowienie „kryjówek” dla narybku oraz ułatwianie migracji ryb	1	2	3	4	5
15.6. Pochłanianie dwutlenku węgla	1	2	3	4	5
15.7. Zapobieganie uwalnianiu się metanu z mulistego dna rzeki	1	2	3	4	5
15.8. Posiadanie przez niektóre rośliny wodne właściwości leczniczych	1	2	3	4	5
15.9. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej oraz estetyki krajobrazowej rzeki	1	2	3	4	5
16. Jak Pana/i zdaniem rozwija się ekosystem roślinności wodnej w Pana/i regionie?					
16.1.	Zdecydowanie dobrze				
16.2.	Raczej dobrze				
16.3.	Raczej źle				
16.4.	Zdecydowanie źle				
16.5.	Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)				
17. W jakim stopniu zgadza się Pan/i z poniższymi stwierdzeniami?					
	Zdecydowanie nie zgadzam się	Raczej nie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Zdecydowanie zgadzam się	Nie wiem
17.1. Roślinność wodna w moim regionie jest co raz mniej różnorodna (następuje zanik niektórych gatunków).	1	2	3	4	5
17.2. Zbiorniki wodne i brzegi rzek są w co raz większym stopniu zarośnięte przez trzcinowiska.	1	2	3	4	5
17.3. Prace melioracyjne w moim regionie są prowadzone w sposób właściwy.	1	2	3	4	5
17.4. Prowadzona gospodarka prowadzona w zlewniach i dolinach rzek dobrze służy zdrowiu samej rzeki.	1	2	3	4	5
17.5. Projekty ekologiczne przywracające naturalny charakter rzek i ich dolin są potrzebne.	1	2	3	4	5
17.6. Społeczności lokalne powinny włączać się w projekty ekologiczne.	1	2	3	4	5
17.7. Edukacja ekologiczna dotycząca rzek i dolin rzecznych prowadzona jest we właściwy sposób	1	2	3	4	5
17.8. Obecne formy ochrony przyrody są wystarczające	1	2	3	4	5
18. Jak Pan/i zdaniem powinna być prowadzona gospodarka rzeczna?					
18.1.	Rzeki należy pozostawić ich naturalnemu rytmowi, nie powinno ingerować się w środowisko				
18.2.	Należy prowadzić prace utrzymaniowe polegające na uregulowaniu koryta rzeki oraz				

jego oczyszczeniu					
18.3. Nie wiem/nie mam zdania (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)					
19. Czy słyszał Pan/i kiedykolwiek o problemie migracji ryb związanym z budowlami hydrotechnicznymi (np. zapory)?					
19.1. Tak					
19.2. Nie					
19.3. Nie pamiętam (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)					
20. W jakim stopniu Pana/i zdaniem poniższe cele, w jakich budowane są obiekty hydrotechniczne usprawiedliwiają przerwanie szlaków migracyjnych ryb?					
	Zdecydowanie nie	Raczej nie	Raczej tak	Zdecydowanie tak	Nie wiem
20.1. Hodowla ryb w stawach	1	2	3	4	5
20.2. Regulacja przepływu rzeki (ochrona przeciwpowodziowa)	1	2	3	4	5
20.3. Retencja wody w zbiornikach (zapasy wody)	1	2	3	4	5
20.4. Tworzenie dróg śródlądowych (umożliwienie żeglugi)	1	2	3	4	5
21. W jakim stopniu Pana/i zdaniem istotne są działania podejmowane w celu utrzymania zarybienia w rzekach takie jak: zachowanie naturalnych tarlisk oraz sztuczne zarybienia?					
21.1. Jest to bardzo istotne					
21.2. Raczej jest to ważne, ale są ważniejsze sprawy					
21.3. Raczej nie jest to istotna kwestia					
21.4. Zdecydowanie nie jest to istotna kwestia, przyroda sama sobie poradzi					
21.5. Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)					
22. Jaka Pana/i zdaniem jest skala kłusownictwa dotycząca populacji ryb rzecznych w Pana/i regionie?					
22.1. Bardzo duża					
22.2. Duża					
22.3. Umiarkowana					
22.4. Raczej niewielka					
22.5. Zdecydowanie niewielka					
22.6. Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)					
23. W jakim stopniu Pana/i zdaniem kłusownictwo stanowi zagrożenie dla populacji ryb w rzekach?					
23.1. Zdecydowanie jest to duże zagrożenie					
23.2. Raczej jest to duże zagrożenie					
23.3. Jest to umiarkowane zagrożenie					
23.4. Raczej nie jest to duże zagrożenie					
23.5. Zdecydowanie nie jest to duże zagrożenie					
23.6. Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)					

24. W jakim stopniu następujące działania przeciwdziałające kłusownictwu są lub mogłyby być Pana/i zdaniem skuteczne?

	Zdecydowanie nieskuteczne	Raczej nieskuteczne	Raczej skuteczne	Zdecydowanie skuteczne	Nie wiem
24.1. Kampanie społeczne	1	2	3	4	5
24.2. Zaostrzenie sankcji karnych	1	2	3	4	5
24.3. Zwiększenie liczby patroli policji i innych służb w rejonach rzek	1	2	3	4	5
24.4. Prowadzenie akcji policji ukierunkowanych na schwytanie kłusowników	1	2	3	4	5

25. W jakim stopniu Pana/i zdaniem istnienie osiedli mieszkaniowych w obszarach zlewnisk rzek wpływa na zanieczyszczenie i degradowanie ekosystemu rzeki?

- 25.1. W bardzo dużym stopniu
- 25.2. W dużym stopniu]
- 25.3. W umiarkowanym stopniu
- 25.4. W małym stopniu
- 25.5. W bardzo małym stopniu
- 25.6. Wcale
- 25.7. Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)

26. W jakim stopniu Pana/i zdaniem działalność rolnicza w obszarach zlewnisk rzek wpływa na zanieczyszczenie i degradowanie ekosystemu rzeki?

- 26.1. W bardzo dużym stopniu
- 26.2. W dużym stopniu]
- 26.3. W umiarkowanym stopniu
- 26.4. W małym stopniu
- 26.5. W bardzo małym stopniu
- 26.6. Wcale
- 26.7. Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)

27. W jakim stopniu Pana/i zdaniem poszczególne działania są skutecznym sposobem na zmniejszenie oddziaływania rolnictwa na wody rzeczne i gruntowe?

	Zdecydowanie nieskuteczne	Raczej nieskuteczne	Raczej skuteczne	Zdecydowanie skuteczne	Nie wiem
27.1. Kampanie społeczne	1	2	3	4	5
27.2. Tworzenie stref buforowych (strefy, w których występują ograniczenia dla prowadzenia działalności rolniczej)	1	2	3	4	5
27.3. Programy rolno-środowiskowe (działania realizowane w ramach projektów unijnych zwiększające ekologiczność gospodarstw rolnych)	1	2	3	4	5
27.4. Rolnictwo ekstensywne (rodzaj rolnictwa, w którym nie stosuje się sztucznych środków wspomagających uprawy)	1	2	3	4	5
27.5. Rolnictwo ekologiczne (Rolnictwo ekologiczne określa się jako system gospodarowania o zrównoważonej produkcji roślinnej)	1	2	3	4	5

<p><i>i zwierzęcej, łączącej przyjazne środowisku praktyki gospodarowania takie jak: wspomaganie wysokiego stopnia różnorodności biologicznej, wykorzystywanie naturalnych procesów oraz zapewnienie właściwego dobrostanu zwierząt).</i></p>					
<p>28. W jakim stopniu Pana/i zdaniem działalność poniższych instytucji Pana/i zdaniem jest skuteczna w zakresie ochrony przyrody na rzekach i w ich dolinach?</p>					
	Zdecydowanie nieskuteczna	Raczej nieskuteczna	Raczej skuteczna	Zdecydowanie skuteczna	Nie wiem
28.1. Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Szczecinie	1	2	3	4	5
28.2. Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej	1	2	3	4	5
28.3. Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska	1	2	3	4	5
28.4. Zarząd Melioracji	1	2	3	4	5
28.5. Samorządy lokalne	1	2	3	4	5
28.6. Lokalne grupy działania i lokalne organizacje turystyczne	1	2	3	4	5
28.7. Organizacje ekologiczne	1	2	3	4	5
28.8. Przedsiębiorstwa komercyjne	1	2	3	4	5
28.9. Fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej	1	2	3	4	5
<p>29. Czy jest Pan/i zainteresowana uczestniczeniem w działaniach (konsultacje, spotkania, wydarzenia o charakterze edukacyjno-rekreacyjnym) mających na celu ochronę środowiska rzeczno-dolnego oraz dolin rzek w Pana/i regionie?</p> <p>29.1. Zdecydowanie tak</p> <p>29.2. Raczej tak</p> <p>29.3. Raczej nie</p> <p>29.4. Zdecydowanie nie</p> <p>29.5. Nie wiem</p>					
<p>30. Dlaczego nie jest Pan/i zainteresowana tego rodzaju aktywnością?</p> <p>30.1. Brak czasu</p> <p>30.2. Nie interesuje mnie to</p> <p>30.3. Tego rodzaju działania w niczym nie pomagają, mieszkańcy i tak nie mają wpływu na najważniejsze sprawy</p> <p>30.4. Inne – jakie? _____</p>					
<p>31. Jakie jest Pana/i zdanie na temat prawnych form ochrony przyrody</p> <p>31.1. Są potrzebne, nawet jeśli wiążą się z pewnymi ograniczeniami i zakazami</p> <p>31.2. Raczej są potrzebne, ale nie powinny hamować rozwoju gospodarki i turystyki</p> <p>31.3. Są niepotrzebne przyroda jest dla człowieka, a nie na odwrót</p> <p>31.4. Inne – jakie? _____</p>					

32. W jakim stopniu poniższe formy prawne ochrony przyrody są Pana/i zdaniem efektywne?

	Zdecydowanie nieskuteczne	Raczej nieskuteczne	Raczej skuteczne	Zdecydowanie skuteczne	Nie wiem
32.1. parki narodowe,	1	2	3	4	5
32.2. rezerваты przyrody,	1	2	3	4	5
32.3. parki krajobrazowe,	1	2	3	4	5
32.4. obszary chronionego krajobrazu,	1	2	3	4	5
32.5. obszary Natura 2000,	1	2	3	4	5
32.6. pomniki przyrody,	1	2	3	4	5
32.7. stanowiska dokumentacyjne,	1	2	3	4	5
32.8. użytki ekologiczne,	1	2	3	4	5
32.9. zespoły przyrodniczo-krajobrazowe,	1	2	3	4	5
32.10. ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.	1	2	3	4	5

33. Jak ocenia Pan/i wpływ turystyki regionu na społeczność lokalną?

- 33.1. Zdecydowanie pozytywnie
- 33.2. Raczej pozytywnie
- 33.3. Neutralnie
- 33.4. Raczej negatywnie
- 33.5. Zdecydowanie negatywnie
- 33.6. Nie wiem

34. W jakim stopniu Pana/i zdaniem poniższe grupy korzystają z ruchu turystycznego w regionie?

	Zdecydowanie odnoszą straty	Raczej odnoszą straty	Nie ma znaczenia	Raczej odnoszą korzyści	Zdecydowanie odnoszą korzyści	Nie wiem
34.1. Mieszkańcy regionu	1	2	3	4	5	6
34.2. Samorządy lokalne	1	2	3	4	5	5
34.3. Przedsiębiorcy z branży turystycznej	1	2	3	4	5	5
34.4. Pozostali przedsiębiorcy	1	2	3	4	5	5
34.5. Rolnicy	1	2	3	4	5	5

35. W jakim stopniu Pana/i zdaniem prawna ochrona przyrody środowisk wodnych wpływa na następujące aspekty życia społecznego:

	Zdecydowanie wpływa negatywnie	Raczej wpływa negatywnie	Nie wpływa	Raczej wpływa pozytywnie	Zdecydowanie wpływa pozytywnie	Nie wiem
35.1. Komfort mieszkańców	1	2	3	4	5	6
35.2. Atrakcyjność turystyczna	1	2	3	4	5	5
35.3. Promocja regionu (marka)	1	2	3	4	5	5
35.4. Rolnictwo	1	2	3	4	5	5
35.5. Przemysł	1	2	3	4	5	5
35.6. Usługi	1	2	3	4	5	5
35.7. Dochody samorządów	1	2	3	4	5	5
35.8. Atrakcyjność inwestycyjna	1	2	3	4	5	5

Metryczka

36. W jakim powiecie Pan/i mieszka?

- 36.1. drawski
- 36.2. choszczeński
- 36.3. sławieński
- 36.4. strzelecko-drezdeński
- 36.5. białogardzki
- 36.6. czarnkowsko-trzcianecki
- 36.7. koszaliński

37. Płeć

- 37.1. Kobieta
- 37.2. Mężczyzna

38. Ile ma Pan/i lat?

- 38.1. 18-24
- 38.2. 25-34
- 38.3. 35-44
- 38.4. 45-54
- 38.5. 55-64
- 38.6. 65+

39. Jaki jest Pana/i status zawodowy

- 39.1. Uczeń/student
- 39.2. Zajmuję się domem
- 39.3. Bezrobotny
- 39.4. Pracujący
- 39.5. Emeryt/rencista

40. Numer telefonu respondenta*:

_____

Uzupełnia ankieter w celu stworzenia bazy numerów telefonów osób biorących udział w badaniu (baza numerów telefonów nie będzie powiązana w żaden sposób z wynikami, w celu zapewnienia anonimowości badanych)

7.2 Scenariusz PAPI (rolnicy)

Kwestionariusz ankiety PAPI	
<p>Dzień dobry, Nazywam się ___ ___. Na zlecenie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Szczecinie realizujemy badanie dotyczące ochrony środowiska terenów rzecznych, w ramach projektu LIFE 13/Natura 2000. Badanie jest anonimowe, a opracowane na jego podstawie raporty przyczynią się do ewaluacji projektu i poprawy realizowanych działań, dlatego prosimy o udzielenie szczerych odpowiedzi.</p>	
1.	<p>W jakiej odległości (mniej więcej) od najbliższej rzeki znajduje się Pana/i miejsce zamieszkania?</p> <p>1.1. Mniej niż 10 km 1.2. 11 km - 30 km 1.3. 31-50 km 1.4. 51-70 km 1.5. 71- 100 km 1.6. Więcej niż 100 km 1.7. Nie wiem</p>
2.	<p>W jakiej odległości (mniej więcej) od najbliższej rzeki znajduje się Pana/i gospodarstwo rolne?</p> <p>2.1. Mniej niż 10 km 2.2. 11 km - 30 km 2.3. 31-50 km 2.4. 51-70 km 2.5. 71- 100 km 2.6. Więcej niż 100 km 2.7. Nie wiem</p>
3.	<p>Jakiego rodzaju grunty Pan/Pani posiada?</p> <p>3.1. grunty orne 3.2. łąki 3.3. pastwiska 3.4. sady 3.5. las 3.6. inne (jakie?)</p>
4.	<p>Czy w swoim gospodarstwie stosuje Pan/i nawozy naturalne?</p> <p>4.1. Tak 4.2. Nie 4.3. Odmowa odpowiedzi (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)</p>
5.	<p>Czy w swoim gospodarstwie stosuje Pan/i nawozy sztuczne?</p> <p>5.1. Tak 5.2. Nie 5.3. Odmowa odpowiedzi (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)</p>
6.	<p>Czy Pana/i zdaniem stosowanie nawozów może powodować zanieczyszczanie wód powierzchniowych?</p> <p>6.1. Zdecydowanie tak 6.2. Raczej tak 6.3. Raczej nie 6.4. Zdecydowanie nie 6.5. Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)</p>
7.	<p>Czy Pana/i zdaniem stosowanie nawozów może powodować zanieczyszczanie wód powierzchniowych?</p> <p>7.1. Zdecydowanie tak</p>

7.2. Raczej tak					
7.3. Raczej nie					
7.4. Zdecydowanie nie					
7.5. Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)					
8. Jakie jest Pana/i zdanie na temat ochrony środowiska rzecznego w Pana/i regionie zamieszkania:					
8.1. Zdecydowanie jest potrzebna					
8.2. Raczej jest potrzebna					
8.3. Raczej nie jest potrzebna					
8.4. Zdecydowanie nie jest potrzebna					
8.5. Trudno powiedzieć (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)					
9. Jakie jest Pana/i zdanie na temat ochrony środowiska rzecznego w Pana/i regionie zamieszkania:					
9.1. Zdecydowanie jest potrzebna					
9.2. Raczej jest potrzebna					
9.3. Raczej nie jest potrzebna					
9.4. Zdecydowanie nie jest potrzebna					
9.5. Trudno powiedzieć (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)					
10. Czy słyszał Pan/i o sieci obszarów podlegających ochronie przyrody pn. „Natura 2000”?					
10.1. Tak					
10.2. Nie					
10.3. Trudno powiedzieć (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)					
11. Czy słyszał Pan/i o realizowanym w ramach Programu Natura 2000 projekcie pt. „Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udrożnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”?					
11.1. Tak					
11.2. Nie					
11.3. Trudno powiedzieć (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)					
12. W jakim stopniu Pana/i zdaniem wskazane działania są istotne dla ochrony środowisk rzecznych.					
	Zdecydowanie niepotrzebne	Raczej niepotrzebne	Raczej potrzebne	Zdecydowanie potrzebne	Nie wiem
12.1. Przywracanie naturalnego kształtu koryt rzecznych	1	2	3	4	5
12.2. Dostosowanie obszarów nadrzecznych i rzek w celu przywrócenia naturalnej flory wodnej	1	2	3	4	5
12.3. Przebudowa budowli hydrotechnicznych (zapory itp.)	1	2	3	4	5
12.4. Budowa bystrzy (miejsce przyspieszonego nurtu) i kaskad przy budowłach hydrotechnicznych, w celu umożliwienia migracji ryb	1	2	3	4	5
12.5. Budowa miejsc biwakowych nad rzekami	1	2	3	4	5
12.6. Działania anty-klusownicze	1	2	3	4	5
12.7. Budowa siedlisk tarłowych dla zagrożonych gatunków ryb	1	2	3	4	5
12.8. Przywracania zagrożonych gatunków do ekosystemu	1	2	3	4	5
12.9. Optymalizacja ruchu turystycznego	1	2	3	4	5

12.10. Prowadzenie działań informacyjnych i edukacyjnych	1	2	3	4	5
--	---	---	---	---	---

13. Czy słyszał/a Pan/i o następujących roślinach rzecznych będących podstawą ekosystemu rzek włosienicznikowych?

	Tak	Nie	Nie pamiętam
13.1. Włosieniczniki (jaskry wodne)	1	2	3
13.2. Rzęśle	1	2	3
13.3. Potocznik wąskolistny	1	2	3
13.4. Rukiew wodna	1	2	3
13.5. Grąźel żółty	1	2	3
13.6. Mech zdrojek	1	2	3
13.7. Krasnorost	1	2	3
13.8. Rdestniczka gęsta	1	2	3

14. Czy widział Pan/i te rośliny w ich naturalnym środowisku?

	Tak	Nie	Nie pamiętam
14.1. Włosieniczniki (jaskry wodne) <i>(Pędy z liśćmi nitkowano podzielonymi zanurzone w wodzie, latem na powierzchni wody rozwijają się białe kwiaty o średnicy 1-2 cm)</i>	1	2	3
14.2. Rzęśle <i>(zwarte jasnozielone płyty delikatnych pędów z owalnymi lub podłużnymi liśćmi ok. 1 cm długości)</i>	1	2	3
14.3. Potocznik wąskolistny <i>(pierzasto złożone liście zwykle wystające nad powierzchnią wody)</i>	1	2	3
14.4. Rukiew wodna <i>(wysokość 10-300 cm, składająca się z drobnych owalnych lub eliptycznych liści, kwitnie drobnymi białymi kwiatami, które zebrane są w grona na szczycie łodygi)</i>	1	2	3
14.5. Grąźel żółty <i>(duże owalne pływające liście o długim ogonku, kwitną charakterystycznie żółtymi kwiatami o średnicy 4-6 cm, wyrastającymi pojedynczo nad wodą na długich szypułkach)</i>	1	2	3
14.6. Mech zdrojek <i>(Kilkunastocentymetrowe długie ciemnozielone pędy na kamieniach lub pniach zanurzone w wodzie)</i>	1	2	3
14.7. Krasnorost <i>(krwistoczerwone plamy na kamieniach)</i>	1	2	3

15. Roślinność rzek włosienicznikowych (np. Drawy) pełni szereg funkcji ekosystemowych, proszę wskazać w jakim stopniu poszczególne funkcje są Pana/i zdaniem istotne?

	Zdecydowanie nieważne	Raczej nieważne	Raczej ważne	Zdecydowanie ważne	Nie wiem
15.1. Zmniejszenie tempa erozji dna rzeki	1	2	3	4	5
15.2. Przeciwdziałanie obniżaniu się poziomu wód gruntowych	1	2	3	4	5
15.3. Tworzenie bariery przed zanieczyszczeniami dopływającymi do koryta rzeki i wód gruntowych	1	2	3	4	5
15.4. Tworzenie siedliska rozwoju fauny bezkręgowców	1	2	3	4	5

	będących bazą pokarmową dla wielu gatunków ryb					
15.5.	Stanowienie „kryjówek” dla narybku oraz ułatwianie migracji ryb	1	2	3	4	5
15.6.	Pochłanianie dwutlenku węgla	1	2	3	4	5
15.7.	Zapobieganie uwalnianiu się metanu z mulistego dna rzeki	1	2	3	4	5
15.8.	Posiadanie przez niektóre rośliny wodne właściwości leczniczych	1	2	3	4	5
15.9.	Zwiększenie atrakcyjności turystycznej oraz estetyki krajobrazowej rzeki	1	2	3	4	5
16. Jak Pana/i zdaniem rozwija się ekosystem roślinności wodnej w Pana/i regionie?						
16.1.	Zdecydowanie dobrze					
16.2.	Raczej dobrze					
16.3.	Raczej źle					
16.4.	Zdecydowanie źle					
16.5.	Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)					
17. W jakim stopniu zgadza się Pan/i z poniższymi stwierdzeniami?						
		Zdecydowanie nie zgadzam się	Raczej nie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Zdecydowanie zgadzam się	Nie wiem
17.1.	Roślinność wodna w moim regionie jest co raz mniej różnorodna (następuje zanik niektórych gatunków).	1	2	3	4	5
17.2.	Zbiorniki wodne i brzegi rzek są w co raz większym stopniu zarośnięte przez trzcinowiska.	1	2	3	4	5
17.3.	Prace melioracyjne w moim regionie są prowadzone w sposób właściwy.	1	2	3	4	5
17.4.	Prowadzona gospodarka prowadzona w zlewniach i dolinach rzek dobrze służy zdrowiu samej rzeki.	1	2	3	4	5
17.5.	Projekty ekologiczne przywracające naturalny charakter rzek i ich dolin są potrzebne.	1	2	3	4	5
17.6.	Społeczności lokalne powinny włączać się w projekty ekologiczne.	1	2	3	4	5
17.7.	Edukacja ekologiczna dotycząca rzek i dolin rzecznych prowadzona jest we właściwy sposób	1	2	3	4	5
17.8.	Obecne formy ochrony przyrody są wystarczające	1	2	3	4	5
18. Jak Pan/i zdaniem powinna być prowadzona gospodarka rzeczna?						
18.1.	Rzeki należy pozostawić ich naturalnemu rytmowi, nie powinno ingerować się					

w środowisko

18.2. Należy prowadzić prace utrzymaniowe polegające na uregulowaniu koryta rzeki oraz jego oczyszczeniu

18.3. Nie wiem/nie mam zdania (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)

19. Czy słyszał Pan/i kiedykolwiek o problemie migracji ryb związanym z budowlami hydrotechnicznymi (np. zapory)?

19.1. Tak

19.2. Nie

19.3. Nie pamiętam (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)

20. W jakim stopniu Pana/i zdaniem poniższe cele, w jakich budowane są objekty hydrotechniczne usprawiedliwiają przerwanie szlaków migracyjnych ryb?

	Zdecydowanie nie	Raczej nie	Raczej tak	Zdecydowanie tak	Nie wiem
20.1. Hodowla ryb w stawach	1	2	3	4	5
20.2. Regulacja przepływu rzeki (ochrona przeciwpowodziowa)	1	2	3	4	5
20.3. Retencja wody w zbiornikach (zapasy wody)	1	2	3	4	5
20.4. Tworzenie dróg śródlądowych (umożliwienie żeglugi)	1	2	3	4	5

21. W jakim stopniu Pana/i zdaniem istotne są działania podejmowane w celu utrzymania zarybienia w rzekach takie jak: zachowanie naturalnych tarlisk oraz sztuczne zarybienia?

21.1. Jest to bardzo istotne

21.2. Raczej jest to ważne, ale są ważniejsze sprawy

21.3. Raczej nie jest to istotna kwestia

21.4. Zdecydowanie nie jest to istotna kwestia, przyroda sama sobie poradzi

21.5. Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)

22. Jaka Pana/i zdaniem jest skala kłusownictwa dotycząca populacji ryb rzecznych w Pana/i regionie?

22.1. Bardzo duża

22.2. Duża

22.3. Umiarkowana

22.4. Raczej niewielka

22.5. Zdecydowanie niewielka

22.6. Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)

23. W jakim stopniu Pana/i zdaniem kłusownictwo stanowi zagrożenie dla populacji ryb w rzekach?

23.1. Zdecydowanie jest to duże zagrożenie

23.2. Raczej jest to duże zagrożenie

23.3. Jest to umiarkowane zagrożenie

23.4. Raczej nie jest to duże zagrożenie

23.5. Zdecydowanie nie jest to duże zagrożenie

23.6. Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)

REGIONALNA
DYREKCJA
OCHRONY
ŚRODOWISKA
W SZCZECINIE

24. W jakim stopniu następujące działania przeciwdziałające kłusownictwu są lub mogłyby być Pana/i zdaniem skuteczne?

	Zdecydowanie nieskuteczne	Raczej nieskuteczne	Raczej skuteczne	Zdecydowanie skuteczne	Nie wiem
24.1. Kampanie społeczne	1	2	3	4	5
24.2. Zaostrzenie sankcji karnych	1	2	3	4	5
24.3. Zwiększenie liczby patroli policji i innych służb w rejonach rzek	1	2	3	4	5
24.4. Prowadzenie akcji policji ukierunkowanych na schwytanie kłusowników	1	2	3	4	5

25. W jakim stopniu Pana/i zdaniem istnienie osiedli mieszkaniowych w obszarach zlewnisk rzek wpływa na zanieczyszczenie i degradowanie ekosystemu rzeki?

- 25.1. W bardzo dużym stopniu
- 25.2. W dużym stopniu]
- 25.3. W umiarkowanym stopniu
- 25.4. W małym stopniu
- 25.5. W bardzo małym stopniu
- 25.6. Wcale
- 25.7. Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)

26. W jakim stopniu Pana/i zdaniem działalność rolnicza w obszarach zlewnisk rzek wpływa na zanieczyszczenie i degradowanie ekosystemu rzeki?

- 26.1. W bardzo dużym stopniu
- 26.2. W dużym stopniu]
- 26.3. W umiarkowanym stopniu
- 26.4. W małym stopniu
- 26.5. W bardzo małym stopniu
- 26.6. Wcale
- 26.7. Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)

27. W jakim stopniu Pana/i zdaniem poszczególne działania są skutecznym sposobem na zmniejszenie oddziaływania rolnictwa na wody rzeczne i gruntowe?

	Zdecydowanie nieskuteczne	Raczej nieskuteczne	Raczej skuteczne	Zdecydowanie skuteczne	Nie wiem
27.1. Kampanie społeczne	1	2	3	4	5
27.2. Tworzenie stref buforowych (strefy, w których występują ograniczenia dla prowadzenia działalności rolniczej)	1	2	3	4	5
27.3. Programy rolno-środowiskowe (działania realizowane w ramach projektów unijnych zwiększające ekologiczność gospodarstw rolnych)	1	2	3	4	5
27.4. Rolnictwo ekstensywne (rodzaj rolnictwa, w którym nie stosuje się sztucznych środków wspomagających uprawy)	1	2	3	4	5
27.5. Rolnictwo ekologiczne (Rolnictwo ekologiczne określa się jako system gospodarowania o zrównoważonej produkcji roślinnej)	1	2	3	4	5

i zwierzęcej, łączącej przyjazne środowisku praktyki gospodarowania takie jak: wspomaganie wysokiego stopnia różnorodności biologicznej, wykorzystywanie naturalnych procesów oraz zapewnienie właściwego dobrostanu zwierząt).					
28. W jakim stopniu Pana/i zdaniem działalność poniższych instytucji Pana/i zdaniem jest skuteczna w zakresie ochrony przyrody na rzekach i w ich dolinach?					
	Zdecydowanie nieskuteczna	Raczej nieskuteczna	Raczej skuteczna	Zdecydowanie skuteczna	Nie wiem
28.1. Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Szczecinie	1	2	3	4	5
28.2. Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej	1	2	3	4	5
28.3. Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska	1	2	3	4	5
28.4. Zarząd Melioracji	1	2	3	4	5
28.5. Samorządy lokalne	1	2	3	4	5
28.6. Lokalne grupy działania i lokalne organizacje turystyczne	1	2	3	4	5
28.7. Organizacje ekologiczne	1	2	3	4	5
28.8. Przedsiębiorstwa komercyjne	1	2	3	4	5
28.9. Fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej	1	2	3	4	5
29. Czy jest Pan/i zainteresowana uczestniczeniem w działaniach (konsultacje, spotkania, wydarzenia o charakterze edukacyjno-rekreacyjnym) mających na celu ochronę środowiska rzecznoego oraz dolin rzek w Pana/i regionie?					
29.1. Zdecydowanie tak					
29.2. Raczej tak					
29.3. Raczej nie					
29.4. Zdecydowanie nie					
29.5. Nie wiem					
30. Dlaczego nie jest Pan/i zainteresowana tego rodzaju aktywnością?					
30.1. Brak czasu					
30.2. Nie interesuje mnie to					
30.3. Tego rodzaju działania w niczym nie pomagają, mieszkańcy i tak nie mają wpływu na najważniejsze sprawy					
30.4. Inne – jakie? _____					
31. Jakie jest Pana/i zdanie na temat prawnych form ochrony przyrody					
31.1. Są potrzebne, nawet jeśli wiążą się z pewnymi ograniczeniami i zakazami					
31.2. Raczej są potrzebne, ale nie powinny hamować rozwoju gospodarki i turystyki					
31.3. Są niepotrzebne przyroda jest dla człowieka, a nie na odwrót					
31.4. Inne – jakie? _____					

REGIONALNA
DYREKCJA
OCHRONY
ŚRODOWISKA
W SZCZECINIE

32. W jakim stopniu poniższe formy prawne ochrony przyrody są Pana/i zdaniem efektywne?

	Zdecydowanie nieskuteczne	Raczej nieskuteczne	Raczej skuteczne	Zdecydowanie skuteczne	Nie wiem
32.1. parki narodowe,	1	2	3	4	5
32.2. rezerваты przyrody,	1	2	3	4	5
32.3. parki krajobrazowe,	1	2	3	4	5
32.4. obszary chronionego krajobrazu,	1	2	3	4	5
32.5. obszary Natura 2000,	1	2	3	4	5
32.6. pomniki przyrody,	1	2	3	4	5
32.7. stanowiska dokumentacyjne,	1	2	3	4	5
32.8. użytki ekologiczne,	1	2	3	4	5
32.9. zespoły przyrodniczo-krajobrazowe,	1	2	3	4	5
32.10. ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.	1	2	3	4	5

33. Jak ocenia Pan/i wpływ turystyki regionu na społeczność lokalną?

- 33.1. Zdecydowanie pozytywnie
- 33.2. Raczej pozytywnie
- 33.3. Neutralnie
- 33.4. Raczej negatywnie
- 33.5. Zdecydowanie negatywnie
- 33.6. Nie wiem

34. W jakim stopniu Pana/i zdaniem poniższe grupy korzystają z ruchu turystycznego w regionie?

	Zdecydowanie odnoszą straty	Raczej odnoszą straty	Nie ma znaczenia	Raczej odnoszą korzyści	Zdecydowanie odnoszą korzyści	Nie wiem
34.1. Mieszkańcy regionu	1	2	3	4	5	6
34.2. Samorządy lokalne	1	2	3	4	5	5
34.3. Przedsiębiorcy z branży turystycznej	1	2	3	4	5	5
34.4. Pozostali przedsiębiorcy	1	2	3	4	5	5
34.5. Rolnicy	1	2	3	4	5	5

35. W jakim stopniu Pana/i zdaniem prawna ochrona przyrody środowisk wodnych wpływa na następujące aspekty życia społecznego:

	Zdecydowanie wpływa negatywnie	Raczej wpływa negatywnie	Nie wpływa	Raczej wpływa pozytywnie	Zdecydowanie wpływa pozytywnie	Nie wiem
35.1. Komfort mieszkańców	1	2	3	4	5	6
35.2. Atrakcyjność turystyczna	1	2	3	4	5	5
35.3. Promocja regionu (marka)	1	2	3	4	5	5
35.4. Rolnictwo	1	2	3	4	5	5
35.5. Przemysł	1	2	3	4	5	5
35.6. Usługi	1	2	3	4	5	5
35.7. Dochody samorządów	1	2	3	4	5	5
35.8. Atrakcyjność inwestycyjna	1	2	3	4	5	5

Metryczka

36. W jakim powiecie Pan/i mieszka?

- 36.1. drawski
- 36.2. choszczeński
- 36.3. sławieński
- 36.4. strzelecko-drezdeński
- 36.5. białogardzki
- 36.6. czarnkowsko-trzcieński
- 36.7. koszaliński

37. Płeć

- 37.1. Kobieta
- 37.2. Mężczyzna

38. Ile ma Pan/i lat?

- 38.1. 18-24
- 38.2. 25-34
- 38.3. 35-44
- 38.4. 45-54
- 38.5. 55-64
- 38.6. 65+

39. Numer telefonu i imię respondenta* (nieobowiązkowe):

_____

Baza numerów telefonów nie będzie powiązana w żaden sposób z wynikami, w celu zapewnienia anonimowości badanych, a losowe numery telefonów posłużą jedynie do weryfikacji pracy ankietera.

7.3 Scenariusz PAPI (turyści)

Kwestionariusz ankiety PAPI						
Dzień dobry, Nazywam się ___ ___. Na zlecenie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Szczecinie realizujemy badanie dotyczące ochrony środowiska terenów rzecznych, w ramach projektu LIFE 13/Natura 2000. Badanie jest anonimowe, a opracowane na jego podstawie raporty przyczynią się do ewaluacji projektu i poprawy realizowanych działań, dlatego prosimy o udzielenie szczerych odpowiedzi.						
1. Jakiego Pana/i zdanie na temat ochrony środowiska rzecznych?						
1.1. Zdecydowanie jest potrzebna						
1.2. Raczej jest potrzebna						
1.3. Raczej nie jest potrzebna						
1.4. Zdecydowanie nie jest potrzebna						
1.5. Trudno powiedzieć						
2. Czy słyszał Pan/i o sieci obszarów podlegających ochronie przyrody pn. „Natura 2000”?						
2.1. Tak						
2.2. Nie						
2.3. Trudno powiedzieć						
3. Czy słyszał Pan/i o realizowanym w ramach Programu Natura 2000 projekcie pt. „Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udrożnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”?						
3.1. Tak						
3.2. Nie						
3.3. Trudno powiedzieć						
4. Jaki jest Pana/i zdaniem wpływ ochrony przyrody w obrębie rzek i dolin rzecznych na poszczególne elementy infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej?						
	Zdecydowanie wpływa negatywnie	Raczej wpływa negatywnie	Nie wpływa	Raczej wpływa pozytywnie	Zdecydowanie wpływa pozytywnie	Nie wiem
4.1. Szlaki kajakowe	1	2	3	4	5	6
4.2. Miejsca połowu ryb	1	2	3	4	5	5
4.3. Kąpieliska	1	2	3	4	5	5
4.4. Pola biwakowe						
4.5. Szlaki rowerowe i piesze						
4.6. Atrakcyjność krajobrazowa	1	2	3	4	5	5
4.7. Usługi gastronomiczne	1	2	3	4	5	5
4.8. Baza noclegowa	1	2	3	4	5	5

5. W jakim stopniu Pana/i zdaniem wprowadzenie następujących form ochrony przyrody rzek i dolin rzek jest potrzebne?

	Zdecydowanie niepotrzebne	Raczej niepotrzebne	Raczej potrzebne	Zdecydowanie potrzebne	Nie wiem
5.1. Dzielne limity liczby turystów na szlaku wodnym	1	2	3	4	5
5.2. Sezonowe ograniczenia czasowe dostępności rzeki dla turystów (okres lęgowy ptaków)	1	2	3	4	5
5.3. Dzielne ograniczenia czasowe dostępności rzeki dla turystów (aktywność dobową fauny)	1	2	3	4	5
5.4. Zakaz wychodzenia na brzeg poza wyznaczone pola biwakowe	1	2	3	4	5
5.5. Dzielne ograniczenia ilości odłowionych ryb	1	2	3	4	5
5.6. Ograniczenia dotyczące metod wędkowania	1	2	3	4	5
5.7. Obowiązek informowania o odłowionych rybach	1	2	3	4	5
5.8. Ograniczenia w zakresie miejsc oraz okresu wędkowania	1	2	3	4	5

6. Jaki jest Pana/i zdaniem zakres dostępnych dla turystów informacji na temat ochrony przyrody i środowiska rzek?

- 6.1. Zdecydowanie jest wystarczająca
- 6.2. Raczej jest wystarczająca
- 6.3. Raczej jest niewystarczająca
- 6.4. Zdecydowanie jest niewystarczająca
- 6.5. Nie wiem

7. Jak ocenia Pan/i natężenie ruchu turystycznego w regionie, w którym Pan/i aktualnie przebywa?

- 7.1. Bardzo wysokie
- 7.2. Raczej wysokie
- 7.3. Umiarkowane
- 7.4. Raczej niskie
- 7.5. Bardzo niskie
- 7.6. Nie wiem/ trudno powiedzieć

REGIONALNA
DYREKCJA
OCHRONY
ŚRODOWISKA
W SZCZECINIE

8. W jakim stopniu Pana/i zdaniem poszczególne formy informowania turystów na temat przyrody i środowiska odwiedzanego regionu jest najbardziej efektywna?

	Zdecydowanie nieskuteczne	Raczej nieskuteczne	Raczej skuteczne	Zdecydowanie skuteczne	Nie wiem
8.1. Strony internetowe, portale informacyjne	1	2	3	4	5
8.2. Portale społecznościowe					
8.3. Foldery i ulotki informacyjne	1	2	3	4	5
8.4. Tablice informacyjne	1	2	3	4	5
8.5. Mapy turystyczne z treścią przyrodniczą	1	2	3	4	5
8.6. Książki	1	2	3	4	5
8.7. Artykuły w gazetach i czasopismach popularnych, turystycznych oraz przyrodniczych	1	2	3	4	5
8.8. Programy TV i audycje radiowe	1	2	3	4	5
8.9. Filmy reportażowe i edukacyjne	1	2	3	4	5

9. Czy Pana/i zdaniem kampanie informacyjne, kolportaż materiałów edukacyjnych i podobnego rodzaju działania mogą wspierać zaangażowanie turystów w ochronę przyrody i egzekwowanie obowiązujących przepisów?

- 9.1. Zdecydowanie tak
- 9.2. Raczej tak
- 9.3. Raczej nie
- 9.4. Zdecydowanie nie
- 9.5. Nie wiem

10. W jakim stopniu Pana/i zdaniem wprowadzenie następujących form ochrony przyrody rzek i dolin rzek byłoby skuteczne?

	Zdecydowanie nieskuteczne	Raczej nieskuteczne	Raczej skuteczne	Zdecydowanie skuteczne	Nie wiem
10.1. Dienne limity liczby turystów na szlaku wodnym	1	2	3	4	5
10.2. Sezonowe ograniczenia czasowe dostępności rzeki dla turystów (okres lęgowy ptaków)	1	2	3	4	5
10.3. Dienne ograniczenia czasowe dostępności rzeki dla turystów (aktywność dobową fauny)	1	2	3	4	5
10.4. Zakaz wychodzenia na brzeg poza wyznaczone pola biwakowe	1	2	3	4	5
10.5. Dienne ograniczenia ilości odłowionych ryb	1	2	3	4	5
10.6. Ograniczenia dotyczące metod wędkowania	1	2	3	4	5

10.7. Obowiązek informowania o odłowionych rybach	1	2	3	4	5
10.8. Ograniczenia w zakresie miejsc oraz okresu wędkowania	1	2	3	4	5
11. Czy słyszał/a Pan/i o następujących roślinach rzecznych będących podstawą ekosystemu rzek włosienicznikowych?					
	Tak	Nie	Nie pamiętam		
11.1. Włosieniczniki (jaskry wodne)	1	2	3		
11.2. Rzęśle	1	2	3		
11.3. Potocznik wąskolistny	1	2	3		
11.4. Rukiew wodna	1	2	3		
11.5. Grąźel żółty	1	2	3		
11.6. Mech zdrojek	1	2	3		
11.7. Krasnorost	1	2	3		
11.8. Rdestniczka gęsta	1	2	3		
12. Czy widział Pan/i te rośliny w ich naturalnym środowisku?					
	Tak	Nie	Nie pamiętam		
12.1. Włosieniczniki (jaskry wodne) <i>(Pędy z liśćmi nitkowano podzielonymi zanurzone w wodzie, latem na powierzchni wody rozwijają się białe kwiaty o średnicy 1-2 cm)</i>	1	2	3		
12.2. Rzęśle <i>(zwarte jasnozielone płyty delikatnych pędów z owalnymi lub podłużnymi liśćmi ok. 1 cm długości)</i>	1	2	3		
12.3. Potocznik wąskolistny <i>(pierzasto złożone liście zwykle wystające nad powierzchnią wody)</i>	1	2	3		
12.4. Rukiew wodna <i>(wysokość 10-300 cm, składająca się z drobnych owalnych lub eliptycznych liści, kwitnie drobnymi białymi kwiatami, które zebrane są w grona na szczycie łodygi)</i>	1	2	3		
12.5. Grąźel żółty <i>(duże owalne pływające liście o długim ogonku, kwitną charakterystycznie żółtymi kwiatami o średnicy 4-6 cm, wyrastającymi pojedynczo nad wodą na długich szypułkach)</i>	1	2	3		
12.6. Mech zdrojek <i>(Kilkunastocentymetrowe długie ciemnozielone pędy na kamieniach lub pniach zanurzone w wodzie)</i>	1	2	3		
12.7. Krasnorost <i>(krwistoczerwone plamy na kamieniach)</i>	1	2	3		
13. Roślinność rzek włosienicznikowych (np. Drawy) pełni szereg funkcji ekosystemowych, proszę wskazać w jakim stopniu poszczególne funkcje są Pana/i zdaniem istotne?					
	Zdecydowanie nieważne	Raczej nieważne	Raczej ważne	Zdecydowanie ważne	Nie wiem
13.1. Zmniejszenie tempa erozji dna rzeki	1	2	3	4	5
13.2. Przeciwdziałanie obniżaniu się poziomu wód gruntowych	1	2	3	4	5
13.3. Tworzenie bariery przed zanieczyszczeniami dopływającymi do koryta rzeki	1	2	3	4	5

i wód gruntowych					
13.4. Tworzenie siedliska rozwoju fauny bezkręgowców będących bazą pokarmową dla wielu gatunków ryb	1	2	3	4	5
13.5. Stanowienie „kryjówek” dla narybku oraz ułatwienie migracji ryb	1	2	3	4	5
13.6. Pochłanianie dwutlenku węgla	1	2	3	4	5
13.7. Zapobieganie uwalnianiu się metanu z mulistego dna rzeki	1	2	3	4	5
13.8. Posiadanie przez niektóre rośliny wodne właściwości leczniczych	1	2	3	4	5
13.9. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej oraz estetyki krajobrazowej rzeki	1	2	3	4	5
14. Jak Pan/i zdaniem powinna być prowadzona gospodarka rzeczna?					
14.1. Rzeki należy pozostawić ich naturalnemu rytmowi, nie powinno ingerować się w środowisko					
14.2. Należy prowadzić prace utrzymaniowe polegające na uregulowaniu koryta rzeki oraz jego oczyszczeniu					
14.3. Nie wiem/nie mam zdania					
15. Czy słyszał Pan/i kiedykolwiek o problemie migracji ryb związanym z budowlami hydrotechnicznymi (np. zapory)?					
15.1. Tak					
15.2. Nie					
15.3. Nie pamiętam					
16. Czy jest Pan/i zainteresowana szlakami wodnymi w zakresie spływów kajakowych?					
16.1. Tak					
16.2. Nie -> proszę przejść do pytania 18					
17. Która z poniższych form spływu kajakowego jest dla Pana/i najbardziej atrakcyjna?					
17.1. Duże zorganizowane spływy masowe					
17.2. Spływy w małych grupach towarzyskich rodzinnych					
17.3. Spływy indywidualne					
17.4. Nie wiem					
18. Jaką długość spływu kajakowego Pan/i preferuje					
18.1. Maks. 1 dzień					
18.2. 1-3 dni					
18.3. 3-7 dni					
18.4. Więcej niż 7 dni					
18.5. Nie wiem					

19. W jakim stopniu poniższe czynniki mają wpływ na wybór przez Pana/ią konkretnej trasy spływu kajakowego:

	Zdecydowanie nieważne	Raczej nieważne	Raczej ważne	Zdecydowanie ważne	Nie wiem
19.1. Atrakcyjność przyrodnicza regionu	1	2	3	4	5
19.2. Baza noclegowa	1	2	3	4	5
19.3. Poziom trudności trasy	1	2	3	4	5
19.4. Dostępność usług gastronomicznych	1	2	3	4	5
19.5. Atrakcyjność historyczna regionu	1	2	3	4	5
19.6. Dostępność innych atrakcji (wydarzenia, imprezy, itp.)	1	2	3	4	5

20. W jakim stopniu Pana/i zdaniem działalność poniższych instytucji Pana/i zdaniem jest skuteczna w zakresie ochrony przyrody na rzekach i w ich dolinach?

	Zdecydowanie nieskuteczna	Raczej nieskuteczna	Raczej skuteczna	Zdecydowanie skuteczna	Nie wiem
20.1. Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Szczecinie	1	2	3	4	5
20.2. Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej	1	2	3	4	5
20.3. Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska	1	2	3	4	5
20.4. Zarząd Melioracji	1	2	3	4	5
20.5. Samorządy lokalne	1	2	3	4	5
20.6. Lokalne grupy działania i lokalne organizacje turystyczne	1	2	3	4	5
20.7. Organizacje ekologiczne	1	2	3	4	5
20.8. Przedsiębiorstwa komercyjne	1	2	3	4	5
20.9. Fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej	1	2	3	4	5

21. Czy jest Pan/i zainteresowana uczestniczeniem w działaniach (konsultacje, spotkania, wydarzenia o charakterze edukacyjno-rekreacyjnym) mających na celu ochronę środowiska rzeczno oraz dolin rzek w Pana/i regionie?

- 21.1. Zdecydowanie tak
- 21.2. Raczej tak
- 21.3. Raczej nie
- 21.4. Zdecydowanie nie
- 21.5. Nie wiem

22. Dlaczego nie jest Pan/i zainteresowana tego rodzaju aktywnością?

- 22.1. Brak czasu
22.2. Nie interesuje mnie to
22.3. Tego rodzaju działania w niczym nie pomagają, obywatele i tak nie mają wpływu na najważniejsze sprawy
22.4. Inne – jakie? _____

23. Jakie jest Pana/i zdanie na temat prawnych form ochrony przyrody

- 23.1. Są potrzebne, nawet jeśli wiążą się z pewnymi ograniczeniami i zakazami
23.2. Raczej są potrzebne, ale nie powinny hamować rozwoju gospodarki i turystyki
23.3. Są niepotrzebne przyroda jest dla człowieka, a nie na odwrót
23.4. Inne – jakie? _____

24. W jakim stopniu poniższe formy prawne ochrony przyrody są Pana/i zdaniem efektywne?

	Zdecydowanie nieskuteczne	Raczej nieskuteczne	Raczej skuteczne	Zdecydowanie skuteczne	Nie wiem
24.1. parki narodowe,	1	2	3	4	5
24.2. rezerваты przyrody,	1	2	3	4	5
24.3. parki krajobrazowe,	1	2	3	4	5
24.4. obszary chronionego krajobrazu,	1	2	3	4	5
24.5. obszary Natura 2000,	1	2	3	4	5
24.6. pomniki przyrody,	1	2	3	4	5
24.7. stanowiska dokumentacyjne,	1	2	3	4	5
24.8. użytki ekologiczne,	1	2	3	4	5
24.9. zespoły przyrodniczo-krajobrazowe,	1	2	3	4	5
24.10. ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.	1	2	3	4	5

25. W jakim stopniu Pana/i zdaniem prawna ochrona przyrody środowisk wodnych wpływa na następujące aspekty życia społecznego:

	Zdecydowanie wpływa negatywnie	Raczej wpływa negatywnie	Nie wpływa	Raczej wpływa pozytywnie	Zdecydowanie wpływa pozytywnie	Nie wiem
25.1. Komfort mieszkańców	1	2	3	4	5	6
25.2. Atrakcyjność turystyczna	1	2	3	4	5	5
25.3. Promocja regionu (marka)	1	2	3	4	5	5
25.4. Rolnictwo	1	2	3	4	5	5
25.5. Przemysł	1	2	3	4	5	5
25.6. Usługi	1	2	3	4	5	5
25.7. Dochody samorządów	1	2	3	4	5	5
25.8. Atrakcyjność inwestycyjna	1	2	3	4	5	5

26. Czy Pana/i zdaniem turystyka jest atrakcyjną formą edukacji ekologicznej?

- 26.1. Zdecydowanie tak
- 26.2. Raczej tak
- 26.3. Raczej nie
- 26.4. Zdecydowanie nie
- 26.5. Nie wiem

27. W jakim stopniu poniższe działania Pana/i zdaniem są efektywne dla zwiększenia oddziaływania turystyki w zakresie edukacji ekologicznej:

	Zdecydowanie nieskuteczne	Raczej nieskuteczne	Raczej skuteczne	Zdecydowanie skuteczne	Nie wiem
27.1. Kampanie informacyjno-promocyjne	1	2	3	4	5
27.2. Organizacja imprez i wydarzeń o charakterze edukacyjno-rozrywkowym	1	2	3	4	5
27.3. Tworzenie Eko-muzeów	1	2	3	4	5
27.4. Rewilding (odbudowa środowiska naturalnego)	1	2	3	4	5
27.5. Umieszczanie oznaczeń oraz tablic informacyjnych	1	2	3	4	5

28. Jak ocenia Pan/i natężenie ruchu turystycznego w rejonie, w którym Pan/i przebywa (w szczególności w zakresie wpływu ruchu turystycznego na stan środowiska rzecznoego)?

- 28.1. Turystów jest zdecydowanie za dużo
- 28.2. Turystów jest raczej za dużo
- 28.3. Liczba turystów jest odpowiednia

Metryczka

29. Jak często odwiedza Pan/i w celach turystycznych obszary rzek i dolin rzecznych?

- 29.1. Kilka razy w roku
- 29.2. Raz w roku
- 29.3. Rzadziej niż raz w roku

30. Płeć

- 30.1. Kobieta
- 30.2. Mężczyzna

31. Ile ma Pan/i lat?

- 31.1. 18-24
- 31.2. 25-34
- 31.3. 35-44
- 31.4. 45-54
- 31.5. 55-64
- 31.6. 65+

32. Jaki jest Pana/i status zawodowy

- 32.1. Uczeń/student
- 32.2. Zajmuję się domem
- 32.3. Bezrobotny
- 32.4. Pracujący
- 32.5. Emeryt/rencista

33. Którymi formami turystyki z poniżej wymienionych jest Pan/i zainteresowany/a?

- 33.1. Kajakarstwo
- 33.2. Wędkarstwo
- 33.3. Pływanie

REGIONALNA
DYREKCJA
OCHRONY
ŚRODOWISKA
W SZCZECINIE

- 33.4. Inne sporty wodne
- 33.5. Biwakowanie
- 33.6. Wycieczki piesze
- 33.7. Wycieczki rowerowe
- 33.8. Inne (jakie?): _____

34. Obszar:

- 34.1. rzeka Drawa,
- 34.2. rzeka Korytnica,
- 34.3. rzeka Grabowa,
- 34.4. rzeka Radew.

7.4 Scenariusz IDI (realizatorzy projektu i eksperci)

<p>Scenariusz IDI z członkami zespołu (pracownicy RDOŚ) realizującego projekt, ekspertami zewnętrznymi, projektantami i wykonawcami prac zleconych (robót budowlanych, zadań edukacyjnych, monitoringu efektów projektu)</p>
<p>Dzień dobry, Nazywam się ___ ___. Na zlecenie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Szczecinie realizujemy badanie dotyczące ochrony środowiska terenów rzecznych, w ramach projektu LIFE 13/Natura 2000. Badanie jest anonimowe, a opracowane na jego podstawie raporty przyczynią się do ewaluacji projektu i poprawy realizowanych działań, dlatego prosimy o udzielenie szczerych odpowiedzi. Rozmowa będzie nagrywana w celu sporządzenia transkrypcji.</p>
<p>1. Jak ogólnie ocenia Pan/i projekt „Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udrożnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”? Dlaczego? W jakim stopniu wpływa on na poprawę sytuacji środowiska naturalnego rzeki i doliny rzeki?</p>
<p>2. W jakim stopniu realizowane w ramach projektu inwestycje przyczynią się lub przyczyniły się do poprawy sytuacji ekologicznej na tym obszarze? Czy w ramach realizacji działań występują jakieś bariery lub skutki uboczne prowadzonych prac? Jakiego rodzaju środki zaradcze zastosowano lub planuje się zastosować by im przeciwdziałać?</p>
<p>3. Jaka jest obecna sytuacja środowiska naturalnego rzeki Drawa oraz jej zlewnisk? Jak sytuacja ta kształtowała się na przestrzeni ostatnich lat? Jakie są potrzeby w zakresie ochrony przyrody na tych terenach?</p>
<p>4. Jakie są współzależności poszczególnych grup interesów w zakresie realizowanych lub planowanych przedsięwzięć? Jak projekt oddziałuje na społeczność lokalną oraz lokalnych przedsiębiorców? Jaki jest wpływ projektu na branżę turystyczną?</p>
<p>5. Jak ocenia Pan/i wpływ realizowanych lub (możliwy wpływ) planowanych działań na aktywność społeczności lokalnych w zakresie ochrony przyrody? Jakie działania w zakresie edukacji ekologicznej Pana/i zdaniem są najefektywniejsze? Jaka jest wiedza mieszkańców, przedsiębiorców, przedstawicieli samorządów i organizacji pozarządowych na temat rzek włośnicznikowych? Jak może zmienić się ona poprzez realizację projektu?</p>
<p>6. Jakie są największe zagrożenia dla powodzenia projektu? Jakie są najważniejsze negatywne czynniki degradujące środowiska rzek włośnicznikowych. Jak im przeciwdziałać?</p>
<p>7. Jakie są najbardziej efektywne realizowane w ramach projektu? Jakie planowane działania przewiduje Pan/i, że przyniosą najlepsze efekty.</p>
<p>8. Jak do tej pory prowadzona była gospodarka rzeczna? Czy działania realizowane w ramach prac melioracyjnych były skuteczne? Dlaczego? Co można w tym zakresie poprawić? Jakie działania w tym aspekcie są planowane w ramach projektu?</p>
<p>9. Jak z Pana/i perspektywy odbierane są społecznie działania realizowane w ramach projektu? Czy akcje kierowane do społeczności lokalnej spotykają się z dobrym odbiorem? Jaka jest skala zainteresowania problemem ochrony środowisk rzecznych?</p>
<p>10. Jakie potrzeby w zakresie ochrony środowiska zidentyfikowano w ramach analizy sytuacji rzeki Drawa i jej zlewnisk? Czy planowane działania są korzystne z punktu widzenia ekonomicznego? Jakie korzyści pozafinansowe przyniesie/przyniósł do tej pory projekt?</p>
<p>11. Osoba biorąca udział w badaniu to::</p> <ul style="list-style-type: none"> 11.1. Przedstawiciel RDOŚ 11.2. Ekspert zewnętrzny 11.3. Projektant bądź wykonawca prac zleconych: <ul style="list-style-type: none"> 11.3.1. Robót budowlanych 11.3.2. Zadań edukacyjnych 11.3.3. Monitoringu efektów projektu

7.5 Scenariusz IDI (przedstawiciele społeczności lokalnej obszarów wiejskich)

<p>Scenariusz IDI z przedstawicielami społeczności lokalnej, prowadzący działalność rolniczą lub orientujący się w tej tematyce: sołtysi lub członkowie rady sołectw.</p>
<p>Dzień dobry, Nazywam się ____ ____ . Na zlecenie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Szczecinie realizujemy badanie dotyczące ochrony środowiska terenów rzecznych, w ramach projektu LIFE 13/Natura 2000. Badanie jest anonimowe, a opracowane na jego podstawie raporty przyczynią się do ewaluacji projektu i poprawy realizowanych działań, dlatego prosimy o udzielenie szczerych odpowiedzi. Rozmowa będzie nagrywana w celu sporządzenia transkrypcji.</p>
<p>1. Czy słyszał Pan/i o projekcie „Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”? Jeśli tak, co Pan/i wie na jego temat? Jeśli nie to czy słyszał Pan/i o roślinności włośnicznikowej? Co Pan/i wie na jej temat? Jak ocenia Pan/i świadomość społeczności lokalnej w zakresie ochrony środowiska rzecznego</p>
<p>2. Jakie jest znaczenie rzeki dla społeczności lokalnej? Jakie grupy osób korzystają z rzeki, jakie czerpią z niej korzyści? Czy eksploatacja rzeki przez społeczność lokalną może prowadzić do degradacji jej środowiska? Jeśli tak to w jaki sposób i jak temu można przeciwdziałać? Jaka jest świadomość społeczności lokalnej na temat konieczności dbania o środowisko rzeczne? W jaki sposób zwiększyć tę świadomość? Wśród jakich grup osób powinny być prowadzone działania informacyjne i w jaki sposób?</p>
<p>3. Jaka Pana/i zdaniem jest obecna sytuacja środowiska naturalnego rzeki Drawa oraz jej zlewnisk?? Jaki jest wpływ lokalnego rolnictwa na środowisko rzeczne? Jak lokalni rolnicy ustosunkowani są do działań proekologicznych? Czy prowadzone przez nich gospodarstwa rolne są proekologiczne? Czy rolnicy stosują nawozy sztuczne? Czy wykorzystują nawozy naturalne? Które nawozy według Pana/i wiedzy i doświadczenia wykorzystywane są przez lokalnych rolników częściej? Czy rolnicy zdają sobie sprawę z możliwości zanieczyszczenia nawozami wód powierzchniowych i gruntowych? Jak można chronić środowisko rzeczne przed zanieczyszczeniem nawozami?</p>
<p>4. Czy spotkał się Pan/i z problemem kłusownictwa rzecznego? Jaki jest stosunek społeczności lokalnej do tego zjawiska? Czy Pana/i zdaniem jest to zjawisko, na które istnieje tzw. „ciche przyzwolenie” wśród społeczności lokalnej? Czy według Pana/i potrzebne są kampanie informacyjne o tej tematyce?</p>
<p>5. W jaki sposób projekt ochrony środowiska rzecznego Drawy może oddziaływać na społeczności lokalne, w tym w szczególności rolników? Jakie są postawy społeczne wobec ochrony środowiska rzecznego?</p>
<p>6. Jakie Pana/i zdaniem są najważniejsze zagrożenia dla środowiska rzecznego w Pana/i regionie? Czy Pana/i zdaniem powinno się prowadzić kampanie promocyjne ukierunkowane na zwiększanie świadomości ekologicznej w zakresie ochrony środowiska rzecznego wśród rolników? Jakiego rodzaju informacje powinny zawierać takie kampanie i w jaki sposób (jakimi kanałami) powinny być prowadzone?</p>
<p>7. Jak ocenia Pan/i dotychczasowy sposób prowadzenia gospodarki rzecznej? Czy działania realizowane w ramach prac melioracyjnych były skuteczne? Dlaczego? Co można w tym zakresie poprawić? Czy rolnicy mają jakieś oczekiwania w tym zakresie?</p>
<p>8. Jak z Pana/i perspektywy odbierane są społecznie działania realizowane w ramach projektu? Czy akcje kierowane do społeczności lokalnej spotykają się z dobrym odbiorem? Jaka jest skala zainteresowania problemem ochrony środowisk rzecznych?</p>
<p>9. Nazwa sołectwa: _____</p>

7.6 Scenariusz TDI (przedsiębiorcy i organizatorzy ruchu turystycznego)

Scenariusz TDI z przedsiębiorcami, organizatorami ruchu turystycznego oraz zarządzającymi infrastrukturą turystyczną
Dzień dobry, Nazywam się _____. Na zlecenie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Szczecinie realizujemy badanie dotyczące ochrony środowiska terenów rzecznych, w ramach projektu LIFE 13/Natura 2000. Badanie jest anonimowe, a opracowane na jego podstawie raporty przyczynią się do ewaluacji projektu i poprawy realizowanych działań, dlatego prosimy o udzielenie szczyrych odpowiedzi. Rozmowa będzie nagrywana w celu sporządzenia transkrypcji.
1. Jakie jest Pana/i zdanie na temat ochrony środowiska rzecznego? Jak ocenia Pan/i efektywność i trafność przepisów prawnych? Dlaczego? Jak ocenia Pan/i działalność samorządów oraz organizacji odpowiedzialnych za ochronę środowiska (RDOŚ, RZGW, WIOŚ, Zarząd Melioracji, inne organizacje) w tym zakresie? Dlaczego? Czy uważa Pan/i, że prawne formy ochrony przyrody w obecnym zakresie są wystarczające? Dlaczego?
2. Jaki jest Pana/i zdaniem potencjał rzeki Drawy lub jej dopływów dla gospodarki i społeczności lokalnej? Czy widzi Pan/i jakieś zagrożenia związane z korzystaniem z ekosystemu rzecznego? Jakie? Czy dostrzega Pan/i szanse związane z wykorzystaniem rzeki Drawa lub jej dopływów? Jakie?
3. Jak ocenia Pan/i zabudowę hydrotechniczną na rzece Drawie lub jej dopływach? Czy Pana/i zdaniem zabudowa ta stanowi jakieś zagrożenie dla środowiska? Jakie? Czy obiekty hydrotechniczne powinny być budowane w sposób zapewniający ochronę gatunków fauny i flory? Dlaczego? Czy istniejące obiekty, które stanowią zagrożenie dla szlaku migracyjnego ryb powinny być zburzone lub przebudowane? Dlaczego?
4. Jak Pan/i ocenia prace melioracyjne prowadzone na rzece Drawie lub jej dopływach? Dlaczego? Kto powinien ponosić koszty tych prac? Czy obecnie realizowana gospodarka wodna służy zdrowiu rzeki? Dlaczego?
5. Jakie wsparcie w zakresie ochrony rzek i dolin rzecznych jest potrzebne? Jakiego rodzaju podejmuje Pana/i organizacja/przedsiębiorstwo?
6. Czy Pana/i zdaniem możliwe jest pogodzenie potrzeb turystyki oraz ochrony środowiska rzek i dolin rzek? Dlaczego? Czy uważa Pan/i za słuszne wprowadzanie ograniczeń dla ruchu turystycznego związanych z ochroną przyrody (limity odławiania ryb, okresy zamknięcia odcinków rzeki itp.) Dlaczego?
7. Czy słyszał Pan/i o Programie Natura 2000? Czy słyszał Pan/i o realizowanym w jego ramach projekcie pn. „Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”? Jak ocenia Pan/i poszczególne przedsięwzięcia w ramach tego projektu tzn. budowa lub przebudowa infrastruktury hydrotechnicznej w dorzeczu Drawy, wykonanie pól biwakowych w Złocięncu i Rzepowie oraz oznakowanie szlaku kajakowego na rzece Drawie? Dlaczego?
8. Czy Pana/i zdaniem turystyka jest właściwą i efektywną formą edukacji ekologicznej? Dlaczego?
9. Jak ocenia Pan/i popularność turystyczną następujących rzek, które z wymienionych rzek są najbardziej popularne i dlaczego? <ul style="list-style-type: none">
– rzeka Drawa,
– rzeka Korytnica,
– rzeka Grabowa,
– rzeka Radew. Które z tych rzek mają największy potencjał dla rozwoju turystyki? Dlaczego? Jak ocenia Pan/i liczbę turystów odwiedzających region, w obrębie tych obszarów? Jakie są tendencje, z rozróżnieniem na poszczególne rzeki i dopływy, w zakresie ruchu turystycznego?
10. Jak ocenia Pan/i natężenie ruchu turystycznego na poszczególnych rzekach:

- rzeka Drawa,
- rzeka Korytnica,
- rzeka Grabowa,
- rzeka Radew.

Czy Pana/i zdaniem ruch turystyczny zagraża środowisku naturalnemu tych rzek? Czy powinny być wprowadzane ograniczenia ruchu turystycznego? Jakie, na których rzekach i w jakim zakresie?

Metryczka

11. Przedsiębiorstwo (rodzaj działalności) lub nazwa organizacji, którą Pan/i reprezentuje?

12. Obszar działalności:

- 12.1. Okolice rzeki Drawa
- 12.2. Okolice rzeki Korytnica
- 12.3. Okolice rzeki Grabowo
- 12.4. Okolice rzeki Radew

13. Płeć

- 13.1. Kobieta
- 13.2. Mężczyzna

14. Ile ma Pan/i lat?

- 14.1. 18-24
- 14.2. 25-34
- 14.3. 35-44
- 14.4. 45-54
- 14.5. 55-64
- 14.6. 65+

7.7 Scenariusz FGI (eksperti i liderzy społeczni)

<p>Scenariusz FGI z Reprezentantami instytucji/organizacji o znaczącym oddziaływaniu na kierunki gospodarowania w środowisku przyrodniczym rzek i ich dolin (pracownicy RDOŚ nie biorący udziału w projekcie, parku narodowego i krajobrazowego, Regionalnych Zarządów Gospodarki Wodnej, Zarządu Melioracji, przedstawiciele samorządów lokalnych, nadleśnictwa, członkowie organizacji społecznych, w tym organizacji proekologicznych)</p>
<p>Dzień dobry, Nazywam się ____ ____ . Na zlecenie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Szczecinie realizujemy badanie dotyczące ochrony środowiska terenów rzecznych, w ramach projektu LIFE 13/Natura 2000. Badanie jest anonimowe, a opracowane na jego podstawie raporty przyczynią się do ewaluacji projektu i poprawy realizowanych działań, dlatego prosimy o udzielenie szczerych odpowiedzi. Rozmowa będzie nagrywana w celu sporządzenia transkrypcji.</p>
<p>1. Jakie działania w ramach ochrony środowiska rzecznoego są najbardziej efektywne? Dlaczego? Jaka jest Państwa opinia na temat projektu realizowanego w ramach Programu Natura 2000 pn. „Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”? Dlaczego? Czy Pana/i zdaniem tego rodzaju projekty są potrzebne i czy spełniają one swoje zadanie? W jaki sposób wpływają na sytuację regionu w zakresie ochrony przyrody?</p>
<p>2. Na jakie bariery ze strony społeczeństwa spotykacie się Państwo w tym zakresie? Czy społeczność lokalna chętnie wspiera działania proekologiczne? Czy turyści i organizacje wspierające turystykę wspierają Państwa działalność w zakresie ochrony środowiska rzek? Dlaczego?</p>
<p>3. Jak Państwa zdaniem powinno wyglądać gospodarowanie populacjami ryb? Jakie instytucje powinny w nim uczestniczyć? Dlaczego? Kto powinien mieć prawo do czerpania korzyści z zasobów rybnych? Czy potrzebne są w tym zakresie ograniczenia? Dlaczego?</p>
<p>4. Czy istniejąca infrastruktura kanalizacyjna i oczyszczalnie ścieków rozwiązują problem zanieczyszczenia i degradowania ekosystemu rzeki? Dlaczego? Czy w regionie obserwuje się znaczące zjawiska erozji gleb i sputkiwania zawiesiny do rzeki? Jak duża jest skala zjawiska i jakie niesie za sobą konsekwencje?</p>
<p>5. Jak oceniacie Państwo prowadzone prace melioracyjne? Dlaczego? Kto powinien ponosić koszty tych prac? Dlaczego? Czy obecna polityka gospodarowania zasobami wodnymi jest skuteczna? Dlaczego? Czy sposób gospodarowania rzeką i zlewnią rzeki jest efektywny? Czy zmieniał się on na przestrzeni lat? Jakie były kierunki tych zmian? Czy prowadzone działania są korzystne dla ekosystemu rzecznoego? Dlaczego? Co można by poprawić w tym zakresie?</p>
<p>6. Jak oceniacie Państwo projekty ekologiczne prowadzące do przywrócenia naturalnego charakteru rzek i ich dolin? Kto powinien zarządzać takimi projektami? Dlaczego? Jakie są możliwe źródła finansowania tego rodzaju projektów?</p>
<p>7. Jak oceniacie Państwo poziom edukacji ekologicznej dotycząca rzek i dolin rzecznych? Dlaczego? Jakie działania i do jakich grup skierowane powinny być realizowane? Czy w Regionie są znani ludzie o postawach proekologicznych, których opinia i autorytet są znaczące. W jaki sposób można by włączyć te osoby do działań informacyjnych?</p>
<p>8. Jak oceniacie Państwo działania instytucji, które Państwo reprezentujecie w zakresie ochrony i gospodarowania rzekami i dolinami rzek? Czy identyfikujecie Państwo jakieś bariery w tym zakresie? Jakiej? Czy współpraca między instytucjami przebiega w sposób satysfakcjonujący? Czy napotykalicie Państwo na problemy komunikacyjne w tym zakresie? (Jakie?)</p>
<p>9. Jaki jest wpływ turystyki na środowisko naturalne rzek i dolin rzecznych? Dlaczego? Co można zrobić, aby chronić przyrodę i jednocześnie korzystać z potencjału turystycznego regionu?</p>
<p>10. Jak oceniacie Państwo rolę mieszkańców i społeczności lokalnych w procesie ochrony rzek i dolin rzecznych? Dlaczego? Czy sytuacja w tym obszarze zmieniła się w ostatnim czasie? Jak to są zmiany?</p>

8 Spis tabel, wykresów oraz rysunków

Tabela 1 Zainteresowanie wymienionymi formami turystyki.....	79
Tabela 2 Spis zadań w podziale na etapy	128
Tabela 3 Szczegółowy harmonogram dla etapu II badań reaktywnych	129
Wykres 1 Jakie jest Pana/i zdanie na temat ochrony środowiska rzeczno- zamieszkania?.....	34
Wykres 2 Czy słyszał Pan/i o sieci obszarów podlegających ochronie przyrody pn. „Natura 2000”?	35
Wykres 3 Czy słyszał Pan/i o realizowanym w ramach Programu Natura 2000 projekcie pt. „Czynna ochrona siedlisk włosieniczników i udrożnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”?	35
Wykres 4 W jakim stopniu Pana/i zdaniem wskazane działania są istotne dla ochrony środowisk rzecznych?	36
Wykres 5 Czy słyszał/a Pan/i o następujących roślinach rzecznych będących podstawą ekosystemu rzek włosienicznikowych?.....	37
Wykres 6 Czy widział Pan/i te rośliny w ich naturalnym środowisku?.....	38
Wykres 7 Roślinność rzek włosienicznikowych (np. Drawy) pełni szereg funkcji ekosystemowych, proszę wskazać w jakim stopniu poszczególne funkcje są Pana/i zdaniem istotne?	39
Wykres 8 Jak Pana/i zdaniem rozwija się ekosystem roślinności wodnej w Pana/i regionie?.....	40
Wykres 9 W jakim stopniu zgadza się Pan/i z poniższymi stwierdzeniami?	41
Wykres 10 Jak Pan/i zdaniem powinna być prowadzona gospodarka rzeczna?.....	42
Wykres 11 Czy słyszał Pan/i kiedykolwiek o problemie migracji ryb związanym z budowlami hydrotechnicznymi (np. zapory)?	42
Wykres 12 W jakim stopniu Pana/i zdaniem poniższe cele, w jakich budowane są obiekty hydrotechniczne usprawniają przerwanie szlaków migracyjnych ryb?.....	43
Wykres 13 W jakim stopniu Pana/i zdaniem istotne są działania podejmowane w celu utrzymania zarybienia w rzekach takie jak: zachowanie naturalnych tarlisk oraz sztuczne zarybienia?.....	43
Wykres 14 Jaka Pana/i zdaniem jest skala kłusownictwa dotycząca populacji ryb rzecznych w Pana/i regionie?	44
Wykres 15 W jakim stopniu Pana/i zdaniem kłusownictwo stanowi zagrożenie dla populacji ryb w rzekach?.....	44
Wykres 16 W jakim stopniu następujące działania przeciwdziałające kłusownictwu są lub mogłyby być Pana/i zdaniem skuteczne?.....	45
Wykres 17 W jakim stopniu Pana/i zdaniem istnienie osiedli mieszkaniowych w obszarach zlewisk rzek wpływa na zanieczyszczenie i degradowanie ekosystemu rzeki?.....	46
Wykres 18 W jakim stopniu Pana/i zdaniem działalność rolnicza w obszarach zlewisk rzek wpływa na zanieczyszczenie i degradowanie ekosystemu rzeki?	46
Wykres 19 W jakim stopniu Pana/i zdaniem poszczególne działania są skutecznym sposobem na zmniejszenie oddziaływania rolnictwa na wody rzeczne i gruntowe?.....	47
Wykres 20 W jakim stopniu Pana/i zdaniem działalność poniższych instytucji Pana/i zdaniem jest skuteczna w zakresie ochrony przyrody na rzekach i w ich dolinach?.....	48

Wykres 21 Czy jest Pan/i zainteresowana uczestnictwem w działaniach (konsultacje, spotkania, wydarzenia o charakterze edukacyjno-rekreacyjnym) mających na celu ochronę środowiska rzeczno-dolnego oraz dolin rzek w Pana/i regionie?.....	49
Wykres 22 Jak jest Pana/i zdanie na temat prawnych form ochrony przyrody?.....	49
Wykres 23 W jakim stopniu poniższe formy prawne ochrony przyrody są Pana/i zdaniem efektywne?.....	50
Wykres 24 Jak ocenia Pan/i wpływ turystyki regionu na społeczność lokalną?.....	51
Wykres 25 W jakim stopniu Pana/i zdaniem poniższe grupy korzystają z ruchu turystycznego w regionie?.....	52
Wykres 26 W jakim stopniu Pana/i zdaniem prawna ochrona przyrody środowisk wodnych wpływa na następujące aspekty życia społecznego?.....	53
Wykres 27 Płeć respondentów.....	53
Wykres 28 Wiek respondentów.....	54
Wykres 29 Status zawodowy respondentów.....	54
Wykres 30 Miejsce zamieszkania.....	55
Wykres 31 Odległość od najbliższej rzeki.....	55
Wykres 32 Zdanie respondentów na temat ochrony środowiska rzeczno-dolnego.....	56
Wykres 33 Znajomość sieci obszarów podlegających ochronie przyrody pn. „Natura 2000”.....	57
Wykres 34 Znajomość realizowanego w ramach Programu „Natura 2000” projektu pt. „Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”.....	57
Wykres 35 Zdanie na temat wpływu ochrony przyrody w obrębie rzek i dolin rzecznych na poszczególne elementy infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej.....	58
Wykres 36 Określenie stopnia potrzeby wprowadzenia następujących form ochrony przyrody rzek i dolin rzek.....	59
Wykres 37 Zdanie respondentów na temat zakresu dostępnych dla turystów informacji o ochronie przyrody i środowiska rzek.....	60
Wykres 38 Ocena natężenia ruchu turystycznego w regionie, w którym aktualnie przebywają respondenci.....	60
Wykres 39 Ocena stopnia efektywności poszczególnych form informowania turystów na temat przyrody i środowiska odwiedzanego regionu.....	61
Wykres 40 Zdanie badanych na temat tego, czy kampanie informacyjne, kolportaż materiałów edukacyjnych i podobnego rodzaju działania mogą wspierać zaangażowanie turystów w ochronę przyrody i egzekwowanie obowiązujących przepisów.....	62
Wykres 41 Zdanie respondentów na temat stopnia skuteczności wprowadzenia poszczególnych form ochrony przyrody rzek i dolin rzek.....	63
Wykres 42 Znajomość poniższych roślin rzecznych będących podstawą ekosystemu rzek włośnicznikowych.....	64
Wykres 43 Znajomość roślin w ich naturalnym środowisku.....	65
Wykres 44 Określenie stopnia istotności poszczególnych funkcji roślinności rzek włośnicznikowych, pełniących funkcje ekosystemowe.....	66
Wykres 45 Określenie sposobu, w jaki powinna być prowadzona gospodarka rzeczna.....	67

Wykres 46 Pytanie czy respondenci słyszeli kiedykolwiek o problemie migracji ryb związanym z budowlami hydrotechnicznymi (np. zapory).....	67
Wykres 47 Zainteresowanie turystów szlakami wodnymi w zakresie spływów kajakowych.	68
Wykres 48 Najbardziej atrakcyjne formy spływu kajakowego według badanych.	68
Wykres 49 Preferowana długość spływu kajakowego.	69
Wykres 50 Stopień wpływu poszczególnych czynników na wybór konkretnej trasy spływu kajakowego.....	70
Wykres 51 Stopień skuteczności działalności poniższych instytucji w zakresie ochrony przyrody na rzekach i w ich dolinach.....	71
Wykres 52 Zainteresowanie uczestnictwem w działaniach (konsultacje, spotkania, wydarzenia o charakterze edukacyjno-rekreacyjnym) mających na celu ochronę środowiska rzecznoego oraz dolin rzek w regionie badanych.....	71
Wykres 53 Powód braku zainteresowania tego rodzaju aktywnością.	72
Wykres 54 Zdanie respondentów na temat prawnych form ochrony przyrody.	73
Wykres 55 Stopień efektywności poniższych form prawnych ochrony przyrody.	74
Wykres 56 Stopień wpływu prawnej ochrony przyrody środowisk wodnych na następujące aspekty życia społecznego.....	75
Wykres 57 Atrakcyjność turystyki jako formy edukacji ekologicznej.....	75
Wykres 58 Stopień efektywności poniższych działań dla zwiększenia oddziaływania turystyki w zakresie edukacji ekologicznej.....	76
Wykres 59 Ocena natężenia ruchu turystycznego w rejonie, w którym przebywają badani (w szczególności w zakresie wpływu ruchu turystycznego na stan środowiska rzecznoego).....	77
Wykres 60 Częstotliwość odwiedzania w celach turystycznych obszarów rzek i dolin rzecznych.	77
Wykres 61 Płeć respondentów.....	78
Wykres 62 Wiek respondentów.	78
Wykres 63 Status zawodowy respondentów.	79
Wykres 64 Obszar, na którym przebywali respondenci.	80
Wykres 65 Odległość zamieszkania od najbliższej rzeki.....	80
Wykres 66 Odległość gospodarstwa rolnoego od najbliższej rzeki.	81
Wykres 67 Rodzaj posiadanych gruntów.	81
Wykres 68 Stosowanie nawozów naturalnych.....	82
Wykres 69 Stosowanie nawozów sztucznych.....	82
Wykres 70 Czy Pana/i zdaniem stosowanie nawozów może powodować zanieczyszczanie wód powierzchniowych?.....	83
Wykres 71 Jakie jest Pana/i zdanie na temat ochrony środowiska rzecznoego w Pana/i regionie zamieszkania?.....	83
Wykres 72 Czy słyszał Pan/i o sieci obszarów podlegających ochronie przyrody pn. „Natura 2000”?	84
Wykres 73 Czy słyszał Pan/i o realizowanym w ramach Programu Natura 2000 projekcie pt. „Czynna ochrona siedlisk włosieniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”?	84
Wykres 74 W jakim stopniu Pana/i zdaniem wskazane działania są istotne dla ochrony środowisk rzecznych?	85

Wykres 75 Czy słyszał/a Pan/i o następujących roślinach rzecznych będących podstawą ekosystemu rzek włosienicznikowych?.....	86
Wykres 76 Czy widział Pan/i te rośliny w ich naturalnym środowisku?	87
Wykres 77 Roślinność rzek włosienicznikowych (np. Drawy) pełni szereg funkcji ekosystemowych, proszę wskazać w jakim stopniu poszczególne funkcje są Pana/i zdaniem istotne?	88
Wykres 78 Jak Pana/i zdaniem rozwija się ekosystem roślinności wodnej w Pana/i regionie? ...	89
Wykres 79 W jakim stopniu zgadza się Pan/i z poniższymi stwierdzeniami?	90
Wykres 80 Jak Pan/i zdaniem powinna być prowadzona gospodarka rzeczna?	91
Wykres 81 Czy słyszał Pan/i kiedykolwiek o problemie migracji ryb związanym z budowlami hydrotechnicznymi (np. zapory)?	91
Wykres 82 W jakim stopniu Pana/i zdaniem poniższe cele, w jakich budowane są obiekty hydrotechniczne usprawiedliwiają przerwanie szlaków migracyjnych ryb?	92
Wykres 83 W jakim stopniu Pana/i zdaniem istotne są działania podejmowane w celu utrzymania zarybienia w rzekach takie jak: zachowanie naturalnych tarlisk oraz sztuczne zarybienia?	92
Wykres 84 Jaka Pana/i zdaniem jest skala kłusownictwa dotycząca populacji ryb rzecznych w Pana/i regionie?	93
Wykres 85 W jakim stopniu Pana/i zdaniem kłusownictwo stanowi zagrożenie dla populacji ryb w rzekach?	93
Wykres 86 W jakim stopniu następujące działania przeciwdziałające kłusownictwu są lub mogłyby być Pana/i zdaniem skuteczne?	94
Wykres 87 W jakim stopniu Pana/i zdaniem istnienie osiedli mieszkaniowych w obszarach zlewków rzek wpływa na zanieczyszczenie i degradowanie ekosystemu rzeki?	95
Wykres 88 W jakim stopniu Pana/i zdaniem działalność rolnicza w obszarach zlewków rzek wpływa na zanieczyszczenie i degradowanie ekosystemu rzeki?	95
Wykres 89 W jakim stopniu Pana/i zdaniem poszczególne działania są skutecznym sposobem na zmniejszenie oddziaływania rolnictwa na wody rzeczne i gruntowe?	96
Wykres 90 W jakim stopniu Pana/i zdaniem działalność poniższych instytucji Pana/i zdaniem jest skuteczna w zakresie ochrony przyrody na rzekach i w ich dolinach?	97
Wykres 91 Czy jest Pan/i zainteresowana uczestniczeniem w działaniach (konsultacje, spotkania, wydarzenia o charakterze edukacyjno-rekreacyjnym) mających na celu ochronę środowiska rzeczno-dolin rzek w Pana/i regionie?.....	98
Wykres 92 Jakie jest Pana/i zdanie na temat prawnych form ochrony przyrody?.....	98
Wykres 93 W jakim stopniu poniższe formy prawne ochrony przyrody są Pana/i zdaniem efektywne?.....	100
Wykres 94 Jak ocenia Pan/i wpływ turystyki regionu na społeczność lokalną?	100
Wykres 95 W jakim stopniu Pana/i zdaniem poniższe grupy korzystają z ruchu turystycznego w regionie?	101
Wykres 96 W jakim stopniu Pana/i zdaniem prawna ochrona przyrody środowisk wodnych wpływa na następujące aspekty życia społecznego?.....	102
Wykres 97 Płeć respondentów	103
Wykres 98 Wiek respondentów.....	104
Wykres 99 Wykres Gantta dla etapu II badań reaktywnych.....	130

Rysunek 1 Schemat procesu badawczego.....	11
Rysunek 2 Mapa ogólnego położenia projektu.....	13